

VALOT, KAMERA, KÄY!

Videokuulustelumenetelmän soveltuvuus suomalaisessa poliisityössä

Teemu Karhunen

11/2020

Tiivistelmä

Tekijä	Tutkinto
Teemu Karhunen	Poliisi (ylempi AMK)
Julkaisun nimi VALOT, KAMERA, KÄY! Videokuulustelumenetelmän soveltuvuus suomalaisessa poliisityössä.	Julkisuusaste Julkinen
Ohjaaja Petri Burmoi, komisario Mika Ranki, ylikomisario	Opinnäytetyön muoto tutkimuksellinen ☒ toiminnallinen ☐ hankkeistettu ☐ tehty koulun omassa hankkeessa ☒
<p>Tiivistelmä</p> <p>Lähtökohtaisesti poliisin esitutkintakuulusteluissa kuultava on henkilökohtaisesti läsnä. Näin toteutettuna kuulustelu voidaan lain mukaan tehdä aina videoituna poliisin niin päättäessä. Mahdollista ei ole pelkän ääninauhoitteen tekeminen, vaan tallenteen on aina sisällettävä sekä ääntä, että kuvaa.</p> <p>Kuulustelumenetelmänä videointi on ollut mahdollista jo vuodesta 1989 alkaen, mutta lukuisista yrityksistä ja suosituksista huolimatta videokuulustelujen määrä ei ole lisääntynyt toivotulla tavalla. Yleisimmin menetelmää käytetään Suomessa hyväksi lasten ja nuorten sekä erityisen haavoittuvassa asemassa olevien asianomistajien ja todistajien kuulusteluissa, joissa lähtökohtaisesti videokuulustelutalenne tulee käytettäväksi todisteena tulevassa tuomioistuinkäsittelyssä henkilökohtaisen kuulemisen sijasta. Poiketen useiden muiden maiden käytänteistä ei videointia käytetä laaja-alaisemmin esimerkiksi rikoksesta epäiltyjen kuulusteluissa.</p> <p>Tutkimuksessa on selvitetty, miten videokuulustelumenetelmä soveltuu poliisin työkalupakkiin. Teoreettinen tarkastelu on ulotettu lainsäädännöllisistä reunaehdoista, rikosprosessin asettamien tavoitteiden kautta aina kuulustelun inhimillisten muuttujien tarkasteluun. Tutkimuksen empiirinen aineisto puolestaan on kerätty kyselytutkimuksella Keskusrikospoliisin operatiivista rikostutkintaa suorittavilta tutkijoilta ja tutkinnanjohtajilta.</p> <p>Teoriaosuudesta esille nousevaa soveltuvuutta on arvioitu tutkimuksen johtopäätöksissä suhteessa kyselytutkimuksella kerättyyn aineistoon, jonka vertailun lopputuloksena on kyetty löytämään selkeitä ongelmakohtia ja syitä sille, miksi videokuulustelumenetelmän käyttö ei ole saavuttanut toivottua laajuutta. Tutkimustulokset antavat hyvät lähtökohdat videokuulustelumenetelmän käyttöön liittyville jatkotutkimuksille sekä toiminnan suunnittelulle kokonaisuudessaan siten, että videokuulusteluja voidaan tulevaisuudessa hyödyntää rikosprosessissa täysimääräisesti niiden tarjoamalla potentiaalilla.</p>	
Sivumäärä	Tarkastuskuukausi ja vuosi
135 + 12 liitesivua	Marraskuu 2020
<p>Avainsanat</p> <p>Videokuulustelu, kuulustelumenetelmä, soveltuvuus, osaaminen, laatu, SWOT.</p>	

1	JOHDANTO	5
1.1	TUTKIMUKSEN RAKENNE	9
2	TUTKIMUSASETELMA.....	10
2.1	TUTKIMUSONGELMA JA TUTKIMUSKYSYMYKSET	11
2.2	TUTKIMUSOTE.....	12
2.3	TUTKIMUKSEN RAJAUS.....	13
2.4	AINEISTONKERUUMENETELMÄ JA ANALYSOINTI.....	15
2.5	TUTKIMUKSEN LUOTETTAVUUDESTA	16
3	TUTKIMUKSEN TEOREETTINEN VIITEKEHYS.....	17
3.1	KESKEISET KÄSITTEET	19
3.1.1	<i>Kuulustelu .....</i>	<i>19</i>
3.1.2	<i>Kuulustelupöytäkirja.....</i>	<i>20</i>
3.1.3	<i>Videokuulustelu .....</i>	<i>20</i>
3.1.4	<i>Litterointi .....</i>	<i>21</i>
3.1.5	<i>Kuulustelutilaisuuden videointi .....</i>	<i>22</i>
3.2	KUULUSTELUN LAINSÄÄDÄNNÖLLISET REUNAEHDOT.....	22
3.2.1	<i>Kuulustelumenetelmän valinta.....</i>	<i>24</i>
3.2.2	<i>Kuulustelupöytäkirjan raportointi ja tarkastaminen .....</i>	<i>28</i>
3.2.3	<i>Kuulustelupöytäkirjan julkisuus .....</i>	<i>32</i>
3.2.4	<i>Kuultavien asema, oikeudet ja velvollisuudet .....</i>	<i>35</i>
3.2.5	<i>Läsnäolo kuulusteluissa .....</i>	<i>39</i>
3.2.6	<i>Kuultavan kohtelu .....</i>	<i>42</i>
3.2.7	<i>Oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin.....</i>	<i>43</i>
3.2.8	<i>Todistelu ja oikeudenloukkausten vaikutukset.....</i>	<i>53</i>
3.2.9	<i>Yhteenveto.....</i>	<i>55</i>
3.3	KUULUSTELUN PROSESSUAALISET VAATIMUKSET JA TAVOITTEET	58
3.3.1	<i>Suomalainen kuulustelukoulutus ja kuulusteluprosessi .....</i>	<i>59</i>
3.3.2	<i>Kuulusteluprosessin laadun määritelmä .....</i>	<i>64</i>
3.3.3	<i>Kirjallinen menetelmä vs. videokuulustelumenetelmä.....</i>	<i>65</i>
3.3.4	<i>Kuulustelun asema osana rikosprosessissa .....</i>	<i>68</i>
3.3.5	<i>Yhteenveto.....</i>	<i>72</i>
3.4	INHIMILLISTEN TEKIJÖIDEN VAIKUTUS KUULUSTELUUN.....	74
3.4.1	<i>Mikä on totuus?.....</i>	<i>74</i>
3.4.2	<i>Poliisin haastava rooli kuulustelutilanteessa.....</i>	<i>80</i>
3.4.3	<i>Yhteenveto.....</i>	<i>81</i>
3.5	VERTAILEVA TUTKIMUS MAAILMALTA - THOMAS SULLIVAN (YHDYSVALLAT).....	82
4	HAVAINTOAINEISTO JA SEN ANALYSOINTI.....	85
4.1	OTOKSEN LAATU.....	85
4.2	SWOT- ANALYYSI	88
4.2.1	<i>Vahvuudet .....</i>	<i>89</i>
4.2.2	<i>Heikkoudet .....</i>	<i>93</i>
4.2.3	<i>Mahdollisuudet.....</i>	<i>100</i>
4.2.4	<i>Uhat.....</i>	<i>106</i>

4.3	KENEN ALOITTEESTA VIDEOKUULUSTELUJA TEHDÄÄN?	109
4.4	SOVELTUVUUS HENKILÖN PROSESSUAALISEN ASEMAN PERUSTEELLA	109
4.5	VIDEOKUULUSTELUMENETELMÄN VAIKUTUKSISTA KUULUSTELUTILANTEESEEN ...	110
4.6	KOKEMUS POISTAA ENNAKKOLUULOJA.....	114
4.7	TYÖMÄÄRÄ VS. LAATU ERI KUULUSTELUMENETELMIEN VÄLILLÄ.....	116
4.8	MIKÄ MENETELMÄ SOPII PARHAITEN KUULUSTELUJEN TEKEMISEEN?.....	117
5	JOHTOPÄÄTÖKSET	118
5.1	LITTEROINTIPAKKO RAJOITTAÄ VIDEO MENETELMÄN KÄYTTÖÄ.....	119
5.2	VIDEOKUULUSTELU PARANTAA KUULUSTELUKERTOMUKSEN OIKEUSVARMUUTTA	121
5.3	VIDEOINTI JA KOKONAISVALTAINEN KUULUSTELUJEN LAADUNKEHITTÄMINEN.....	121
5.4	KUULUSTELUOSAAMISEN KEHITTÄMISEEN TULEE PANOSTAA	123
5.5	POLIISEILLA ON TAHTOTILA LISÄTÄ VIDEOKUULUSTELUJEN KÄYTTÖÄ	123
5.6	VAADITAAN YHTEINEN PÄÄTÖS VIDEOKUULUSTELUJEN LISÄÄMISESTÄ.....	124
6	POHDINTA	125
6.1	MITÄ JÄI TUTKIMATTA	126

1 JOHDANTO

Kuultava kertoo ja poliisi kirjaa kertomuksen kuulustelupöytäkirjaan; näin se on aina ollut. Poliisi on kirjannut kuultavan kertoman iät ja ajat kirjalliseen muotoon olemassa olevilla välineillään. Aluksi kynää ja paperia hyödyntäen, sittemmin kirjoituskoneella (jossain vaiheessa jopa sähköisellä kirjoituskoneella) ja teknologian kehittymisen myötä tietokoneilla. Tämä kirjallinen menetelmä on ollut aina käytössä ja se on tuttu ja turvallinen tapa kerätä tietoa osana rikostutkintaa. Kuulustelujen kehitys on keskittynyt yksin ja ainoastaan lainsäädännön kehittymisen mukanaan tuomien velvoitteiden ja muutosten jalkauttamiseen. Kuulustelijoiden ammattitaito on kehittynyt lähinnä työssäoppimisen kautta ja pyrkien soveltamaan näitä uusia lainsäädännöllisiä velvoitteita. Muutokset ovat keskittyneet näin ollen pyrkimykseen suorittaa itse kuulustelu lainsäädännön rajoissa. Kuulustelumenetelmiin liittyvää merkittävää kehitystä Suomessa ei kuitenkaan ole tapahtunut sitten siirtymisen kirjoituskoneista tietokoneisiin. Ainoana pilkahduksena kehityksestä voidaan nostaa esille lasten ja nuorten sekä erityisen suojelun tarpeessa olevien henkilöiden kuulustelujen kehittyminen ja velvoittavuuden kautta videoinnin lisääntymisen näissä tapauksissa. Valitettavasti tämä kehitys ei ole kyennyt vetämään videokuulustelumenetelmän kehitystä laaja-alaisemmin mukanaan.

Poliisikuulustelut ovat kansainvälinen ilmiö ja maailmalla tähän kehitykseen on jo vuosia liittynyt erilaisten teknisten apuvälineiden käyttäminen. Englannissa on ollut pakollista jo 1980-luvun puolesta välistä saakka tallentaa kokonaisuudessaan rikoksesta epäiltyjen kuulustelut joko ääni- tai videotallenteelle (mm. Bull & Soukara 2010, 81). Kansainvälinen tutkimus ja kehitystyö on keskittynyt rikoksesta epäiltyjen kuulusteluihin, koska oikeudenloukkausten riski on näissä tapauksissa nähty suurimmaksi. Suomessa tällainen teknologisilla välineillä tapahtuva kuva- tai äänitallenteiden käyttäminen tuli mahdolliseksi esitutkintalain säätämisen myötä vuonna 1989 ja tässä yhteydessä menetelmän käyttöön kannustettiin ja käyttöalan myös ajateltiin lisääntyvän. Toisin on kuitenkin käynyt. Vaikka tarkkaa tilastointia ei ole saatavissa, on teknologisilla menetelmillä tallennettujen kuulustelutilaisuuksien määrä ollut Suomessa oman kokemukseni sekä julkisuudesta (mm. Helsingin Sanomat 3.10.2014) esitetyn kuvan perusteella varsin vähäinen. Näin on erityisesti tilanteissa, joissa tämä teknologian käyttö on valinnaista.

Nykyisin ja edelleen valtaosa poliisi Suomessa suorittamista kuulusteluista toteutetaan siten, että kuulustelija kirjaa kuultavan henkilön kertomuksen kuulustelutilanteessa asiaa varten laaditulle lomakepohjalle. Tämän jälkeen kuulustelukertomus joko tulostetaan kuultavalle luettavaksi tai luetaan tarpeen vaatiessa ja kuultava vahvistaa kertomuksen paikkansa pitävyyden allekirjoituksellaan. Vaikka kuultava vahvistaa allekirjoituksellaan tutustuneensa kirjattuun kuulustelukertomukseen, ei väitteiltä väärin kirjatuista kertomuksista tai kuulustelutilanteesta tapahtuneesta painostuksesta tai muista sopimattomista tai lainvastaisista kuulustelumenetelmistä voida välttyä. Suoranaisten lainvastaisuuksiin perustuvien väitteiden lisäksi tässä kirjallisessa menettelyssä voidaan menettää tutkinnan kannalta oleellisia kuultavan kertomia asioita. Näin voi tapahtua esimerkiksi puheliaan kuultavan kyseessä ollessa, jolloin kuulustelija ei yksinkertaisesti kykene kirjoittamaan kaikkea kuultavan kertomaa reaaliajassa kuulustelukertomukseen.

Kuulustelussa joudutaan tekemään karsintaa ja keskittymään oleellisesti tutkittavaan asiaan liittyviin kertomuksen osiin. Näin toteutettuna kuulustelijan oma osaaminen ja henkilökohtaiset näkemykset kuultavan kertomasta asiasta näkyvät lopulta kirjoitetussa kertomuksessa ja nämä inhimilliset ominaisuudet osaltaan myös rajoittavat todisteiden hankintaa.

Esitutkintalain kokonaisuudistuksen yhteydessä 2011 lainsäädäntöä muutettiin siten, että pelkän äänen tai kuvan käyttäminen ei ole enää mahdollista, vaan tallenteen on oltava sekä ääntä, että kuvaa sisältävä eli kansankielisemmin video. Kuulustelutapahtuman videoinnin voidaan ajatella poistavan useita rikosprosessissa ilmeneviä ongelmia ja tilanteita, joissa itse kuulustelun suorittamiseen kohdistuu väitteitä. Väitteiden kumoamiseksi asian oikeuskäsittelyssä ainoaksi keinoksi jää usein kuulla kuulustelun suorittaneita esitutkintaviranomaisia sekä mahdollisesti paikalla olleita kuulustelutodistajia oikeudessa. Tämäkään ei takaa aina riittävän varmuuden saamista tapahtuneesta, mikä on omiaan heikentämään kuulustelukertomuksen todistusarvoa tuomioistuinkäsittelyssä. Esitutkinnassa tapahtuneet virheet voivat aiheuttaa kuulustelukertomusten hyödyntämiskieltoja, jotka voivat pahimmillaan johtaa jopa jo annetun lainvoimaisen tuomion poistamiseen.

Suomessa luotetaan poliisin erittäin paljon (Sisäministeriö 2020, 39). Tämän luottamuksen voidaan katsoa ulottuvan myös poliisin suorittamiin kuulustelutilanteisiin. Kansalaiset luottavat pääsääntöisesti siihen, että poliisi kohtelee heitä oikeudenmukaisesti ja asiallisesti kuulustelutilanteessa. Poliisin tekemää kuulustelua pidetään myös tuomioistuimessa pääosiltaan luotettavana todisteena, tai ainakin on pidetty aikaisemmin. Tämä korkea luottamus koko rikosprosessissa on todennäköisesti vaikuttanut osaltaan myös siihen, että yleisimmin käytössä ollutta kirjallista menetelmää on pidetty organisaation sisällä luotettavana. Sen luotetaan toimivan, kun muustakaan ei ole tietoa. Viimeisen vuosikymmenen aikana tilanne kuulustelujen osalta on kuitenkin muuttunut. Kansainvälisen kehityksen mukainen perus- ja ihmisoikeuksien korostaminen on laajentunut ja tämä kehitys on myös muuttanut Suomen kansallista lainsäädäntöä sekä sen tulkintaa. Vaikka Suomessa ei ole todettuja oikeusmurhatapauksia samassa laajuudessa kuin maailmalla (mm. Lassiter & Meissner 2010, 7-27), ei tämä tarkoita, etteikö niitä olisi lainkaan. Maailmanlaajuisesti ongelmallista on ollut tällaisten tapausten tunnistaminen, mistä hyvänä esimerkkinä on kansainvälinen räjähdysmäinen lisääntyminen tunnistetuissa oikeusmurhatapauksissa DNA tutkimusten kehittymisen myötä. Kokonaisuudessaan teknisen rikostutkinnan ja todisteiden hankinnan kehittyminen on ollut keskeisessä asemassa kuulustelujen yhteydessä tehtyjen poliisin toimintaan liittyvien virheiden ilmi tulemisessa.

Kuulustelujen ohjaus kytkeytyy kiinteästi kansalliseen lainsäädäntöön ja rikosprosessiin. Suomessa poliisin tehtävät on lueteltu poliisilain 1 §:ssä. Puhuttaessa poliisin suorittamasta rikosten paljastamisesta ja selvittämisestä sekä sen perusteella suoritettavasta esitutkinnasta tai poliisitutkinnasta, on kuulustelu keskeisin esitutkinnan tiedonhankintakeino. Kuulustelun käyttötarkoitus ei kuitenkaan rajoitu pelkästään esitutkintaan, vaan sen merkitys on keskeinen koko rikosprosessille syyteharkinta ja oikeuskäsittely mukaan lukien. Vuoden 1997 rikosprosessiuudistuksen myötä esitutkinnan merkitys rikosoikeudenkäynnin

valmisteluna kasvoi merkittävästi. Nykyisin vain erityisissä tilanteissa toimitetaan suullinen asian valmistelu, mikä on omiaan kasvattamaan esitutkinnalle kokonaisuudessaan asetettuja vaatimuksia. (Jokela 2018, 168.) Toinen keskeinen esitutkinnan merkitykseen liittyvä muutos ovat olleet merkittävästi lisääntyneet tunnustamiseen liittyvät erityismenettelyt. ROL 5a §:n mukaisen kirjallisen menettelyn säätäminen vuonna 2006, ROL 5b §:n mukaisen tunnustamismenettelyn ja syyteneuvottelun säätäminen vuonna 2014 ja viimeisin sakkomenettelyn uudistaminen lopulta vuonna 2016 ovat kaikki lisänneet kuulustelulle ja asetettuja vaatimuksia. Näissä tapauksissa kuulustelukertomus on ainoa kuuleminen, jossa rikoksesta epäilty kertoo tapahtumista ja menettelyjen myöhemmissä vaiheissa keskitytään ainoastaan arvioimaan kertomuksen tai tunnustuksen vapaaehtoisuutta ja oikeellisuutta.

Poliisin suorittamat kuulustelut ovat kiinnostaneet ihmisiä aina. Usein kiinnostus perustuu eräänlaiseen salamyhkäisyyden varjoon, joka leijaillee kuulustelutilanteen yllä. Mielikuvat muodostuvat elokuvissa esitettyihin malleihin perustuen ja sen pohjalta median uutisoimat väitteet painostamisesta, uhkailusta tai esimerkiksi lahjonnasta kuulustelutilanteessa voivat luoda kansalaisille totuudesta poikkeavan kuvan tapahtumista. Lukuisat tapaukset maailmalta ja Suomesta valitettavasti osoittavat, että joissain tapauksissa poliisin toimintaa on syytäkin moittia. Tosiasiassa kuulustelutilanne on kuitenkin lainsäädännön mukaan tarkkaan säännelty osa esitutkintaa ja siinä pyritään lain mukaisilla keinoilla mahdollisimman totuudenmukaiseen ja oikeusvarmaan lopputulokseen. Kuulusteluun liittyy runsaasti inhimillistä toimintaa, minkä vuoksi se on aina useamman muuttujan kokonaisuus ja vaatii tilannekohtaista tarkastelua eikä kaikkia muuttujia ole mahdollista millään ulkopuolisesti säännellyllä oikeusturvakeinoilla karsia kokonaisuudessaan pois.

Vaikka kuulustelutilanteita on tutkittu varsinkin kansainvälisesti runsaasti, ovat ne siitä huolimatta relevantti ja ajankohtainen aihe. Varsinkaan Suomessa aihetta ei ole tutkittu kovinkaan laaja-alaisesti ja nämä tutkimukset ovat keskittyneet arvioimaan poliisin kuulustelutyylejä, -taktiikoita ja yleistä toimintaa kuulustelutilanteessa (Karstinen 1998, Paaer 2017). Kansainvälisissä tutkimuksissa on toistuvasti katsottu kuulustelutilanteiden videoinnin lisäävän kuulustelutilanteen oikeusvarmuutta sekä estävän mahdollisia oikeudenloukkauksia. Tutkimuksen näkökulmasta aiheeseen liittyvänä keskustelunavaajana voidaan myös nähdä jo vuonna 2012 tapahtuneen kaltaiset herätteet. Tällöin Poliisihallituksen rikostorjuntayksikön päällikkönä työskennellyt poliisijohtaja Robin Lardot kertoi poliisin siirtyvän kokonaisuudessaan kuulustelujen videointiin erityisesti rikoksesta epäiltyjen osalta (Kaleva lehti 25.5.2012). Taustalla tässä päätöksessä vaikutti voimakkaasti korkeimman oikeuden päätös (KKO 2012:45), jonka perusteella kuulustelukertomus asetettiin hyödyntämiskieltoon kuulustelutilanteeseen liittyvän prosessiväitteen vuoksi. Tapauksessa korkein oikeus katsoi, ettei rikoksesta epäilty ollut yksiselitteisesti luopunut oikeudestaan avustajaan esitutkinnassa. Hänen ei myöskään katsottu olleen tietoinen oikeuksistaan, jotka hänelle rikoksesta epäiltynä kuuluvat. Rikoksesta epäillyn esitutkintakertomusta ei näin ollen saanut hyödyntää todisteena oikeudessa. Tutkimusaiheena kuulusteluissa on pohjimmiltaan kyse kompleksisesta sosiaalisesta vuorovaikutustilanteesta, joka haastaa tilanteena kuulustelijan lainsäädäntöosaamisen, sosiaaliset taidot ja oman persoonallisuuden hallinnan äärimilleen. Kaiken lopputuotoksena tulisi olla jälkikäteisen tarkastelun kestävä kirjallinen tuotos, joka

vastaa sille asetettuja prosessuaalisia vaateita ja jonka pilkut ja pisteet voivat saavuttaa hyvinkin laaja-alaisia vaikutuksia ihmisten oikeusturvaan.

Olen työskennellyt vaativissa rikostutkintatehtävissä Keskusrikospoliisissa lähes 15 vuoden ajan. Tätä kautta minulla on henkilökohtaisesti melko laaja kokemus esitutkinnasta ja kuulustelutilanteista. Erityisesti laajoissa ja vaativissa rikoskokonaisuuksissa on poikkeuksetta erilaisia väitteitä kuulustelukertomusten luotettavuudesta. Vaikka kuulustelukokemukseni on runsasta, on itselläni varsin vähän kokemusta videokuulusteluista. Tämä on herättänyt oman mielenkiintoni aiheita kohtaan. Aihe on myös todella ajankohtainen. Jo aiemmin esitetyn julkisen keskustelun lisäksi mm. viimeksi poliisihallinnossa toteutetussa rikostorjunnan tilaa koskeneessa selvityksessä ja sen loppuraportissa todettiin, että videokuulustelujen määrää tulisi lisätä merkittävästi (Poliisihallitus 2018, 35-36). Tässä selvityksessä päähuomio on keskittynyt videokuulustelujen oikeusvarmuuteen, luotettavuuteen ja mahdolliseen prosessiekonomiaan. Luotettavan, totuudenmukaisen ja johdattelemattoman kertomuksen ottaminen kuultavalta ensimmäisellä kuulemiskerralla ja sen hyödyntäminen jatkossa tehokkaammin rikosprosessissa ei ole pelkästään poliisin ja muiden esitutkintaviranomaisten näkökulmasta ajankohtainen. Samaan aikaan Oikeusministeriön hallinnonalalla on käynnissä suunnitelmia henkilötodistelun vastaanottamiseksi kuva- ja äänitallenteelta hovioikeudessa (Oikeusministeriö 2019). Tässä yhteydessä selvitetään mahdollisuutta videoida henkilöiden kuulemisia käräjäoikeudessa ja hyödyntää näitä edelleen hovioikeuskäsittelyssä ilman henkilökohtaista kuulemistä toistamiseen. Samoin on nostettu pohdittavaksi, voitaisiinko esitutkinnassa suoritettuja videokuulustelua käyttää laajemmin henkilötodistelussa käräjäoikeudessa (Oikeusministeriö 2020, 54).

Voidaan mielestäni perustellusti kysyä; *Miksi poliisikuulusteluja ei tallenneta Suomessa?* (Helsingin Sanomat 4.10.2014). Vaikka oikeusvarmuus ja lainmukaisuus asettavat kuulustelulle tärkeimmät raamit, ei menetelmän soveltuvuutta voida arvioida pelkästään tästä näkökulmasta. On nähtävä kuulustelutilanteen ja siitä tuotetun raportin elinkaari koko rikosprosessissa. Tehokkuuden ja resurssitaloudellisuuden näkökulmaa ei tule unohtaa. Kokonaisuudessaan olisi tärkeää tuoda esille ne realistiset syyt, miksi kuulustelujen videointia tulisi lisätä. Lisäksi keskustelu aiheen ympärillä kaipaa syvyyttä videoinnin mukanaan mahdollisesti tuomista ennakoimattomista haitoista tai hankaluuksista. Ennen kaikkea, jos videointia aiotaan merkittävästi lisätä, tulee sen palvella perustellusti koko rikosprosessia kaikessa laajuudessaan.

Tämä tutkimus pyrkii luomaan kuvausta poliisin videokuulustelujen nykytilasta sekä tulevaisuuden näkymistä realistisesti ja käytännönläheisesti. Ovatko poliisit jarruna tässä kehityksessä vai voiko joku muu tekijä rikosprosessissa, lainsäädännössä tai käytänteissä vaikuttaa videokuulustelujen vähäiseen hyödyntämiseen. Samaan tapaan voidaan pohtia mitä vaikutuksia videokuulustelujen lisäämisellä on esitutkinnan suorittamiseen koko laajuudessaan. Tutkimuksen ydin on esitutkintalain 9 luvun säännökset, jotka koskevat videokuulustelun käyttöä poliisin kuulustelumenetelmänä.

1.1 Tutkimuksen rakenne

Tutkimus muodostuu teoriaosuudesta, tutkimuksen havaintojen keräämisestä sekä aineiston analysoinnista ja johtopäätöksistä. Teoriaosuuden jokainen luku pitää sisällään yhteenvedon, joiden kautta etenemällä kyselytutkimuksen havaintoihin sekä johtopäätöksiin, on mahdollista tutustua tutkimukseen yleisellä tasolla. Yksityiskohtaiset perustelut yhteenvedoista ilmeneviin asioihin sisältyvät kyseisen luvun alalukuihin.

Luvussa 2 on perusteltu yksityiskohtaisesti tutkimusasetelma sekä siihen liittyvä metodivalinta ja kerrottu havaintoaineiston keräämisestä sekä sen analysoinnista. Samassa kohtaa on käyty läpi tutkimuksen rajaamista.

Luku 3 muodostaa tutkimuksen teoreettisen viitekehyksen. Tutkimus kohdistuu laajemmin poliisin suorittamiin kuulustelutilanteisiin, jonka yksittäinen suorittamismenetelmä videointi on. Teoriaosuudessa esitetyn pyrkimyksenä on selittää kuulustelua ilmiönä suomalaisessa kontekstissa. Ensimmäisenä tässä osiossa selitetään tutkimukseen liittyvät käsitteet. Näillä on suuri merkitys sille, että lukijan on mahdollista seurata tutkimuksen etenemistä ja sitä, mitä missäkin kohtaa tutkimusta kerrotuilla tarkoitetaan. Näitä käsitteitä käytetään johdonmukaisesti teoriaosuudessa selitetyllä tavalla tässä tutkimuksessa.

Käsitteitä seuraa itse teoriaosuus, jossa pureudutaan kuulustelutilaisuuteen kolmesta pääasiallisesta tarkastelukulmasta. Perustuen aiheesta aiemmin tutkittuun ja kirjoitettuun, videokuulustelumenetelmän soveltuvuus on jaoteltu lainsäädännöllisten reunaehtojen tarkasteluun, kuulustelulle asetettujen prosessuaalisten vaatimusten tarkasteluun sekä ihmisten tekijöiden tarkasteluun. Nämä osakokonaisuudet sisältävät joiltain osin päällekkäisyyksiä, mutta ennen kaikkea ne vaikuttavat kiinteästi toinen toisiinsa, minkä vuoksi kaikkien tekijöiden yhtenäinen tarkastelu on edellytys tutkimusongelman ratkaisemiselle. Tutkimukseen tutustumisen helpottamiseksi jokaisen teoriakokonaisuuden lukujen lopussa on tehty yhteenveto kokonaisuudessa ilmenneen osalta. Tähän tutustumalla on mahdollista löytää keskeiset havainnot, jotka on erikseen yksilöity lukujen sisällä. Sen lisäksi, että tutkimuksen teoriaosuus selittää kuulustelua ja erityisesti videokuulustelua ilmiönä, on tästä teoriaosuudesta löydettävissä havaintoja, jotka on huomioitu myöhemmin **luvun 5** johtopäätöksissä yhdessä kyselytutkimuksen aineiston kanssa. Teoriaosuuden lopussa luodaan katsaus muutamiin kansainvälisiin tutkimuksiin aiheeseen liittyen. Tutkimukset kietoutuvat osaksi kaikkia esiteltyjä kuulustelun osia, minkä vuoksi on luontevinta esittää ne yhtenä kokonaisuutena.

Luvussa 4 käydään läpi tehty kyselytutkimus ja sen tulokset sekä havainnot kerätystä aineistosta. Näiden havaintojen ja teoriaosuudesta ilmenneen perusteella tutkimuksen johtopäätökset on esitetty **luvussa 5**.

Lopuksi **luvussa 6** on esitetty arvio tutkimuksen luotettavuudesta sekä muita pohdintoja tutkimuksen toteutukseen liittyen.

2 TUTKIMUSASETELMA

Tieteellisen tutkimuksen tulisi olla tavoitteellista ja suunnitelmallista. Tutkimuksella tulisi olla selkeä päämäärä, jota kohti tehdyillä valinnoilla pyritään pääsemään. Jotta tutkimuksen tuloksia ja johtopäätöksiä voidaan pitää luotettavina, tulee tutkimuksen noudattaa tieteellisen tutkimuksen menetelmille asetettuja vaatimuksia. Kaiken tutkimuksen perustana on mielenkiintoinen ja tutkimuksellisesti selvitystä kaipaava aihevalinta. Itse valitsin tutkimukseni aihepiiriksi poliisin esitutkintakuulustelussa käytettävän videokuulustelumenetelmän soveltuvuuden tutkimisen. Aihevalintani pohjautuu omaan työkokemukseeni rikostutkinnasta ja sieltä saamiini kokemuksiin sekä videokuulustelumenetelmän soveltuvuuteen liittyvään toistuvaan julkisuuteen niin kansallisesti kuin kansainvälisestikin. Teknologian kehittyessä myös poliisin on syytä pohtia, voisiko videokuulustelumenetelmä olla tulevaisuuden tehokas ja oikeusvarma työkalu poliisitoiminnassa?

Tutkimuksen tavoitteena on selvittää mahdollisimman objektiivisesti niitä syitä, miten videokuulustelumenetelmä soveltuu käytettäväksi suomalaisessa poliisityössä. Näkökulma on poliisilähtöinen, mutta luonnollisesti syyt videoinnin käytölle heijastelevat koko rikosprosessiin. Tutkimuksessa on keskitytty erityisesti poliisin kokemuksiin videokuulustelujen käytöstä, sen mukanaan tuomiin hyötyihin, etuihin ja mahdollisuuksiin sekä sen mukanaan tuomiin mahdollisiin ongelmiin ja uhkiin. Poliisin kokemusten pohjalta kerättyä havaintoaineistoa on analysoitu sekä itsenäisesti, että suhteessa kuulusteluihin liittyvään aiempaan tutkittuun ja kirjoitettuun tietoon sekä tutkimuksen teoriaosuudessa esitettyihin olemassa oleviin tietoihin ja havaintoihin liittyen. Vaikka kuulustelu on yleismaailmallinen ja kansainvälinen poliisitoimintaan liittyvä prosessi, ohjaa tätä tutkimusta Suomen lainsäädäntö ja sen asettamat rajat videokuulustelun suorittamiselle. Lainsäädännöllisissä reunaehdoissa kuulustelun tulee pyrkiä vastaamaan sille asetettuja prosessuaalisia vaatimuksia. Loppujen lopuksi kuulustelu on kuitenkin ihmisten välistä kanssakäymistä, jossa inhimillisillä tekijöillä on keskeinen vaikutus lopputulokseen. Tältä osin pelkkä oikein suorittaminen ei aina tuota parasta lopputulosta, vaan pelisilmää tarvitaan kuulustelupöydän molemmilla puolilla. Kuulustelutilanteessa tehtävä valinta kirjallisen menetelmän sekä videokuulustelumenetelmän välillä vaikuttaa kaikkiin edellä esitettyihin kokonaisuuksiin.

Tutkimusstrategialla tarkoitetaan tutkimuksen menetelmällisten ratkaisujen ja valintojen kokonaisuutta (Hirsjärvi 2009, 132). Strategia pohjautuu valittuun tutkimusaiheeseen ja siitä edelleen johdettuihin tutkimuskysymyksiin. Yksityiskohtaisten tutkimuskysymysten asettaminen on tärkeää, koska ilman niitä on täysin mahdotonta valita strategista suuntaa, mitä aineistoa tutkimuskysymysten selvittämiseen vaaditaan ja miten aineisto voidaan kerätä. Aineiston keruutapa ja muut valinnat ohjaavat edelleen tutkimuksessa käytettävän metodin valintaa. Hirsjärvi (2009, 134) jakaa tutkimusstrategiat kolmeen perinteiseen pääluokkaan; kokeellinen tutkimus, Survey- tutkimus ja Case tutkimus. Tässä tutkimuksessa on valittu esitetyn tutkimusongelman selvittämiseksi Survey- tutkimusstrategia. Survey-tutkimukselle on tyypillistä, että tietoa kerätään standardoidussa muodossa joukolta ihmisiä ja kerätyn aineiston avulla pyritään kuvailemaan, vertailemaan ja selittämään ilmiötä.

Tämä tutkimus perustuu Suomen poliisin käyttämään toimintamalliin kuulustelujen toteuttamisesta. Tutkittavana ilmiönä tutkimuksessa on kuulusteluprosessi ja sen toteuttaminen videointimenetelmällä. Suomessa tutkimuksia aiheesta on tehty varsin rajallinen määrä. Tutkimustiedon lisäksi kuulustelua ilmiönä selittävät sekä kansallisen lainsäädännön yksityiskohtaiset vaatimukset, että Poliisiammattikorkeakoululla tarjottava kuulustelukoulutus. Tutkimuksessa on siis ennen kaikkea kysymys kuulusteluprosessin tekijöiden pohjalta sen arvioimisesta, miten videointi soveltuu kuulustelumenetelmäksi itsenäisesti sekä verraten perinteiseen kirjalliseen menetelmään.

2.1 Tutkimusongelma ja tutkimuskysymykset

Tutkimusongelmaksi on valittu: Videokuulustelumenetelmän soveltuvuus suomalaisessa poliisityössä.

Tällä tutkimusongelman valinnalla on pyritty mahdollisimman objektiiviseen tutkimusasetelmaan. On selvää, että aihe on tunteita herättävä ja siihen suhtaudutaan varsin intohimoisesti. Usein esitetyt mielipiteet ja kannanotot juontavat juurensa jostain yksittäisestä tapauksesta, jossa videokuulustelu olisi jälkeenpäin ajateltuna tuottanut paremman tai esimerkiksi oikeusvarmemman lopputuloksen. Tutkimuksessa pyritään kuitenkin pääsemään irti pelkästä manifestin omaisesta oman subjektiivisen kannan esittämisestä ja löytämään tutkittavaan aiheeseen laajempaa näkökulmaa siitä, mitkä asiat puoltavat videokuulustelujen käyttöä ja mitkä puoltavat nykyisin pääosin käytössä olevaa kirjallista menetelmää. Tutkimusongelman ratkaisemiseksi siitä on johdettu erilliset tutkimuskysymykset. Etsimällä vastauksia näihin tutkimuskysymyksiin pyritään ratkaisemaan tutkimusongelma. (Kananen 2011, 21.) Poliisin esitutkintakuulustelu ilmiönä muodostuu kolmesta pääkokonaisuudesta. Nämä ovat lainsäädännön muodostamat reunaehdot, prosessuaaliset vaatimukset ja tavoitteet sekä inhimillisten tekijöiden vaikutukset. Kaikkien kolmen kohdan osalta tutkimuksessa on johdettu seuraavat tutkimuskysymykset:

- 1) Miten olemassa oleva lainsäädäntö soveltuu videokuulustelumenetelmän käyttämiseen ja mikä vaikutus menetelmän käytöllä on kuulustelun oikeusvarmuuteen?
- 2) Mikä vaikutus videokuulustelumenetelmän käytöllä on kuulustelun prosessuaalisten vaatimusten täyttämiseen?
- 3) Mikä vaikutus kuulusteluun liittyviin inhimillisiin tekijöihin videokuulustelumenetelmän käyttämisellä on?

2.2 Tutkimusote

Tutkimusotteet jaotellaan karkeasti määrälliseen eli kvantitatiiviseen tutkimukseen ja laadulliseen eli kvalitatiiviseen tutkimukseen. Tutkittava ilmiö määrittää osaltaan valittavan tutkimusotteen. Jos ilmiö on uusi, eikä siitä ole tutkimustietoa tai teorioita, on ensin selvitettävä kvalitatiivisella tutkimuksella mistä tekijöistä ilmiö koostuu ja miten nämä tekijät vaikuttavat toisiinsa. Tutkimusotteet voidaan nähdä toistensa jatkumoina ja, jotta kvantitatiivista tutkimusta voidaan alkaa toteuttamaan, tulee tutkittava ilmiö tuntea. Ilmiöön vaikuttavien tekijöiden tunteminen on määrällisen tutkimuksen perusedellytys, koska jos ei tunneta mitä mitataan, on mittaaminen mahdotonta. (Kananen 2011, 12.)

Tämän tutkimuksen tutkimusote on kvantitatiivinen, koska tutkimuksessa halutaan selvittää videointimenetelmän soveltuvuutta poliisin kuulusteluissa. Tämä valinta perustuu myös tutkimuksessa käytettyyn aineistonkeruumenetelmään. Edellä esitetyn mukaisesti on tiedettävä mistä tekijöistä ilmiö koostuu ja miten nämä tekijät vaikuttavat toisiinsa. Vaikka ensisilmäyksellä poliisin suorittama kuulustelu tuntuu yksinkertaiselta kokonaisuudelta, ovat sille asetetut tavoitteet ja vaikutukset niin monimuotoisia, että sen selittäminen kattavasti on varsin haastavaa. Pohdittaessa vastausta siihen, miten videointi soveltuu kuulustelumenetelmäksi, on kyettävä arvioimaan menetelmän vaikutuksia kuulusteluun ilmiönä. Teoriaosuudessa erikseen esitetyllä tavalla kuulustelu on jaettavissa kolmeen ilmiötä selittävään kokonaisuuteen. Ensinnäkin kuulustelut ovat aina kiinteästi kytkeytyneenä kansallisen lainsäädännön asettamiin reunaehtoihin. Tähän lainsäädäntökokonaisuuteen liittyy osana myös kuulusteluja ja niiden käyttöä ohjaavat organisaation sisäiset ohjeet. Toisen kokonaisuuden muodostavat kuulustelun prosessuaaliset elementit. Kuulustelu on itsenäinen prosessi, mutta se on myös osa esitutkinta-, syyteharkinta- ja rikosprosesseja. Prosessin voidaan katsoa olevan toimiva ja laadukas, jos se kykenee tyydyttämään siihen kohdistetut odotukset ja tarpeet. Kolmas kokonaisuus lienee kuulusteluihin liittyen se kaikkein haastavin, mutta samalla eniten tutkittu. Kuulustelu on aina ihmisten välistä kanssakäymistä, jossa inhimillisyydellä on iso merkitys. Henkilökemiat, sanaton viestintä, psykologiset menetelmät, inhimilliset ja tiedostamattomat käyttäytymismallit sekä kuultavan motivointi kertomaan asioista tietämänsä ovat mm. osa tätä kokonaisuutta.

Tutkimuksen havaintoaineiston keräämiseen on käytetty kyselytutkimusta. Kyselytutkimukseen on sisällytetty osittain myös avoimia kysymyksiä. Avointen kysymysten positiivisena puolena voidaan pitää niiden tuottamia hyviä ja mahdollisesti tutkijalta huomaamatta jääneitä ideoita tutkimusongelmaan liittyen. Lisäksi vastausten voidaan katsoa olevan perusteellisempia kuin ennalta määriteltyjen mittareiden mukaisissa kysymyksissä. Avoimia kysymyksiä voidaan niiden analysointivaiheessa joko luokitella tai teemoitella. Luokittelun yhteydessä saadut vastaukset jaetaan luokkiin ja niiden analysointi tapahtuu kvantitatiivisen tutkimuksen analysointimenetelmillä. Kun vastauksia teemoitellaan, tapahtuu niiden analysointi kvalitatiivisen tutkimuksen analysointitapojen mukaisesti. (Valli 2018, 114.) Tässä tutkimuksessa avointen kysymysten analysoinnissa on käytetty sekä kvantitatiivisen, että kvalitatiivisen tutkimuksen analysointimenetelmiä.

Jotta videointia voidaan pitää menetelmänä soveltuvana kuulustelun suorittamistapana, tulisi sen olla edellä esitettyjen kokonaisuuksien valossa toimiva. Kun videointi suoritetaan lainsäädännön reunaehdoissa tulisi sen lopputuloksena olla oikeusvarma, kuultavan oikeussuojakeinojen tosiasiallisen toteutumisen varmistava, prosessuaalisesti kustannustehokas kokonaisuus joka palvelee koko rikosprosessin tarpeita. Menetelmän käytöstä saatavat hyödyt tulee olla haittoja suuremmat. Vaikka tutkimus keskittyykin arvioimaan videointimenetelmän soveltuvuutta, on sitä joltain osin verrattava nykyisin laajalti käytettävään kirjalliseen menetelmään.

2.3 Tutkimuksen rajaus

Pelkkä aihevalinta ei yleensä riitä. Jotta aihetta voidaan alkaa tutkia, on se rajattava riittävän tarkasti. Ilman selkeää rajausta tutkimuskysymysten asettelu on mahdotonta. On kyettävä syventämään ajatusta siitä, mitä tutkimuksella halutaan selvittää. Eritoten kvantitatiivisessa tutkimismenetelmässä aiheen tarkka rajaaminen on välttämätöntä (Hirsjärvi 2009, 82). Tässä tutkimuksessa käsiteltävässä ilmiössä eli videokuulustelumenetelmässä ja sen soveltuvuudessa rajaus olisi voitu tehdä koskemaan pelkästään jotain mainituista kolmesta kokonaisuudesta. Olisi voitu keskittyä tutkimaan lainsäädännön soveltuvuutta, prosessuaalisia tekijöitä tai inhimillisten tekijöiden vaikutuksia sekä muutoksia menetelmää käytettäessä. Nämä yksittäiset tekijät eivät olisi kuitenkaan mahdollistaneet vastauksen etsimistä menetelmän käyttöön kokonaisuudessaan. Sen lisäksi, kuten tutkimuksen teoriaosuudessa erikseen on esitetty, kytkeytyvät nämä kolme erillistä kokonaisuutta toisiinsa niin kiinteästi, ettei niiden erottaminen ole välttämättä mahdollista asetetun tutkimusongelman mukaisessa tarkastelussa. Tämän vuoksi kaikki kolme kokonaisuutta on sisällytetty tutkimukseen.

Lainsäädäntö asettaa poliisille videokuulustelumenetelmän osalta karkeasti ehdottoman käyttövelvollisuuden (ETL 9:4) sekä ehdollisen mahdollisuuden käyttää menetelmää (ETL 9:3). Menetelmän soveltuvuuden tutkimisen näkökulmasta varsinkin niiden tilanteiden tutkiminen, joissa poliisi päättää käyttää videokuulustelumenetelmää, ovat mielenkiintoisia. Näissä tilanteissa on todennäköisimmin katsottu, että menetelmän käytön hyödyt ovat mahdollisia haittoja suuremmat. Tehdyn kyselytutkimuksen osalta ei ole ollut kuitenkaan tarkoituksenmukaista tehdä rajausta pelkästään niihin henkilöihin, jotka olisivat tehneet ainoastaan poliisin tekemään valintaan perustuvia videokuulusteluja. Kyselylomakkeella on tehty mahdolliseksi analysoida vastaajia perustuen heidän työnkuvaansa ja koulutustaustaansa, joka mahdollistaa ainakin jossain määrin vastausten arvioinnin ehdottoman ja ehdollisen videokuulustelumenetelmän käytön osalta. Tämän lisäksi ETL 9:4 mukaisten videokuulustelujen rajaaminen kyselytutkimuksen otannan ulkopuolelle olisi todennäköisesti köyhdyttänyt tutkimuksen aineistoa merkittäväksi, minkä vuoksi tätä rajausta ei ole tehty.

Populaatiolla tarkoitetaan sitä kohderyhmää, jota tutkimus koskettaa. Tästä voidaan käyttää myös nimitystä perusjoukko. Tutkimuksen kannalta on oleellista kyetä määrittämään tämä perusjoukko, jotta tutkimuksessa käytetyn otoksen ja perusjoukon välinen yhteys ja vastaavuus voidaan myöhemmin todentaa. Yleensä kokonaistutkimuksen toteuttaminen on

hankalaa tai lähes mahdotonta, minkä vuoksi perusjoukosta valitaan edustava otos. (Kananen 2011, 65.)

Tutkimuksen perusjoukon muodostavat kaikki esitutkintaa suorittavat poliisimiehet. Kuulustelu koskettaa koko rikosprosessia ja näin ollen voitaisiin laajasti tulkiten katsoa, että tutkimuksen perusjoukkoon luettaisiin myös muut rikosprosessin osalliset eli syyttäjät, asianosaiset ja heidän avustajansa, todistajat ja tuomarit. Tässä tutkimuksessa keskitytään kuitenkin poliisin näkökulmaan ja tähän perustuen perusjoukon tulkitaan kattavan rikostutkintaan osallistuvat poliisimiehet.

Ainoastaan tilastollinen ja todennäköisyyteen perustuva otos voi olla luotettava lähtökohta perusjoukon muuttajien estimoinnille (Kananen 2011, 68). Vaikka Suomen poliiseista on olemassa tarkka luettelointi, on yksityiskohtaisen tiedon saaminen nimenomaisesti rikostutkintaa suorittavien poliisin määrästä ja toimenkuvista hankalaa tai lähes mahdotonta. Ainakin sen selvittäminen vaatisi runsaasti resursseja ja olisi aikaa vievää, koska mitään yhtenäistä ja kaikki poliisiyksiköt kattavaa luetteloa ei ole.

Tutkimuksessa käytetty otantamenetelmä on lähinnä Kanasen (2011, 69) esittämää harkinnanvaraista otantaa. Otokseksi on valittu Keskusrikospoliisin operatiivista rikostutkintatyötä tekevät tutkinnanjohtajat ja tutkijat. Tähän rajaukseen ja valintaan on päädytty osin oman virkaurani ohjaamana ja osin siitä syystä, että Keskusrikospoliisin toimenkuvan perusteella on syytä olettaa saatavan tutkimuksen kannalta merkityksellistä tutkimusaineistoa. Keskusrikospoliisin tehtävänä on tutkia erityisesti vaativia ja vakavia rikosasioita, jonka laatuisten rikosasioiden yhteydessä videokuulustelumenetelmän käyttöä on aiemmin tehdyissä tutkimuksissa pidetty soveltuvimpana. Rikoksen vakavuus ja sen selvittämisen tärkeys määrittävät tutkinnassa tehtäviä valintoja. Etukäteen ajateltuna on näin ollen todennäköisempää, että Keskusrikospoliisin tutkimissa rikosasioissa videokuulustelua on sovellettu useammin kuin poliisilaitoksissa. Tällä tutkimusaineiston keräämiseen liittyvällä rajauksella on pyritty siihen, että kyselytutkimukseen vastaavilla henkilöillä olisi omakohtaisia kokemuksia videokuulustelumenetelmän hyödyntämisestä. Toinen empiirisen tutkimusaineiston rajaukseen liittyvä tekijä on tutkimukseen käytettävä rajallinen aika. Tunnen Keskusrikospoliisin organisaation ja näin ollen minulla on mahdollisuus kohdistaa kyselytutkimus suoraan tutkimuksen kannalta oikeille tahoille. Jos kyselytutkimus olisi pyritty kohdistamaan lisäksi muihin poliisiyksiköihin, olisi jollain alustavalla tiedustelulla pitänyt pyrkiä ensin selvittämään ne tutkintayksiköt, -ryhmät tai henkilöt, jotka ovat käyttäneet videokuulustelumenetelmää. Tämä ei olisi ollut mahdollista tutkimukseen käytettävissä olevassa laajuudessa.

Tämä harkinnanvarainen otantamenetelmä jättää siis otoksen ulkopuolelle paikallispoliisin yksiköt ja niiden rikostutkintaa tekevät poliisit. Vaikka käytetty otantamenetelmä ei täytä todennäköisyysotannalta vaadittavaa tilastollisuuden vaatimusta, voidaan sen perustellusti katsoa kattavan vähintäänkin laadullisesti perusjoukon. Tutkimuksen kannalta otoksen eduksi voidaan katsoa sen edustavan keskeisimpiä vaativan rikostutkinnan rikoslajeja (henki- ja muu vakava väkivaltarikollisuus, talousrikollisuuden torjunta ja järjestäytyneen rikollisuuden torjunta), otos kattaa maantieteellisesti koko Suomen ja sen havaintoyksiköt

työskentelevät eri kokoisissa yksiköissä. Teoriaosuudesta ilmenevällä tavalla tämän otoksen voidaan katsoa kattavan varsin laajasti tyypilliset videokuulustelumenetelmän käyttötilanteet. Populaation ja otoksen suhteesta on kerrottu tarkemmin tutkimuksen luotettavuuden arvioinnissa **luvussa 6**.

Rajaukseen liittyen on myös huomioitava, että tämä tutkimus keskittyy henkilökohtaisesti kuultavan läsnä ollessa suoritettaviin kuulusteluihin. Kuten erikseen tutkimuksen teoriaosuudesta käy ilmi, on Suomessa poliisilla mahdollisuus suorittaa kuulusteluja myös puhelimitse tai muulla tiedonsiirtovälineellä. Näiden menetelmien yhteydessä ei ole kuitenkaan lainsäädännön mukaan mahdollista tehdä tutkimuksessa tarkoitettua videokuulustelua, minkä vuoksi ne on rajattu tutkimuksen ulkopuolelle. Näin ollen tutkimuksen ulkopuolelle jäävät myös mm. suppea esitutkinta ja siinä tehtävät kuulustelut sekä alustavat puhuttelut, vaikka ainakin osittain tehtyjä havaintoja näihin voidaankin soveltaa.

2.4 Aineistonkeruumenetelmä ja analysointi

Tutkimuksen aineistonkeruumenetelmänä on käytetty kyselyä. Kysely on toteutettu Webropol- ohjelmalla laadittua kysymysrunkoa käyttäen ja kohdistettu edellä esitettyyn otokseen Keskusrikospoliisin tutkinnanjohtajia ja tutkijoita. Tutkimuksen teoriaosuudesta nousee esille useita väittämiä ja tutkittuja elementtejä videointimenetelmän vaikutuksista kuulusteluun. Kyselytutkimusta laadittaessa ongelmallista oli se, että näihin tutkittuihin elementteihin liittyy hyvin usein varsin selkeä tutkimustulos ja suoranainen kannanotto. Useat tutkimukset ovat kansainvälisiä, eivätkä näin ollen kaikilta osin sovellettavissa suomalaisen esitutkinta- ja rikosprosessiin. Tähän liittyen tutkimuksessa haluttiin löytää neutraali tapa kysyä videointimenetelmään liittyen. Tämä ongelma on ratkaistu kyselyssä siten, että taustamuuttujien jälkeen on ensin kysytty vastaajilta avoimilla kysymyksillä SWOT- analyysiä hyödyntäen menetelmään liittyviä vahvuuksia, heikkouksia, mahdollisuuksia ja uhkia. Vasta avointen kysymysten jälkeen teoriaosuudesta esille nouseviin väittämiin liittyen vastaajilta on kysytty mielipidettä mm. Likertin asteikkoa hyödyntäen videokuulusteluihin liittyviin määrällisiin ja laadullisiin kysymyksiin sekä teoriasta ilmenneisiin hypoteettisiin väittämiin. Tämä kyselyn toteutus mahdollistaa vastausten vertailemisen kyselyn sisällä sekä erikseen suhteessa teoriaosuudesta esille nouseviin teemoihin. Valinnalla on pyritty parantamaan tutkimuksen luotettavuutta. Itse kyselytutkimuksen toteutusta on avattu yksityiskohtaisemmin **luvussa 4**.

Kyselytutkimuksella kerätään muuttujien saamia mittaustuloksia eli muuttujan arvoja. Taustamuuttujilla kerätään tietoja havaintoyksiköstä ja tutkimusmuuttujat liittyvät itse tutkittavaan ilmiöön. Lisäksi voidaan käyttää indikaattorimuuttujia, jotka ovat välillisiä muuttujia. Esitettäessä kysymyksiä, määritellään niille mitta-asteikko. Mitta-asteikon tarkkuus määrittää aineiston perusteella tehtävää analysointia. Nämä neljä mittaustasoa heikoimmasta tarkimpaan ovat nominaaliasteikko, ordinaaliasteikko, intervalliasteikko ja suhdeasteikko. (Kananen 2011, 60 - 62.)

Tämän tutkimuksen havaintoaineiston keräämiseksi suoritettussa kyselytutkimuksessa on käytetty kaikkia edellä mainittuja mitta-asteikkoja. Pääpaino kyselytutkimuksen tutkimusmuuttujissa on avoimissa kysymyksissä sekä Likertin asteikolla toteutetuissa mielipide- sekä kokemusperusteisissa väittämissä. Saatujen tulosten analysoinnissa on käytetty hyväksi ristiintaulukointia sekä sen perusteella tehtäviä havaintoja eri muuttujien välisistä riippuvuussuhteista. Kyselytutkimuksen havaintoaineisto ja sen analysointi on esitetty yksityiskohtaisemmin **luvussa 4** ja näiden perusteella tehdyt johtopäätökset tutkimusongelmaan liittyen **luvussa 5**.

2.5 Tutkimuksen luotettavuudesta

Tutkimuksella pyritään aina mahdollisimman luotettavaan ja totuudenmukaiseen lopputulokseen. Luotettavuuden arvioimiseksi käytetään validiteetti- ja reliabiliteetti käsitteitä. Validiteetilla tarkoitetaan sitä, että tutkimuksessa mitataan ja tutkitaan oikeita asioita asetetun tutkimusongelman ratkaisemiseksi. Reliabiliteetti puolestaan tarkoittaa tutkimuksen pysyvyyttä ja toistettavuutta. (Kananen 2011, 118 - 119.) Tutkimuksen luotettavuus on ennen kaikkea pyrittävä varmistamaan suunnittelu ja toteutusvaiheissa. Tutkimuksen toteuttamisen yhteydessä tehtävät valinnat määrittävät lopulta tutkimuksen luotettavuuden. Kaikilta osin tutkimuksen luotettavuutta ei kuitenkaan kyetä suunnittelemaan osaksi toteutusta. Tämä johtuu siitä, että kaikki luotettavuuteen vaikuttavat asiat eivät ole tutkijasidonnaisia. Tämän vuoksi tutkimuksen luotettavuutta on kyettävä arvioimaan mahdollisimman objektiivisesti tutkimuksen lopuksi.

Yleensä ottaen tutkimuksen reliabiliteetin arvioiminen on helpompaa kuin validiteetin. Opinnäytetöissä reliabiliteettiin liittyvän stabiliteetin arviointi on kuitenkin hankalaa, koska tutkimusten uusintamittaukset eivät yleensä ole mahdollisia. Tämä tutkimus on toteutettu poikittaistutkimuksena, joka antaa kuvan tutkimushetken havainnoista. Kysymysten asettelussa puolestaan on pyritty enemmän tutkimuksen konsistenssin eli yhtenäisyyden varmistamiseen varsinaisten toistettavuuteen yhdistettävien syy-seuraussuhteiden sijaan. Tutkimuksen yhtenäisyydellä tarkoitetaan saman asian kysymistä eri muodoissa tai toistensa vastakohtina ja näiden kahden samaa asiaa mittaavan väitteen korkea korrelaatio indikoi mittausten korkeaa reliabiliteettia (Kananen 2011, 120).

Tutkimuksen validiteetin arvioiminen on usein haastavampaa kuin reliabiliteetin. Keskeistä tälle arvioinnille on kuitenkin moniulotteinen tutkimuksen objektiivinen tarkastelu. Validiteettia voidaan arvioida esimerkiksi sisäisesti, ulkoisesti, sisältö- ja rakennevaliditeetin perusteella tai kriteerivaliditeetin näkökulmasta (Kananen 2011, 121 - 123). Tässä tutkimuksessa validiteettia on pyritty varmistamaan ennen kaikkea tutkimuksen avoimella, johdonmukaisella ja läpinäkyvällä raportoinnilla. Tutkimuksen teoriaosuudessa kattavasti esitettyjen aiempien tutkimustulosten yhdistäminen kyselytutkimuksen avoimiin kysymyksiin on yksi keskeisimmistä valinnoista, joilla validiutta on pyritty lisäämään. Yksityiskohtaisemmin tämän tutkimuksen luotettavuuden arviointi on sisällytetty tutkimuksen loppuun **lukuun 6**.

3 TUTKIMUKSEN TEOREETTINEN VIITEKEHYS

Kuulustelutilanne on varsin monimuotoinen kokonaisuus, jossa ihmisten inhimilliset ominaisuudet yhdistyvät osaksi lainsäädännön asettamia raja-aitoja ja prosessien muodostamaa tapahtumaketjua. Koko toiminnan tarkoituksena täyttää kuulustelulle asetetut, usein hyvin eriävätkin tavoitteet, kattavasti koko rikosprosessi ja kaikki sen osalliset huomioiden. Kokonaisuudessaan tehtävä on haastava. Haastavan siitä tekee nimenomaisesti tilanteiden ainutkertaisuus ja erilaisuus. Yhtä oikeaa tapaa kohdata erilaisia ihmisiä, joiden toimintaa määrittävät erilaiset prosessuaaliset vaateet, ei ole. Mitä yksityiskohtaisemmin kuulustelutilaisuutta tarkastelee eri tahojen silmin, sitä mahdottomalta sitä toteuttavien poliisimiesten rooli tuntuu. Laadullinen vaatimustaso työlle on varsin korkea. Tutkimuksen viitekehukseen liittyen kuulustelukertomusta on pyritty purkamaan siihen keskeisesti vaikuttaviin asiakokonaisuuksiin. Luonnollisesti eri kokonaisuuksissa on päällekkäisyyttä joltain osin, mutta seuraavissa kohdissa on pyritty pitäytymään asian tutkimisen kannalta oleellisimpien vaikuttimien esittämisessä. Jo esitetyn mukaisesti teoriaosuus rakentuu kolmen keskeisimmän aihealueen ympärille.

Kuten aiemmin tutkimuksen käsitteiden yhteydessä on esitetty, on kuulustelu tarkkaan laissa säädettyä toimintaa. Teoriaosuuden ensimmäisen kokonaisuuden muodostaa näin ollen kuulustelutilaisuuteen vaikuttavan *kansallisen lainsäädännön asettamien reunaehtojen* esittely. Tässä kokonaisuudessa käsitellään ennen kaikkea esitutkintakuulustelun suorittamiseen liittyvää lainsäädäntöä ja rikosprosessin periaatteita. Esitutkinnan keskeinen rooli ja tavoite on järjestää tutkittavaan asiaan liittyvät todisteet rikosprosessin muita vaiheita (syyteharkinta ja tuomioistuinkäsittely) varten. Tältä osin esitutkinnassa on huomioitava runsaasti myös muuta ohjaavaa lainsäädäntöä ja prosessuaalisia periaatteita kuulusteluja tehtäessä.

Poliisin tehtävät on lueteltu poliisilain 1 §:ssä. Esitutkintaa voidaan pitää yhtenä poliisitoiminnan ydinprosesseista siltä osin, kun kyse on rikosten ennalta estämisestä, paljastamisesta, selvittämisestä ja syyteharkintaan saattamisesta eli kokonaisvaltaisemmin rikostorjunnasta. Esitutkinta toteuttaa rikosvastuun toteutumista laaja-alaisesti. Usein kuulustelua pidetään esitutkinnan tuki- tai aliprosessina. Kuulusteluilla on kuitenkin niin keskeinen rooli ja oma kokonaisvaltainen tavoitteensa koko rikosprosessissa, että kuulusteluprosessia on syytä tarkastella itsenäisesti. Teoriaosuuden toisessa kokonaisuudessa käsitellään *kuulustelujen prosessuaalisia vaatimuksia ja tavoitteita*. Prosessijohtamisen yksi tarkoituksista on poistaa tai vähentää toiminnasta inhimillisyyden vaikutuksia. Yksilön osaaminen pyritään mahdollisimman hyvin muotoilemaan tai muuntamaan osaksi organisaation osaamista, jolloin prosessin lopputulos on tasalaatuisempaa. Kuulusteluille asetetut tavoitteet ovat kuitenkin erilaisia rikosprosessin eri vaiheissa. Näiden tavoitteiden tyydyttäminen vaatii erilaisia painotuksia kuulustelutilanteen toteuttamiseksi.

Kuulustelujen prosessuaaliseen pohdintaan liittyy kiinteästi kokonaisprosessiekonomian käsite. Kuulusteluprosessiin tehtävät muutokset vaikuttavat luonnollisesti koko rikosprosessin kulkuun. Ennen muutosten tekemistä on kyettävä arvioimaan näitä

muutoksen kokonaisvaikutuksia. Mahdollisten videokuulustelujen vaikutuksia on prosessuaalisesti arvioitava suhteessa muihin prosessin vaiheisiin. Kuulustelukertomusten on oltava vaivattomasti syyttäjän ja asianosaisten käytettävissä ja edelleen hyödynnettävissä asian oikeudenkäyntiaineistossa. Erityisesti kuulusteluprosessin raportoinnilla on vaikutusta näihin muihin prosessin vaiheisiin ja aineiston käytettävyyteen.

Kuulustelutilanne on ennen kaikkea ihmisten välistä kanssakäyntiä ja sen vuoksi inhimillisiä ominaisuuksia ja niiden vaikutusta lopputulokseen ei saada koskaan kitkettyä kokonaisuudessaan pois. Teoriaosuuden kolmannessa kokonaisuudessa käsitellään näitä *kuulustelutilanteen inhimillisiä ominaisuuksia* erityisesti kuulustelijan ja kuultavan välisen kanssakäynnin näkökulmasta. Ihmisten käyttäytymiseen liittyy aina yksilön ominaisuuksien kautta tiedostettuja ja tiedostamattomia käyttäytymis- ja toimintatapoja, joilla on vaikutusta niin kuulusteltavaan luotavaan luottamussuhteeseen, kuultavan halukkuuteen kertoa tietämänsä asioista sekä myös esimerkiksi kuultavan kohteluun liittyvien periaatteiden täysimääräiseen toteutumiseen kuulustelutilanteessa. Tämä kaikki kytkeytyy osaksi kuulustelutaktisia valintoja, miten, millä tyylillä ja kenen tutkijan toimesta kuulusteluja rikostutkinnassa tehdään. Siinä missä poliisi tekee kuulusteluihin liittyen taktisia valintoja, pyrkii myös kuultava usein asemoimaan oman käyttäytymisensä ja toimintansa oman prosessuaalisen asemansa mukaisesti tilanteeseen sopivasti. Näin ollen inhimillinen toiminta yhdistyy kahteen aiempaan kokonaisuuteen ja vaikuttaa taustalla aina itse kuulustelutilanteesta jopa mahdolliseen kertomuksen luotettavuusarviointiin tuomioistuinkäsittelyssä saakka.

Poliisin suorittamiin kuulustelutilanteisiin liittyen on tehty varsin paljon kansainvälistä tutkimusta. Tutkimus ja kehitystyön yhteydessä useissa maissa on käytetty hyväksi kuulustelutilanteiden videointia. Varsinkin vuosituhanteen vaihteen jälkeen kuulustelujen läpinäkyvyyttä tutkimustyölle on lisätty. Suomessa tällä hetkellä poliisikoulutuksen yhteydessä annettava kuulustelukoulutus kytkeytyy kiinteästi tähän kansainvälisesti tutkittuun tietoon. Teoriaosuuteen on sisällytetty katsaus myös näihin *kansainvälisiin tutkimuksiin ja toimintamalleihin*.

Tutkimuksen kannalta oleellista on kyetä muodostamaan kokonaiskuva kuulustelutilanteesta ja niistä osakokonaisuuksista, jotka rajoittavat, ohjaavat ja muodostavat lopullisen toiminnan. Arvioitaessa kuulustelutilaisuuden videoinnin käyttöä menetelmänä laajemmassa mittakaavassa, tulee kokonaisarvioinnin vaikutuksista olla positiivisia verrattuna nykytilaan. Valittu teoriaosuus ja siinä läpikäyty aiempi tutkimustieto tuottavat jo itsessään videoinnin vaikuttavuuteen liittyviä havaintoja. Myöhemmin tätä aineistoa on verrattu kerättyyn havaintoaineistoon tutkimustulosten johtopäätöksissä.

3.1 Keskeiset käsitteet

Tutkimus koskee poliisin suorittamia videokuulusteluja Suomessa. Näin ollen tutkimusongelman ratkaisemiseksi hankittava empiirinen aineisto kohdistuu tähän kontekstiin ja siinä esiintyviin erityispiirteisiin. Seuraavassa on esitetty tutkimusongelmaan liittyvät keskeiset käsitteet ja se, miten niitä on oikeuskirjallisuudessa ja poliisin ohjeistuksissa tulkittu ja selitetty. Kaikilta osin lainsäädäntö, sen valmisteluasiakirjat sekä oikeuskirjallisuus eivät ole päätyneet samoihin tulkintoihin. Seuraavilla kohdilla pyritään selvittämään käsitteiden tulkintaa tämän tutkimuksen näkökulmasta siten, että kerätyn havaintoaineiston tulokset olisivat ymmärrettävissä tutkimuksen kannalta oikein.

3.1.1 Kuulustelu

Kuulustelulla tarkoitetaan esitutkintaviranomaisen toimesta ja vastuulla tapahtuvaa laissa säädettyä menettelyä, jossa kuultavan antamat relevantit tiedot kirjataan tai tallennetaan hänen itsensä hyväksymässä muodossa kuulustelupöytäkirjaan tai ääni- ja kuvatallenteeseen (Helminen ym., 2014 s. 379).

Määrittelyn mukaisesti kuulustelulle on asetettu tietyt määrämuotoisuudet. Ensinnäkin sen voi suorittaa vain esitutkintaviranomainen, joista säädetään ETL 2:1:ssä. Pääasiassa esitutkintaa suorittaa poliisi. Muita esitutkintaviranomaisia ovat rajavartio-, tulli- ja sotilasviranomaiset. Esitutkintaviranomaisten lisäksi esitutkintaan voi osallistua myös syyttäjä.

Toinen keskeinen määrittely kuulustelulle on, että se tapahtuu esitutkintaviranomaisen toimesta ja vastuulla. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että kuulustelun suorittaa nimenomaisesti viranomainen eikä hän valtuuta muuta kolmatta osapuolta suorittamaan kuulustelua. Viranomaisen tehtävänä ja vastuulla on toteuttaa kuulustelu erikseen laissa säädettyjä menetelmiä käyttäen.

Kolmantena esitetyn määrittelyn kohtana on kuultavan henkilön oma osallistuminen kuulusteluun. Hänellä tulee olla mahdollisuus tarkastaa ja hyväksyä antamansa lausunto ja valvoa omalta osaltaan, että kertomus vastaa sitä mitä hän on sanonut. Voidaan siis ajatella, että kuulustelutilanteeseen liittyyvää lainmukaisuutta valvotaan ensisijaisesti sekä virkamiehen, että kuultavan henkilön toimesta. Jos kuultavalla on mukanaan avustaja, valvoo hän myös tehtävänsä mukaisesti kuulustelun lainmukaista suorittamista.

Ajallisesti kuulustelun voidaan katsoa kattavan suunnittelun ja valmistelun, kuulustelun suorittamisen, raportoinnin sekä arvioinnin. Nämä vaiheet pitävät sisällään useita huomioitavia asiakokonaisuuksia. Esimerkiksi kuulustelun suorittaminen pitää sisällään jo aiemmin mainittuja erilaisia luotuja toimintamalleja, joita hyödyntäen kuulusteltavan oikeusturvan toteutumista ja kertomuksen oikeusvarmuutta on pyritty lisäämään. Olen käsitellyt näitä kuulustelun vaiheita tarkemmin **luvussa 3.3**. Tämän tutkimuksen kannalta kuulustelua käsitellään kokonaisuutena, joka ulottuu aina valmistelusta arviointiin.

3.1.2 Kuulustelupöytäkirja

ETL 9:1 mukaan kuulustelusta on laadittava kuulustelupöytäkirja kuulusteltavan käyttämällä suomen tai ruotsin kielellä. Jos kuultava käyttää muuta kieltä, laaditaan kuulustelupöytäkirja esitutinnan käsittelykielellä (ETL 4:12). Kuulustelupöytäkirja muodostuu merkintäosasta sekä kuulustelukertomuksesta. Merkintäosalla tarkoitetaan kuultavalle ilmoitetun prosessuaalisen aseman sekä siihen liittyvien oikeuksien ja velvollisuuksien lisäksi muita kuulustelun aikaisiin tapahtumiin ja olosuhteisiin liittyviä merkintöjä. Hallituksen esityksen (HE 14/1985 vp, 37) mukaisesti kuulustelupöytäkirjan tulee antaa luotettava kuva siitä, mitä kuulustelussa on käynyt ilmi.

Jos kuulustelu tehdään ETL 9:3 tai 9:4 mukaisesti videoituna, voidaan kertomus kirjoittaa kuulustelupöytäkirjaksi eli litteroida kuulustelun jälkeen. ETL 9:4 mukaisissa tilanteissa kertomus on litteroitava kirjalliseen muotoon sanatarkasti. ETL 9:3 perusteella tehtyä kuulustelua ei lähtökohtaisesti tarvitse purkaa sanatarkasti kirjalliseen muotoon. Joissakin tapauksissa tämä saattaa olla tarpeen esimerkiksi syyteharkintaa varten. (HE 222/2010 vp, 229.)

Kuulustelupöytäkirjalla tarkoitetaan tässä tutkimuksessa joko kirjallista asiakirjaa tai videotallennetta, josta käyvät ilmi sekä kuulustelun merkintäosan sisältö, että kuultavan antama lausunto asiassa eli kuulustelukertomus. Kuulustelupöytäkirjan yhteyttä lainsäädäntöön on käsitelty yksityiskohtaisemmin **luvuissa 3.2.2** sekä **3.2.3**.

3.1.3 Videokuulustelu

Esitutkintalaissa on säädetty kahdesta eri tilanteesta, joissa kuulustelukertomus voidaan ottaa tai se tulee ottaa videotallenteelle. Laissa käytetään sanamuotoja ”*kuulustelutilaisuuden tallentaminen ääni- ja kuvatallenteelle*” (ETL 9:3) sekä ”*kuulustelutilaisuuden tallentaminen todisteena käyttämistä varten*” (ETL 9:4). Tutkimuksen kannalta on tehty ero kuulusteluprosessissa niissä tilanteissa, kun videokuulustelu tehdään ensisijaisesti videotallenteella ja sen pohjalta tarpeellisilta osin siitä kirjataan kuulustelukertomus. Toinen käytettävä toimintamalli on tavallisesti kirjatun ja toteutetun kuulustelutilaisuuden tallentaminen. Tätä kuulustelutodistajan korvaavaa toimintamallia on käsitelty tarkemmin seuraavassa **luvussa 3.1.5**.

Esitutkintalain uudistuksen yhteydessä 2011 aiempi vaihtoehto kuva tai äänitallentamisen välillä muutettiin siten, että pelkän äänen tallentaminen ei ole enää mahdollista. Tässä tutkimuksessa lainsäädännössä käytetystä termistä *kuva- ja äänitallenne* käytetään kansankielisempää lyhennettä *videotallenne*. Tutkimuksessa videokuulustelulla tarkoitetaan esitutkintakuulustelun menetelmävalintaa, jossa kuulustelutilanteessa ei kirjata erillistä kuulustelukertomusta mihinkään kirjalliseen asiakirjaan. Videonauhoituksen osalta kuulustelu voidaan tarvittavilta osin tai soveltuvaa menetelmää käyttäen muuttaa kirjalliseen muotoon. Videotallenne muodostaa siis ensisijaisen kuulustelukertomuksen ja mahdollisen todisteena käytettävän viranomaisen asiakirjan.

3.1.4 Litterointi

Litteroinnilla tarkoitetaan tässä tutkimuksessa videotallenteella olevan kuulustelukertomuksen puhtaaksikirjoittamista osaksi kuulustelupöytäkirjaa. Litteroinnilla on merkittävä rooli poliisin työmäärään ja prosessin toimivuuteen liittyen silloin, kun kuulustelu suoritetaan videoimalla. Se liittyy kiinteänä osana edellä esitettyyn kuulustelupöytäkirjan laadintaan. Kuten jo edellä kävi ilmi, on esitutkintalakia koskevassa hallituksen esityksessä (HE 222/2010 vp, 229) esitetty, että ETL 9:3 mukaisesti videoitua kuulustelukertomusta ei tarvitsisi purkaa sanatarkasti kirjalliseen muotoon. Joissakin tapauksissa tämä saattaa olla kuitenkin tarpeen esimerkiksi syyteharkintaa varten. Kuitenkin jos kyseessä on ETL 9:4 mukainen todisteena käytettäväksi tarkoitettu videokuulustelu, on se litteroitava sanatarkasti (HE 222/2010 vp, 230).

Poliisin sisäinen ohjeistus jakaa litterointivelvoitteen samalla tavoin kahteen eri kategoriaan. ETL 9:3 mukaisissa tilanteissa videon litterointia ei tehdä lainkaan, vaan itse kuulustelukertomus kirjataan kirjallista menetelmää hyödyntäen. Tältä osin Poliisihallituksen ”käsikirja kuulustelujen kirjaamisesta” (2016) kuitenkin neuvoo tekemään tallentamisesta merkinnän esitutkintapöytäkirjan merkintälehdelle ja toimittamaan tallenteen jäljennöksen syyttäjälle muun esitutkinta-aineiston mukana syyteharkintaa ja oikeudenkäyntiä varten. Ohjeen mukaisesti videointi siis tehdään normaalin kirjatun kuulustelukertomuksen ohella. Tältä osin kyse on tarkemmin **luvussa 3.1.5** kerrotusta kuulustelutilaisuuden tallentamisesta. Jos videokuulustelu tehdään ETL 9:4 mukaisesti todisteena käytettäväksi, on videotallenne litteroitava sanatarkasti osaksi esitutkintapöytäkirjaa. Laadittu kirjallinen kuulustelukertomus sijoitetaan annettujen ohjeiden mukaisesti osaksi esitutkintapöytäkirjaa. (Poliisihallitus 2016, 19 - 20.)

Litterointia on käsitelty myös Poliisihallituksen ohjeistuksessa koskien lapsien asemaa esitutkinnassa. Tässä yhteydessä ETL 9:4 mukaisesti tehtävien litterointien osalta todetaan (Poliisihallitus 2019, 32), että *tallennetut kuulustelut puretaan auki sanasta sanaan paperiversioksi (litterointi). Litterointia tarvitaan ohjeen mukaan eri tahojen valmistautumisessa oikeudenkäyntiin ja oikeuden käsittelyssä tarkentamaan käsiteltävää asiaa ja sen sijoittumista lapsen kuulustelussa. Huomion arvoista on, ettei kuulusteluista voida jättää litteroimatta lapsen kuulustelun alkua. Se on tarpeellinen arvioitaessa lapsen kykyä vastata totuudenmukaisesti hänelle esitettäviin kysymyksiin.*

Helmisen ym. (2014, 505) mukaan laissa ei ole säädetty tallenteeseen otettujen kertomusten purkamisesta. Tältä osin tilanne on epäselvä ja aiheuttaa erilaisia toimintamalleja käytännön toteutuksissa. Tutkimuksen näkökulmasta litteroinnilla on merkityksellinen rooli ja se myös näyttlee niin suurta osaa videokuulustelujen suorittamisprosessissa, että sen tarkastelu osana tutkimusongelman ratkaisua on erityisen tärkeää. Myös tätä kuulustelukertomuksen raportoinnin suhdetta lainsäädäntöön on selvitetty yksityiskohtaisemmin **luvussa 3.2.2**.

3.1.5 Kuulustelutilaisuuden videointi

Selvyyden vuoksi tässä tutkimuksessa *kuulustelutilaisuuden videoinnilla* tarkoitetaan kirjallisen menetelmän mukaista kuulustelua, joka suoritetaan normaalisti poliisin kirjatessa kuultavan kertomuksen kuulustelupöytäkirjaan. Kuulustelutilanne kuitenkin videoidaan siltä varalta, että kuulustelun toteuttamiseen tai kertomuksen sisältöön kohdistuu oletettavasti erilaisia väitteitä virheellisyyksistä prosessin myöhemmissä vaiheissa. Tämä kuulustelutilaisuuden tallentaminen voi tulla kysymykseen ETL 9:3:n mukaisissa tilanteissa sekä käytettäessä videointia ETL 7:11.2 mukaisesti kuulustelutodistajan korvikkeena.

Ei ole täysin selvää, mitä ETL 9:3 mukaisella kuulustelukertomuksen tallentamisella tarkoitetaan. Esimerkiksi Rantaeskola (2019, 256) on tulkinut lain tarkoittavan ensisijaisesti juuri menetelmää, jossa kuulustelutodistaja korvataan videoinnilla ja näin ollen sen rinnalla kuulustelu suoritetaan kirjallisen menetelmän mukaisesti. Kuitenkin lain valmistelutöiden mukaan (HE 222/2010 vp, 229) tämän ETL 9:3 mukaisen videoinnin on syytä epäillä tarkoittavan ensisijaisesti kuulustelutilanteen videointia ja kuulustelukertomuksen litterointia kirjalliseen muotoon vain tarvittavilta osin videon perusteella.

Laki ja poliisin käytännön työ ovat kuitenkin osoittaneet, että tätä hybridimallia pelkkien olosuhteiden videoimiseksi myös käytetään jossain määrin ja se voi olla jossain tilanteessa taktisesti toimiva malli. Tässä tutkimuksessa siis käsitteellä *kuulustelutilaisuuden videointi* tarkoitetaan tätä kerrottua kuulustelutodistajan korvaavaa mallia.

3.2 Kuulustelun lainsäädännölliset reunaehdot

Poliisin suorittama kuulustelu on tarkoin laissa säädetty menettely. Esitutkinnassa suoritettavan kuulustelun ensisijainen tarkoitus on hankkia selvitystä tapahtumainkulusta rikosasiaan liittyen sekä suunnata saatavilla tiedoilla tutkintaa uusien todisteiden hankinnassa ja löytämiseksi. Rikoksia ei voida kuitenkaan selvittää hinnalla millä hyvänsä, vaan lainsäädännön reunaehdot on noudatettava, jotta kuulustelukertomus on hyödynnettävissä rikosprosessissa oikeudellisesti relevanttina todisteena. Tämä mahdollisuus käyttää esitutkintakuulustelua tarvittaessa itsenäisenä todisteena tuomioistuinkäsittelyssä voi toisinaan ajautua vastakkainasetteluun esitutkinnan tiedonhankinnallisen tarpeen kanssa. Laadukkaassa kuulustelussa on kyettävä tasapainottamaan nämä esitutkinnan tiedonhankinnalliset tarpeet sekä kertomuksen hyödynnettävyyden lainsäädännölliset vähimmäisvaatimukset osana rikosprosessia.

Kuulusteluihin liittyvä keskeinen lainsäädäntö on kirjattu esitutkintalakiin, jossa esitutkintaa ja siihen liittyvien kuulustelujen suorittamista on ohjeistettu. Esitutkintalain kuulusteluja ohjaavat säännökset ovat kehittyneet ja lisääntynyt etenkin näiden säännösten lain tasoisesta asettamisesta vuonna 1989 eteenpäin. Samoin kuulusteluja ohjaavan lainsäädännön osuus koko esitutkintalaista on laajentunut. Nykyinen esitutkintalaki sisältää 21 kuulustelua ohjaavaa pykälää, joiden lisäksi kuulusteluihin kiinteästi liittyviä säännöksiä on esitutkintain luvuissa 4 (esitutkintaperiaatteet ja esitutkintaan osallistuvien oikeudet), 6 (läsnäolo

esitutkinnassa) ja 9 (esitutkinta-aineisto). Simo Nuppolan (2018) tekemän kokonaisvaltaisen historiakatsauksen mukaisesti kuulusteluja koskevan sääntelyn on ennen kaikkea katsottu parantavan ja olevan erityisen tärkeää kuultavien oikeusturvan toteutumisen kannalta. Eduskunnan lakivaliokunta (LaVM 9/1986, 2-3) on tiivistänyt esitutkintalain keskeisen ajatuksen mietinnössään koskien ehdotusta Suomen ensimmäiseksi esitutkintalaiksi varsin osuvasti:

Tarkoituksena on kansalaisten oikeusturvan lisääminen Suomessa esitutkinnan yhteydessä siten, että yleinen turvallisuus ja järjestys säilyvät, rikokset selvitetään niin, että asianomistajien ja sivullisten oikeudet turvataan ja rikoksesta epäilty saa asiallisen, kansainvälisesti hyväksytyjen periaatteiden mukaisen kohtelun.

Esitutkinnassa tuotettu kuulustelukertomus kytkeytyy tiiviisti osaksi koko rikosprosessia ja sen vuoksi kertomukselle asetettavia vaatimuksia on tarkasteltava myös koko rikosprosessin näkökulmasta. Tältä osin on tarkasteltava mm. oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin velvoitteita. Sen lisäksi, että esitutkintaa ohjaa perustuslain 8 §:n mukainen rikosoikeudellinen laillisuusperiaate, on erityisesti kuulustelukertomuksen todistelun kannalta oleellisempi kyseisen lain 21 §, jossa säädetään nimenomaisesti oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin takeista.

Suomi on liittynyt Euroopan neuvoston jäseneksi toukokuussa 1989 ja sen seurauksena Suomessa on ratifioitu jäsenyyden edellytyksenä oleva Euroopan ihmisoikeussopimus (EIS). Tämä on tapahtunut vuotta myöhemmin 1990. Ihmisoikeussopimusta on täydennetty useita kertoja, mutta ehkä tärkeimpänä muutoksena voidaan pitää vuonna 1998 voimaan tullutta valvontajärjestelmän uudistusta. Vasta tässä vaiheessa valvontaa varten on perustettu yksi pysyvä ihmisoikeustuomioistuin. (Pellonpää 2018, 7 - 11.) EIS:n tärkeimpänä kokonaisuutena rikosprosessin näkökulmasta on sen artikla 6. Tämä artikla määrittelee oikeudenmukaiseen oikeudenkäynnin vähimmäisvaatimukset, jotka ovat asianosaisen oikeus julkiseen ja puolueettomaan oikeuskäsittelyyn sekä siitä annettavaan julkiseen päätökseen, syyttömyysolettama sekä rikoksesta syytetyn vähimmäisvaatimukset. Nämä oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vähimmäisvaatimukset on huomioitava jo esitutkinnassa.

Valvontajärjestelmän yhteydessä perustetun Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen (EIT) tarkoituksena ei ole arvioida jäsenmaissa annettujen tuomioiden oikeudellisilta perusteiltaan tai näytöllisesti, vaan sen keskeinen tehtävä on arvioida kansallisen tuomioistuinten menettelyn yhdenmukaisuutta 6 artiklan velvoitteiden kanssa (Tapanila 2019, 143). Myös suomalaisessa oikeuskäytännössä kiinnitetään yhä enemmän huomiota EIT:n antamiin päätöksiin ja EIS artikla 6 mukaiset laiminlyönnit voivat aiheuttaa joko todisteiden hyödyntämiskieltoja tai vakavimmillaan tuomion peruuttamisen.

Vahvasti velvoittavista oikeuslähteistä on kuulustelujen osalta otettava huomioon edellä mainittujen perustuslain ja esitutkintalain lisäksi oikeudenkäymiskaari (erityisesti luku 17 todistelun osalta), laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa (ROL) ja laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta (julkisuuslaki). Näiden oikeuslähteiden lisäksi on katsottu

välttämättömäksi ohjata esitutkintalain säännösten soveltamista periaatesäännöksillä. Esitutinnan osalta nämä periaatteet on kirjattu lain tasolle esitutkintalain lukuun 4. Mika Launiala (2013) on väitöskirjassaan todennut, etteivät nämä esitutkintaperiaatteet ole oikeusperiaatteita vaan oikeussääntöjä ja näin ollen niitä on käsiteltävä vahvasti velvoittavina oikeuslähteinä.

Videokuulustelussa on kyse kuulustelumenetelmästä, jossa ns. perinteinen poliisin kirjoittama kuulustelukertomus korvataan kuulustelutilanteen videotallenteella. Videokuulusteluja ohjaava lainsäädäntö on kirjattu osaksi edellä esitettyjä lakeja. Videointiin liittyvää suoraa lainsäädännöllistä ohjausta on suhteellisen vähän. Toisaalta lainsäädäntö on kirjattu suurelta osin menetelmäneutraalisti eli se ei toisaalta myöskään velvoita käyttämään vain tiettyä kuulustelumenetelmää. On myös huomioitava, että menetelmän valinta ei muuta toimintavelvoitetta lainsäädännöllisten tiedonantojen ja oikeusturvaelementtien tosiasiallisen toteutumisen huomioimisesta itse kuulustelutilanteessa.

Jotta videokuulustelun soveltuvuutta voidaan arvioida, on kyettävä jollain tavoin arvioimaan lainsäädännön asettamalla rajaehdoilla kuulustelumenetelmän valinnan vaikutuksia lopputulokseen. Lainsäädännön näkökulmasta kuulustelumenetelmän soveltuvuutta on ennen kaikkea arvioitava oikeusvarmuuden kautta. Oikeusvarmuus esitutkinnassa muodostuu koko rikosprosessia ohjaavien periaatteiden ymmärtämisestä ja huomioimisesta kuulustelutilanteessa. Tässä yhteydessä on pyritty käsittelemään laajaa kuulustelujen ohjaukseen liittyvää lainsäädäntöä yhdessä säännöksiin liittyvien periaatteiden kanssa tutkimuksen näkökulmasta. Näin tarkasteltuna kuulusteluja ohjaava lainsäädäntö muodostaa kokonaisuuksia, jotka ilmentävät tarkoitusta säännösten taustalla. Näiden kokonaisuuksien toteutumista voidaan pitää oikeusvarman kuulustelun reunaehtoina ja lainsäädännöllisinä laatuvaatimuksina.

3.2.1 Kuulustelumenetelmän valinta

Kuten edeltä kävi ilmi, ei kuulusteluja ohjaavassa lainsäädännössä suoraan oteta kantaa kuulustelun toteuttamismenetelmään. Kyse on ihmisten välisestä keskustelusta ja on luonnollista, että ohjaus keskittyy nimenomaan ihmisten kohteluun ja toimintaan tässä keskustelutilanteessa sekä esimerkiksi kiellettyjen kuulustelukeinojen määrittelyyn. Kuulustelumenetelmillä tarkoitetaan tässä tutkimuksessa lainsäädännön näkökulmasta sitä, miten ja mille tallennusalustalle kuulustelukertomus kirjataan ja tallennetaan. Lainsäädännön reunaehdoilla esitutkinnassa käytettävissä olevat menetelmät ovat kirjallinen menetelmä ja videokuulustelumenetelmä.

Yleisimmin poliisin käytössä oleva menetelmä on *kirjallinen menetelmä*, jossa kuulustelija kirjaa tietokoneella kuultavan kertomuksen sähköiseksi asiakirjaksi. Asiakirja tulostetaan ja tarkastetaan ETL 9:2 mukaisesti, minkä jälkeen kuulustelussa läsnäolijat allekirjoittavat nämä paperiset kuulustelukertomukset. Poliisin laatiessa esitutkintapöytäkirjan toimitettavaksi edelleen sähköisessä muodossa, skannataan tämä allekirjoitettu asiakirja osaksi esitutkintapöytäkirjaa. Huomion arvoista kirjallisen menetelmän osalta on, että koko

esitutkintalaissa on vain muutamia kohtia, joissa menettely on säännelty pakolliseksi suorittaa kirjallisesti. Näiden säännösten mukaan kirjallisesti on käännettävä esitutkintaineisto oleellisilta osin asianosaisille (ETL 4:13) ja ilmoitettava oikeudet ja velvollisuudet rikoksesta epäillylle sekä asianomistajalle siten, kuin ETL 4:10, 4:16 ja 4:17 säättävät. Oikeuksien ja velvollisuuksien osalta jo nykyisinkin noudatetaan toimintamallia, jossa tämä kirjallinen ilmoitusvelvollisuus toteutetaan kuulustelukertomuksen lisäksi erillisellä asiakirjalla.

Kirjallisen menetelmän käyttämisellä kuulustelukertomuksen tallentamisessa on pitkät perinteet. Aikanaan poliisi on kirjannut kuulustelukertomuksen käsin, sittemmin kirjoituskoneilla ja nykyisin tietokoneilla. Luonnollisesti tekniikan kehittyminen on vaikuttanut kirjaamiskäytänteisiin, mutta menetelmä on pääpiirteissään edelleen varsin samanlainen. On selvää, että vaikei tätä menetelmää lainsäädännöllisesti avata, on tämä vielä edelleenkin ns. normaalimenetelmä, josta videointi muodostaa poikkeuksen. Prosessina kirjallisen menetelmän vaiheet ja toteutus on kerrottu yksityiskohtaisemmin **luvussa 3.3**. Lainsäädännöllisesti ei kuitenkaan ole mitään sellaista reunaehtoakaan, mikä säätäisi, että kuulustelu olisi nimenomaisesti suoritettava kirjallisesta menetelmästä käyttäen.

Videokuulustelumenetelmällä tarkoitetaan edellä **luvussa 3.1.3** kerrotun mukaisesti kuulustelukertomuksen tallentamista ääni- ja kuvatallenteelle. Vanhassa esitutkintalaissa (449/1987) nämä kaksi eli ääni ja kuva olivat vaihtoehtoisia menetelmiä. Säädettyä nykyisin voimassa olevaa esitutkintalakia tämä vaihtoehtoisuus kuitenkin kumottiin ja kuulustelutilanteessa voi käyttää ainoastaan ääni- ja kuvatallentamista eli kansankielisemmin videointia (HE 222/2010 vp, 228). Tämä tarkoittaa sitä, että esimerkiksi kansainvälisesti varsin paljon käytetyn pelkän äänen tallentaminen kuulustelutilanteessa ei ole Suomen lainsäädännön mukaisesti mahdollista.

Videokuulustelumenetelmän hyödyntämiselle on asetettu lainsäädännössä kolme käyttötilannetta. Ensinnäkin ETL 7:11.2 mukaisesti kuulustelutodistajan käyttö voidaan korvata kuulustelutilaisuuden tallentamisella ääni- ja kuvatallenteeseen. Tämä kuulustelutodistajan korvaamista koskeva momentti liittyy ETL 9:3:ssä säädettyyn, sillä poikkeuksella, ettei momentin mukaista ääni- ja kuvatallentamista voida tehdä osittain, vaan se tarkoittaa koko kuulustelutilaisuuden tallentamista (HE 222/2010 vp, 221). Kokonaisuudessaan hallituksen esityksessä (HE 222/2010 vp, 221) on esitetty, että kuulustelutodistajan ja kuulustelutilaisuuden tallentamisen yhteensovittamisessa on käytettävä tilannekohtaista arviointia. Joissain tapauksissa voi olla jopa perusteltua käyttää molempia menetelmiä. Esimerkkinä tästä mainitaan tilanne, jossa kuulustelutilanteen videoon liittyisi myöhemmin väite jonkin yksittäisen kohdan leikkaamisesta pois tallenteesta. Mielestäni tämä kuitenkin vaikuttaa kokonaisuudessaan varsin pitkälle viedyltä varmistelulta, jolle ei liene tosiasiaa tarvetta ainakaan tallentamisen yleistymisen jälkeen. Tallentaminen tai kuulustelutodistajan käyttö liittyy kuitenkin aina itse kuulustelutilanteeseen, eikä millään menetelmällä voida aukottomasti sulkea pois väitteitä esimerkiksi kuulustelutilanteen ulkopuolella tapahtuneista epäasiällisuuksista. On ymmärrettävää, että hallituksen esityksessä asiaan on suhtauduttava maltillisesti, koska tallennustekniikan kehittymistä on ollut mahdotonta ennakoita. Tältä osin säädetty

momentti antaa kuitenkin tekniikan kehittyessä tilaa menetelmän laaja-alaisemmalle käytölle. Tältä osin käytettävien sovellusten tulisi olla sellaisia, että muodostuneen videotallenteen elinkaari olisi jälkikäteen luotettavasti todennettavissa.

ETL 9:3 mukainen kuva- ja äänitallenteen käyttäminen kuulustelumenetelmänä voidaan jakaa kahteen erilliseen tilanteeseen. Ensimmäisessä lauseessa säädetään laajasta mahdollisuudesta ottaa kuulustelutilaisuus kokonaan tai osittain ääni- ja kuvatallenteeseen. Tämä pykälän ensimmäinen virke antaa poliisille mahdollisuuden videokuulustelumenetelmän käyttämiseen aina niin halutessaan. Säännös vastaa jo vanhassa esitutkintalaissa säädettyä mahdollisuutta, sillä poikkeuksella, että vaihtoehtoiset menetelmät äänen tai kuvan käyttämisen osalta on korvattu videoinnilla toteutettavaksi.

Pykälän toisessa virkkeessä poliisille puolestaan asetetaan velvollisuus tietyissä tilanteissa ottaa kuulustelukertomus ääni- ja kuvatallenteeseen. Tällä velvoittavalla sääntelyllä on pyritty siihen, että kynnys menetelmän käyttämiseen olisi mahdollisimman matala ja videoinnin käyttöä lisättäisiin (HE 222/2010 vp, 228). Sääntelyn (ETL 9:3) mukaisesti kuulustelutilaisuus on tallennettava kokonaan tai osittain, jos siihen on asian laatuun tai kuulusteltavan henkilöön liittyvät seikat huomioon ottaen syytä kuulustelun suorittamistavan, kuulustelun aikaisten tapahtumien tai kuulusteltavan kertomuksen jälkikäteistä todentamista varten. Hallituksen esityksessä (eml.) näitä olosuhteita ja niiden olemassaoloa on selvitetty yksityiskohtaisemmin. Asian laadulla tarkoitetaan esimerkiksi rikoksen vakavuutta tai etukäteistä tietoa siitä, että todistajat tulevat kertomaan asiasta ristiriitaisesti kuulusteluissa. Henkilöön liittyviä syitä voivat olla mm. nuori ikä, päihtyneisyys, mielentilan häiriintyneisyys tai ulkomaalaisuus. Myös etukäteinen tieto, ettei kuultava halua kertoa tietämäänsä asiasta voidaan katsoa esityksen mukaan tällaiseksi henkilöön liittyväksi syyksi. Nämä asian laatuun tai henkilöön liittyvät syyt eivät pykälän mukaisesti kuitenkaan yksin riitä, vaan videokuulustelumenetelmän käyttöön on tämän pykälän mukaisesti oltava syytä kuulustelun suorittamistavan, kuulustelun aikaisten tapahtumien tai kuulusteltavan kertomuksen jälkikäteistä todentamista varten.

Esitetyt lain esityöt asettavat poliisille ETL 9:3 mukaisissa tilanteissa laajan harkintavallan, milloin kuulustelun videointia käytetään. Useimmiten on täysin mahdotonta ennustaa kaikkia niitä tilanteita, joissa esitutkintakertomus tulee käytettäväksi todisteena tuomioistuinkäsittelyssä, saati niitä tilanteita, joissa henkilöä ei voida lainkaan kuulla käsittelyssä. Ottaen huomioon yksityiskohtaisemmin **luvussa 3.2.7** esitetyn kontradiktorisuuden tosiasiallisen toteutumisen vaikutukset todisteiden hyödyntämiskieltoihin oikeudessa (kts. myös **luku 3.2.8**) on tämä videoinnin tarpeellisuuden arviointi nähtävä myös laaja-alaisemmin kuin pelkästään esimerkiksi käsillä olevaa yksittäisen epäillyn kuulustelua koskevana. Väite kuulusteluolosuhteista voi koskea niin ulkopuolista silminnäkijää, läheisasianomistajaa, kanssaepäiltyä, asiantuntijaa tai peitepoliisia (Tapanila 2019, 143).

Kolmas kokonaisuus liittyen videokuulustelumenetelmän käyttöön on ETL 9:4 mukaiset tilanteet. Näissä kuulustelu on videoitava ja tämä tehdään sen vuoksi, että esitutkintakertomusta tullaan käyttämään tulevassa oikeudenkäynnissä todisteena. Pykälän

mukainen kuulustelun videointi soveltuu vain asianomistajan ja todistajan kuulusteluihin. Siinä missä kahdessa ensimmäisessä kokonaisuudessa varaudutaan esitutkintakertomuksen käyttämiseen todisteena ja pyritään turvaamaan kertomuksen syntyyn liittyviä väitteitä, on tässä tapauksessa kyse sellaisen todisteena käytettävän kertomuksen hankinnasta, jossa kuultavaa henkilöä ei lähtökohtaisesti kuulla henkilökohtaisesti tuomioistuimessa.

Pykälän ensimmäisessä momentissa säädetään, että asianomistajan ja todistajan kuulustelu on tallennettava ääni- ja kuvatallenteeseen, jos kuulustelukertomusta on tarkoitus käyttää todisteena oikeudenkäynnissä eikä kuulusteltavaa tämän nuoren iän tai henkisen toiminnan häiriintyneisyyden vuoksi todennäköisesti voida kuulla henkilökohtaisesti aiheuttamatta haittaa kuulusteltavalle. Kuulustelussa on otettava huomioon kuulusteltavan kehitystason asettamat erityisvaatimukset kuulustelumenetelmille, kuulusteluun osallistuvien henkilöiden määrälle ja muille kuulusteluolosuhteille.

Toinen momentti koskee ennen kaikkea oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin periaatetta. Sen mukaisesti tutkinnanjohtaja voi päättää, että muukin kuin esitutkintaviranomainen voi kuulustelijan valvonnassa esittää kysymyksiä kuulusteltavalle. Käytännössä tämä tarkoittanee pitkälti samaa kuin jo ETL 7:17 säädetty asianosaisen vastakuulustelu-oikeus (kts. tarkemmin **luku 3.2.7**). Erikseen pykälän toisessa momentissa on korostettu vastakuulustelu-oikeuden toteuttamisesta rikoksesta epäillylle tai hänen asiamiehelleen tai avustajalle. Tämä sääntely liittyy kiinteästi EIT:n ratkaisukäytännön kautta korostuneeseen kontradiktorisuuden tosiasialliseen toteutumiseen rikosprosessissa. Näitä kysymysentekooikeuteen liittyviä ratkaisuja on useita ja lain valmisteluasiakirjoissa (HE 222/2010 vp, 229) nostetaan esille Suomea koskevin ratkaisuin mm. E.H. v. Suomi 4.4.2006, B. v. Suomi 24.4.2007, W. v. Suomi 24.4.2007 ja A.H. v. Suomi 10.5.2007. KKO:n ratkaisu 2006:107 koskee samaa vastakuulustelu-oikeuden käyttämistä todisteena oikeudessa käytettävän videokuulustelun osalta. Tämä ratkaisun perusteluista ilmenevällä tavalla voidaan todeta, että poliisilla on velvollisuus huolehtia vastakuulustelun toteutumisesta. Tämä tarkoittaa nimenomaan tosiasiallisen mahdollisuuden varaamista ja tämän dokumentointia osaksi kuulustelu- ja esitutkinta-aineistoa. Asianosaiset päättävät erikseen, käyttävätkö he tarjottua mahdollisuutta hyväkseen. Esitutkinnassa olisi huomioitava kuulemisen rooli osana tuomioistuin käsittelyä ja suositeltavaa tämän toteuttamiseksi olisi hankkia avustajat niin rikoksesta epäillylle, kuin asianomistajallekin sekä mahdollisuuksien mukaan järjestää esitutkintakuulustelu siten, että avustajilla on mahdollisuus osallistua niihin (HE 222/2010 vp, 230).

ETL 9:4 kolmas momentti korostaa syyttäjän roolia tilanteissa, joissa videokuulustelumenetelmää käytetään tämän tuomioistuimeen henkilötodisteluksi hankittavan kuulustelukertomuksen tallentamiseen. Vaikka poliisin ja syyttäjän välisestä yhteistyöstä säädetään jo ETL 5:3:ssä, on katsottu tarpeelliseksi korostaa tätä yhteistyövelvoitetta tässä kohtaa. Asiaa voidaan verrata ETL 8:3 mukaiseen ryhmätunnistuksen järjestämiseen. Tietyissä esitutkintatoimissa tuomioistuin käsittelyn periaatteita on korostetusti noudatettava jo esitutkintavaiheessa.

Se, mitä edellä on esitetty ETL 9:4 mukaisesta videokuulustelumenetelmä käytöstä sovelletaan myös erikseen pykälän 4 momentissa esitettyihin:

15–17-vuotiaaseen asianomistajaan, joka on erityisen suojelun tarpeessa ottaen huomioon etenkin hänen henkilökohtaiset olosuhteensa ja rikoksen laatu; rikoslain 20 luvun 1, 2, 4, 5, 6, 7 tai 7 b §:ssä tarkoitetun seksuaalirikoksen 15–17-vuotiaaseen asianomistajaan, joka ei halua tulla oikeudenkäyntiin kuultavaksi; rikoslain 20 luvun 1, 2, 4, 5, 6, 7 tai 7 b §:ssä tarkoitetun seksuaalirikoksen 18 vuotta täyttäneeseen asianomistajaan, jos kuuleminen oikeudenkäynnissä vaarantaisi hänen terveytensä tai aiheuttaisi muuta vastaavaa merkittävää haittaa.

Tämä neljännen momentin mukainen laajennus velvoitteeseen tallentaa kuulustelu videolle liittyy päätökseen KKO 2008:84, joka koskee kahden esitutkinnassa alle 15 vuotiaan lapsen videoitujen kuulustelukertomusten hyödyntämistä todisteena. Tapauksessa korkein oikeus katsoi, että käsittelyn aikana 15 vuotta täyttäneen lapsen osalta videoitua kuulustelukertomusta ei saanut ottaa huomioon todisteena, vaan häntä olisi tullut kuulla henkilökohtaisesti. Oikeudenkäymiskaaren todistelua koskevien säännösten yhteydessä tällä lisäyksellä esitutkintalainsäädäntö on saatettu tuomioistuinkäsittelyn todistelun kanssa yhtenevästi ja johdonmukaisesti säänneltyksi (HE 46/2014 vp, 147).

Videokuulustelumenetelmän käytöstä on aina ilmoitettava ennen kuulustelun alkua kuultavalle. ETL 9:3 ja 9:4 säädetään tästä ilmoittamisvelvoitteesta, mutta vaikka tätä ei mainita erikseen kuulustelutodistajaa koskevassa lainsäädännössä, niin oletuksena voidaan pitää, ettei salaa kuulustelun kuvaaminen ole mahdollista. Tällainen ilmoitus on myös näissä ETL 7:11.2 mukaisissa tilanteissa tehtävä. Ilmoitusvelvollisuudesta huolimatta videoinnin käyttäminen ei kuitenkaan ole kuultavan vapaaehtoisuuteen perustuvaa, vaan päätöksen menetelmän käytöstä tekee aina poliisi.

Esitetyn perusteella videokuulustelumenetelmää on lainsäädännön rajoissa mahdollista käyttää aina hyväksi. Ainoat lainsäädännölliset rajoitukset kohdistuvat kirjallisen menetelmän käyttämiseen. Sitä ei voida käyttää tilanteissa, joissa kuulustelukertomusta tullaan käyttämään henkilökohtaisen kuulemisen sijaan todisteena tuomioistuinkäsittelyssä. Kokonaisuudessaan menetelmään liittyvä valinta perustuu esitutkinnassa tehtävään kokonaisuuskäyttöön sekä syyttäjyhteistyöhön. Tähän kokonaisuuskäyttöön vaikuttavat ennen kaikkea tutkittavan asian laatu, henkilöön liittyvät syyt sekä hankittavan kuulustelukertomuksen osuus koko asian todistelusta.

3.2.2 Kuulustelupöytäkirjan raportointi ja tarkastaminen

Kuulustelumenetelmän valintaan liittyy oleellisena osana kuulustelun raportointi eli mille alustalle ja miten kuulustelukertomus tallennetaan. Raportoinnin voidaan katsoa kattavan kuulustelupöytäkirjan valmistamisen (muoto, laajuus ja rakenne), tarkastamisen ja hyväksynnän sekä sen julkisuuden osana esitutkinta- ja rikosprosessia. Tässä kohtaa näitä on tarkasteltu lainsäädännön asettamien reunaehtojen perusteella.

Kuulustelupöytäkirjan muoto, laajuus ja rakenne liittyvät sekä kirjalliseen, että videokuulustelumenetelmän käyttöön. Menetelmän valinnalla on vaikutusta syntyvään lopputulokseen. Lähtökohtaisesti kuulustelukertomus olisi kirjattava siinä muodossa kuin kuultava kertoo; mahdollisimman tarkasti ja muuttumattomana. Kuitenkin samaan aikaan poliisiin kohdistetaan esitutkintaa ohjaava olennaisuus- ja tehokkuusvaade ja kuulustelijan olisi kyettävä tunnistamaan tutkittavaan asiaan oleellisesti liittyvät kuultavan lausumat siihen kuulumattomista. Lainsäädäntö sen kummemmin kuin poliisin sisäinen ohjeistuskaan ei anna tähän kokonaisuuteen mitään apukeinoja, minkä vuoksi on ymmärrettävää, että poliisin kuulustelukertomuksen kirjaaminen saa varsin usein kritiikkiä osakseen. Markku Fredman (2018, 499) on suhtautunut varsin kriittisesti poliisin kirjaamiin kuulustelukertomuksiin ja nähnyt nimenomaisesti kirjaamiseen liittyvien virheiden huomioimisen rikoksesta epäillyn puolustajan roolissa erityisen tärkeänä. Varsinkin kuultavan vapaa kerronta ja kuulustelijan erikseen kysymät asiat ovat usein sekoittuneena lopullisessa kuulustelukertomuksessa. Videoidussa kuulustelukertomuksessa tällaista vaaraa ei ole, vaan aina on havaittavissa, onko poliisi erikseen kysynyt jotain asiaa, vai onko kuultava kertonut sen vapaaehtoisesti.

Esitutkintapöytäkirjan ja kuulustelupöytäkirjan sisällöstä ja laadinnasta säädetään ETL 9 luvussa. Molemmat ovat viranomaisen laatimia asiakirjoja, jonka määritelmä on esitetty julkisuuslain 5 §:stä (621/1999). Tämän säännöksen mukaan asiakirjana pidetään kirjoitetun tai kuvallisen esityksen lisäksi myös sellaista käyttönsä vuoksi yhteen kuuluviksi tarkoitetuista merkeistä muodostuvaa tiettyä kohdetta tai asiaa koskevaa viestiä, joka on saatavissa selville vain automaattisen tietojenkäsittelyn tai äänen- ja kuvantoistolaitteiden taikka muiden apuvälineiden avulla. Sääntely on tarkoituksellisesti pyritty tekemään mahdollisimman välineneutraaliksi, mikä turvaa säännöksen soveltamisen riippumatta siitä, minkälaiselle alustalle ja minkälaisin menetelmin informaatio talletetaan ja millä menetelmillä se saadaan selville (HE 30/1998 vp, 53). Esitetyn perusteella *kuulustelupöytäkirjan muotoa* ei ole sidottu pelkästään kirjalliseen asiakirjaan, vaan esimerkiksi videoitu kuulustelukertomus on määritelmän mukaan viranomaisen asiakirja.

Kuulustelupöytäkirjan laajuutta arvioitaessa on otettava huomioon myös se mitä ETL 1:2:ssä säädetään esitutkinnan toimittamisen laajuudesta. Helmisen ym. (2020, 424 - 426) mukaan kuulustelua toimitettaessa on keskityttävä selvittämään epäillyn rikoksen sekä yleiset, että erityiset tunnusmerkistökijät ja ennen kaikkea näitä tunnusmerkistökijöitä vastaavat tosiseikat. Tältä osin poliisin tulee siis kirjatessaan kuulustelukertomusta, pitää mielessä tutkittavan rikoksen tunnusmerkistökijät ja huolehtia, että niitä vastaavat seikat tulevat kertomukseen kirjatuksi. Tunnusmerkistökijöiden lisäksi kuulustelukertomukseen tulee kirjata mm. rikoksen teko-olosuhteet, mahdollinen motiivi, asianomistajan yksityisoikeudelliset vaatimukset, mahdollisen rikoshyödyn palauttamiseen liittyvät seikat sekä ottaa huomioon menettämis seuraamus ja korvausvaateiden turvaaminen. Kuulustelijan tulee ohjata ja johtaa kuulustelua siten, että kertomus keskittyy näihin olennaisuustekijöiden mukaisiin kokonaisuuksiin.

Kuulustelukertomuksen raportointi ei ole aina täysin ongelmatonta ja eri menetelmiin liittyen se voi saada osakseen erilaista kritiikkiä. Kritiikin kääntöpuolella ja vastakohtina ne

toimivat myös eri menetelmin tuotetun kuulustelupöytäkirjan vahvuuksina. Toteutettaessa kuulustelu kirjallista menetelmää käyttäen, on kuulustelukertomus aina jossain määrin referaatti kuulusteltavan kertomuksesta. Tämä käy ilmi mm. Sabine Jordanin (2017, 84) tekemästä tutkimuksesta, jonka johtopäätösten perusteella vain 17 % rikoksesta epäillyn kuulustelukertomuksessa kertomasta päätyi kirjoitettuun kuulustelupöytäkirjaan. Videokuulustelutallenteen näkökulmasta taas ongelmaksi voi muodostua asian turha laajeneminen esitutkintalain tarkoittamasta olennaisuusvaateesta. Ei kuitenkaan ole tavatonta, että poliisin kirjaamaan kertomukseen kohdistuu väite puolueellisesta kirjaamisesta tai rikoksesta epäillyn syyttömyyttä tukevan kohdan kirjaamatta jättämisestä. Kertomuksen laajuuden osalta voidaan siis katsoa kirjallisen menetelmän käyttämisen perustelluksi esitutkinnan olennaisuusvaateen täyttämiseksi, kun videoitu menetelmä taas saa kannatusta kertomuksen oikeellisuuden ja täydellisyyden näkökulmasta. Lainsäädäntö ei kuitenkaan aseta suoranaisia reunaehtoja kuulustelupöytäkirjan laajuuden osalta.

Rakenteellisesti kuulustelupöytäkirja muodostuu merkintäosasta, joka voidaan jakaa kuulusteltavasta henkilöstä ja itse kuulustelutilanteeseen liittyvistä merkinnöistä tehtäviin merkintöihin sekä itse kuulustelukertomuksesta (Helminen ym. 2014, 496). Merkintäosan sisältöä on säädelty ennen kaikkea Valtioneuvoston asetuksessa esitutkinnasta, pakkokeinoista ja salaisesta tiedonhankinnasta 1:2:ssä (13.2.2014/122). Kuulustelukertomuksen sisältöä ei ole suoranaisesti rajattu tai säädelty muutoin kuin, että sen kirjaamisessa ja itse kuulustelun suorittamisessa on noudatettava yleisesti esitutkintalain säännöksiä. Vanhan esitutkintalain esitöissä (HE 14/1985 vp, 37) on esitetty, että kuulustelupöytäkirjan tulee antaa luotettava kuva siitä, mitä kuulustelussa on käynyt ilmi eikä siihen ei saa ottaa mitään asiaan kuulumatonta. Nykyisin voimassa olevan esitutkintalain valmisteluasiakirjoissa tähän määrittelyyn ei ole otettu kantaa, joten tätä voitaneen pitää edelleen relevanttina.

Esitetyn perusteella kuulustelupöytäkirjan laatimisen osalta ei lainsäädännössä ole mitään, mikä suoranaisesti rajaisi toisen käytettävän menetelmän pois jostain tietystä käyttötilanteesta. Edellisessä kohdassa käsiteltyllä kuulustelumenetelmän valinnalla on kuitenkin merkitystä ennen kaikkea kuulustelupöytäkirjan laajuuteen ja kertomuksen yksityiskohtaisuuteen. Tämä on hyvä huomioida myös kuulustelutaktiikkaa suunniteltaessa.

Heti kuulustelun päätyttyä kuulustelupöytäkirja on annettava kuultavan *tarkastettavaksi* (ETL 9:2). Tämä tarkastaminen voidaan toteuttaa myös ääneen lukemalla, jos se on asian laatu ja laajuus huomioon ottaen asianmukaista. Tämä säännös on yksi selkeimmistä, jossa lain kirjoitusasu muodostaa oletuksen käytetystä kuulustelumenetelmästä. Kuten pykälän kolmannessa virkkeessä todetaan, on kuulustellulta tiedusteltava, onko hänen kertomuksensa kirjattu oikein. Tarkastuksessa havaitut virheet ja puutteet kertomuksessa on korjattava eikä kertomusta saa enää sen jälkeen muuttaa, kun kuultava on sen tarkastanut ja hyväksynyt. Näin ollen lainsäädännön kirjoitusasun perusteella on syytä epäillä tarkoitettavan tässä kohtaa kirjallisen menetelmän mukaista kuulustelua.

Videoidun kuulustelukertomuksen tarkastamisesta säädetään ETL 9:5:ssä. Sen mukaan videoidun kuulustelun päätyttyä kuulusteltavalle on varattava tilaisuus kuunnella ja katsella

tallenne sekä tehdä siihen tarpeelliset korjaukset ja lisäykset, jos tämä ei ole kuultavan nuori ikä tai hänen henkinen toimintansa häiriintyneisyys huomioon ottaen selvästi tarkoituksetonta. Tämä tarkastaminen on kirjattu tapahtuvaksi ETL 9:2.1 mukaisen kuulustelupöytäkirjan tarkastamisella.

Esitettyjen pykälien perusteella kuultavalle on siis pääsääntöisesti välittömästi kuulustelun päätyttyä varattava tilaisuus tutustua antamaansa kuulustelukertomukseen ja sen sisältöön sekä tehdä siihen tarvittavat korjaukset ennen kertomuksen hyväksymistä. Kirjallisessa menetelmässä tämä on luontevaa toteuttaa ja perusteltua sen vuoksi, että kertomus on poliisin kuulemansa perusteella kirjaama ja se voi sisältää niin tahattomia väärinymmärryksiä, kuin poliisin tekemää olennaisuusvaateen mukaista karsintaa ja kirjaamatta jättämistä. Lainsäädännössä on lähdetty siitä, että sama tarkastusoikeus tulee säilyttää myös kuulustelu videoitaessa. Voidaan mielestäni kuitenkin aiheellisesti pohtia, mikä vaikutus tallenteen välittömällä katsomismahdollisuudella on kuultavan oikeusturvaan, kun kuulustelu on tallennettu kokonaisuudessaan videolle? Hallituksen esityksessä (HE 222/2010 vp, 230) videotallenteen tarkastusoikeuden (kuulustelukertomuksen tarkastaminen, korjaaminen, lisäykset) on katsottu koskevan kuulusteltavan oikeusturvaa ja oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimuksia. Edelleen saman esityksen mukaan pykälän jälkimmäisellä virkkeellä on pyritty sääntelemään nimenomaan videoidun kertomuksen kirjaamista kuulustelupöytäkirjaan, jonka tulisi olla mahdollisimman kattava ja riittävän tarkka. Huomionarvoista on myös aiemmin esityksessä (eml.) ETL 9:4 mukaisissa perusteluissa esille nostettu ajatus siitä, että vaikka videokuulustelukertomus voitaisiin tarvittaessa tarkastaa tallenne kuuntelemalla ja katselemalla, olisi sen kirjoittaminen perusteltua tarpeettomien esitutkintaviranomaisten luona tapahtuvien tutustumisten vähentämiseksi.

Oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vähimmäisvaatimuksia on käsitelty tarkemmin kontradiktorisuutta koskevassa **luvussa 3.2.7**. Siellä esitetyn perusteella henkilön oman kuulustelukertomuksen osalta voidaan erityisesti nostaa esille oikeus tulla kuulluksi sekä niin kertoa kuin tuoda tutkintaan oma näkemyksensä sekä omat todisteensa. Tältä osin ymmärrettävää on tarkastusoikeuden käyttäminen kirjalliseen kuulustelukertomukseen, koska kuten Fredman (2018, 503) on todennut, ei (kirjallinen) pöytäkirja ole sanatarkka toisinto edeltäneestä kuulustelusta, vaan se on sellaisenaan kuulustelun suorittaneen poliisin tulkinta sanotusta. Näin ollen kuulusteltavan allekirjoitusta kuulustelupöytäkirjassa on pidettävä hyväksyntänä kirjoitetun vastaavan hänen kertomaansa. Kuultavalla on näin oikeus varmistua, että hänen kertomansa tulee kirjatuksi siten kuin hän on sen kertonut.

Videoitaessa kuulustelu muodostaa videotallenne kuulustelupöytäkirjan. Tallennettu kertomus sisältää kuultavalle tehdyt ilmoitukset hänen oikeuksistaan ja velvollisuuksistaan, paikalla olijat, kertomuksen ajankohdan ja muut kuulusteluolosuhteisiin liittyvät asiat sekä itse kuulustelukertomuksen sisällön. Nauhalta on nähtävissä se mitä kuultava on kertonut ja missä olosuhteissa sekä onko poliisi kohdistanut kuulustelun aikana kiellettyjä kuulustelumenetelmiä kertomuksen saamiseksi tai vaikuttanut muutoin kertomuksen syntymiseen. Mielestäni ainoa syy tämän kertomuksen välittömälle uudelleen katsomiselle olisi kuultavan tarve asettaa omaa kertomustaan kuulustelussa hänelle annettujen lisätietojen

mukaisesti. Kuulustelukertomus liittyy esitutkinta-aineiston asianosaisjulkisuuteen ja on luonnollisesti aineistoa, mikä asianosaisilla on oltava käytettävissä viimeistään esitutkinnan päättyessä. Mitään suoranaista oikeusturvasyytä kertomuksen uudelleen katselulle on kuitenkin esitetyn perusteella vaikea löytää.

Lainsäädäntö ja sen esityöt lähtevät kuulustelupöytäkirjan tarkastamisesta siitä lähtökohdasta, että aina on olemassa jokin asiakirja, jonka oikeellisuutta tällä tarkastusoikeudella turvataan. Tämä on linjassaan oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin periaatteiden kanssa. Kuitenkin menetelmällisesti videonnin käyttöä ei ole rajoitettu (kts. **kohta 3.2.1**) ja lain esitöissä on ollut ajatus nimenomaisesti vain tarpeellisen kirjallisen tuotoksen tekemisestä, jos kuulustelusta sellainen laaditaan. On jopa yllättävää, ettei lainsäädännössä ole ajateltu pelkän videotallenteen käsittelemistä kuulustelukertomuksena sähköisessä muodossa osana rikosprosessia, vaan aina se kytketään jossain kohtaa paperiseen asiakirjaan.

Kokonaisuudessaan esitutkintalain säännökset koskien kuulustelukertomuksen tarkastamista vaatisivat ainakin osittaista tarkastelua videokuulustelumenetelmän käyttämisen osalta. Nykyiset säännökset on laadittu selkeästi ajatellen kirjallista menetelmää, minkä seurauksena tätä tarkastusoikeutta on luonnollista käyttää. On kuultavan oikeus tarkastaa, että hänen kertomansa kirjataan oikein. Kuultava on kuitenkin ensisijaisesti esitutkinnan informaatiolähde. En näe oman kokemukseni perusteella mitään syytä sille, että totuudenmukaisesti kuulustelussa kertovan henkilön tulisi palata ja pyrkiä korjaamaan kerran lausumaansa. Hän voi luonnollisesti tarkentaa kertomaansa tai rikoksesta epäillyn kohdalla myös täysin muuttaa sitä seuraavissa kuulusteluissaan, mutta mikään oikeuskirjallisuudessa tai lain esitöissä esitetty tarve kuultavan tarkastella tehtyä tallennetta ”*tarkastaakseen sen oikeellisuuden niin olosuhteiden kuin kertomuksen kirjaamisen osalta*”, ei ole näkemykseni mukaan olemassa. Näin toimittuna, vaikka tätä ETL 9:5 mukaista mahdollisuutta katsella kuulustelutilanne uudelleen ei noudatettaisi, ei mielestäni loukattaisi kuultavan oikeusturvaa. Perustan väitteeni sille, että kaikki tarkastamista vaativat asiat ovat todenmukaisesti videotallenteelta myöhemmin todettavissa. Samoin asianosaisjulkisuuden perusteella tiedonsaantioikeus aineistoon on kuitenkin viimeistään esitutkinnan päättyttyä olemassa.

Videokuulustelumenetelmän soveltuvuutta arvioitaessa, on kuulustelun tarkastamista koskeva lainsäädäntö mielestäni rajoittava ja asettaa velvoitteen joka tapauksessa muodostaa kuulustelukertomus kirjalliseen muotoon. Tältä osin se ei ole linjassa menetelmän valintaa koskevan lainsäädännön valmistelutöiden sekä esimerkiksi viranomaisten asiakirjojen julkisuudesta säädettyjen lakien menetelmäneutraalien säännösten osalta.

3.2.3 Kuulustelupöytäkirjan julkisuus

Kuulustelupöytäkirjan julkisuuteen liittyy kaksi tarkastelukulmaa. Ensinnäkin on määriteltävä pöytäkirjan *julkiseksi tuleminen* ja toisaalta *asiakirjan jakelu- sekä antotavat* niille henkilöille, joilla on mahdollisuus saada tieto asiakirjojen sisällöstä. Näitä molempia tarkastelukulmia arvioidaan eri säännösten perusteella.

Esitutkinta-aineisto on lähtökohtaisesti julkista. Tätä julkiseksi tulemista kuitenkin lykätään tutkinnan turvaamiseksi siihen saakka, kunnes esitutkinta on saatu päätökseen (JulKL 24:1,3k). Kuulustelupöytäkirja on osa esitutkinta-aineistoa ja sen julkisuus määritellään sen mukaisesti. Näin ollen kuulustelupöytäkirjan julkisuudesta säädellään esitutkintalain ja julkisuuslain säännöksillä. Kuulustelupöytäkirja on muun aineiston julkiseksi tulemisenkin jälkeen salassa pidettävä niiltä osin, kun se sisältää erikseen laissa salassa pidettäväksi säädettyjä tietoja. Sen lisäksi myös kuulustelupöytäkirjojen julkisuudessa on huomioitava asianosaisjulkisuuden ja yleisöjulkisuuden erot. Viranomaisen asiakirjan salassapitoperusteista säädetään yksityiskohtaisemmin julkisuuslain 24 §:ssä. Nämä salassapitosäännökset koskevat samalla tavoin niin kirjallista, kuin videolle tallennettua kuulustelukertomusta.

Asianosaisten tiedonsaantioikeudesta säädetään ETL 4:15:ssä. ETL 4:15.1 mukaisesti asianosaisella on laaja tiedonsaantioikeus esitutkintaan johtaneista ja esitutkinnassa ilmi tulleista seikoista sekä esitutkinta-aineistosta, joka voi tai on voinut vaikuttaa hänen asiansa käsittelyyn. Poikkeuksen tähän tiedonsaantioikeuteen muodostavat julkisuuslain 11 §:n 2 momentin 6 a, 7 ja 7 a kohdissa määritellyt asianomistajan, todistajan sekä ilmoittajan suojelemiseksi säädetty salassa pidettävät tiedot. Myös tätä asianosaisen tiedonsaantioikeutta voidaan perustellusti rajoittaa. Esitutkinnan kesken ollessa tietojen antamista voidaan rajoittaa, jos tietojen antamisesta on haittaa asian selvittämislle (ETL 4.15.2). ETL 4.15.3 mukaan asianosaisella ei ole tiedonsaantioikeutta, jos tiedon antamista jättäminen on välttämätöntä erittäin tärkeän yleisen tai yksityisen edun turvaamiseksi. Asianosaisen tiedonsaantioikeutta rajoitettaessa on erityisesti huomioitava oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin edellytykset siten, että asianosaisen oikeus puolustautua asianmukaisesti tai muuten asianmukaisesti valvoa oikeuttaan oikeudenkäynnissä turvataan.

Kuulustelupöytäkirjan osalta tämä tarkoittaa sitä, että se on heti valmistuttuaan asianosaisjulkista esitutkinta-aineistoa. Tavallisesti pöytäkirjoja ei kuitenkaan ole mahdollista tutkintaa vaarantamatta luovuttaa saman tien asianosaisille, vaan ne luovutetaan vasta kun tutkinnallisesti on mahdollista. Tapanilan (2019, 36) mukaan tavallisimmin tämä tarkoittaa sitä, että kaikki asianosaiset ja todistajat on kertaalleen saatu kuultua. Tämän jälkeenkin tiedonsaantioikeuden rajaamiselle voi olla perustelut, mutta mitä pidemmälle tutkinta etenee, sitä perustellumpaa on kaventaa myös asianosaisiin kohdistuvaa tiedonsaantioikeuden rajausta.

Jos kuulustelukertomus on tallennettu videolle, ei sillä ole vaikutusta sen julkisuudelle verrattuna kirjalliseen kertomukseen. Eroavaisuudet näiden kahdella menetelmällä tallennetun kuulustelukertomuksen osalta tulevat esiin vasta *asiakirjan jakelu- ja antotapaa* koskevassa sääntelyssä. Julkisuuslain 16:1 mukaisesti viranomaisen asiakirjan sisällöstä annetaan tieto suullisesti taikka antamalla asiakirja viranomaisen luona nähtäväksi ja jäljennettäväksi tai kuunneltavaksi tai antamalla siitä kopio tai tuloste. Ensisijaisesti tieto annetaan pyydetyllä tavalla, jollei pyyntö ole kohtuuton. Tämä yleinen antotapa koskee kaikkea muuta esitutkinta-aineistoa, paitsi videotallenteita. Videotallenteiden antotavan

osalta on asetettu rajoituksia, miten tieto niiden sisällöstä voidaan antaa. Julkisuuslain 16:2 mukaisesti videokuulustelutallenteesta saa antaa kopion vain, jos tallenteesta kuultava henkilö siihen suostuu tai jos tallenteen sisältö huomioon ottaen on ilmeistä, ettei kopion antaminen johda hänen yksityisyyden suojansa loukkaamiseen. Julkisuuslain säännöksessä kuultavan omalle suostumukselle on annettu painoarvoa arvioitaessa tallenteen mahdollista luovuttamista. Esitutkintalaissa (9:7.2) ja laissa oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa (13:2) tätä suostumusta ei ole mainittuna, vaan molempien pykälien mukaisesti tieto voidaan antaa vain viranomaisen luona nähtäväksi, jos tallenteen sisältö huomioon ottaen on syytä olettaa, että tiedon antaminen muulla tavoin voisi johtaa tallenteesta esiintyvän henkilön yksityisyyden suojan loukkaamiseen. Esitutkinnan osalta sovelletaan tätä esitutkintalain säännöstä.

Yksityisyyden suojan loukkaaminen keskiössä määriteltäessä videokuulustelutallenteen jakelu- ja antotapaa niin asianosaisjulkisuuteen perustuen kuin yleisöjulkisuudinkin osalta. Kuten Satu Taimi (2013) on tutkimuksessaan päätenyt lopputulokseen, ei yksityisyyden suojan määrittely ole täysin mutkatonta, eikä siihen ole lainvalmistelutöissäkään aukottomasti kyetty. Yksityisyyden suojaaminen on nojautunut pitkään jälkikäteiseen suojaan. Tämän vuoksi on tärkeää, että nykytilanteessa myös viranomaistoiminnassa pyritään turvaamaan yksityisyyden suoja ennakkollisin keinoin. (Taimi 2013, 90-91.)

Esitutkintalain uudistukseen liittyvissä perusteluissa (HE 222/2010 vp, 233) on todettu, että videotallenteet tulee pitää viranomaisten kontrollissa, jotta yksityisyyden suoja voidaan turvata. Tämä tarkoittaa sitä, ettei kukaan voi saada tallenteesta kopiota, vaikka tiedot olisivat julkisia. Myös aiemmin mainitun lain oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa valmisteluasiakirjoissa (HE 13/2006 vp, 39) on asiaa tulkittu samalla tavoin. Säännöksen soveltaminen tarkoittaa sitä, ettei kukaan voi saada kopiota tällaisesta videotallenteesta. Nämä hallituksen esityksessä (eml.) esitetyt perustelut soveltuvat tulkintaohjeeksi molempien pykälien osalta. Niissä on perusteltu säännöksen säätämistä ja tiukkaa tulkintaohjetta kahdella keskeisellä syyllä. Ensinnäkin tällainen lähtökohtaisesti julkinenkin videotallenne on niissä esiintyvien henkilöiden yksityisyyden ja persoonallisuuden suojan kannalta erittäin merkittäviä asiakirjoja, eikä voida pitää perusteltuna, eikä mitenkään edes julkisuusperiaatteen toteutumisen kannalta tarpeellisenä, että tällaista aineistoa luovutetaan poliisin tai tuomioistuimen ulkopuolelle. Toinen syy liittyy aineiston väärinkäytön mahdollisuuteen. Perustelujen mukaan aineiston väärinkäyttämisen mahdollisuus ja sen seurausten laajakantoisuus huomioon ottaen kyseisen aineiston luovuttaminen poliisin tai tuomioistuimen ulkopuolelle epäilemättä johtaisi yksityisyyden ja persoonallisuuden suojan loukkauksiin.

Esitettyjen perustelujen katsotaan kattavan myös asiaosaisille luovutettavat videotallenteet. Näin ollen videokuulustelua ei voitaisi antaa edes asianosaisille muutoin kuin tutustuttavaksi poliisilaitoksella. Helminen ym. (2020, 608-609) ovat tulkinneet asiaa poikkeavasti. He ovat löytäneet useita tallenteen luovuttamista asianosaisten käyttöön puoltavia asioita. Ensinnäkin harkittaessa voiko tallenteen luovuttaa asianosaiselle tai tämän avustajalle, on huomioitava myös osapuolten oikeus valmistautua oikeudenkäyntiin sekä asianosaisten yhdenvertaisuus (ETL 4:15.4). Asiaa ei tule harkita pelkän yksityisyyden

suojan näkökulmasta. Lisäksi arvioinnissa on erityisesti kiinnitettävä myös huomiota siihen, että asianajajat luvan saaneet oikeudenkäyntiavustajat ovat julkisen valvonnan alaisia ja heihin voidaan kohdistaa rangaistus- ja kurinpitotoimia (JulkL 23.2 § ja 35 § sekä RL 38:1-2), jos he eivät huolehdi yksityisyyden suojan säilymisestä. Jos tallenne luovutetaan syyttäjälle, ei lähtökohtaisesti pitäisi olla estettä luovuttaa tallennetta myöskään epäillyn ja asianomistajan avustajalle. Osittaista tukea tämä myönteinen suhtautuminen myös videoiden luovuttamiseen asianosaisille tai heidän avustajilleen saa myös EIT:n ratkaisusta *Welke ja Bialek v. Puola* (1.3.2011). EIT on ratkaisussaan katsonut, että todisteiden rajaaminen vain viranomaisen luona tutkittavaksi voi loukata oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä. Poliisin oma ohjeistus (2016) neuvoo toimittamaan kopion videotallenteesta syyttäjälle syyteharkintaa ja oikeudenkäyntiä varten.

Lainsäädännön valmisteluasiakirjojen mukaisesti ainoa mahdollisuus tutustua tällaiseen videotallenteeseen on tulla tutustumaan siihen joko poliisilaitokselle tai tuomioistuimeen. Tämä koskee myös asianosaisia. On syytä korostaa, että tämä sääntely tarkoittaa ainoastaan aineiston jakelu- ja antotapaa. Tässä kohtaa lienee paikallaan myös huomioida perustelujen aikajänne. Hallituksen esityksissä muodostettu kannanotto on muodostettu vuonna 2006 (HE 13/2006 vp), jolloin yhteiskunta on ollut varsin erilainen kokonaisuudessaan yksityisyyden suojan arvioimisen kannalta. Esitetyn ratkaisun lisäksi EIT:n muussakin ratkaisukäytännössä on korostunut oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin tosiasiallinen toteutuminen erityisesti rikoksesta epäillyn osalta. On syytä olettaa, että tulevaisuudessa myös videotallenteiden osalta niiden luovuttamista joudutaan ainakin osittain arvioimaan uudelleen.

Yhteenvedona kuulustelupöytäkirjan jakelu- ja antotapoihin liittyen on todettavissa, että jos kuulustelu on laadittu kirjallista menetelmää käyttäen, sovelletaan sen jakelussa viranomaisen asiakirjan julkisuutta koskevia säännöksiä. Näin ollen kertomus voidaan luovuttaa sen julkisuus huomioiden pyydytyssä muodossa. Jos kuulustelu on puolestaan laadittu videokuulustelumenetelmää käyttäen, ei tällaista tallennetta anneta kuin poliisilaitoksella tai myöhemmin oikeudessa nähtäväksi. Näin ollen videokuulustelumenetelmän soveltuvuuden arvioinnin osalta tällä kuulustelupöytäkirjan jakelu- ja antotapojen sääntelyllä on suuri vaikutus.

3.2.4 Kuultavien asema, oikeudet ja velvollisuudet

Henkilön oikeudet ja velvollisuudet esitutkinnassa määräytyvät hänen prosessuaalisen asemansa perusteella (Helminen ym. 2014, 381). Esitutinnan yleisten periaatteiden mukaan (ETL 4:9) kohdistettaessa esitutkintatoimenpiteitä henkilöön, on mahdollisimman pian ilmoitettava hänen asemansa esitutkinnassa. Samoin, jos tässä asemassa tapahtuu muutoksia, on tästä ilmoitettava. Vaikka henkilölle olisi ilmoitettu hänen asemansa esitutkinnassa ja vaikka tämä ei olisi muuttunut, on ilmoitus henkilön asemasta tehtävä uudelleen kuulustelua aloitettaessa (ET 7:10.1). Kuulusteltavan aseman ilmoittamisen on katsottu olevan ehdoton edellytys hänen oikeusturvansa toteutumisen kannalta (LaVM 9/1986, 6).

Oikeuksien ja velvollisuuksien näkökulmasta henkilöt voidaan jakaa asianosaisiin ja todistajiin. *Esitutinnan asianosaisia* ovat asianomistaja, rikoksesta epäilty ja muu henkilö, jonka oikeuksiin, etuihin tai velvollisuuksiin rikos ja sen selvittäminen voivat vaikuttaa (ETL 2:5.1). Asianosaisia koskevia säännöksiä sovelletaan myös asianosaisen huoltajaan tai edunvalvojaan, asianosaisena olevan oikeushenkilön lakimääräiseen toimielimeen tai muuhun johtoon kuuluvaan edustajaan taikka muun asianosaisen lailliseen edustajaan (ETL 2:5.2). Momentin kolmas kohta on tarkoituksellisesti kirjoitettuna varsin väljään muotoon, jotta se mahdollistaa riittävän joustavuuden ja tapauskohtaisen harkinnan asianosaisaseman määrittelyssä (HE 222/2010 vp, 170). Tällaisia muita henkilöitä voivat olla esimerkiksi oikeushenkilö yhteisöosakon määrittämiseen liittyvässä asiassa tai vakuutusyhtiö, joka on jo korvannut rikoksella aiheutetun vahingon. Joissain tapauksissa voi olla epäselvyyttä, mikä henkilön asema on tutkittavassa rikosasiassa. Näissä tilanteissa henkilöä voidaan kohdella kuultavana. Asianosaisten lisäksi esitutkintaan liittyvän henkilön asema voi olla todistaja. Esitutkinnassa tutkinnanjohtaja päättää viime kädessä siitä, onko henkilö asianosaisen asemassa.

Lainsäädännöstä ei löydy suoraan *asianomistajan* määritelmää. Yleisesti asianomistajaksi katsotaan rikoksella loukatun tai vaarannetun oikeushyvän haltija tai se, jolle on välittömästi syntynyt rikoksen kautta yksityinen oikeudellinen vaade. Asianomistajan asemaan liittyy oikeus vaatia rangaistusta rikoksesta epäillylle. Asianomistajalle usein syntyy rikoksen kautta myös yksityinen oikeudellinen vaade eli käytännössä vahingonkorvausvaatimus. Asianomistajana voi olla tapauksesta riippuen luonnollinen henkilö eli ihminen tai oikeushenkilö. Asianomistajan oikeus vaatia vahingonkorvausta voi siirtyä. Esimerkkinä voidaan mainita tilanne, jossa vakuutusyhtiö on korvannut asianomistajan rikoksella kärsimän vahingon. Tällöin vakuutusyhtiölle syntyy takautumisoikeus rikosentekijää kohtaan. Yksinomaan asianomistajalle kuuluva syyteoikeus ei kuitenkaan siirry. (HE 222/2010 vp, 170.)

Myöskään *rikoksesta epäiltyä* ei ole määritelty lainsäädännössä yksiselitteisesti. Esitutkintalain säätämiseen liittyvän hallituksen esityksen (222/2010 vp, 170) mukaan tällaisen tyhjentävän epäillyn määritelmän aikaansaaminen ei ole ollut mahdollista. Rikoksesta epäilty on kuitenkin aina luonnollinen henkilö, johon rikosoikeudenkäynnissä kohdistetaan rangaistusvaatimus. Viime kädessä esitutkintaviranomaisen ja erityisesti tutkinnanjohtajan harkintavallassa on, keitä henkilöitä käsitellään yksittäisessä tapauksessa epäiltyinä. Tätä päätöstä tehtäessä on erityisesti huomioitava ETL 3:3.2:n mukainen velvoite ottaa selvää rikosepäilyyn liittyvistä seikoista siten, että ketään ei aiheettomasti aseteta rikoksesta epäillyn asemaan.

Oikeuskirjallisuudessa yleistyneen määritelmän mukaan *todistajaa* voidaan luonnehtia sellaiseksi oikeudenkäynnin ulkopuoliseksi henkilöksi, jota oikeudenkäynnissä käytetään todistuskeinona tarkoituksessa selvittää jutun ratkaisulle vaikutuksellisia tosiseikkoja (mm. Tirkkonen 1972, 220; Frände 2017, 646 ja Jokela 2018, 575-576). Helmisen ym. (2014, 383) mukaan todistaja on ei-asianosainen, joka yleensä kertoo sellaisista aistihavainnoistaan, jotka hän on tehnyt muiden ihmisten tekemisistä. Todistaja on esitutkinnan tietolähde, jota käytetään hyväksi selvitetäessä rikosta ja sen tapahtumaolosuhteita.

Aina esitutkinnassa kuultavien henkilöiden aseman määrittäminen ei ole yhtä selkeää kuin myöhemmin prosessin tuomioistuinkäsittelyssä. Näin voi olla esimerkiksi sellaisen henkilön kohdalla joka asian selvittämiseksi kertoo omasta tekemisestään ja on mahdollista, että henkilön oma menettely saattaa toteuttaa jonkin rangaistavan teon tunnusmerkistön (Helminen ym. 2014, 383). Tällainen tilanne, jossa henkilön epäillään olevan jollain tapaa osallinen tutkittuun rikokseen, mutta vielä olemassa olevien tietojen varassa häntä ei virallisesti voida pitää rikoksesta epäiltynä, lienee yleisin henkilön aseman määrittelyyn liittyvä ongelma. Usein asemaa joudutaan arvioimaan nimenomaan rikoksesta epäillyn ja todistajan välillä. ETL 4:9.2 mahdollistaa tällaisen mahdollisen tulevan epäillyn kuulustelemisen *kuultavan* asemassa (Helminen ym. 2020, 357). Virolaisen ja Pölösen (2004, 258) mukaan kuultavalla ei katsota olevan todistajien tavoin positiivista totuusvelvollisuutta, mutta ei myöskään sellaista suojattua asemaa, jollainen rikoksesta epäillyllä on. Vähäisenkin rikosepäilyn vuoksi henkilöä on syytä kuulla rikoksesta epäillyn oikeuksien ja velvollisuuksien mukaan henkilön oikeusturva toteutuu parhaalla mahdollisella tavalla. Näin toimien kuultavalla on oikeus olla myötävaikuttamatta oman rikoksensa selvittämiseen sekä runsaasti muita epäillyn asemaan liittyviä oikeuksia. (HE 222/2010 vp, 197.)

Ennen kuulustelun alkua kuultavalle on selvitettävä hänen asemansa perusteella oikeudet ja velvollisuudet. Tämä oikeuksien ja velvollisuuksien ilmoittaminen toteutetaan tavallisimmin **luvussa 3.2.2** käsiteltyyn kuulustelupöytäkirjan merkintäosaan merkitsemällä. Kirjallisella menetelmällä laadittavassa kuulustelupöytäkirjassa kuulustelija kertoo kuultavalle hänen asemansa mukaiset oikeudet ja velvollisuudet sekä merkitsee ne sitä mukaa myös kuulustelulomakkeelle. Kuulustelun kannalta on erityisen tärkeää, että ennen kuulustelun alkua kuultava on tietoinen näistä oikeuksistaan ja velvollisuuksistaan. Poliisin tehtävänä on varmistua, että kuultava ymmärtää nämä. Kuultava päättää itse käyttäkö hän lain suomia oikeuksiaan vai ei. Videokuulustelumenetelmässä tämä oikeuksien ja velvollisuuksien ilmoittaminen ei poikkea kirjallisesta menettelystä muutoin kuin, että prosessi tallentuu paperisen asiakirjan sijaan videotallenteelle, miltä osin esimerkiksi kuultavan ymmärrystä ilmoitusten osalta on mahdollisuus tarkastella ja arvioida objektiivisesti jälkikäteen.

Seuraavaan taulukkoon (kuva 1) on kerätty esimerkinomaisesti poliisin omissa kuulustelulomakepohjissa esitetyt, ennen kuulustelua selvitettävät asiat. Nämä esitetyt kohdat on esitetyt lomakkeelle ja niiden on tarkoitus toimia ohjenuorana kuulustelijalle huomioon otettavista lainkohdista. Kohtia täytettäessä on otettava huomioon kuultavaan henkilöön liittyvät ominaisuudet ja selvitettävä asianmukaiset lainkohdat tilanteen mukaisesti. Vaikka lomake ohjeistaa kuulustelijaa huomioimaan mahdollisia käsillä olevaa kuulusteluun liittyviä oikeuksia ja velvollisuuksia, ei tämä luettelo ole koskaan täydellinen. Lainsäädännön muutosten ja oikeuskäytännön mukanaan tuomat ohjeistukset muokkaavat tätä ns. kuulustelukertomuksen muistilistaa jatkuvasti. Esimerkkinä näistä puutteellisuuksista voidaan nähdä esimerkiksi vastakuulustelu-oikeus (ETL 7:17) ja esitutkinta-aineiston salassapitosäännökset, mitkä koskevat kaikkia asiaosaisia eikä pelkästään asianomistajaa. Tämän vuoksi kuulustelijan on tunnettava lainsäädäntö kattavasti ja ennen kaikkea osattava kytkeä kuultavan asemaan perustuvat oikeusturvatakeet osaksi

esitutkintalain yksityiskohtaisia säännöksiä. Vain näin ollen kuulustelijan on mahdollista tosiasiallisesti toteuttaa kuulustelussa oikeuksien ja velvollisuuksien selvittämistä kuultavalle.

	AO	RE	KUULTAVA	TODISTAJA
Asema tutkinnassa (ETL 4:9)	X	X	X	X
Mistä teosta epäillään (ETL 7:10.2)		X	(X)	
Oikeus avustajaan (ETL 4:10)	X			
Avustaja valtion varoista (ROL 2:1a)	X			
Oikeus korvaukseen valtion varoista (RikosvahinkoL 1 §)	X			
Puolustaja ja siihen liittyvä oikeusapu (ROL 2:1)		X	X	
Mahdollisuus saada tukihenkilö (ROL 2:3)	X			
Oikeus pyytää kuulustelutodistaja paikalle (ETL 7:11)	X	X	X	X
Oikeus olla myötävaikuttamatta oman rikoksensa selvittämiseen (ETL 4:3)		X	X	
Itsekriminointisuoja (ETL 17:18)	X	X	X	X
Kielelliset oikeudet (ETL 4:12)	X	X	X	X
Asiakirjojen käännökset (ETL 4:13)	X	X	X	
Läheisen kieltäytymisoikeus (OK 17:17 ja OK 17:18)	X	X	X	X
Vaitiovelvollisuus (OK 17:10 - 14 ja OK 17:16)	X			X
Oikeus kieltäytyä todistamasta (OK 17:19 ja OK 17:20)	X			X
Oikeus esittää kysymyksiä toiselle kuulusteltavalle (ETL 7:17)	X			
Esitutkinta-aineiston salassapito ja salassapitorikos (JulkL 22- 24, RL 38:1-2)	X			
Totuusvelvollisuus sekä perätön lausuma viranomaismenettelyssä (ETL 7:8.1, RL 15:2)	X			X
Alle 18 v rikoksesta epäillylle erikseen ilmoitettavat (ETL 4:16.2)		X	X	
Käsittelyn vaiheet ja osallistuvat viranomaiset		X	X	
Oikeuksien ilmoittamisesta huoltajalle tai muulle lailliselle edustajalle		X	X	
Huoltajan tai muun laillisen edustajan läsnäolo-oikeudesta kuulusteluissa (ETL 7:14)		X	X	
Videotallenteen tiedonsaantioikeuden rajoittamisesta yksityisyyden suojaamiseksi (ETL 9:7)		X	X	
Alle 18 vuotiaan tuomioistuinkäsittelyn toimittamisesta kokonaan tai tarpeellisilta osin yleisön läsnä olematta (YTJulkL 15 § kohta 5)		X	X	

Kuva 1. Ennen kuulustelun alkua selvitettävät oikeudet ja velvollisuudet.

Kokonaisuudessaan voidaan todeta, että ennen kuulustelun alkua on selvitettävä kuultavan asema esitutkinnassa. Aseman selvittäminen on edellytyksenä sille, että kuulustelijalla on mahdollista tehdä selkoa kuultavan oikeuksista ja velvollisuuksista. Jos asema on epäselvä, on kuultavan oikeusturvan varmistamiseksi henkilöä kuultava rikoksesta epäillyn oikeuksien ja velvollisuuksien mukaisesti. Useissa maissa videokuulustelumenetelmän käyttö on määrätty pakolliseksi tietyssä asemassa, yleisimmin vapautensa menettäneen rikoksesta epäillyn kuulusteluissa (kts. mm. Sullivan 2010, 127 - 141). Suomen lainsäädännössä tällainen velvoite kuulustelumenetelmän osalta on ainoastaan **luvussa 3.2.1** käsitellyn

mukaisesti lasten ja nuorten sekä erityisen haavoittuvassa asemassa olevien kuultavien osalta. On kuitenkin oleellinen reunaehto kuulustelun suorittamiselle tunnistaa kuultavan asema ja osata huomioida se kuulustelua suoritettaessa.

Erikseen arvioitaessa videokuulustelumenetelmän soveltuvuuden näkökulmasta tätä asiaa, korostuu mahdollisuus oikeuksien ja velvollisuuksien jälkikäteiseen arviointiin. Käytettäessä videokuulustelumenetelmää, on näiden oikeuksien ja velvollisuuksien tosiasiallinen toteutuminen kuulustelussa jälkeenpäin todennettavissa videotallenteelta. Samoin tallenteelta on mahdollista arvioida kuultavan mahdollista luopumista oikeuksistaan (esimerkiksi oikeus avustajan käyttöön) sekä tämän luopumisen aitoutta ja vapaaehtoisuutta. Kirjallisessa menetelmässä arvio toteutumisesta tehdään asiakirjojen perusteella sekä tarvittaessa kuulemalla kuulustelussa läsnä olleita.

3.2.5 Läsnäolo kuulusteluissa

Kuulustelu on osa esitutkintaa ja henkilön läsnäolovelvoitteet osana tätä prosessia on kirjattu esitutkintalain 6 lukuun. Nämä läsnäolovelvoitteet määrittävät myös osaltaan reunaehoja kuulustelun kestolle. Yleisenä velvoitteena (ETL 6:1) on, että sellaisen henkilön, jolta voidaan olettaa saatavan selvitystä rikoksesta, on saavuttava kutsuttuna kuulusteluun. Tämän kutsun noudattamatta jättäminen voi johtaa siihen, että henkilö noudetaan kuulusteluun (ETL 6:2). Välittömästi rikospaikalta tai sen läheisyydestä tavattu henkilö, jolla voidaan olettaa olevan tietoja rikoksen selvittämiseksi, on velvollinen alistumaan välittömästi samojen läsnäolovelvoitteiden alaiseksi (ETL 6:3).

Henkilöllä on hänen prosessuaaliseen asemaansa perustuen ETL 6:5:n mukaisesti velvollisuus olla yhtäjaksoisesti läsnä esitutkinnassa seuraavasti:

Muu kuin rikoksesta epäilty on velvollinen olemaan läsnä esitutkinnassa enintään 6 tuntia kerrallaan. Epäilty, jota ei ole pidätetty tai vangittu, on velvollinen olemaan läsnä kerrallaan enintään 12 tuntia ja, jos pidättämiseen on pakkokeinolain 2 luvun 5 §:n mukaiset edellytykset, enintään 24 tuntia. Alle 15-vuotiaana tehdystä rikollisesta teosta epäilty on erittäin painavista syistä velvollinen olemaan läsnä kerrallaan yli 12 tuntia ja enintään 24 tuntia.

Rikoksesta epäillyn vapauteen kohdistuvista pakkokeinoista ja niihin liittyvistä määräajoista säädetään tarkemmin pakkokeinolaissa. Siinä missä henkilöille on asetettu velvollisuuksia saapua ja olla saatavilla esitutkinnassa, määritellään ETL 6:4:ssä esitutkintaviranomaisille velvollisuus aloittaa viivytyksettä esitutkintatoimenpiteet paikalle saapuneen tai noudetun henkilön osalta.

Pääsääntöisesti henkilö on itse läsnä häntä kuulusteltaessa (ETL 7:1.1). Poliisille on kuitenkin annettu mahdollisuus suorittaa kuulusteluja puhelimitse tai muulla tiedonsiirtovälineellä, jos siitä ei aiheudu haittaa ja se ei vaaranna tutkinnan luotettavuutta (ETL 7:1.2). Esimerkkinä tällaisesta muusta tiedonsiirtovälineestä voidaan pitää mm. etäkuulustelua, jossa videoneuvotteluyhteyttä käytetään hyväksi kuulustelun suorittamisesta

sekä sähköpostin välityksellä tapahtuvaa kuulustelua. Airaksisen (2018, 24-25) mukaan tällainen videokuulustelu voitaisiin rinnastaa esitutkintalain tarkoittamaan henkilökohtaisen kuulemiseen. Tämä käsitys ei kuitenkaan saa tukea hallituksen esityksestä (HE 222/2010, 215), jossa on erikseen mainittu tällainen videoneuvotteluyhteydellä tapahtuva kuulustelu ja rinnastettu se säännöksen tarkoittaman muuhun tiedonsiirtovälineeseen. Tällainen puhelimitse tai muulla tiedonsiirtovälineellä tapahtuva kuulustelu voi tulla kysymykseen tilanteissa, joissa asia on merkitykseltään vähäinen eikä epäilty kiistä rikosilmoituksen oikeellisuutta tai että kysymyksessä on aikaisemmin suoritetun kuulustelun vähäinen täydentäminen. Henkilön läsnäoloa koskeva säännös liittyy rikoslain 15:2:ään, jossa säädetään rangaistavaksi perätön lausuma viranomaismenettelyssä. Tämän pykälän mukaisen rangaistavuuden edellytyksenä on, että henkilö on ollut henkilökohtaisesti läsnä kuulustelussa. Näin ollen ETL 7:1.2 mukaisissa kuulusteluissa rangaistusuhkaa ei ole. Asianomistajan kuulustelu voidaan erikseen ETL 7:2 säädettyissä tilanteissa jättää kokonaan suorittamatta tai asianomistajan oman ilmoittautumisen varaan. Näitä kuulustelutapaa ja suorittamiseen liittyviä reunaehtoja voidaan kuvata poliisille laissa säädettyiksi taktisiksi keinoiksi. Tässä tutkimuksessa keskitytään kuultavan henkilökohtaisesti läsnä ollessa suoritettuun kuulusteluun.

Kuultavan ja kuulustelijan lisäksi kuulustelussa voi olla tilanteesta riippuen läsnä myös kuulustelutodistaja, kuultavan henkilön avustaja, -tukihenkilö tai -laillinen edustaja, sosiaaliviranomaisen edustaja tai syyttäjä. Helmisen ym. (2014, 379) mukaan tämä samojen, myös oikeudenkäyntimenettelyyn osallistuvien henkilöiden osallistumismahdollisuus kuulusteluihin kasvattaa koko esitutkinnan merkitystä aineellisen totuuden selvittämisessä. Kokonaisuudessaan kuulustelussa mahdollisesti läsnä olevien henkilöiden määrä on varsin suuri ja monimuotoinen. Viime kädessä paikalla olevista henkilöistä vastaa kuitenkin kuulustelija ja joissain tapauksissa tutkinnanjohtaja. Säännösten tarkoituksena on taata mahdollisimman sujuva kuulustelutapahtuma, josta ei aiheudu tarpeetonta haittaa kuultavalle. Tämän kuulustelurauhan ylläpitämiseksi kuulustelijalla on oikeus poistaa kuulustelua häiritsevä henkilö kuulustelusta (ETL 7:18) ja tutkinnanjohtajalla on mahdollisuus kieltää erityisen painavista tutkinnallisista syistä kuultavaa henkilöä tukevien henkilöiden läsnäolo kuulustelussa ETL 7:12 mukaisesti.

Kuulustelutodistajan käytöstä säädetään ETL 7:11:ssä. Kuulusteltavalla on aina mahdollisuus halutessaan pyytää kuulusteluun paikalle luotettava ja oikeustoimen ja toimituksen todistajan esteellisyydestä annetun lain (734/2015) 1 §:n mukaan esteetön todistaja. Sama mahdollisuus on myös tutkintaa suorittavalla kuulustelijalla, jos hän katsoo tämän tarpeelliseksi. Alle 18-vuotiasta epäiltyä ei saa kuulustella ilman todistajan läsnäoloa, jos paikalla ei ole hänen avustajansa, laillinen edustajansa tai sosiaaliviranomaisen edustaja. Kuulustelutodistajan käyttö voidaan korvata kuulustelutilaisuuden videoinnilla, jos siten voidaan riittävän luotettavasti osoittaa kuulustelun suorittamistapa ja kuulustelun aikaiset tapahtumat.

Esitutkintalain yleisten periaatteiden mukaisesti kuulustelu on suoritettava mahdollisimman objektiivisesti (ETL 4:1). Kuulustelutodistajan käytöllä pyritään varmistamaan tämän periaatteen toteutumista. Todistajan avulla voidaan jälkeenpäin todentaa mitä

kuulustelutilaisuudessa on tapahtunut. Tarkoitus ei kuitenkaan ole, että kuulustelutodistaja puuttuu itse kuulustelutilanteeseen tai siinä havaitsemaansa toimituksen vaarantumiseen, se kuuluu kuultavalle ja hänen avustajalleen. Kuulustelutodistajan tehtävänä sen sijaan on tarkastaa, että kuulustelukertomus tulee kirjatuksi kuulustelupöytäkirjaan siten, kuin kuulusteltu on kertonut ja tarkoittanut. Yleensä kuulustelutodistajana toimii käytännön syistä joku toinen poliisimies tai muu poliisilaitoksen henkilökuntaan kuuluva, minkä vuoksi kuulustelun videoinnilla voidaan katsoa olevan myös poliisin resursseja säästävä vaikutus (Helminen ym. 2014, 426 - 428). Viimekädessä kuulustelija päättää onko todistajaksi ehdotettu sovelias.

Avustajan roolia on käsitelty yksityiskohtaisemmin **luvussa 3.2.7.2**. Yleisesti ottaen voidaan kuitenkin todeta, että asianosaisella on aina oikeus käyttää valitsemaansa avustajaa esitutkinnassa ja avustajalla on aina oikeus olla läsnä henkilöä kuultaessa. Avustajan läsnäolo voidaan kieltää (ETL 7:12) tutkinnanjohtajan päätöksellä, jos siihen on painavat rikostutkinnalliset syyt. Rikoksesta epäillyn osalta kieltämisen on oltava välttämätöntä rikoksen selvittämisen merkittävän vaarantumisen estämiseksi. Epäillyn vaatimuksesta tuomioistuimen on otettava tutkittavakseen avustajan läsnäolon kieltämisen perusteiden olemassaolo.

Päämiehensä kuulustelun lisäksi asianosaisen avustajalla tai asiamiehellä on oikeus osallistua toisen asianosaisen tai todistajan kuulusteluun, jollei tästä voi aiheutua haittaa rikoksen selvittämiseksi (ETL 7:13). Päätöksen osallistumisesta tekee tutkija, jonka on arvioitava, ettei osallistumisesta aiheudu kärsimystä tai sitä vastaavaa muuta haittaa kuultavalle. Pykälän mukaisella osallistumisoikeudella pyritään yhdessä ETL 7:17 mukaisten säännösten kanssa turvaamaan asianosaisen kontradiktorisuuteen liittyvän vastakuulustelu-oikeuden toteutuminen esitutkinnassa.

Kuulustelun suorittamisen näkökulmasta vajaavaltaiset kuultavat muodostava erityisryhmän, joiden osalta eri henkilöiden läsnäolosta on säädetty ETL 7:14-18:ssä. Vajaavaltaisen laillisella edustajalla on aina kuultavan asemasta riippumatta oikeus olla läsnä kuulustelussa. Kuulustelusta on ilmoitettava etukäteen. Samoin alle 18-vuotiaan rikoksesta epäillyn kuulustelusta on ilmoitettava sosiaaliviranomaisille ja varattava heille mahdollisuus lähettää edustaja kuulusteluun. Huomion arvoista näissä tapauksissa on poliisille asetettu velvollisuus saattaa tieto kuulustelusta ja mahdollisuudesta lain osoittamien tahojen tietoon, kun aiemmin esitetyissä tilanteissa täysi-ikäisten kohdalla päätöksen oikeuksien käyttämisestä tekee kuultava itse.

Kokonaisuudessaan niin kuultavien, kuin muidenkin henkilöiden läsnäolo kuulusteluissa ei ole sidonnainen valittuun kuulustelumenetelmään. Tärkeintä on huomioida nämä eri henkilöt ja niihin liittyvät mahdolliset ilmoitukset jo kuulusteluja suunniteltaessa. Videokuulustelumenetelmän eduksi voidaan kuitenkin tässä tapauksessa katsoa erityisesti kuulustelutilanteessa tapahtuvat muutokset, joiden perusteella tehdään esimerkiksi päätös poistaa henkilö kuulustelusta. Tällaisten poistamiseen johtaneiden tapahtumien ja olosuhteiden olemassaoloa on jälkikäteen mahdollista arvioida videotallenteelta objektiivisesti.

3.2.6 Kuultavan kohtelu

ETL 7:5 säädetään kuultavan kohtelusta ja kielletyistä kuulustelumenetelmistä. Pykälän ensimmäisen virkkeen mukaisesti kaikissa prosessuaalisissa asemissa kuulusteltavia on kohdeltava rauhallisesti ja asiallisesti. Lain valmisteluasiakirjojen (HE 222/2010) mukaan asianmukaista kuulustelun toimittamista on omiaan edistämään se, että kuulusteltavaa ensisijaisesti kehoitetaan kertomaan vapaasti asiasta, minkä jälkeen tarvittaessa kuulustelukertomusta täydennetään tai selvennetään kuulustelijan esittämällä kysymyksillä.

Pykälän toisessa virkkeessä puolestaan säädetään kielletyistä kuulustelukeinoista. Tunnustuksen tai määrättyyn suuntaan johtavan lausuman saamiseksi kuulusteltavalta ei saa käyttää tietoisesti vääriä ilmoituksia, lupauksia tai uskotteluja erityisistä eduista, uuvuttamista, uhkausta, pakkoa taikka muita kuulusteltavan ratkaisuvapauteen, tahdonvoimaan, muistiin tai arvostelukykyyn vaikuttavia sopimattomia keinoja tai menettelytapoja. Erikseen on lisäksi kiellettyä kuulustella päihtynyttä henkilöä (ETL 7:3) tai mielentilaltaan häiriintynyttä (ETL 7:4). Helminen ym. (2020, 361) ovat todenneet näiden kiellettyjen keinojen kirjatun niin selkeästi näkyviin, ettei niiden rikkomisesta jää epäselvyyttä. Näin varmasti onkin esimerkiksi selkeästi vääränsisältöisissä ilmoituksissa mitä muut ovat asiassa kertoneet (eml., kts. myös EOA Dnro 3119/4/05) tai lupauksissa esimerkiksi päästä vapaaksi tunnustamalla rikos. Tilanne voi kuitenkin olla toinen, kun arvioidaan jälkikäteen kuulustelijan vaikutusta kuultavan kertomaan esimerkiksi johdattelun (Karma 2014) tai todisteiden vääräaikaisen (yleensä tutkinnallisesti liian varhaisen) käyttämisen kautta kuulustelukertomuksen kontaminoitumisen (mm. Leo & Drizin 2010, 19-21) näkökulmista. Myös Helminen ym. (2020, 361-362) ovat todenneet myöhemmin saman suuntaisesti ongelmalliseksi sen, että erilaisten toimintatapojen soveltuvuutta on aina arvioitava suhteessa kuultavan henkilökohtaisten ominaisuuksiin ja sen hetkiseen henkiseen ja fyysiseen tilaan. Tutkija joutuu usein kuulustelutaktiikkaa ja kuulustelussa esitettäviä kysymyksiä valitessaan arvioimaan ja ottamaan huomioon esimerkiksi kuulusteltavan havaintojen tekoon ja muistikapasiteettiin liittyvät rajoitukset ja mahdollisuudet.

Erityisen hyvänä esimerkkinä kuultavan kohteluun liittyvästä tunnistamisongelmasta toimii mielestäni korkeimman oikeuden päätös KKO 2000:35. Ratkaisu koskee esitutkinnassa annetun tunnustuksen peruuttamista oikeudessa. Peruuttamisen syyksi kuultava on kertonut humalatilansa kuulusteluhetkellä sekä myöhemmin toistamiseen kuultaessa pelon siitä, että kertomalla totuuden häneen kohdistunutta vapaudenmenetystä tullaan jatkamaan. Lopulta korkein oikeuskaan ei ole ollut yksimielinen kuulustelukertomuksen uskottavuudesta. Kysymys koskee nimenomaisesti kuulustelutilannetta ja siihen liittyviä olosuhteita. On selvää, että tällaisissa tilanteissa jälkikäteen, pelkkiin asiakirjoihin ja henkilötodisteluun perustuva arviointi kuulusteluhetken olosuhteista on väistämättä vajavaista ja jättää tilaa mahdollisille väitteille.

Lainsäädäntö asettaa poliisille käyttäytymiseen liittyvät reunaehdot. Näiden olemassaoloa selvitetään yleisesti vasta sitten, kun esitetään joku väite kuultavan kohtelussa tehdystä virheestä. Ylipäänsä väitteiden menestymisen kannalta oleellista on, että tiedostetaan

kiellettyjen menetelmien tunnistamisen olevan jälkikäteen hankalaa. Kirjallisessa menetelmässä laaditussa kuulustelukertomuksessa on vain harvoin sellaisia yksityiskohtaisia kuulusteluolosuhteisiin liittyviä kirjauksia, joiden perusteella tätä arviointia voidaan uskottavasti jälkikäteen tehdä. Lisäksi kuultavalla on tarkastusoikeuden perusteella varsin hyvä kuva siitä, mitä kertomukseen on jätetty kirjaamatta. Tämän vuoksi tällaisten väitteiden esittäminen johtaakin usein kuulustelijan ja mahdollisesti paikalla olleen todistajan kuulemiseen väitteen kumoamiseksi. Usein luotettava arvio voi olla jopa mahdotonta, jos kuulustelu on tehty kirjallisella menetelmällä. Kuultavan kohtelun tunnistamisen hankaluuden vuoksi lainsäädäntö suorastaan ohjaa poliisia käyttämään kuulustelumenetelmää, jolla kuulusteluhetken olosuhteet ovat luotettavasti arvioitavissa jälkikäteen. Poliisin omat subjektiiviset havainnot kuulustelutilanteesta ja sen olosuhteista on mahdollista siirtää objektiivisen arvioinnin piiriin ainoastaan videokuulustelumenetelmää käyttäen.

3.2.7 Oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin

Oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin on perustuslailla suojattu perusoikeus (PL 21 §). Suurelta osin nämä oikeudet katsotaan olevan rikoksesta epäillyn vähimmäisoikeuksia, mikä on luonnollista, koska vastaajan rooli on koko rikosprosessissa keskeinen. Oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin takeet kuitenkin koskevat kaikkia asianosaisia. Näin ollen nämä oikeudet on huomioitava erityisesti kuulustelun yhteydessä niin toteutusta mietittäessä kuin oikeuksia ja velvollisuuksia ilmoitettaessa (kts. myös **luku 3.2.4**). Pykälän ensimmäisessä momentissa säädetään jokaisen oikeudesta saada asiansa viivytyksettä ja asianmukaisesti käsitellyksi toimivaltaisessa tuomioistuimessa tai muussa viranomaisessa. Tämän lisäksi jokaisella on oikeus saada oikeuksiaan ja velvollisuuksiaan koskeva päätös tuomioistuimen tai muun riippumattoman lainkäyttöelimen käsiteltäväksi. Nämä PL 21:1 mukaiset oikeudet koskettavat poliisin esitutkintatyötä esimerkiksi lupahallinnon päätösten, rikosilmoitusten kirjaamisen sekä pakkokeinoasioiden osalta, mutta suoraan kuulustelun liittyen näillä ei ole merkittävää roolia. Tämän vuoksi tässä kohtaa käsitellään yksityiskohtaisemmin PL 21:2 kohdassa säädetty oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin takeet. Hallituksen esityksen (HE 309/1993 vp, 73) mukaan näistä oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin perusteista on säädetty PL 21:2 sekä Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklassa ja kansalaisyhteiskunnan ja poliittisten oikeuksien koskevassa kansainvälisessä yleissopimuksessa. Seuraavassa on käsitelty näiden perusteella keskeisimmät oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin takeet ja niiden vaikutus poliisin esitutkintakuulusteluun.

3.2.7.1 Kontradiktorisuus

Kontradiktorisella periaatteella tarkoitetaan ennen kaikkea syytetyn oikeutta tulla kuulluksi omassa rikosasiassaan. Tämä kuulemisen periaate on yksi keskeisimmistä oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin takeista. Jotta oikeus tulla kuulluksi toteutuu täysimääräisesti, on syytetyllä oikeus saada tietoonsa kaikki sellainen aineisto, jolla voi olla merkitystä hänen asiassaan. Sen lisäksi, että syytetyllä on oikeus saada tietoa ja tulla kuulluksi, on hänellä oikeus myös esittää omia todisteitaan, kommentoida vastapuolen

todisteita sekä esittää kysymyksiä vastapuolen todistajille. (Tapanila 2019, 13) Vaikka kontradiktorisuus mielletään oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin liittyvänä periaatteena, on sen vaikutukset otettava saman sisältöisinä huomioon jo esitutkinnassa. Rikoksesta epäillylle on varattava tilaisuus tulla kuulluksi omassa asiassa ja samalla tapaa hänelle on annettava tieto kaikesta asiaan vaikuttavasta, mahdollisuus esittää omia todisteitaan sekä esittää kysymyksiä muille asianosaisille sekä todistajille. Lähtökohtaisesti nämä samat oikeudet koskevat kaikkia esitutkinnan asianosaisia, mutta rikoksesta epäillyn osalta periaatteen huomioiminen on erityisen tärkeää.

Kuten kuulustelupöytäkirjan julkisuuden yhteydessä (kts. **luku 3.2.3**) jo käsiteltiin, koskee *asianosasia* laaja *tiedonsaantioikeus* esitutkinnassa. Tiedonsaantioikeuteen liittyen on myös syytä huomioida, että asianosaisille on taattava kontradiktorisuuteen liittyen riittävä aika puolustuksen tai asiansa valmistelulle. Lähtökohtaisesti (JulKL 11§) asianosaisella on oikeus saada asiaa käsittelevältä tai käsitteleeltä viranomaiselta tieto muunkin kuin julkisen asiakirjan sisällöstä, joka voi tai on voinut vaikuttaa hänen asiansa käsittelyyn. Asianosaisjulkisuudesta esitutkinnassa säädetään ETL 4:15:ssä. Pykälien mukaisesti asianosaisella on oikeus saada siis kaikki asiaan mahdollisesti liittyvä aineisto haltuunsa esitutkinnan aloittamisen jälkeen, jos aineisto on jotenkin voinut vaikuttaa asian käsittelyyn.

Esitutkinnassa on usein tarve rajoittaa tätä tiedonsaantioikeutta ennen esitutkinnan valmistumista. Tapanilan (2019, 34) mukaan voi olla vaarana, että liian aikaisin annettujen tietojen perusteella rikoksesta epäilty voisi hyödyntää tietoja jälkiensä peittämiseen tai saada salaisia tietoja poliisin taktisista tai teknisistä tutkintamenetelmistä. Esitutkinnan näkökulmasta asianosaisen tiedonsaantioikeuden rajoittamisen yhteydessä on kysymys useammin siitä, missä vaiheessa esitutkintaa asianosainen (yleensä epäilty) saa tiedon, kuin siitä miten tulkitaan asiaan vaikuttavan asiakirjan käsitettä (Tapanila 2019, 34). Tapanila (eml.) on lisäksi katsonut asianosaisen tiedonsaantioikeuden yhteyteen kuuluvan säännökset, joiden mukaan asianosaisen läsnäolo voidaan sallia tunnistamisessa, katselmuksessa, rekonstruktiossa sekä kotietsinnöillä.

Kuulustelujen ja asianosaisten tiedonsaantioikeuden yhteys ei aina ole täysin mutkaton. Kysymys on ennen kaikkea siitä, missä vaiheessa kuulusteluja esitutkinnassa kertyneitä todisteita käytetään. Varsinkin rikoksesta epäillylle on annettava riittävän yksityiskohtainen tieto rikoksesta, johon hänen epäillään syyllistyneen, mutta samaan aikaan kansainvälisestäkin tunnistettu ongelma kuulustelukertomusten kontaminoitumisen (mm. Leo & Drizin 2010, 19-21) suhteen on otettava vakavasti huomioon. Ongelmalliseksi asia tulee erityisesti vakavissa rikosasioissa, joissa muutaman ensimmäisen päivän aikana on pyrittävä kuulemaan useita henkilöitä ennen mahdollista rikoksesta epäillyn vangitsemiskäsittelyä. Tilanteessa on merkittävä vastakkainasettelu tutkinnan turvaamisen ja kontradiktorisuuden toteuttamisen välillä. Vangitsemisasiän käsittelyä onkin moitittu kontradiktorisuuteen liittyvän tiedonsaantioikeuden toteutumisen kannalta. Epäillyllä tulisi olla mahdollisuus puolustautua asianmukaisesti vangitsemiskäsittelyssä, mutta tietoa ei välttämättä ole paljoka jaettavaksi ja lisäksi tutkinnalliset syyt edellyttävät tutkinnan alkuvaiheessa kattavinta salassapitoa. (Tapanila 2019, 38-39.)

Kuulustelujen jälkeen tämä tiedonsaanti kytkeytyy kuulustelupöytäkirjan luovuttamiseen asianosaisen käytettäväksi osana esitutkinta-aineistoa. Näitä pöytäkirjoja, olivatpa ne missä tallennusmuodossa tahansa ei luovuteta yleensä tutkinnan alkuvaiheessa kenellekään asianosaisista. Kirjallisessa muodossa olevat kuulustelupöytäkirjat liitetään osaksi esitutkintapöytäkirjaa ja yleensä ne luovutetaan esitutkinnan valmistuttua tai jos asiassa käytetään loppulausuntomenettelyä (ETL 10:1), sen yhteydessä. Loppulausuntomenettelyllä on mahdollista pyytää asianosaisia antamaan lausunto koko tutkinta-aineiston osalta erikseen määriteltyihin esimerkiksi aineiston riittävyyttä, näytön arviointia, oikeuskysymyksiä tai muuta asian käsittelyn kannalta tärkeitä koskien. Kuten **luvussa 3.2.3** on todettu videokuulustelutallenteita ei luovuteta koskaan asianosaisille muutoin kuin poliisilaitoksella tutustuttavaksi.

Asianosaisella on *oikeus tulla kuulluksi ja esittää todisteita*. Kuulusteluihin liittyen on syytä huomioida, että vaikka ETL 7:1.2 mukaiset edellytykset olisivat käsillä, on asianosaiselle aina varattava mahdollisuus tulla kuulluksi henkilökohtaisesti hänen niin halutessaan (HE 222/2010 vp, 215). ETL 3:7.1 mukaisesti asianosaisten pyytämät kuulustelut ja muut esitutkintatoimenpiteet on suoritettava, jos hän osoittaa, että ne saattavat vaikuttaa asiaan, ja jollei niistä aiheudu asian laatuun nähden kohtuuttomia kustannuksia. Asian kattava selvittäminen jo esitutkinnassa on huomattavasti parempi vaihtoehto, kuin tutkinnan jälkeinen täydentäminen, jolloin näyttö voi olla hankalammin saatavissa (Tapanila 2019, 133). Näin ollen tällaisten pyyntöjen epäämiseen on suhtauduttava harkiten.

Vastakuulustelu-oikeuden toteutumiseen jo esitutkinnassa on kiinnitetty viime aikoina erityistä huomiota. Oikeuden tarkoituksena on taata kaikille asiaosaisille tasapuoliset mahdollisuudet kuulla todistajaksi nimettyjä henkilöitä sekä toisia asianosaisia. Vastakuulustelumahdollisuus on omiaan rikastamaan ja selventämään asiaan liittyvää todistelua, koska kuultaville pystytään esittämään monipuolisesti ja useammasta näkökulmasta kysymyksiä asian selvittämiseksi (Tapanila 2019, 139). Vastakuulustelu-oikeudesta säädetään EIS 6 artiklan 3d kohdassa. Esitutkinnan osalta lainsäädännössä vastakuulustelu-oikeudesta säädetään ETL 7:13 ja ETL 7:17, joiden mukaan asianosainen ja hänen avustajansa tai asiamiehensä sekä asianomistajan tukihenkilö voivat osallistua toisen asianosaisen tai todistajan kuulusteluun, jollei siitä voi aiheutua haittaa rikoksen selvittämislle. Osallistuessaan kuulusteluun, voivat he esittää kuulustelijan luvalla kysymyksiä asian selvittämiseksi. Osallistumisen sallimista harkittaessa on otettava erityisesti huomioon hienotunteisuusnäkökohdat. Tutkimuksen näkökulmasta esiin on syytä nostaa em. pykälän lisäksi ETL 9:4 mukaiset videokuulustelut, joissa tämä vastakuulustelu-oikeus on mainittu erikseen ja korostetusti säännöksessä.

EIT on tulkinnut 6 artiklan 3d kohdan edellytystä henkilötodistelun osalta useissa ratkaisuisaan. Tapanila (2019, 142) on viitannut Renucciin (2017, 501 - 502) ja omaan aikaisempaan kirjaansa (Tapanila 2004, 129-136) todetessaan, että oikeutta todistajien kuulustelemiseen on loukattu, kun syyksilukeva tuomio on perustunut kokonaan tai ratkaisevissa määrin kirjallisiin todistajankertomuksiin siten, että syytetty ei ole voinut kuulustella kertomuksen antajia. Näin ollen edellytyksenä on, että kontradiktorisuuden on toteuduttava ainoan ja ratkaisevan todisteen osalta. EIT on kuitenkin pitänyt

vastakuulustelun toteuttamista (mm. Dimitrov ja Momin v. Bulgaria, 2018) esitutkinnassa sinänsä hyväksyttävänä.

Märijärvi (2020, 29-30) on puolestaan tuonut esille ennakkotapauksen Al-Khawaja ja Tahery v. Yhdistynyt kuningaskunta (2011), jonka voidaan katsoa muuttaneen tätä aiemmin varsin jyrkkää ja ehdotonta suhtautumista poissaolevan todistajan esitutkintakertomuksen hyödyntämiseen tilanteissa, joissa vastakuulustelu-oikeutta ei ole toteutettu. Ennakkopäätöksen perusteella EIT:n suuri jaosto muutti tulkintaa ehdolliseksi ja loi kolmiportaisen järjestelmän, jolla voidaan arvioida, onko poissaolevan todistajan esitutkintakertomuksen käyttäminen loukannut vastakuulustelu-oikeutta ja tehnyt oikeudenkäynnistä epäoikeudenmukaisen. Tämä tulkintaohje on otettu Märijärven mukaan käyttöön laajalti myös suomalaisessa oikeuskäytännössä (HE 46/2014 vp, 19, 49, 97, 141; KKO 2013:97; KKO 2015:86; KKO 2016:88; KKO 2017:93; KKO 2018:54; KKO 2019:14).

Jos kontradiktoriaaliseen periaatteeseen kuuluvan vastakuulustelu-oikeuden loukkaaminen on tapahtunut ja se on em. mukaisesti koskenut ainoaan ja ratkaisevaan todisteeseen, eikä oikeudenloukkausta ole kyetty kompensoimaan riittävästi tasapainottavilla tekijöillä, voi OK 31:1.1 mukaisessa ylimääräisessä muutoksenhaussa johtaa kantelun perusteella tuomion poistamiseen. Tapanila (2019, 245) on nostanut esimerkiksi tällaisesta tapauksen KKO 2007:36, jossa EIT oli todennut ratkaisullaan (Mild ja Virtanen v. Suomi, 2005) 6 artiklan 3(d) kohdan loukkauksen tapahtuneen, koska vastakuulustelu-oikeutta ei ollut toteutettu. Syytettyjen tekemän virhekantelun perusteella KKO poisti lainvoimaisen tuomion ja palautti asian Vaasan hovioikeuteen uudelleen käsiteltäväksi.

Aina vastakuulustelu-oikeuden käyttäminen ei ole tarpeen tai edes taktisessa mielessä järkevää. Fredmanin (2018, 353 ja 444) mukaan puolustajan rooli vastakuulustelun toteuttamisessa on olennaista. Maallikon kyky esittää oman asiansa kannalta olennaisia kysymyksiä kuultavalle on osittain osaamattomuuden ja osittain oman subjektiivisen asennoitumisen prosessuaaliseen asemaansa vuoksi heikko. Tapanilan (2019, 155) kokemusten ja havaintojen perusteella maallikoiden vastakuulustelussa esittämät kysymykset keskittyvät yksinomaan pyrkimykseen saada kuultava vastaamaan kuulustelijan näkemystä tapahtuneesta, eivätkä ne näin ollen välttämättä palvele asianosaisen asiaa.

Toinen esille nostettava huomio vastakuulustelun asianmukaiseen toteuttamiseen esitutkinnassa liittyy asianosaisen tiedonsaantiin. Kuten Fredman (2018, 444) on erikseen tuonut esille, on avustajan mahdotonta toteuttaa vastakuulustelua vaillinaisilla tiedoilla. Usein ollaankin tilanteessa, jossa tiedonsaantia on keskeneräisen esitutkinnan turvaamiseksi jouduttu rajoittamaan. Vastakuulustelussa asianosaisen avustajan tulisi kyetä koettelemaan kuultavan kertomusta suhteessa muuhun todisteluun ja sen puuttuessa tätä oikeutta on mahdotonta toteuttaa asianmukaisesti.

Kolmas Fredmanin (2018, 505) esille nostama huomio vastakuulustelu-oikeuden toteuttamiseen esitutkinnassa liittyy puolustajan toimeksiannon alkamisajankohtaan. Ongelmana on usein se, että epäillylle kerrotaan oikeudesta käyttää avustajaa vasta

kuulustelun aluksi, jolloin esitutkinta voi olla jo edennyt pitkälle ja useita kuulusteluja on tehtynä. Tällaisessa tilanteessa vastakuulustelua on mahdotonta toteuttaa jo tehtyjen kuulustelujen osalta.

Vastakuulustelu-oikeus kytkeytyy kiinteästi esitutkinnan kuulustelukertomusten hyödyntämiseen todisteena oikeudenkäynnissä. Vastakuulustelu-oikeus *voidaan* toteuttaa asianosaisen sitä pyytäessä ja se *pitää* toteuttaa ETL 9:4 mukaisissa videokuulusteluissa. Oikeuden toteutumisesta on arvioitava suhteessa rikosasian laatuun ja kuulusteltavien henkilökohtaisiin ominaisuuksiin, mutta kuten oikeuskäytäntö on osoittanut, tulee oikeuden tosiasialliselle toteutumiselle antaa entistä suurempi painoarvo. Yleisimmin vastakuulustelu toteutetaan esitutkinnassa siten, että kuulustelija esittää pyydyt kysymykset kuultavalle. Tapanila (2019, 159) käyttää tästä nimitystä välillinen kuulustelu. Luonnollisesti paras mahdollinen lopputulos saavutetaan siten, että asianosaisen avustaja voi osallistua toisen henkilön kuulusteluun ja esittää tässä tilanteessa kysymykset, jolloin myös tarvittavien lisäkysymysten teko on mahdollista. Kuulustelumenetelmällä ei suoranaisesti ole vaikutusta itse vastakuulustelun toteuttamiseen. Luonnollisesti toisen henkilön kuulustelukertomuksesta saa kattavamman kuvan videotallenteelta, kuin kirjallisessa menettelyssä laaditusta kertomuksesta. Vastakuulustelu-oikeuden erityinen huomioiminen liittyy aina oletamaan siitä, että esitutkintakertomusta tullaan käyttämään itsenäisenä todisteena tuomioistuinkäsittelyssä. Näin ollen tutkimukseen liittyen voidaan sanoa, että aina videokuulusteluja tehtäessä, tulisi vastakuulustelu-oikeuden tosiasiallisesta toteutumisesta varmistua, ei pelkästään ETL 9:4 mukaisissa tilanteissa. Videokuulustelumenetelmän käyttämisen päätöksen taustalla vaikuttaa kuitenkin aina oletus esitutkintakertomuksen käyttämisestä todisteena.

Kokonaisuudessaan kontradiktorisuuden toteuttaminen esitutkinnassa varsin haasteellinen kokonaisuus. On kuitenkin ymmärrettävä, että esitutkintakertomusten merkitys myös tuomioistuinkäsittelyssä on kasvanut koko ajan ja sitä myötä myös kertomuksen laadinnalle asetettavat vaatimukset ovat laajentuneet. Kontradiktorisuudessa on ennen kaikkea kyse totuuden etsimisestä. Asianosaisilla tulee olla laaja mahdollisuus saada tietoja asiaan liittyvistä todisteista ja toisten henkilöiden kertomuksista ja ottaa kantaa näihin todisteisiin. Esitutkinta-aineiston perusteella asianosaisilla on mahdollisuus rikastuttaa tätä aineistoa omin todistein tai kiinnittämällä huomiota vastapuolen todisteiden heikkouksiin. Esitutkintavaiheessa on usein mahdotonta tietää, mikä kuulustelukertomus tulee arvioitavaksi itsenäisenä todisteena tuomioistuinkäsittelyssä. Ainoastaan ETL 9:4 mukaisissa videokuulusteluissa on tiedossa oleva päätös siitä, että esitutkintakertomus tulee korvaamaan henkilökohtaisen kuulemisen oikeudessa. On kuitenkin mahdollista, että kuulusteltu henkilö kuolee tai sairastuu vakavasti ennen asian oikeuskäsittelyä tai kuultava on yrityksistä huolimatta tavoittamattomissa. Samalla tavoin on mahdotonta aukottomasti ennustaa, mikä yksittäisen henkilötodistelun todistusarvo lopulta on ja onko kyseessä EIT:n tarkoittama ainoa ja ratkaiseva todiste?

3.2.7.2 Oikeus käyttää avustajaa

Avustajan käytön merkitys esitutkinnaissa ja erityisesti kuulusteluissa on erittäin suuri. ETL 4:10.1 mukaisesti asianosaisella on oikeus käyttää valitsemaansa avustajaa esitutkinnaissa. Erityisen tärkeää avustajan käyttö on rikoksesta epäillylle, mutta sama oikeus on myös asianomistajalla. Ennen kuulustelun alkua tästä oikeudesta on ilmoitettava siten kuin ETL 4:16 - 4:18 säädetään. Vaikka avustajan käyttäminen on katsottu itsenäiseksi oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin takeeksi, on sillä myös erittäin suuri merkitys sekä kontradiktorisuuden, että itsekriminointisuojaan toteutumisessa. Esitutkintakertomusten luotettavuuden ja todistusarvon kannalta on yhä suurempi painoarvo sillä, että avustaja on ollut läsnä kuulusteluissa esitutkinna alusta alkaen.

ETL 4:10.1 muutettiin ja täydennettiin merkittävästi esitutkintalain kokonaisuudistuksen yhteydessä (HE 222/2020 vp, 198-200). Ensinnäkin korostettiin ensimmäisen virkkeen asianosaisen vapaata valintaa avustajan suhteen. Poliisin ei tule ohjailla valintaa mihinkään suuntaan, vaan tämä vapaus on turvattava ETL 11:3 mukaiset rajoitukset huomioiden. Jo tässä vaiheessa momentin toiseen ja kolmanteen virkkeeseen muotoiltiin velvollisuus ilmoittaa avustajan käyttöoikeudesta kirjallisesti. Sitten nämä kohdat on muotoiltu uudelleen ja niissä viitataan aiemmin mainittuihin ilmoittamista koskeviin pykäliin ETL 4:16 - 4:18. Jotta tällä avustajan käyttöoikeudella olisi jotain merkitystä on sen toteutuminen turvattava. Erityisesti momenttiin lisätty neljäs virke korostaa poliisin velvollisuutta huolehtia, että avustajan käyttäminen toteutuu tosiasiallisesti. Kysymys on puitteiden luomisesta. Poliisin on mm. avustettava yhteydenotossa valittuun avustajaan tai ilmoitettava avustajalle, jos tämä tarvitaan pikaisesti paikalle sekä ajoittaa kuulustelut siten, että avustajalla on tosiasiallinen mahdollisuus osallistua niihin.

Tähän poliisille asetettuun huolehtimisvelvoitteeseen on annettu kuitenkin mahdollisuus tehdä tilanteeseen liittyvää arviota, eikä se näin ollen ole ehdoton. Hallituksen esityksen perusteluissa (HE 222/2010 vp, 199-200) ilmenevällä tavalla viranomaisen menettelyä ohjaavina perusteina laissa mainitaan selvitettävään rikokseen, rikoksen selvittämiseen ja asianosaisen henkilöön liittyvät seikat. Rikokseen liittyvä peruste koskee ennen kaikkea rikoksen vakavuutta. Lievissä rikoksissa ei välttämättä ole tarpeellista kiinnittää huomiota avustajan käyttöön liittyviin kysymyksiin. Rikoksen selvittämisen voidaan katsoa liittyvän esitutkintatoimenpiteiden erityiseen kiireellisyyteen. Asianosaisen henkilöön liittyvistä seikoista voidaan mainita esimerkiksi asianosaisen ikä ja asema esitutkinnaissa. Avustajan tarve voi liittyä esimerkiksi asianosaisen nuoreen ikään tai asemaan nimenomaan rikoksesta epäiltynä.

Lailla 1145/2013 lisättiin tähän em. ETL 4:10.1 neljännen virkkeen loppuun maininta, että esitutkintaviranomaisen on huolehdittava, että asianosaisen oikeus käyttää avustajaa tosiasiallisesti toteutuu myös, jos oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin turvaaminen sitä edellyttää. Helminen ym. (2020, 40) mukaan oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteutumiseen liittyvillä näkökohdilla on merkitystä silloin, kun asianosainen ei halua käyttää avustajaa, mutta asiaan on kiinnitettävä huomiota tapauskohtaisten olosuhteiden perusteella. Momentin täydentämisen taustalla ovat avustajan käyttöä koskeva EIT:n

ratkaisukäytäntö ja siihen perustuvat korkeimman oikeuden ratkaisut KKO 2012:32, KKO 2012:45, KKO 2013:25, KKO 2014:25, KKO 2016:76 ja KKO 2016:96. Tapaukset koskevat rikoksesta epäillyn oikeutta avustajan käyttöön. Näiden ratkaisujen lisäksi lainmuutoksen valmistelussa on otettu huomioon vielä tuolloin keskeneräinen avustajadirektiivi (2013/48/EU).

Hallituksen esityksen (HE 14/2013 vp, 35) mukaan tätä oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin turvaamiseen liittyvää huolehtimisvelvollisuutta toteutettaessa on otettava huomioon se, ymmärtääkö rikoksesta epäilty oikeutensa käyttää avustajaa, mikä esitutkintaviranomaisen on myös tarvittaessa varmistettava. Jos rikoksesta epäilty luopuu oikeudestaan, luopumisen tulee olla vapaaehtoinen ja perustua tietoisuuteen luopumisen merkityksestä.

Avustajadirektiivin täytäntöönpanon yhteydessä (892/2016) ETL 4:10 lisättiin 2 momentti muutettiin koskemaan em. tilanteita, joissa epäilty ei halua käyttää oikeuttaan avustajaan. Momentin mukaisesti, jos epäilty ei halua käyttää oikeuttaan avustajaan, esitutkintaviranomaisen on tarvittaessa varmistettava, että epäillyllä on riittävät tiedot häntä koskevan rikosepäilyn sisällöstä, hänen oikeudestaan olla myötävaikuttamatta rikoksensa selvittämiseen ja oikeudestaan käyttää avustajaa esitutkinnassa ja oikeudenkäynnissä. Lisäksi epäillylle on ilmoitettava, että hänellä on oikeus myöhemmin peruuttaa avustajan käyttöä koskevasta oikeudesta luopuminen. Eduskunnan lakivaliokunnan (LaVM 9/2016, 3) mukaisesti käsite tarvittaessa liittyy lähinnä yksinkertaisiin ja selviin asioihin, joita käsitellään suppeassa esitutkinnassa. Tällaisissa tapauksissa voi jo muutoinkin olla selvää, että epäillyllä on säännöksessä tarkoitetut riittävät tiedot, jolloin oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin turvaaminen ei edellytä tämän varmistamista.

ETL 4:10.3 mukaisesti tutkinnanjohtajan on tehtävä tuomioistuimelle esitys oikeudenkäyntiavustajan tai tukihenkilön määräämisestä asianomistajalle, jos siihen on aihetta ROL 2 luvun säännösten nojalla, ja puolustajan määräämisestä rikoksesta epäillylle, jos siihen on aihetta ROL 2:1:n 3 momentin nojalla. Lisäksi momentissa säädetään velvollisuus huomioida erityisen suojelun tarpeessa olevan asianomistajan halukkuus saada asianomistajien tukipalveluita ja aktiivisesti edistää tällaisten palveluiden saamista. Poliisilla on siis erityinen velvollisuus tilanteissa, joissa asianosainen ei kykene puolustautumaan tai hoitamaan asiaansa huolehtia tarvittavien avustajan ja tukihenkilön hankkimisesta viran puolesta. Tällä turvataan sekä kuulustelujen suorittamista, että niiden todistusrvoa ja luotettavuutta myöhemmin rikosprosessissa.

Fredman (2018, 474-484) on käsitellyt myös tätä kronologista avustajan roolin lisääntymistä koko 2000-luvun aikana kirjassaan ”*puolustajan rooli*”. Keskeisimpänä EIT:n päätöksenä Fredman nostaa esille ratkaisun *Salduz v. Turkki* (suuri jaosto 27.11.2008), jonka seurauksena ja jatkumona aiemmin esitettyjen korkeimman oikeuden päätösten kautta päädyttiin avustajadirektiivin käyttöönottoon 2016. Koko tämä tapahtumaketju on lisännyt merkittävästi oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin huomioimista osana esitutkintaa ja erityisesti avustajan käytön tarpeellisuutta. Fredman (2018, 479) on päätenyt lopputulokseen, että viranomaisilla on hänen mukaansa velvollisuus hankkia avustaja epäillyn kuulusteluun, mikäli kuulustelun pöytäkirjaa aiotaan käyttää syyttäjän todisteena

oikeudenkäynnissä. Tämä kutsuminen voi olla tarpeetonta, jos epäilty on ennen kuulustelua neuvotellut avustajansa kanssa ja avustajan käytöstä luopuminen perustuu valistuneeseen ja seurauksista tietoiseen harkintaan. Ensisijaisesti avustajan käyttöä tulee siis suosia ja niissä tilanteissa, joissa henkilö ei halua tätä oikeuttaan käyttää, tulee olla erityisen tarkka olemassa olevien olosuhteiden arvioinnin suhteen.

Poliisia moititaan usein haluttomuudesta huolehtia avustajan järjestämisestä kuulusteluihin (mm. Fredman 2018, 474). Osittain moitteelle varmaan myös on sija. Toisaalta poliisin näkökulmasta katsottuna avustajan läsnäoloon voi myös liittyä ongelmia. Joissain tapauksissa voidaan kokea ongelmalliseksi avustajan toimiminen kuulustelussa ja rajanveto siitä, milloin avustaja toteuttaa oman toimenkuvansa mukaista päämiehensä etujen ajamista ja milloin avustajan toiminta vaarantaa kuulustelun tarkoitusta niin merkittävästi, että tulee harkittavaksi ETL 7:12 ja ETL 7:18 mukaiset avustajan poistamista ja läsnäolon kieltämistä koskevat säännökset.

Tutkimuksen kannalta avustajan käyttöä on ensinnäkin ajateltava siitä näkökulmasta, että viimeistään ennen kuulustelun alkua asianosaiselle on kerrottava kattavasti hänen oikeudestaan käyttää avustajaa. Lähtökohtana tulisi olla, että avustajan käyttöön kannustetaan. Jos kuitenkin kuultava haluaa olla käyttämättä tätä oikeuttaan, on olosuhteiden raportoinnilla keskeinen merkitys. Jälkikäteen on kyettävä arvioimaan kuultavan ymmärrystä hänelle kerrotuista oikeuksista sekä oikeuksista luopumisen vaikutuksista. On myös kyettävä osoittamaan, ettei kuulustelija ole vaikuttanut millään tavoin tähän kuultavan vapaaseen tahtoon päättää oikeudesta luopumisesta. On selvää, että avustajan käyttöön, käyttämättömyyteen ja toimintaan kuulustelutilanteessa liittyy aina olosuhteiden jälkikäteinen todentaminen. Kirjallisessa menettelyssä pyrkimyksenä on kirjata nämä olosuhteet mahdollisimman yksityiskohtaisesti ja siitä huolimatta kirjaukset eivät voi millään tavoin vastata sitä tarkkuutta, mikä saavutetaan videokuulustelussa. Ennen kaikkea kuultavan oman ymmärryksen ja olosuhteiden kuvaaminen on kirjallisesti hankalaa, jos ei jopa mahdotonta. Tämä tukee jo aiemmin esitettyä käsitystä siitä, että videokuulustelun käyttö on suotavaa kuulusteluolosuhteiden todentamiseksi. Jälkikäteinen arviointi avustajan käyttöön liittyen ei kohdistu pelkästään oikeuksista ilmoittamiseen vaan myös niiden tosiasialliseen toteutumiseen kuulustelussa, minkä vuoksi videokuulustelumenetelmää tulee käyttää kaikissa samaan asianosaiseen liittyvissä kuulusteluissa alusta loppuun, jotta näiden oikeuksien tosiasiallista toteutumista on mahdollista arvioida.

3.2.7.3 Syyttömyysolettama

EIS 6 artiklan 2 kohdan mukaisesti jokaista rikoksesta syytettyä on pidettävä syyttömänä, kunnes hänen syyllisyytensä on laillisesti näytetty toteen. Sama syyttömyysolettama on myös kirjattu ETL 4:2:ään. Rikoksesta epäiltyä on kohdeltava esitutkinnassa syyttömänä. Hallituksen esityksen (HE 222/2010 vp, 192) mukaan syyttömyysolettama kuuluu oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin perustekijöihin. Syyttömyysolettaman tausta-ajatuksena on, että osa epäilyistä jää toteennäyttämättä tai jopa osoittautuu vääriksi. Sen vuoksi on pyrittävä minimoimaan epäilyistä johtuvia haitallisia seuraamuksia.

Kuulustelujen osalta syyttömyysolettama on erityisesti huomioitava suhteessa **luvussa 3.4.1.1** esitettyihin väärin tunnustuksiin. Tutkimuksilla on tässä yhteydessä osoitettu, että poliisin tekemä syyllisyyssolettama on omiaan vaikuttamaan niin kuulustelun aikaiseen käyttäytymiseen, todisteiden esittämisen kautta tapahtuvaan kuulustelukertomuksen kontaminoitumisriskiin sekä muuhun tutkintaan. Syyttömyysolettama suojaa tältä osin rikoksesta epäiltyä mahdollisiin väärin tunnustuksiin johtavilta kuulusteluilta ja on omiaan lisäämään kuulustelujen todistusarvoa.

3.2.7.4 Itsekriminointisuoja

Esitutkintalain uudistuksen yhteydessä esitutkintalain 4 lukuun lisättiin uutena esitutkintaperiaatteena rikoksesta epäillyn oikeus olla myötävaikuttamatta sen rikoksen selvittämiseen, josta häntä epäillään (ETL 4:3). Itsekriminointiin velvoittamisen kieltä on kansainvälisesti tunnustettu periaate, joka ilmenee KP-sopimuksen 14 artiklan 3 kappaleen g kohdasta ja jonka on katsottu kuuluvan myös EIS:n edellyttämään oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin (Helminen ym. 2020, 89). Itsekriminointisuoja ei rajoitu kuitenkaan pelkästään rikoksesta epäiltyyn itseensä, vaan se kattaa myös hänen läheisensä. Todistelua koskeissa säännöksissä tämä periaate on säännelty OK 17:18.1, jonka mukaan jokaisella on oikeus kieltäytyä todistamasta siltä osin kuin todistaminen saattaisi hänet tai häneen 17 §:n 1 momentissa tarkoitettussa suhteessa olevan henkilön syytteen vaaraan tai myötävaikuttaisi hänen tai häneen mainitussa suhteessa olevan henkilön syyllisyyden selvittämiseen. Näin ollen, vaikka itsekriminointisuoja turvaa ensisijaisesti rikoksesta epäiltyjä, on sen suojalla vaikutusta myös muihin rikostutkinnan osallisiin.

Korkein oikeus on ratkaisussaan KKO 2009:80 kuvannut kohdassa 10 itsekriminointisuojan määrittelyä seuraavasti:

Itsekriminointisuoja merkitsee sitä, ettei rikoksesta epäiltyä tai syytteessä olevaa saa pakottaa tai painostaa myötävaikuttamaan omalla toiminnallaan syyllisyytensä selvittämiseen. Itsekriminointisuojan tarkoituksena on suojata syytettyä viranomaisten epäasiallista pakottamista vastaan. Oikeus olla myötävaikuttamatta oman syyllisyyden selvittämiseen edellyttää, että syyttäjän tulee pyrkiä näyttämään syyte toteen turvautumatta todisteisiin, jotka on saatu pakolla tai painostuksella syytetyn tahdosta välittämättä. Oikeus liittyy siten läheisesti ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan 2 kohdassa tarkoitettuun syyttömyysolettamaan, mutta se kuitenkin ensisijaisesti suojaa syytetyn tahtoa pysyä vaiti (ks. esim. Saunders v. Yhdistynyt kuningaskunta 17.12.1996 kohdat 68–69 ja Jalloh v. Saksa 11.7.2006 kohdat 100 ja 102). Itsekriminoinnin kieltä ei voida rajoittaa vain rikollisen teon tunnustamiseen tai suoranaisesti syyllisyyttä osoittaviin lausumiin, vaan kieltä ulottuu myös sellaisten pakon alaisena hankittujen lausumien käyttöön, joilla pyritään osoittamaan rikoksesta epäillyn lausumien ristiriitaisuutta tai epäiltävyyttä taikka joilla pyritään horjuttamaan hänen uskottavuuttaan (Saunders v. UK 17.12.1996 kohta 71).

Oikeus tarkoittaa siis sitä, ettei rikoksesta epäillyn tarvitse niin päättäessään lausua mitään kuulusteluissa ja siltä osin, kun hän päättää asioista kertoa, ei hänellä ole totuudessapysymisvelvollisuutta. Epäilty voi siis oikeuteen vedoten pysyä vaiti tai kertoa

asioista valheellisesti niin halutessaan. Poliisi ei kuitenkaan saa käyttää mitään kiellettyjä kuulustelukeinoja tämän oikeuden murtamiseksi (kts. **luku 3.2.6**). Helmisen ym. (2020, 90) mukaan epäiltyä ei saa painostaa luopumaan oikeuksiensa käytöstä. Tässä yhteydessä he viittaavat rikoksesta epäiltyyn, joka ilmoittaa haluavansa käyttää oikeuttaan vaieta kuulusteluissa. Tällaisen epäillyn kuulusteleminen toistuvasti sekä kysymysten esittäminen voitaisiin tulkita painostamiseksi siten, että kuultava luopuisi oikeudestaan vaitioloon.

Oma kokemukseni on kuitenkin hieman eriävä. Poliisin tarkoituksena on selvittää mahdollisimman hyvin totuus tutkimassaan rikosasiassa. Vaikenevan epäillyn osaltahan poliisilla on yleisimmin kaksi vaihtoehtoa. Kuulustelut voidaan jättää sillensä, kerätä asiaan liittyvät todisteet ja kuulustella muut asiaan liittyvät henkilöt, jonka jälkeen epäilty kommentoi kertyneeseen näyttöön joko loppulausuntomenettelyssä tai tuomioistuinkäsittelyssä. Toinen ja mielestäni suositeltavampi vaihtoehto on käsitellä kertynyttä näyttöä rikoksesta epäillyn kuulusteluissa, joissa hänellä on mahdollisuus lausua siitä tai käyttää oikeuttaan vaieta. Tämä menettely toteuttaa parhaiten aiemmin käsiteltyä kontradiktorista periaatetta. On selvää, että rikoksesta epäillyn vaietessa esitutkinnassa ja pyrkiessä asemoimaan oman kertomansa suhteessa kertyneeseen näyttöön myöhemmin prosessin edetessä, arvioidaan kertomuksen luotettavuutta kahdessa em. tilanteessa eri tavalla.

Epäilty ei aina kykene päättämään itse, missä määrin hänen kannattaa tätä oikeuttaan käyttää. On kyettävä arvioimaan missä määrin epäillyn kannattaa asiassa vaieta ja miten hänen kannattaa puolustuksensa kannalta asiasta kertoa. Tämän vuoksi oikeus onkin kytketty kiinteästi avustajan käyttöön. EIT on useissa tuomioissaan todennut, että kyetäkseen harkitsemaan kannattaako vaikenemisoikeutta käyttää, epäillyn tulee voida neuvotella avustajan kanssa jo ennen ensimmäistä kuulustelua. Tapauksessa Murray v. Yhdistynyt kuningaskunta (8.2.1996) pidätetty oli käyttänyt vaitiolo-oikeuttaan voimatta neuvotella avustajan kanssa. Oikeudenkäynnissä vedottiin häntä vastaan siihen seikkaan, ettei hän ollut kuulusteluissa suostunut kertomaan, miksi hän oli rakennuksessa, josta löytyi siepattu henkilö. (Helminen ym. 2020, 90)

Itsekriminointisuojusta on annettu viimevuosina useita ennakkopäätöksiä. Helminen ym. (2020, 91) ovat nostaneet esimerkeiksi mm. päätökset KKO 2019:36 (puolustustarkoituksessa siteeratun tiedon käyttö todisteena), KKO 2017:78 (valehtelu riita-asiassa sen jälkeen kun oli asiaan liittyen kuultu rikoksesta epäiltynä, ks. aiheesta myös KKO 2015:6), KKO 2017:65 (syyttäjä sai esittää telekuunteluilla ja teknisellä kuuntelulla tallennetut äidin ja vastaajan sekä äidin ja kahden muun henkilön väliset, kirjalliseen muotoon saatetut keskustelut), KKO 2016:96 (sellipuhuttelut ilman avustajaa eivät olleet sopivia esitutkinnassa, ks. myös VaaHO 2018:9) ja KKO 2016:76 (alentuneesti syyntakeinen ei ollut tehokkaasti luopunut oikeudesta avustajaan).

Todettakoon jälleen kerran, että jotta tällä itsekriminointisuojusta on merkitystä, tulee siitä ilmoittaa epäillylle tai muulle kuultavalle ennen kuulustelua siten, että kuultava myös ymmärtää mitä oikeus tarkoittaa. Suomessa tähän on kiinnitetty erityistä huomiota ratkaisun KKO 2012:45 antamisen jälkeen. Kirjallisessa menettelyssä itsekriminointisuoja on

merkitty esitäytetylle lomakepohjalle ilmoitettavien oikeuksien yhteyteen ja lisäksi tämän ilmoituksesta tehdään erillinen merkintä kuulustelupöytäkirjaan. Videokuulustelumenetelmällä ilmoitukset luonnolliset tallennetaan muun kuulustelukertomuksen yhteydessä.

3.2.8 Todistelu ja oikeudenloukkausten vaikutukset

Tutkimuksessa jo aiemmin ilmenneen mukaisesti esitutkintakertomus voi joissain tilanteissa tulla käytettäväksi todisteena asian tuomioistuinkäsittelyssä. Näihin olosuhteisiin on jo osittain viitattu edellä käsiteltäessä oikeutta oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin. Tässä kohtaa käsitellään ne lainsäädännölliset reunaehdot, joiden mukaisesti tehty kuulustelukertomus voi oikeudenkäymiskaaren todistelua koskevien säännösten mukaan tulla käytettäväksi todisteena. Sen lisäksi käsitellään, miten nämä reunaehdot on otettava huomioon kuulustelutilanteessa ja voidaanko kuulustelumenetelmällä katsoa olevan merkitystä kertomuksen käyttöön todisteena. Lopuksi käsitellään mahdollisten kuulustelutilanteissa tehtyjen oikeudenloukkausten vaikutusta tähän todisteluun.

Lähtökohtaisesti esitutkintakertomusta ei saa käyttää todisteena asian tuomioistuinkäsittelyssä (OK 17:24.2). Asianosaiset ja todistajat antavat lausumia esitutkintalain puitteissa, eikä niitä voida siltä osin samaistaa tuomioistuimen henkilötodisteluun. Esitutkintakertomusten merkitys osana todistelua on kuitenkin koko ajan korostunut ja kuten Rautio ja Frände (2016, 167) ovat todenneet on niillä keskeinen asema nykypäivän rikosprosessioikeudessa. Tätä asemaa kuvaa mm. se, että juttu voidaan ratkaista ROL 8:11 mukaisessa poissaolokäsittelyssä tai ROL 5a luvun mukaisessa kirjallisessa menettelyssä pelkästään esitutkintakertomusten perusteella.

OK 17:24:n 2 ja 3 momenteissa säädetään niistä poikkeuksista ja tilanteista, joissa esitutkintakertomusta voidaan käyttää todisteena siitä huolimatta, että lausuman antajaa ei kuulla lainkaan henkilökohtaisesti esitutkinnassa. Raution ja Fränden (2016, 168) mukaan on tärkeää erottaa kaksi perustilannetta toisistaan; tilanteet, jolloin lausunnon antajaa ei voida enää kuulla ja tilanteet, joissa kuuleminen olisi vielä fyysisesti mahdollista tehdä, mutta lainsäätäjällä on katsonut, ettei tätä voida toteuttaa.

Pykälän 2 momentissa säädellään tilanteista, joissa kuuleminen on fyysisesti mahdotonta. Ensinnäkin tilanteet, joissa henkilöä ei enää ole mahdollista kuulla pääkäsittelyssä, mikä tarkoittaa sitä, että henkilö on kuollut tai niin vakavasti sairas, ettei kuuleminen ole mahdollista. Toisaalta on mahdollista, ettei ole olemassa tietoa henkilön kuolemasta tai sairaudesta, mutta häntä ei ole tavoitettu, vaikka asian suhteen on ryhdytty riittämiin toimenpiteisiin. Arvioitaessa rajanvetoa, milloin asian ratkaisua ei voida enää viivyttää ja lausuman osalta voidaan käyttää esitutkintakertomusta, voidaan apuna käyttää OK 17:8 mukaisia perusteluja. (Rautio & Frände 2016, 168.)

Pykälän 3 momentissa säädellään tilanteista, jotka koskevat jo tutkimuksessa esitettyjä ETL 9:4 mukaisia videokuulusteluja. Näissä tilanteissa on siis jo esitutkinnassa tehty videokuulustelu, jolla korvataan henkilökohtainen kuuleminen tuomioistuinkäsittelyssä.

Näissä tilanteissa on erityisen tärkeää, että vastakuulustelu oikeuden toteutumisesta on huolehdittu jo esitutkinnassa (kts. **kohta 3.2.7**).

Erityisesti edellä esitetyn OK 17:24.2 mukaiset tilanteet ovat usein esitutkinnan näkökulmasta haastavampia. ETL 9:3 mukaisissa videokuulusteluissa asiaan liittyy aina oletamus siitä, että kuulustelukertomusta joudutaan myöhemmin tarkastelemaan joko vertailuaineistona tai erillisenä todisteena. Ennen kaikkea näiden tilanteiden käyttöalan voitaneen arvioida laajentuvan, jos tätä peilataan edellä esitettyyn varsin laajaan ja ennen kaikkea arvaamattomiin tilanteisiin kuulustelukertomuksen käyttöön todisteena. Liaksi ei voi korostaa vastakuulustelu oikeuden toteuttamista jo esitutkinnassa. Onpa kyseessä sitten kirjallisessa menettelyssä tai videokuulustelumennettelyssä toteutettu kuulustelu, tulisi vastakuulustelu oikeuden varaaminen toteuttaa läpinäkyvästi ja jälkikäteen todennettavasti. Kuten Rautio ja Frände ovat todenneet (2016, 170), on vastakuulustelu oikeuden toteuttamisella sekä vaikutusta kertomuksen näyttöarvoon, että mahdollisia prosessi vaikutuksia. Jos vastakuulustelu oikeuden toteutumisesta on huolehdittu esitutkinnassa ja syytetty esittää vaatimuksen kuulla henkilöä videotallenteesta huolimatta, voi oikeus evätä pyynnön tarpeettomana todistelun OK 17:8 mukaisesti.

Ehkä kuitenkin yleisemmin esitutkinnan näkökulmasta esitutkintakertomuksen käyttötilanne tulee eteen OK 17:47 mukaisissa tilanteissa. OK 17:47.2 mukaisesti, jos kuultava suullisessa kertomuksessaan poikkeaa siitä, mitä hän on aikaisemmin tuomioistuimelle, syyttäjälle tai esitutkintaviranomaiselle kertonut, tai ei anna kertomusta, kuultavan aikaisempaa kertomusta saadaan käyttää todisteena poikkeaman osalta. Oleellista momentin mukaisissa tilanteissa on, että poikkeama on merkityksellinen ratkaistavan asian kannalta ja asianosaiset vetoavat tähän poikkeamaan todisteena.

Todisteen hyödyntämiskiellosta säädetään OK 17:25:ssä. Tämä koskee myös esitutkintakertomuksen käyttöä todisteena. Pykälässä on säännelty, ettei kiduttamalla, itsekriminointisuoja muutoin murtamalla tai muutoin epäasiallisesti kohtelemalla saatua kertomusta saa hyödyntää todisteena. Menemättä yksityiskohtaisesti pykälän perusteluihin, voidaan sen katsoa koskevan jo aiemmin esitutkintalain säännösten perusteella käsiteltyjä kuultavan kohtelua ja oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin takeita. Menetellessään jo aiemmin esitetyissä lainsäädännöllisissä reunaehdoissa, poliisi tuskin aiheuttaa todisteen hyödyntämiskieltoa tämän pykälän nojalla. Jos kuitenkin virheitä tehdään, voi niiden seurauksena olla yksittäisen todisteen hyödyntämiskielto tai pahimmillaan peräti jo annetun tuomion poistaminen (Tapanila 2018, 231-251).

Esitutkintakuulustelujen näkökulmasta tarkasteltuna on siis mahdollista, että esitutkintakertomus tulee hyödynnettäväksi todisteena useissa eri tapauksissa. Kyse voi olla esimerkiksi (Tapanila 2019, 180-182):

- rikoksesta epäillyn kuulustelussa tunnustamasta rikosasiasta, jonka hän peruuttaa tuomioistuimessa (mm. KKO 2000:35; KKO 2020:61)
- todistajasta, joka on ehtinyt poistua maasta (mm. Hki HO R12/2891; Hki HO R13/2035)

- vakavasta sairaudesta, joka estää henkilökohtaisen kuulemisen (mm. Turku HO R17/128)
- kuultavan henkilön katoamisesta (mm. Hki HO R16/2412; Hki HO R15/2844; Hki HO R15/710; KKO 2007:101)

Kun sitten muodostuu tilanne, jossa esitutkintakertomusta olisi tarve hyödyntää on vielä arvioitava, ettei kertomuksen syntyyn liity sellaisia oikeudenloukkauksia, että se tulisi määrätä hyödyntämiskieltoon. Tällaisia tilanteita voivat olla esimerkiksi:

- oikeus avustajaan ja ilman avustajan läsnäoloa annetut kertomukset (mm. KKO 2012:45; KKO 2013:25; KKO 2016:76,)
- itsekriminointisuojaan loukkaus, joka kytkeytyy yleensä avustajan käyttämättömyyteen (mm. KKO 2016:96)
- vastakuulustelu-oikeuden loukkaus (mm. KKO 2006:107, KKO 2008:84)

Tärkeintä todistelun näkökulmasta on varmistua kuulustelua tehtäessä, että tarvittaessa kuulustelukertomus on hyödynnettävissä täysimääräisesti luotettavana todisteena. Tämä tarkoittaa sitä, että ensinnäkin kuulustelu on järjestetty siten, ettei kertomuksen syntyyn liity uhkaa erikseen OK 17:25:ssä säädetystä todisteen hyödyntämiskiellostä. Kuulustelu on toteutettava huomioiden jo aiemmin esitetyt kuultavan kohteluun ja prosessuaaliseen asemaan liittyvät lainsäädännölliset reunaehdot. Toiseksi kuulustelukertomuksen luotettavuuteen ja näyttöarvoon voidaan vaikuttaa erityisesti vastakuulustelu-oikeuden toteuttamisesta jo esitutkinnassa.

Toteuttaakseen täysimääräisesti edellä esitettyä todisteena hyödyntämistä ilman kuulusteluun liittyviä oikeudenloukkauksiväitteitä, tulee kuulustelutilanteen olosuhteet olla jälkepäin luotettavasti todennettavissa. Kirjallisessa menettelyssä tämä tarkoittaa esimerkiksi kuulustelukertomukseen kirjattujen olosuhteisiin liittyvien kirjausten tarkastelua sekä kuulustelijan tai todistajan henkilökuulemista. Vaikka esitutkintakertomusta pidetään usein luotettavana (kts. mm. Mettovaara 2019), sisältyy kuulustelutilanteeseen runsaasti sellaisia elementtejä, joita ei voida edes todistelulla jälkikäteen todentaa. Tällaisia ovat esimerkiksi johdattelun tai muu kuulustelijan vaikutus kuultavan kertomaan esimerkiksi kertomuksen kontaminoituminen kuultavan antamalla tiedoilla. Lisäksi on mahdotonta arvioida jälkikäteen, mitä kertomukseen on jätetty kirjaamatta. Lienee sanomattakin selvää, että videokuulustelu mahdollistaa tällaisten asioiden jälkikäteisen arvioinnin luotettavasti ja objektiivisesti.

3.2.9 Yhteenveto

Kuulusteluja ohjaava lainsäädäntö on Suomessa varsin laaja ja itse kuulustelutilanteessa huomioon otettavien säännösten määrä on suorastaan valtaisa. Se asettaa kuulustelijan ammattitaidolle laaja-alaiset vaatimukset. Tässä tilanteessa on käsitelty vain oleellisesti tutkimukseen liittyvä osa tästä lainsäädännöstä, mutta laskin tutkimuksen yhteydessä, että kuulustelijan tulee hallita reilusti yli sata lakipykälää jo pelkästään kuulusteluun liittyen, laajentamatta tätä vielä koko esitutkintaa tai muuta tiedonantovelvoitetta koskeviin säännöksiin. Iso osa näistä säännöksistä ohjaa poliisin toimintaa itse tilanteessa. Säännösten

noudattamista ja tosiasiallista toteutumista kuulustelutilanteessa joudutaan arvioimaan lähes poikkeuksetta jälkikäteen varsinkin tilanteissa, joissa esitutkintakertomusta aiotaan hyödyntää todisteena tuomioistuinkäsittelyssä. Tämän osoittavat lukuisat oikeudenpäätökset, joissa on pyritty arvioimaan sitä, miten kuultava on ymmärtänyt hänelle kerrottuja oikeuksia ja velvollisuuksia tai sitä, miten aidosti ja vapaaehtoisesti hän on näiden käytöstä luopunut.

Kirjallisessa menettelyssä poliisi pyrkii kirjaamaan kuulusteluolosuhteisiin olennaisesti liittyvät asiat tarkasti kuulustelupöytäkirjaan. Kerrotuista olosuhteista on kuitenkin lähes mahdotonta muodostaa kirjallisesti uskottavaa ja jälkikäteisiltä väitteiltä suojaavaa asiakirjaa. Sen vuoksi tällaisen kertomuksen olosuhteiden todistaminen tapahtuu käytännössä aina erillisellä henkilötodistelulla.

Lainsäädännön mukaisesti poliisilla on aina niin halutessaan mahdollisuus käyttää videokuulustelumenetelmää. Ainoa menetelmällinen rajoite koskee kieltoa käyttää kirjallista menetelmää alle 15-vuotiaiden tai erityisen suojelun tarpeessa olevien asianomistajien ja todistajien kuulusteluissa (ETL 9:4), jos kuulustelua aiotaan käyttää henkilötodistelun korvikkeena tuomioistuinkäsittelyssä. Menetelmän käyttöön liittyen lainsäädännön kirjoitusasussa on kyetty vastaamaan esitutkintalain esitöiden ajatukseen kannustaa lisäämään videokuulustelumenetelmän käyttöä. Pääosiltaan kuulusteluihin liittyvää lainsäädäntöä on kirjattu menetelmäneutraaliin muotoon. Esitutkintalaissa käsitellään enemmän toiminnan sisältöä, kuin toteutustapaa. Samoin julkisuuslain säännökset ovat muotoilultaan sellaisia, etteivät ne ole juurikaan sidottuina tekniseen kehitykseen tai toteutukseen. Tältä osin kehitystyössä on erityisesti pyritty luomaan aikaa kestäväää lainsäädäntöä, joka on sovellettavissa tekniikan, käytettävien laitteiden tai tallennusalojen mukaisesti. Säännökset tukevat pääosiltaan videokuulustelumenetelmän käyttöä.

Ongelmia videokuulustelumenetelmän käytön kannalta kuitenkin muodostavat kuulustelupöytäkirjan tarkastamista koskevat säännökset ETL 9:2 ja ETL 9:5 sekä osittain näiden kautta videokuulustelutallenteen epäselvä kytkeytyminen OK 17 luvun todistelua ohjaaviin säännöksiin. Nämä ETL 9 luvun säännökset tuntuvat jääneen irrallisiksi muutoin menetelmäneutraalista lainsäädännön kehittämisestä. Säännösten osalta videokuulustelutallenteen tarkastamisen toteuttamiseksi olisi joka tapauksessa oltava jokin kirjallinen tuotos ja lisäksi videotallenteeseen kohdistuu sama tarkastusoikeus, kuin kirjalliseen kuulustelukertomukseen. Tätä tarkastusoikeutta on perusteltu useaan otteeseen oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin perustuvaksi siten, että kuultavan tulee saada tarkastaa kertomuksen kirjausasu varmistuakseen, että se vastaa hänen kertomaansa ja kuulusteluolosuhteisiin liittyviä kirjauksia. On selvää, että kontradiktorisuuden periaate on huomioitava laajasti jo esitutkinnassa, mutta tältä osin tätä tarkastusoikeutta ei mielestäni ole perusteltu riittävässä määrin siihen, miten tämä videotallenteen tarkastaminen kytkeytyy oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin periaatteisiin? Kirjallisesti laaditussa kuulustelussa väärin tehty kirjaus tai kirjaamatta jättäminen on selkeässä yhteydessä tähän tarkastusoikeuteen, mutta videokuulustelujen osalta yhteys on epäselvä.

Tilanteissa, joissa videokuulustelutallennetta tullaan käyttämään todisteena tuomioistuinkäsittelyssä (ETL 9:4), on hallituksen esityksen mukaisesti laadittava sanatarkka litterointi. Lainsäädännön perusteella on hieman epäselvää, miten tämä sanatarkka litterointi suhtautuu todistelun näkökulmasta tarkasteltuna suhteessa videotallenteeseen? Perusteluksi tälle on esitetty se, että tähän kirjalliseen litterointiin kohdistetaan em. tarkastusoikeus ja tällä menettelyllä vältetään turhaa videotallenteeseen tutustumista. Vaikuttaisi siltä, että esitutkintapöytäkirja sisältää kaksi todisteeksi luokiteltavaa tuotosta samasta kuulustelukertomuksesta, videotallenteen ja esitutkintapöytäkirjaan kirjallisesti liitetyn kuulustelukertomuksen. Videotallenne mahdollistaa esitutkintakertomuksen arvioinnin mahdollisimman lähellä tuomioistuinkäsittelyn henkilötodisteluun liittyviä välittömyyden ja suullisuuden periaatteita, mutta vain siinä tapauksessa, kun tuomioistuin tekee arvion kertomuksen sisällöstä tallenteen perusteella käsittelyn aikana, ei siitä laaditun litteroijan subjektiivisen näkemyksen mukaisesti.

Näiden edellä esitettyjen tarkastusoikeuteen liittyvien epäselvyyksien ja pöytäkirjan tarkastamisen kytkeminen ehdottomasti kirjalliseen tuotokseen voidaan ajatella rajoittavan merkittävästi videokuulustelumenetelmän prosessuaalista kehitystä sekä aiheuttavan osaltaan esitutkintaviranomaiselle merkittävää lisätyötä. Lainsäädännölliset reunaehdot aiheuttavat tältä osin merkittävää haittaa videokuulustelumenetelmän laaja-alaisemmalle käytölle. On selvää, että menetelmän käytön lisäämiseksi näitä säännöksiä on mietittävä kokonaisuutena, johon huomioidaan myös videotallenteen käsittely asianosaisjulkisuuden näkökulmasta. Tämän kokonaisuuden tulisi tukea videokuulustelumenetelmän prosessuaalista kehittämistä.

Esitutkintakertomusten merkitys osana rikosprosessioikeutta on korostunut koko ajan. Oikeudenkäymiskaaren uudistusten ja EIT:n ratkaisukäytännön myötä yhä useammin tulee arvioitavaksi esitutkinnassa annettujen kuulustelukertomusten hyödyntäminen itsenäisenä todisteena. Videokuulustelumenetelmää tulisi käyttää aina, kun on oletus siitä, että kertomusta tullaan käyttämään oikeudessa todisteena. Esitutkintalain säännöksissä annetaan ymmärtää, että poliisin olisi mahdollista ennakoida tällaiset tilanteet. Esitetyllä tavalla tämä voi joissain tapauksissa olla mahdollista, mutta pääosissa tilanteista tällaista kristallipalloa tuskin on. Ainakin siltä osin, kun poliisi tekee arvion, ettei kuulustelua voida suorittaa tutkintaa vaarantamatta muutoin kuin kuultavan henkilökohtaisesti läsnä ollessa, tulisi varautua siihen, että kertomusta voidaan käyttää oikeudessa todisteena.

Samalla, kun tätä hyödynnettävyyttä on laajennettu, on kertomuksen synnylle asetettavia vaatimuksia korotettu. Esitutkinnassa suoritettava kuulustelu on yhä enemmän kytköksissä tuomioistuinkäsittelyn henkilötodisteluun koskevia säännöksiä. Varsinkin kontradiktorisuuden tosiasiallista toteutumista on korostettu. Erityisesti videokuulustelumenetelmän käytön yhteydessä on erityisen tärkeää, että kontradiktorisuuden tosiasiallisesta ja läpinäkyvästä toteutumisesta huolehditaan jo esitutkinnassa suoritettavissa kuulusteluissa. Vastakuulustelu-oikeuden toteuttamisesta tulee huolehtia ei pelkästään ETL 9:4 mukaisissa tilanteissa, joissa se on säädetty laintasolla pakolliseksi, vaan myös ETL 9:3 perusteella tehdyissä videokuulusteluissa.

3.3 Kuulustelun prosessuaaliset vaatimukset ja tavoitteet

Toimintaprosessi on joukko loogisia toisiinsa liittyviä toimintoja ja niiden toteuttamiseen tarvittavia resursseja, joiden avulla saadaan aikaan toiminnan tulokset. Tämän määrittelyn mukaisesti prosessin toteuttamiseksi tarvitaan aina jotain tietoa tai materiaalia, josta käytetään myös nimitystä syöte (input). Prosessin resurssit ovat niitä toimijoita, jotka toteuttavat prosessin ja saavat aikaan sen lopputuloksena tuotteita ja palvelua (output). (Laamanen 2009, 19-20.)

Poliisin esitutkintakuulustelua voidaan pitää varsin uniikkina palveluprosessina, jonka lopputuloksena on kuitenkin fyysinen tuote. Prosessin syötteenä toimivat kuulusteltavat henkilöt ja sen tavoitteena on tuottaa mahdollisimman luotettava kuulustelukertomus, jota voidaan pitää kuulustelun tuotteena. Itse kuulusteluprosessin toteuttajina toimivat kuulustelijat. Prosessissa kuulustelija siis kerää olennaisen informaation kuultavalta ja tallentaa sen mahdollisimman laadukkaaseen kuulustelupöytäkirjaan. Prosessiin ja sen lopputulokseen vaikuttavat osallistuvien henkilöiden lisäksi kuulustelutyöli, käytettävä kuulustelumalli kuin erilaisten kuulustelutekniikoiden käyttäminen. Tällaisen palveluprosessien hankaluutena on usein nähty asiakkaiden vaikutus prosessiin ja heidän osin mielivaltainen ja arvaamaton käyttäytymisensä (Laamanen 2009, 20). Kuulustelujen osalta tätä ongelmaa ei suoranaisesti ole. Laki ja oikeuskäytäntö (tulkintaohjeet) määrittävät melko tarkkaan ne edellytykset mitä kuulustelukertomukselle asetetaan. Tämän lakien tasoisen asiakastarpeen määrittelyn voidaan osaltaan olettaa helpottavan kuulusteluprosessin kehittämistä.

Prosessin tunnistamiseen liittyy myös prosessin rajaaminen eli sopiminen, mitä prosessi sisältää (Laamanen 2009, 66). Olen jo **luvussa 3.1.1** esittänyt, että kuulusteluprosessi pitää sisällään päävaiheet suunnittelun ja valmistelun, kuulustelun suorittamisen, raportoinnin sekä arvioinnin. Tämä jaottelu on myös prosessin tarkoituksenmukaisuuden arvioinnin kannalta mielestäni riittävä. Tutkimuksessa on tarkoituksena arvioida videokuulustelumenetelmän soveltuvuutta myös tämän kuulusteluprosessin näkökulmasta. Jotta tällainen arviointi on mahdollista, on kyettävä osoittamaan kuulusteluprosessin oletettu ja tavoiteltu prosessuaalinen tapahtumainkulku sekä määrittelemään prosessille ja sen tuotteelle asetetut laatu- ja muut vaatimukset.

Lainsäädäntöön perustuen Suomessa kaikille poliiseille annetaan samanlainen peruskoulutus, joka muodostaa perustan kuulustelujen tekemiselle. Voidaan siis ajatella, että tämän peruskoulutuksen mukaisesti myös kuulustelut tehdään varsin yhtenevästi koko maassa. Ainakin sitä tarkoitusta, miten kuulusteluprosessi tulisi suorittaa, voidaan arvioida koulutuksen kautta. Tähän perustuen tutkimuksessa on tarkasteltu kuulusteluprosessia sen mukaisesti, miten sitä koulutetaan tai on koulutettu. Kuulustelulle asetettujen prosessuaalisten vaatimusten lähestytään tämän koulutuksen kautta, laatukäsitteen perusteella sekä lopuksi kuulustelukertomuksen prosessuaalisen aseman kautta rikosprosessin eri vaiheissa. Laadukkaasti kuulustelun tulisi kyetä kattamaan laadulliset ja prosessitehokkuudelle asetetut

vaatimukset niin esitutkinnassa, syyteharkinnassa kuin lopulta asian tuomioistuinkäsittelyssä.

3.3.1 Suomalainen kuulustelukoulutus ja kuulusteluprosessi

Kuulusteluista tehdyissä tutkimuksissa käytetään hyvin monia erilaisia termejä kuulustelun suorittamiseen liittyen. Voidaan puhua kuulustelutyylistä, -menetelmästä, -mallista, -tekniikasta, -taktiikasta tai -strategiasta. Kuulustelussa voidaan soveltaa kognitiivista haastattelua (CI), strategista todisteiden käyttöä (SUE), PEACE-mallia, tai REID-tekniikkaa. Kaikilla näillä on puolestapuhujansa ja aina eri tapojen käyttämiseen löytyy syynsä.

Kognitiivisen haastattelun (CI) pyrkimyksenä on parantaa kuulustelijan ja kuultavan yhteistyötä sekä kannustaa kuultavaa kertomaan kaikki asiasta tietämänsä. Sen on tutkittu parantavan kuultavan muistikuvia tapahtumista ja tuottaa mahdollisimman laaja informaation määrä (mm. Memon ym. 2010; Vrij ym. 2017).

SUE-mallin (Strategic Use of Evidence) ajatuksena on käyttää poliisin tiedossa olevia todisteita strategisesti siten, että kuultavalle luodaan tarve asemoida omaa kertomustaan suhteessa olemassa oleviin todisteisiin. Malli perustuu siis nimensä mukaisesti strategiseen todisteiden esittämiseen, jolla tavoitellaan kuultavan kertomuksen uskottavuuden arviointia. Mallin käyttöä on tutkittu useissa tutkimuksissa (mm. Hartwig ym. 2006; Tekin ym. 2015; Luke ym. 2016; Sorochinski ym. 2013) ja on voitu osoittaa, että sen käyttöön koulutetut henkilöt kykenivät selvittämään todellisen rikoksesta epäillyn huomattavasti todennäköisemmin (65-85%) kuin sellaiset, joille koulutusta ei ollut annettu (43-56%).

REID-tekniikka tähtää tunnustuksen saamiseen. Tekniikan perusajatuksena on pyrkiä tunnistamaan valehtelevat henkilöt alustavissa puhutteluissa ja yksilöidä todennäköisesti rikokseen syyllistynyt, jonka jälkeen kuulustelujen ainoana tavoitteena on saada henkilö tunnustamaan. Tunnusomaista menetelmälle on erilaisten harhaanjohtavien tai väärin tietojen käyttäminen sekä vahva syyllisyysoletus. (mm. Inbau ym. 1986; Gudjonsson & Pearse, 2011; John. E. Reid & Associates 2020)

Terminologia voi usein tuntua kaukaiselta verrattuna käytännön tilanteeseen, jossa poliisi tekee pelkän kuulustelun. Tämän tutkimuksen kontekstissa on tarpeetonta mennä kovin syvälle näiden eri menetelmien taustoihin ja syntyperiin. Todettakoon kuitenkin, että kuulusteluihin liittyvä kansainvälinen kehitys on ollut viimeisen 20 vuoden aikana varsin voimakasta ja ennen kaikkea aiheeseen liittyvää tutkimusta tehdään koko ajan runsaasti. Suomessa annettava nykyinen kuulusteluopin koulutus rakentuu ehkä kuuluisimman ja eniten tutkittua tietoa sisältävän PEACE-mallin perusteiden varaan.

PEACE-malli on kehitetty alun perin Englannissa ja Walesissa ja sieltä se on levinnyt myös mm. Uuteen-Seelantiin ja Norjaan (Kassin ym. 2010, 47). PEACE-mallin taustalla vaikuttaa selkeä kehityssuunta ja tavoite irrottautua Reid-tekniikan mukanaan tuomasta pelkkään tunnustukseen tähtäävästä kuulustelumenetelmästä. Pyrkimyksenä on ollut asettua vahvaan

syällisysolettamaan perustuvan kuulustelun (*interrogation*) vastapuolelle informaatiota keräävänä keskustelunomaisena lähestymistapana (*investigative interview*). Englannissa ja Walesissa tämä murros on tapahtunut 1990-luvun alussa, jolloin kansalliseen lainsäädäntöön on lisätty kuulusteltavan kohtelua säätelevät säännökset ja samaan aikaan kuulustelujen nauhoitusta on merkittävästi lisätty (Vrij ym. 2017, 19). Varsinaisesti PEACE-malli ei luo mitään täysin uutta, vaan sen pyrkimyksenä on mallin luomassa kehyksessä hyödyntää useita eri tekniikoita parhaan lopputuloksen saamiseksi lainsäädännön tarjoamassa kehyksessä (Vrij, ym. 2017; Kassin, ym. 2010; Gudjonsson & Pearse, 2011). Kassinin ym. (2010, 47) mukaisesti mallissa kuulustelijoita kannustetaan olemaan reiluja sekä ennakkoluulottomia saadakseen luotettavia, totuudenmukaisia ja tarkkoja tietoja. Tutkimuksissa on kyetty osoittamaan, että tällainen tiedonkeräämiseen perustuvan kuulustelumenetelmän käyttäminen aktivoi rikoksesta epäiltyjen käytöstä ja mahdollistaa tehokkaamman valehtelun tunnistamisen niin itse kertomuksista (Vrij ym. 2007) kuin epäiltyjen sanattomasta viestinnästäkin (Kassian 2010, 47 viittaa Vrij 2006). Kokonaisuudessaan tavoitteena on siis saada luotettavaa, totuudenmukaista ja täsmällistä tietoa, mutta ottaa samalla huomioon kuultavan henkilökohtaiset ominaisuudet esimerkiksi väärin tunnustusten välttämiseksi.

PEACE-malli muodostuu viidestä eri vaiheesta (mm. Vrij ym. 2017, 19-20, Fisher & Geiselman 1992; Walsh & Bull 2010; Memon ym. 2010; Meissner ym. 2014;):

- **P (Preparation and planning)** = valmistautuminen. Tässä vaiheessa kuulustelija tutustuu tutkittavaan asiaan liittyviin todisteisiin sekä laatii suunnitelman kuulustelun toteuttamisesta.
- **E (Engage and explain)** = Vuorovaikutuksen luominen. Kuulustelija avaa kuulustelun ja rakentaa luottamussuhteen ennen kuulustelun aloittamista. Tässä vaiheessa kerrotaan kuulustelun eteneminen sekä tarkoitus kuultavalle. Vaihe muodostaa perustan hyvälle vuorovaikutukselle.
- **A (Account, account, clarify and challenge)** = Vapaa kerronta ja haastaminen tarvittaessa. Tämä vaihe muodostaa kuulustelun keskeisimmän osan. Pyrkimyksenä on saada kuulusteltava kertomaan tietämänsä. Tähän tavoitteeseen päästäkseen kuulustelijan tulee sovittaa oma toimintansa suhteessa kuultavaan. Jos kuultava on halukas kertomaan, voidaan käyttää esimerkiksi kognitiivisen haastattelun keinoja ja jos kuultava ei halua kertoa asioista, käytetään esimerkiksi keskustelunhallintaan liittyviä menetelmiä. Perimmäisenä tarkoituksena on kuitenkin saada mahdollisimman hyvä vapaa kerronta tapahtumista. Vasta vapaan kerronnan jälkeen ja perusteella voidaan kertomuksen luotettavuutta ”haastaa” tiedossa olevilla todisteilla.
- **C (Closure)** = Kuulustelukertomuksen tarkastaminen ja hyväksyminen. Tämä on viimeinen vaihe itse kuulusteluun liittyen. Kuulustelija antaa kuultavalle mahdollisuuden tarkastaa antamansa kertomuksen ja tehdä siihen tarvittavat korjaukset ja muutokset.
- **E (Evaluation)** = Arviointi. Kuulustelun jälkeen tehdään kokonaisvaltainen arviointi kuulustelun onnistumisesta ja vaikuttavuudesta (itsearviointi, esimiehen arvio jne.). Arvioinnissa otetaan kantaa, mitä lisätutkimuksia kuulustelun perusteella tulisi tehdä.

PEACE-mallin mukaan rakennetut kuulusteluosaamisen koulutukset ovat lyöneet itsensä läpi varsin tehokkaasti. Kehitys on keskittynyt alun perin yksinomaan rikoksesta epäiltyjen kuulusteluihin. Tutkimuksilla on kyetty osoittamaan, että toimimalla esitetyn mallin ajatusten mukaisesti on kyetty vähentämään tunnustamiseen tähtäävien riskien (erityisesti väärät tunnustukset) osuutta, mutta kyetty säilyttämään tunnustusten määrä samalla tasolla kuin ennen menetelmän käyttöön siirtymistä. On ymmärretty kokonaisuudessaan kuultavien rooli tietolähteinä sekä se, että kuulustelutilanteessa siirtyy aina tietoa myös kuultavan suuntaan. Tietoa ja tilannetta tulee hallita, jotta tietolähteeltä saatu on luotettavaa. Menetelmä on todettu kuitenkin niin hyväksi, että sen käyttöala on laajentunut koskemaan myös asianomistajien ja todistajien kuulusteluja. PEACE-malli luo perustan, jonka päälle on helppo lisätä tilannekohtaisesti kuultavan prosessuaalisen aseman ja henkilökohtaiset ominaisuudet huomioiden erilaisia tekniikoita, taktiikoita ja menetelmiä.

Suomessa kuulusteluosaamisen koulutus on kytkeytynyt aina osaksi kaikille annettavaa poliisin peruskoulutusta. Poliisikoulutukselle asetetut vaatimuksen ja koulutuksen suunnittelu on edennyt yhteiskunnan kehittymisen myötä. Ennen pelkästään käytännön työnä nähty poliisityö on muuttunut laaja-alaisempaa osaamista vaativaksi ja samalla työn vaatimustaso on kasvanut. Julia Jansson (2018, 272) kuvaa tätä muutokseksi *trainingista* eli poliisiopetuksesta kohti *educationia* eli poliisikoulutusta.

Tutkimuksen näkökulmasta olennaisiksi peruskoulutuksen rakenteeseen liittyviksi muutoksiksi on katsottu siirtyminen kaksiosaisesta miehistö- ja kokelaskoulutuksesta yhteen peruskoulutukseen vuonna 1990 (Jansson 2018, 225-226), nykymuotoisen kuulusteluopin koulutuksen aloittaminen (2013) sekä poliisin peruskoulutuksen korottaminen ammattikorkeakoulutasoiseksi tutkinnoksi 2014. Poliisityön vaatimustaso on kasvanut sekä toimintaympäristö muuttunut ja näihin muutoksiin on pyritty vastaamaan koulutuksen kehittämishäällä. Vaikka koulutuksen kehittäjät eivät sitä ole ajatelleet, on tästä kehityksestä jälkepäin havaittavissa matka käytännönläheisestä toiminnasta kohti poliisin professiostatusta. (Jansson 2018, 272-273.)

Ellonen ym. (1996) ovat julkaisseet ensimmäisen ja edelleen ainoan kuulusteluihin liittyvän oppikirjan Suomessa. Kuten kirjan alkusanoissa kerrotaan, on kirjan kirjoittamisen taustalla ensimmäisen kuulusteluopin koulutuksen valmistelu. Kirjaa on käytetty tästä saakka osana kuulusteluopin koulutusmateriaalia. Kirja ei kertomansa mukaan anna mitään yhtä ja ainoata mallia kuulustelujen suorittamiseen, vaan sen tarkoituksena on esitellä erilaisia huomioon otettavia asioita, joita kuulustelija voi soveltaa kuulusteluja tehtäessä. Vaikka kirjassa esitellään esimerkiksi nykyisin osittain kyseenalaisessa maineessa olevaa em. Reid-tekniikan mukaista kuulustelua, on siellä esitetty kuulustelun kulku hyvin lähellä nykypäivän kuulusteluopin koulutusta Suomessa ja maailmalla. Kirjassa mm. (1996, 82-83) esitetään kuulustelun vaiheiksi orientoituminen, kuuntelu, kysymykset ja vastaukset sekä viimeisenä neuvot. Sen lisäksi kirjassa on otettu huomioon jo tuolloin väärin tunnustusten mahdollisuus ja keinot niiden välttämiseen (1996, 160).

Vaikka kirjan kirjoitushetkellä on lain mukaan ollut mahdollisuus kuulustelun tallentamiseen kuva- tai äänitallenteelle, ei tämä 1996 julkaistu kirja kerro ohjeita siitä, miten tämä tulisi tehdä. Kirjassa (1996, 213) on tiivistetty erittäin hyvin yhteen kappaleeseen ajatus videokuulusteluihin liittyen kirjoitushetkeltä ja se ansaitsee tulla lainatuksi tässä yhteydessä:

Tulevaisuudessa kuulustelujen kuva- tai ääninauhoittaminen tulee luultavasti yleistymään, mikä on varmasti hyvä asia, koska silloin saadaan kuulustelutilanne tallennettua juuri sellaisena kuin se tapahtui. Kirjoitettuun pöytäkirjaan verrattuna kuulustelun nauhoittaminen on ylivoimainen keino, sillä siten tallennettu aineisto on autenttista, tarkkaa, ja myös sanaton viestintä tulee silloin dokumentoiduksi. Nauhoittaminen on myös varsin vaivatonta nykYTEKNIKALLA. Todisteena kuva- tai ääninauha on kirjoitettua tekstiä parempi eikä kuulustelija vaikuta samalla tavalla lopputulokseen kuin kirjoittaessaan aikaisemmin mainittuun standardikaavaan pelkistettyä kuulustelukertomusta. Nauhoitteet ovat myös sekä poliisin, että kuulustelijan suoja, jos esitetään erilaisia väitteitä kuulustelun kulusta. Nauhalta voidaan aina todeta, mitä todella on tapahtunut. Tietenkin nauhoitustekniikan käyttäminen vaatii sen, että poliisipiireihin hankitaan tarvittavia laitteistoja ja kuulustelijat koulutetaan niiden käyttämiseen.

Kokonaisuudessaan edellä esitetyn perusteella Suomessa ei ole ollut samantapaista ongelmaa kuin esimerkiksi Englannissa ja Walesissa. Tapa tehdä kuulusteluja on ollut aina 1990-luvulta saakka hyvin paljon lähempänä nykyistä PEACE- malliin perustuvaa vapaan kerronnan korostamiseen ja tiedonhankintaan tähtäävää tapaa kuin selkeästi tunnustukseen tähtääviä ja osin ongelmalliseksi koettuja tapoja.

Ensimmäisen kerran PEACE-mallin mukaan kehitettyä kuulusteluopin koulutusta alettiin antaa Suomessa 2013. Tämän koulutuksen kehityksen taustalla on nykyinen Poliisiammattikorkeakoulun kuulusteluopin opettaja ylikomisario Pauli Mäkelä. Mäkelän mukaan tämän mallin edut on tunnistettu ja se soveltuu varsin hyvin lainsäädännön asettamiin reunaehtoihin esimerkiksi kuultavan kohtelun ja kiellettyjen kuulustelukeinojen osalta. Suomessa annettava poliisin peruskoulutus pitää sisällään rikostutkinnan yhtenä osana kuulusteluopin koulutusta. Koulutuksen kehittämisen yhteydessä on alettu soveltamaan PEACE-mallista johdettua suomalaista mallia vuodesta 2013. Kehityksessä on ennen kaikkea korostunut nimenomaisesti PEACE-mallin mukainen hyvän vuorovaikutuksen luominen. Vielä vuonna 2013 PEACE-mallin osalta korostettiin hyvin voimakkaasti vapaan kerronnan osuutta kuulustelukertomuksen synnyssä. Varsinaista annettun kertomuksen haastamista vältettiin, osittain juuri esitetystä tahtotilasta erottautua tunnustukseen tähtäävästä kuulustelutyylistä. Jo tuossa vaiheessa kuitenkin joissain maissa oli tehty erilaisia johdettuja sovellutuksia PEACE-mallin perusajatuksen pohjalle, kuten esimerkiksi Irlannin GA-malli, jossa myös tämä kertomuksen haastaminen oli otettu mukaan. Tälle pohjalle laadittiin Suomessa kuulusteluopin koulutuksesta vastaavan opettajan Pauli Mäkelän mukaan nimetty Mäkelän-malli. (Mäkelä 2020.)

Mäkelän mallissa esitetyn suullisen kuulustelun kahdeksan porrasta ovat (Mäkelä, 2020):

- 1) Kuulusteluun valmistautuminen ja suunnittelu
- 2) Kuultavalle ilmoitetaan laissa määritellyt oikeudet ja velvollisuudet

- 3) Henkilötietojen kirjaus
- 4) Alkukeskustelu
- 5) Vapaan kerronnan vaihe
- 6) Täydentävien kysymysten vaihe / Haastaminen
- 7) Kuulustelukertomuksen kirjaaminen
- 8) Kuulustelun päättäminen

Suomalainen kuulusteluopin koulutus jakautuu peruskoulutuksessa kaikille annettavaan koulutukseen sekä erilliseen täydennyskoulutukseen. Koulutuksista vastaa Poliisiammattikorkeakoulu. Poliisin peruskoulutuksen (AMK) laajuus on 180 opintopistettä, josta yhden osakokonaisuuden muodostaa rikostorjunta- ja tutkintaosaamisen kokonaisuus (18 op). Suoraan kuulusteluihin liittyvää koulutusta perusopinnoissa annetaan 2 opintopisteen verran. Perusopinnoissa vapaasti valittavat opinnot eivät sisällä yhtään kuulusteluosaamisen syventämiseen tähtäävää kurssia. (Poliisiammattikorkeakoulu 2020, OPS.)

Täydennyskoulutuksena poliiseille (tukijat ja tutkinnanjohtajat) on tarjolla vapaaehtoinen 3 opintopisteen laajuinen kuulusteluopin peruskurssi, jonka tarkoituksena on syventää ja lisätä tutkintatyötä tekevän poliisin valmiuksia selviytyä erilaisista kuulustelutehtävistä. Kurssille osallistuminen edellyttää noin kolmen vuoden kokemusta kuulusteluiden tekemisestä. (Poliisiammattikorkeakoulu, OPS.) Käytännössä tämä kuulusteluopin täydennyskurssi sisältää kaksi viikkoa lähiopetusta. Osana kurssia jokainen osallistuja tallentaa videolle oman kuulustelunsa, jota videotallennetta käytetään hyväksi koulutuksessa.

Suomen erityispiirteenä voidaan pitää lapsirikostutkinnan erikoiskoulutusta. Kansainvälisesti kuulustelujen kehitys on lähtenyt liikenteeseen ennen kaikkea rikoksesta epäiltyjen kuulustelusta. Suomessa lapsirikostutkintaa ja kuulusteluja tekevät poliisit joutuvat käymään erillisen 5 opintopisteen laajuisen erityiskoulutuksen, joka jakautuu 9 erilliseen lähijaksoon ja sen lisäksi suoritettaviin etäopiskeluihin (Poliisiammattikorkeakoulu, OPS). ETL 9:4 mukaisesti kuulustelussa on otettava huomioon kuulusteltavan kehitystason asettamat erityisvaatimukset kuulustelumenetelmille, kuulusteluun osallistuvien henkilöiden määrälle ja muille kuulusteluolosuhteille. Poliisihallituksen ohjeistuksen (Poliisihallitus 2019, 28) mukaisesti lapsen kuulustelun suorittaa tähän tehtävään perehtynyt tutkija. Näin ollen tätä lapsiin kohdistuvien kuulustelujen tekemistä voidaan pitää ainoana Suomessa ”lisensoituna” kuulusteluosaamiseen liittyvänä koulutuksena ja se antaa valmiudet tehdä ETL 9:4 mukaisia videokuulusteluja.

Esitetyn perusteella Suomessa koulutettava perusmalli kuulustelun suorittamisesta vastaa kansainvälisesti tutkittua ja hyväksi havaittuja käytänteitä. Suomessa ei ole pakollista valmistumisen jälkeistä kuulusteluopin koulutusta muutoin kuin lapsirikostutkinnan osalta. Myöskään minkäänlaista kuulusteluosaamisen arviointia tai ylläpitojärjestelmää ei ole olemassa. Mäkelän mukaan (2020) esimerkiksi Uudessa-Seelannissa on olemassa malli, jossa kuulusteluja tekevät tutkijat joutuvat säännöllisesti toimittamaan videoidun

kuulustelunsa kansalliseen poliisioppilaitokseen, jonka perusteella laadun valvontaa tehdään.

Poliisihallituksen ohje (Poliisihallitus 2016) neuvoo nimensä mukaisesti kuulustelujen kirjaamisen. Siinä keskitytään kuulustelun lainmukaisten muotomääräysten kirjaamisen läpikäymiseen, mutta mitään itse kuulustelun toteuttamisen rakenteeseen liittyvää tai käytettävää yhteistä mallia ohje ei kerro. Tutkimusaiheen näkökulmasta ohjetta voidaan pitää myös varsin vaatimattomana sen esitellessä ainoastaan aiemmin mainitut ETL 9:3 ja ETL 9:4 säännökset. Näiden säännösten yhteydessä tässä ohjeessa puhutaan edelleen vaihtoehtoisista tavoista käyttää joko ääni- tai kuvatalennetta, vaikka kuten tutkimuksessa on esitetty, ei tämä ole ollut enää mahdollista esitutkintalain kokonaisuudistuksen (2011) jälkeen.

Kokonaisuudessaan tätä poliisiammattikorkeakoululla annettavaa rakenteellista koulutusta kuulusteluprosessista voidaan siis pitää tällä hetkellä tutkimukseen perustuvana ”oikeana” mallina suorittaa kuulustelu.

3.3.2 Kuulusteluprosessin laadun määritelmä

Kuulusteluprosessin laadun yksiselitteinen määrittely on varsin hankalaa. Laatua voidaan arvioida sen lopputuloksen eli kuulustelupöytäkirjan osalta, kuulustelutilanteen osalta, toiminnan tuottaman lisäarvon osalta niin oman organisaation päätehtävälle (esitutkinta) kuin muulle rikosprosessillekin (syyteharkinta ja tuomioistuinkäsittely). Kaikilla näillä tarkastelukulmilla on omat yksilölliset laatuun liittyvät vaatimukset.

Morganin ja Murgarovdin (1994, 8) mukaan laatua on tuotteen tai palvelun toimintojen ja ominaisuuksien kokonaisuus, joka pitää sisällään kyvyn tyydyttää siihen kohdistetut odotukset ja tarpeet. Burmoi (2017, 23-24) on puolestaan todennut, ettei prosessin lopputuotteen tarkastelu aina anna täysin luotettavaa kuvaa itse prosessin laadusta. Hän on viitannut Lillrankin (1999, 28) ajatukseen siitä, että *lopputuotteen ja prosessin laatu ovat kaksi eri asiaa, jotka kuitenkin määräytyvät sen mukaan, minkälainen tarkastelukulma valitaan*. Vaikka siis kuulustelun lopputuote eli kuulustelupöytäkirja on laadukas, ei se vielä kerro mitään kuulustelutilanteesta ja siinä tapahtuneesta.

Kuulusteluprosessin laatua tulee mielestäni arvioida Laamasen esittämällä (2009, 18-20) tavalla asiakaslähtöisesti. Valitettavasti kyseessä on eräänlainen tulosurheilu, jossa on turha kehittää prosessia ja sen lopputuotetta sellaiseksi, joka ei palvele sen asiakkaita. Vaikka tekisimme kuinka laadukkaan (niin sisällöllisesti kuin kertomuksen oikeudellisuus huomioiden) videokuulustelun, mutta se on tallennettu sellaisessa muodossa, ettei kukaan muu rikosprosessin osallisista kykene avaamaan tiedostoa, lienee se melko turha tuote? Samoin jos toistuvasti saamme rikokset selvitettyä esitutkinnassa, mutta henkilötodistelun sisältö muuttuu merkittävästi tuomioistuimessa ja esitutkintakertomukset päätyvät toistuvasti hyödyntämiskieltoon, lienee prosessissa jotain ongelmaa? Voi myös olla niin, että kuulustelu on tehty lainmukaisesti ja kirjattu laadukkaasti sekä kattavasti, mutta siinä ei

käsitellä lainkaan tutkittavan rikoksen tunnusmerkistötekijöitä, lienee sen tehokkuuden ja tarkoituksenmukaisuuden osalta jotain pielessä?

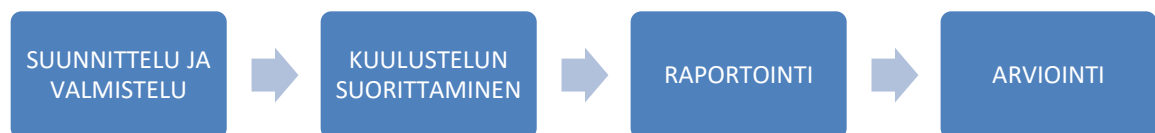
Ylipäättään ajatellessamme kuulustelua prosessina, pitää se sisällään ajatuksen, että on olemassa jotain pysyvää ja toistettavaa, jota voidaan mallintaa ja kehittää (Laamanen 2009, 20). Lumijärvi ja Jylhäsaari (2000, 74-75) ovat kuvanneet tätä varsin hyvin suhteessa laatujohtamiseen; *laadukas palvelu vaatii laadukkaan prosessin*. Samassa yhteydessä he ovat tuoneet esille, ettei laadunkehittäminen voi perustua pelkästään kerätyn palautteen perusteella, vaan kehityksen painopistettä on kyettävä siirtämään prosesseihin ja niiden kehittämiseen.

Usein poliisin tekemät virheet kuulusteluprosessissa ilmenevät jälkikäteisen palautteen perusteella. Syyttäjän lisätutkintapyyntö tai tuomiolauselmä, jossa kuulustelukertomus on asetettu hyödyntämiskieltoon piristävät kummasti esitutkintaviranomaisen työpäivää. Kaikkia näitä jälkikäteisiä palautteita leimaa se, että laadun arviointi voidaan toteuttaa ainoastaan läsnäolijoiden subjektiivisten havaintojen perusteella, mikä on väistämättä puutteellista. Jotta kuulusteluprosessin laatua ylipäättään voidaan arvioida ja kehittää tulee siitä tehdä läpinäkyvää. En usko, että poliisin nykyresursseilla päädytään kovin helposti ratkaisuun, jossa kuulusteluja alettaisiin tehdä tutkijapareittain siten, että joku arvioi toisen tekemistä. Ainoa ratkaisu kuulustelujen laadun tarkasteluun ja kehittämiseen on kuulustelutilaisuuksien videointi.

Tutkimuksen kannalta kuulusteluprosessille asetetut laatuvaatimukset käyvät ilmi jäljempänä **luvussa 3.3.4** esitetyistä kuulustelulle asetetuista vaatimuksista niin esitutkinnassa, syyteharkinnassa kuin tuomioistuinkäsittelyssä.

3.3.3 Kirjallinen menetelmä vs. videokuulustelumenetelmä

Kuten **luvussa 3.1.1** on esitetty, kuulustelu muodostuu ajallisesti ajateltuna suunnittelusta ja valmistelusta, kuulustelun suorittamisesta, raportoinnista sekä arvioinnista. Aiemmin esitetyn Mäkelän mallin mukainen suoritusmalli sisältyy tähän kokonaisuuteen ja seuraavassa näiden prosessuaalisten vaiheiden sisältö on käyty lyhyesti läpi. Samalla on tehty vertailua kirjallisen menetelmän ja videokuulustelun välillä. Kokonaisuudessaan voidaan arvioida, että menetelmän valinnalla on vaikutusta eri vaiheiden toteutukseen.

Kuva 2. Kuulusteluprosessin peruskuvauks.

Suunnittelu ja valmistelu

Kuulusteluun tulee aina valmistautua. Valmistautumisen yhteydessä kuulustelija tutustuu vielä tutkittavaan asiaan ja siihen liittyvään aineistoon. Käy läpi lyhyesti jo tehdyt kuulustelut ja muut todisteet ja selvittää samalla, mitä asiasta jo tiedetään. Tutkittavan asian

ohella kuulustelija tutustuu tiedossa olevien tietojen perusteella tulevaan kuultavaan, hänen taustoihinsa sekä siihen, miten kuultava sijoittuu suhteessa tutkittavaan asiaan. Näiden taustojen perusteella kuulustelija asettaa tavoitteen kuulustelulle ja luo suunnitelman tähän tavoitteeseen päästäkseen. Laajemmissa rikosasioissa tämän valmistautumisen yhteydessä laaditaan alustavaa kysymysrunkoa itse kuulustelutilanteen tueksi ja merkitään kuulustelua varten tarvittavissa esitettävät asiakirjat tai muut todisteet. Näiden valmistelujen suhteen kirjallisen menetelmän ja videokuulustelun välillä ei ole käytännössä eroa. Suurin ero voi tulla laadittavan kysymysrungon tai kuulustelusuunnitelman osalta. Videokuulustelussa kuulustelijalla tulee olla selkeä käsikirjoitus läpikäytävistä asioista.

Itse kuulustelutilanteeseen liittyen kuulustelijan tulee valmistella sekä kuulustelun suorittamispaikka, että varmistaa tarvittavat läsnäolijat. Kuulustelun yhteydessä paikalla voi olla **luvussa 3.2.5** esitetyn mukaisesti kuultavan avustaja tai tukihenkilö, tarvittaessa tulkki, kuulustelutodistaja ja lasten ja nuorten osalta kuultavan laillinen edustaja tai sosiaalityöntekijä. Kuulustelutilanteen luonne määrittää paikalla olevien henkilöiden määrän ja tämä tulee arvioida aina tilannekohtaisesti lain asettamissa raameissa. Videokuulustelumenetelmän osalta korostuvat sekä kuulustelutilan, että paikalla olevien henkilöiden osalta suunnittelun merkitys suhteessa kirjalliseen menetelmään.

Kuulustelun suorittaminen

Kun kuulusteluun on hyvin valmistauduttu, on itse kuulustelun suorittaminen helpompaa. Itse kuulustelu suoritetaan aiemmin esitetyn Mäkelän mallin mukaisia askelmia pitkin siten, että kuulustelun alussa kuultavalle selvitetään hänen prosessuaalinen asemansa ja siihen liittyvät oikeudet ja velvollisuudet. Poliisi käyttää kuulustelupöytäkirjan kirjaamisessa valmista asiakirjapohjaa, missä nämä ilmoitettavat asiat on käsitelty muistilistana ja kuulustelijan on mahdollista merkitä lomakkeelle valmiisiin paikkoihin ilmoittamistaan asioista. On kuitenkin tärkeää, että kuultava myös selvittää näiden prosessuaalisten oikeuksien sisällön siten, että kuultava ne ymmärtää. Kirjallisessa menettelyssä poliisin toimintamalli on merkitä ilmoittamansa asia kuulustelulomakkeen esitetyttyihin kohtiin, kertoa nämä asiat suullisesti ja vielä kirjoittaa tämän kertomansa mukaisesti ne itse lomakkeen kuulustelukertomuksen osuuteen. Joissain tapauksissa laki velvoittaa poliisia erikseen ilmoittamaan oikeuksista ja velvollisuuksista kirjallisesti. Näissä tapauksissa poliisi luovuttaa edellisten kirjausten lisäksi kuultavalle luettavaksi valmiin asiakirjan koskien hänen prosessuaalisia oikeuksiaan. Näiden ilmoitusten lisäksi kuulustelija varmistuu kuulustelun alussa kuultavan henkilöllisyydestä ja kirjaa tähän liittyvät kuulustelun ja kuultavan yksilöivät taustatiedot. Videoinnista on ilmoitettava kuultavalle ennen kuulustelun alkua. Luonnollisesti kirjallisessa menetelmässä nämä asiat kirjataan mahdollisimman tarkkaan kuulustelulomakkeelle ja videokuulustelussa selvitetään kuultavalle ja tämä tallentuu videotallenteelle. Poliisilla ei ole käytössä erillisiä lomakkeita videokuulustelujen suorittamista varten, vaan tältä osin jos kuulustelusta kirjataan jotain osia, esimerkiksi tunnistustietoja jollekin lomakkeelle, joudutaan käyttämään kirjallisen menetelmän lomakepohjia.

Esitietoja seuraa itse kuulustelun suorittaminen. Ensin kuultava kertoo vapaasti asiasta tietämänsä, jonka jälkeen kuulustelija täydentää kertomusta tarvittaessa lisäkysymyksillä

sekä haastaa sen paikkansa pitävyyttä suhteessa jo tiedossa oleviin todisteisiin. Kirjallisessa menetelmässä kuulustelun laajuus sanelee sen, voidaanko kuulustelu kirjata kuulustelupöytäkirjaan vasta lopuksi vai kirjataanko sitä kuulustelun edetessä. Videokuulustelussa kertomus tallentuu videotallenteelle ja kuulustelijan tärkein tehtävä on pitää kirjaa siitä, mitä asioita kuulustelussa on käsitelty ja huolehtia, että tavoitteena olevat asiat tulee huomioiduksi. Yleensä viimeistään kuulustelun lopuksi kuulustelija varmistuu siitä, että onko kertomukseen vielä jotain lisättävää tai onko esimerkiksi avustajalla jotain kysyttävää.

Raportointi

Kuulusteluprosessin tärkein tuote on kuulustelupöytäkirja. Se on se todiste, jota käytetään niin esitutkinnassa kuin rikosprosessissa myöhemminkin. Tämän pöytäkirjan tulisi olla mahdollisimman tarkka kuvaus siitä, mitä kuultava on asiasta kertonut ja miten itse kuulustelutilanne on edennyt. Kirjallisessa menetelmässä kuulustelukertomusta kirjataan yleisimmin sitä mukaa, kun kuultava kertoo. Usein näin voidaan varmistua paremmin siitä, että se vastaa yksityiskohdiltaan kuultavan kertomaa. Samoin kirjalliseen pöytäkirjaan merkitään kuulustelutilanteessa tapahtuvat muutokset. Videokuulustelumenetelmässä kertomuksen kirjaamista ei tehdä vaan kertomus tallentuu kokonaisuudessaan videolle. Siinä missä kuulustelijan on mahdollista poimia kirjallisessa menetelmässä kertomuksesta oleellisesti tutkittavaan asiaan liittyvät kohdat, on hänen videokuulustelumenetelmällä toteutetussa kuulustelussa suunnattava kuultavan kertomus näiden oleellisesti asiaan liittyvien teemojen äärelle.

Raportointiin voidaan katsoa kuuluvaksi myös kuulustelupöytäkirjan tarkastamisoikeuden käyttäminen. Tätä asiaa on käsitelty yksityiskohtaisemmin **luvussa 3.2.2**, mutta kuten ETL 9:2 ja ETL 9:5 säännellään, on kuultavalle varattava tilaisuus tarkastaa oma kertomuksensa myös videokuulustelun osalta ja tehdä tarpeelliset ja asianmukaiset korjaukset ja lisäykset tähän kertomukseen. Kirjallisessa menettelyssä tarkastaminen tapahtuu joko ääneen lukemalla tai luovuttamalla kertomus kuultavalle tarkastettavaksi. Tällä varmistetaan, että kuulustelija on kirjannut kertomuksen siten, kuin kuultava on sen tarkoittanut. Videokuulustelun osalta tämä tarkastamisoikeuden käyttäminen ei ole ihan yhtä selkeää eikä sen toteuttamisesta ole olemassa poliisilla omaa ohjeistusta. Vaihtoehtoja lienevät joko tallenteen tarkastaminen saman tien uudelleen katselemalla ja korjausten tallentaminen annetun kuulustelukertomuksen loppuun tai vaihtoehtoisesti tallenteen litterointi ja erikseen tämän tarkastaminen jälkikäteen. Tältä osin prosessia on mahdotonta kuvata puuttuvien yhtenäisten ohjeistusten vuoksi.

Arviointi

Jokaisen kuulustelun lopuksi tulisi suorittaa arviointi. Tässä yhteydessä kuulustelija arvioi saatuja tietoja suhteessa tutkittavaan asiaan, minkä perusteella voidaan edelleen suunnitella tulevia tutkintatoimia. Samoin arvioinnissa kuulustelijan tulisi kyetä arvioimaan omaa toimintaansa suhteessa laadittuun suunnitelmaan ja kuulustelun tavoitteisiin. Laamanen (2009, 202-203) on yhdistänyt prosessien parantamisen aina johonkin olemassa olevaan tavoitteeseen. Ilman tavoitteita on mahdotonta parantaa mitään prosessia. Ilman kuulustelutilanteen arviointia suhteessa toimintaan on täysin mahdotonta ensinnäkin kuvata

prosessiin vaikuttavia kokonaisuuksia ja toisaalta kehittää tätä prosessia. Arviointiosuudella voidaan siis katsoa olevan erityisen suuri merkitys sekä yksittäisen kuulustelutilanteen vaikuttavuuden arvioinnille tutkittavassa jutussa, mutta myös laajalaisempaa kehittymiseen liittyvää merkitystä. Kirjallisessa menetelmässä arviointi tapahtuu aika pitkälti kirjallisen kuulustelupöytäkirjan tarkastelulla. Videokuulustelumenetelmässä on mahdollista arvioida paremmin kuulustelijan omaa toimintaa suhteessa kuultavan kertomukseen ja lisäksi se mahdollistaa yksityiskohtaisemman arvioinnin kuultavan kertomasta sekä sanattomasta viestinnästä. Näitä on kirjallisen kertomuksen perusteella lähes mahdotonta arvioida jälkikäteen.

3.3.4 Kuulustelun asema osana rikosprosessissa

Rikosprosessi on lailla säännelty menettely, jonka tarkoituksena on rangaistusvastuun toteuttaminen konkreettisesti yksittäistapauksessa. Tältä osin rangaistusvastuu on ymmärrettävä laajemmassa tarkoituksessa. Tarkoituksena ei ole pelkästään osoittaa jotakuta syylliseksi epäiltyyn rikokseen, vaan esitutkinnan lopputuloksena voi olla yhtä hyvin se, ettei tutkittu teko toteuta minkään rikoksen tunnusmerkistöä tai ettei epäilty henkilö ole syyllistynyt rangaistavaan tekoon. Rikosprosessia voidaan myös luonnehtia yksilöidyn teon rikosoikeudelliseksi selvittelyksi ja arvioinniksi. (Helminen ym. 2014, 17.)

Rikosprosessi koostuu kolmesta päävaiheesta; (1) esitutkinnasta, (2) syyteharkinnasta, (3) tuomioistuinkäsittelystä. Näiden kolmen päävaiheen lisäksi prosessiin voidaan katsoa kuuluvaksi rangaistuksen täytäntöönpanovaihe (4). (Jokela 2018, 7-8.) Joissain yhteyksissä rangaistuksen täytäntöönpano on katsottu kuuluvan erikseen rikosoikeudellisen seuraamusjärjestelmän piiriin (mm. Frände 2009, 23-24; Jokela 2016, 49).

Siinä missä esitutkintaan liittyy useita esitutkintaperiaatteita, ohjaa rikosprosessia omat erilliset periaatteensa joiden noudattaminen ei rajoitu pelkästään asian oikeudenkäyntiin, vaan ne on otettava huomioon jo esitutkintavaiheessa. Osittain nämä periaatteet mukailevat aiemmin **luvussa 3.2** käsiteltyjä esitutkintaperiaatteita, mutta jo esitutkinnassa on sovellettava myös oikeudenkäymiskaaren ja lain oikeudenkäynnistä rikosasioissa säännöksiä. Erityisesti asian oikeudenkäyntiä koskevat säännökset tulevat huomioitavaksi mm. pakkokeinoasioiden oikeuskäsittelyssä.

Prosessin tavoitteena on *aineellisen totuuden selvittäminen* yksittäisessä tapauksessa. Oikeudellisesti asiaan vaikuttavat relevantit seikat on pyrittävä selvittämään. Jo aiemmin esitetyn mukaisesti prosessia ohjaa kuitenkin erillinen määrä säännöksiä, eikä totuuteen saa pyrkiä keinoja kaihtamatta. Tältä osin tutkimuksessa on jo tuotu esille mm. oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin (**luku 3.2.7**), mikä pitää erikseen sisällään koko prosessiin liittyvät periaatteet kontradiktorisuudesta, itsekriminointisuojausta ja syyttömyysolettamasta. Näiden lisäksi tässä kohtaa voidaan vielä nostaa erikseen esille suullisuuden ja välittömyyden periaatteet, joiden voidaan ainakin osittain katsoa vaikuttavan kuulustelukertomuksen todisteluun liittyen.

Suullisuuden periaatteen mukaisesti asianosaisten on esitettävä lausumansa asian ratkaisevalle tuomioistuimelle suullisesti eikä esimerkiksi kirjallisella lausunnolla. Suullisuuden tarkoituksena on edistää aineellisen totuuden selvittämistä. Se mahdollistaa lausumaan liittyvien tarkennusten tekemisen ja tarvittavan tarkentamisen. Erityisesti esitutkinnan näkökulmasta suullisuuden periaatteeseen liittyvät todistelua koskevat OK:n ja ROL:n säännökset. Nämä määrittävät sen, milloin ja missä tilanteissa esitutkinnassa annettua lausumaa voidaan käyttää todisteena tuomioistuimessa. (Helminen ym. 2020, 12.) Luonnollisesti poikkeuksen tähän suullisuuteen tekee 2006 säädetty kirjallinen menettely, jossa asian ratkaisu tehdään asianosaisten suostumuksella kirjallisen aineiston perusteella.

Välittömyys liittyy läheisesti suullisuusperiaatteeseen. Sen mukaisesti kaikki asiaan liittyvä näyttö on esitettävä suoraan asian ratkaisevalle tuomioistuimelle. Nykyisin on mahdollista edistää tätä välittömyyden periaatteen toteutumista esimerkiksi videokuulemisilla, minkä vuoksi erillistä oikeusapumenettelyä tarvitsee soveltaa vain harvoin. Esitutkinnan näkökulmasta välittömyyteen liittyy ennen kaikkea se, että asia on tutkittavana siinä laajuudessa, että se kyetään ratkaisemaan asian pääkäsittelyssä. Asian kannalta kaikki oleelliset asiat on selvitettävä esitutkinnassa, jotta asianosaiset ja syyttäjät kykenevät noudattamaan välittömyyden periaatetta.

Tässä tutkimuksessa on keskitytty ennen kaikkea rikosprosessin kolmen päävaiheen tarkasteluun, joissa kaikissa kuulustelukertomuksilla voidaan katsoa olevan merkittävä rooli. Kuulustelujen merkitys on kuitenkin erilainen prosessin eri vaiheissa. Kuten Oikeusministeriön julkaisussa (2020, 37) on todettu; ”*Avain tehokkaampaan prosessiin on se, että kukin rikosprosessiketjun toimija mieltää oman toimintansa merkityksen rikosprosessin kokonaisuudessa*”. Seuraavassa on esitetty näiden vaiheiden osalta keskeinen sisältö ja tarkoitus sekä tavoite rikosprosessin toteutumiselle. Samassa yhteydessä on käsitelty vaiheittain esitutkinnan kuulustelukertomuksen prosessuaalista merkitystä.

3.3.4.1 Esitutkinta

Esitutkinnan käsitettä ei ole määritelty yksityiskohtaisemmin laissa. Oikeuskirjallisuuden perusteella esitutkinta kuitenkin voidaan määritellä selvitykseksi syyttäjän tekemää syyteharkintaa ja rikosasian tuomioistuinkäsittelyä varten. Esitutkinnassa hankitaan ja järjestetään seuraavissa rikosprosessin vaiheissa tarvittava todistusaineisto. (Helminen ym. 2020, 16-17.) Esitutkinnan tehtävänä on ensisijaisesti rikosvastuun toteuttaminen laaja-alaisesti ja neutraalisti tulkiten.

Esitutkintalain 1:2.1:n mukaisesti esitutkinnassa selvitetään:

- 1) *asian laadun edellyttämällä tavalla epäilty rikos, sen teko-olosuhteet, sillä aiheutettu vahinko ja siitä saatu hyöty, asianosaiset sekä muut syyteharkintaa ja rikoksen johdosta määrättävää seuraamusta varten tarvittavat seikat;*
- 2) *mahdollisuudet rikoksella saadun omaisuuden palauttamiseksi ja rikoksen johdosta tuomittavan menettämisseuraamuksen tai asianomistajalle tulevan vahingonkorvauksen täytäntöön panemiseksi;*

- 3) asianomistajan yksityisoikeudellinen vaatimus, jos hän oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain (689/1997) 3 luvun 9 §:n nojalla on pyytänyt syyttäjää ajamaan hänen vaatimustaan; ja
- 4) suostuuko asianomistaja ja aikooko rikoksesta epäilty suostua asian käsittelemiseen käräjäoikeudessa oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 5 a luvussa tarkoitetussa kirjallisessa menettelyssä.

Tämän lisäksi esitutkintaa koskee ETL 1:2.2:n mukainen keskittämiskaava:

Esitutkinnassa asia on valmisteltava siten, että syyteharkinta ja asianosaisten etujen valvominen voidaan suorittaa asianmukaisesti ja että todistelu voidaan pääkäsittelyssä ottaa vastaan yhdellä kertaa, tai asia voidaan ratkaista kirjallisessa menettelyssä.

Tarkasteltaessa esitutkinnan luonnetta käsiteparin akkusatorinen (syyttämismenetelmä) inkvisitorinen (tutkimismenetelmä) kautta, on kyse ennen kaikkea inkvisitorisen menetelmän toteuttamisesta. Tältä osin esitutkinta poikkeaa osittain luonteeltaan rikosprosessin muista vaiheista, jotka noudattavat selkeästi akkusatorista menetelmää. Esitutkinnassa rikoksesta epäilty on tutkinnan kohde. Poliisin tehtävänä on selvittää epäiltyyn rikokseen liittyvää tapahtumainkulkua mahdollisimman kattavasti. Tehty rikosilmoitus tai tutkinnan alkuvaiheessa oleva hypoteesi mahdollisesta rikoksesta epäilystä ei kuitenkaan sido poliisia, vaan tutkinnan edetessä tämä voi muuttua. Esitutkinnan toimiessa ennen kaikkea asian tuomioistuinkäsittelyn valmistelijana, on erityistä huomiota kiinnitettävä myös osapuolten (syyttäjä, asiaosaiset ja heidän avustajansa) esittämiin vaatimuksiin suoritettavista esitutkintatoimenpiteistä. (Helminen ym. 2020, 18.)

Esitutkintaa johtaa tutkinnanjohtaja. Poiketen kansainvälisistä käytänteistä, Suomessa tutkinnanjohtajan toimii yleensä poliisi tai muu esitutkintaviranomainen. Esitutkintaviranomaisen toimiessa tutkinnanjohtajana on syyttäjällä kuitenkin mahdollisuus pyytää velvoittavasti suorittamaan tarpeelliseksi katsomiaan esitutkintatoimenpiteitä. Esitutkintaviranomaisen on muutenkin noudatettava syyttäjän määräyksiä, joilla pyritään turvaamaan asian selvittäminen 1 luvun 2 §:ssä tarkoitetulla tavalla. (ETL 5:2.) Poliisirikosasioiden tutkinnanjohtajana toimii syyttäjä (ETL 2:4).

Kuulustelut muodostavat keskeisimmän osan esitutkinnasta. Usein tutkinnan alkuvaiheessa kuulustelut ovat ainoa tietolähde, jonka ohjaamana muuta todistelua hankitaan. Ei ole kovinkaan tavatonta, että esimerkiksi vapautteen kohdistuvien pakkokeinojen käytön arviointi perustuu vain ja ainoastaan kuulusteluissa hankittuihin tietoihin.

Tapahtumainkulku selvitetään objektiivisesti ja kaikki siihen oleellisesti liittyvät todisteet järjestetään loogiseksi kokonaisuudeksi esitutkintapöytäkirjaan. Esitutkinnassa huolehditaan asianosaisten (rikoksesta epäilty ja asianomistaja) perusoikeuksien toteutumisesta ja edistetään rikosvastuun toteutumista neutraalisti ja laaja-alaisesti. Suoritettussa selvityksessä on huomioitu syyttäjän ja asianosaisten vaatimat toimenpiteet, mutta samalla pitäydytty oleellisesti asiaan liittyvien asioiden selvittämisessä. Hyvän esitutkinnan lopputuloksena on kokonaisvaltainen ja tiivis selvitys tapahtumainkulusta,

siihen liittyvistä henkilöistä ja saatavilla olevista todisteista. Sen perusteella on mahdollista esittää asiaan liittyvä näyttö yhdessä pääkäsittelyssä asian ratkaisevalle tuomioistuimelle.

Tarkasteltaessa kuulusteluprosessille asetettavia vaatimuksia esitutkinnan näkökulmasta, on kysymys ennen kaikkea tiedon hankinnasta. Kuulusteltavien asemaa esitutkinnan tietolähteinä ei voi korostaa. Videokuulusteluihin liittyen Sullivanin (2004) tutkimukseen osallistuneet kokeneet poliisimiehet kertoivat toistuvasti, että jos kuultava ei halua puhua asioista videotallenteelle, on asian selvittämisen kannalta paras ratkaisu sammuttaa nauhoitus ja jatkaa kirjallisen menettelyn mukaan. Tämä kuvastaa hyvin esitutkinnan kokonaisasetelmaa. Tiedonsaannin tärkeys voi ajaa jossain tilanteissa kuulustelukertomuksen todistusarvon ohi. Ilman kuulusteluissa saatavia tietoja on usein vaikeaa tai jopa mahdotonta suorittaa esitutkintaa.

3.3.4.2 Syyteharkinta

Suomalainen rikosprosessi perustuu akkusatoriseen menettelyyn, mikä tarkoittaa, ettei tuomioistuin voi oma-aloitteisesti ryhtyä tutkimaan rikosasiaa ilman, että asiasta on nostettu syyte (ROL 1:1). Syyteharkinnassa syyttäjä tekee arvion kertyneiden todisteiden perusteella siitä, nostetaanko asiassa syyte. Tämän tehtävänsä toteuttamiseksi syyttäjä valvoo tarvittaessa jo esitutkintavaiheessa, että tutkinnassa kerätään oleellisesti päätöksentekoon vaikuttavat todisteet ja kuullaan tarvittavat henkilöt. Poliisi aloittaa esitutkinnan, kun on syytä epäillä rikosta. Syyttäjä puolestaan pohtii mahdollisen syytekynnyksen ylittämistä todennäköisyysasteikolla siten, että tulee olla todennäköisiä syitä rikoksesta epäillyn teon tueksi (Linna 2019, 153).

Virolainen ja Pölönen (2004, 49) ovat rinnastaneet syyttäjän toiminnan syyteharkinnassa tuomarin ratkaisutoimintaan sen mukaisesti, että myös tämä on oikeudellista toimintaa, jossa joudutaan arvioimaan lain soveltamista konkreettiseen tosiseikastoon. Syyttäjä joutuu ottamaan kantaa paitsi näyttökysymykseen eli siihen, mitä todellisuudessa on katsottava tapahtuneen, myös oikeuskysymykseen eli siihen, miten tapahtunutta tekoa tai laiminlyöntiä on arvioitava rikosoikeudellisesti.

Syyttäjällä on syyteharkinnassa laaja harkintavalta. Vapaan todistelun periaatteen mukaisesti syyttäjä voi käyttää todisteina kaikkea esitutkinnassa kertynyttä näyttöä. Verraten esitutkintavaiheeseen, on syyttäjän kuitenkin arvioitava kertynyttä näyttöä itsenäisesti ja otettava kantaa sekä näytön riittävyteen, että sen todistusvoimaan liittyviin kysymyksiin. Henkilötodisteiden arvioinnin osalta tähän kuuluu olennaisena osana todistelutarkoituksessa kuultujen henkilöiden uskottavuuden ja heidän kertomustensa luotettavuuden arviointi. (Virolainen ja Pölönen 2004, 51-53.)

Verraten esitutkinnan selvittämisintressiin, korostuu syyteharkinnassa hankittujen todisteiden luotettavuusarviointi. Kuulustelujen osalta tämä tarkoittaa sitä, että prosessuaalisesti kuulustelukertomusten luotettavuuden arviointia varten on kerättävä riittävästi muita todisteita. Pelkän kertomuksen luotettavuutta esimerkiksi ilman minkäänlaista kertomuksen haastamista kuulustelutilanteessa, on varsin vaikea arvioida.

Esitutkinnassa tämän prosessuaalisen tavoitteen täyttäminen voi tarkoittaa esimerkiksi henkilön uudelleen kuulemista, mutta myös menetelmän valinnalla on vaikutusta luotettavuuteen. Videokuulustelumenetelmällä toteutettu kuulustelu tuottaa objektiivisemmin arvioitavissa olevan kuulustelukertomuksen, joten voidaan ajatella menetelmän käytön parantavan syyttäjän mahdollisuuksia arvioida kertomuksen luotettavuutta jälkikäteen syyteharkinnassa.

3.3.4.3 Tuomioistuinkäsittely

Rikosprosessissa tuomioistuinkäsittely muodostuu asian käsittelystä ja tuomion päätösharkinnasta. Tuomion perustelemisen näkökulmasta Virolainen ja Martikainen (2010, 1) ovat jakaneet nämä vaiheet asian selvittämiseen ja tutkintaan eli käsittelyyn ja asian ratkaisemiseen eli päätösharkintaan, tuomitsemiseen. Käsittelyn perustana on syytesidonnaisuuden sääntö eli tuomioistuin saa tuomita ainoastaan siitä teosta, josta rangaistusta on vaadittu (ROL 11:3). Syyttäjä arvioi esitutkinnassa kertyneitä todisteita syyteharkinnassa ja jos hän katsoo ROL 1:6 mukaan olevan todennäköisiä syitä rikoksesta epäillyn syyllisyyden tueksi, tulee hänen nostaa syyte laatimalla asiassa haastehakemus. Haastehakemuksessaan syyttäjä yksilöi tapahtuneen rikoksen ja ne todisteet, joilla hän aikoo esittämänsä tapahtumainkulun näyttää toteen. Haastehakemuksen tarkempi sisältö on määritelty ROL 5:3:ssä.

Kuulustelut kytkeytyvät prosessuaalisesta näkökulmasta tuomioistuinkäsittelyssä ennen kaikkea henkilötodisteluun. Tältä osin niillä voidaan katsoa olevan kaksi toisistaan erillistä merkitystä. Ensinnäkin esitutkinnassa suoritettujen kuulustelujen perusteella syyttäjä ja asianosaiset sekä heidän avustajansa tekevät arvion siitä, ketä henkilöitä tullaan kuulemaan henkilökohtaisesti todistelutarkoituksessa asian käsittelyssä. Näiden henkilökohtaisesti kuultavien henkilöiden osalta esitutkintakertomukset toimivat ennakkotietoina sekä myöhemmin käsittelyssä vertailuaineistona. Jos henkilökohtaisesti kuultavana oleva henkilö poikkeaa oleellisesti aiemmin kertomastaan, voi esitutkintakuulustelu tulla käytettäväksi todisteena. Toisaalta on myös mahdollista, että henkilöä ei voida kuulla henkilökohtaisesti tuomioistuimessa, jolloin esitutkintakuulustelu voi tulla käytettäväksi itsenäisenä todisteena. Nämä tilanteet on käsitelty yksityiskohtaisemmin **luvussa 3.2.8**.

Prosessuaalisesti ajateltuna kuulustelulle asetettavat vaatimukset tuomioistuinkäsittelyn osalta kytkeytyvät siis kiinteästi todistelua koskeviin säännöksiin. Vaatimuksena on, että tarvittaessa esitutkintakuulustelu täyttää sille asetetut oikeudelliset vaatimukset relevantista todisteesta. Erityisesti tämä tarkoittaa sen varmistamista, että kuulustelukertomukseen ei kohdistu mitään, mikä saattaisi sen OK 17:25 mukaisesti hyödyntämiskieltoon.

3.3.5 Yhteenveto

Prosessuaalisesti tarkasteltuna kuulustelukertomukselle on asetettu erilaiset tavoitteet rikosprosessin edetessä ja voidaan katsoa kuulustelukertomuksen syntyyn liittyvien vaatimusten kasvavan, mitä pidemmälle prosessi etenee. Vaikka kaikki kuulustelut on suoritettava luonnollisesti lakia noudattaen, ovat keskeiset tavoitteet erilaisia esitutkinnassa,

syyteharkinnassa ja tuomioistuinkäsittelyssä. Esitutkinnaissa pääpaino on tiedonkeruussa ja prosessin edetessä arviointi siirtyy ensisijaisesti kertomuksen todistelukelpoisuuden ja hyödynnettävyyden arviointiin ennen keskittymistä kertomuksen sisältöön.

Nämä tavoitteet asettavat kuulustelijalle erilaisia osaamisvaatimuksia. Pelkkä tekninen suorittaminen harvoin tuottaa toivottuja laadullisia tuloksia. Tiedonhankintaan liittyen kuulustelijan on hallittava erilaisia kuulustelutaktiikoita ja kuulustelumenetelmiä, jotta hän kykenee luotettavasti tukemaan kuultavan halukkuutta kertoa asioista. Se ei kuitenkaan pelkästään riitä, että kuultavat haluavat kertoa asioista, jos kuulustelijalla ei ole osaamista eri rikosten tunnusmerkistökategorioista sekä esimerkiksi todisteluun liittyvistä lainalaisuuksista. Tällöin hyväkin kertomus voi kohdistua irrelevantteihin asioihin eikä sillä ole vaadittavaa todistusarvoa. Kaikki nämä vajeet näkyvät selkeimmin kertomuksen sisällöllisinä ongelmina.

Kuulusteluprosessi muodostuu koulutuksen kautta saadusta toimintamallista ja sen jalkauttamisesta osaksi päivittäistä toimintaa. Suomessa kuulusteluprosessia ohjaa varsin tarkka lainsäädäntö ja ehkä osin tästä syystä organisaation prosessuaaliseen toimintaan liittyvä ohjeistus keskittyy selittämään ja kiinnittämään kuulustelijan huomion lainmukaiseen toimintaan. Ohjeistuksessa on hyvin vähän itse kuulustelun suorittamiseen liittyvää ohjeistusta lakitekstin ulkopuolelta. Poikkeuksena voitaneen kuitenkin mainita lapsen kuulustelua koskevat ohjeistukset, joissa on esitetty ainakin osittain tutkimustietoon perustuvia ohjeistuksia kuulustelun suorittamiseksi.

Poliisien kuulustelukoulutuksessa on myös keskitytty luomaan toimintamalli, joka tukee kuulustelun suorittamista lain asettamissa rajoissa. Kokonaisuudessaan koulutuksen määrä on varsin vähäistä ja esimerkiksi videokuulustelujen toteuttamiseen ei ole olemassa erillistä koulutusta. Peruskoulutuksessa annetaan valmiudet toteuttaa kuulustelu teknisesti ja jatkokoulutuksessa on pyritty syventymään kuulustelujen eri kokonaisuuksiin edellä esitettyjen vaatimusten osalta. Pakollista kuulustelukoulutusta peruskoulutuksen lisäksi ei ole kuin lapsirikostutkijoilla.

Prosessuaalisesti ongelmallista on, että ei ole olemassa minkäänlaista tietoa suoritettavien kuulustelujen tosiasiallisesta laadusta. Arviointi perustuu lopputuotteen eli kuulustelukertomuksen tarkasteluun, jonka perusteella kertomuksen syntymistä on mahdotonta arvioida. Mika Paaer (2017, 65-73) on tarkastellut osana seurantatutkimustaan myös kuulustelujen laatua. Tutkimuksen johtopäätökset ovat varsin harmillista luettavaa, osoittaen esimerkiksi, että vain 2 kuulustelusta tarkastelluista 20 on ilmoitettu kuultavan oikeudet ja velvollisuudet asianmukaisesti. Videokuulustelumenetelmän laaja-alaisempi käyttö mahdollistaisi osaamisen kehittämisen näkökulmasta tarkastella kuulustelijan omaa toimintaa suhteessa kuulustelukertomukseen. Tältä osin videointi olisi merkittävä parannus laadun arvioinnin ja kehittämistarpeiden tunnistamisen osalta. Tutkimuksen näkökulmasta voidaan kokonaisuudessaan arvioida videokuulustelumenetelmän tukevan kuulustelulle asetettuja prosessuaalisia tavoitteita.

3.4 Inhimillisten tekijöiden vaikutus kuulusteluun

Kuulustelu on viime kädessä ihmisteninhimillistä toimintaa, missä yksilön henkilökohtaisia ominaisuuksia ja niiden vaikuttamista lopputulokseen ei voida täysin ennustaa. Nämä inhimilliset tekijät vaikuttavat kuulustelutilanteeseen monin eri tavoin. Kuulustelijan henkilökohtaiset ominaisuudet sekä itselle muodostunut subjektiivinen näkökanta selvitettävään asiaan ja siihen liittyviin henkilöihin vaikuttavat väistämättä tehtyyn kuulusteluun. Samoin kuultavat kokevat kuulustelutilanteen ja suhtautuvat siihen eri tavoin eri prosessuaalisissa asemissa kuultuna ja erilaisten henkilökohtaisten ominaisuuksien ja taustojen perusteella. Voidaan jopa sanoa, että kuulustelutilanteessa peilautuu varsin voimakkaasti henkilöiden oma persoona, toisinaan ne kohtaavat hyvin ja toisinaan vähän huonommin. Objektiivisuusvaatimuksen täysimääräinen toteuttaminen ei aina ole helppoa.

Nämä inhimilliset tekijät ja osin niiden ilmentyminenkin voivat olla tiedostamattomia. Ihminen on psykofyysissosiaalinen kokonaisuus, jonka elimistö toimii eri tavoin erilaisissa tilanteissa ja erilaisista ärsykkeistä johtuen. Tähän perustuen poliiseja pyritään kouluttamaan toisaalta tunnistamaan erilaisia käyttäytymismalleja sekä hallitsemaan omaa käyttäytymistä kuulustelutilanteessa. Tämä tietoinen ”oikein” toimiminen ja oman käyttäytymisen mitoittaminen suhteessa kuultavaan on tärkeää niin syntyvän vuorovaikutuksen, kuultavan motivoinnin kuin kuulustelukertomuksen todistusarvon kannalta. Esitutkintakuulustelussa korostuu luotettavan tiedon kerääminen tutkittavaan tapaukseen liittyen ja sitä ei saada, jolleivät kuulusteltavat henkilöt halua puhua ja kertoa tietämäänsä asioista ja kertomusta ei saada taltioitua mahdollisimman yksityiskohtaisena ja muuttumattomana. Kuulustelijan ja kuultavan välille on luotava luottamussuhde, joka tukee asetettujen tavoitteiden saavuttamista. Yhteistä näille useille inhimillisille tekijöille on kuitenkin se, että ne vaikuttavat merkittävästi kuulustelukertomuksen sisältöön eli kuulustelunkertomukseen, mutta tätä vaikutusta on jälkikäteen haasteellista arvioida. Tässä kokonaisuudessa keskitytään näiden kuulusteluun liittyvien inhimillisten tekijöiden ja niiden vaikutuksen esittelyyn. Lopuksi on käsitelty videokuulustelumenetelmän ja näiden inhimillisten tekijöiden suhdetta.

3.4.1 Mikä on totuus?

Poliisin tehtävänä esitutkinnassa on selvittää mahdollisimman hyvin tutkittavaan rikokseen liittyvä tapahtumainkulku sekä asiaan liittyvät henkilöt. Poliisi etsii sallituilla tutkintakeinoilla totuutta tapahtuneesta. Asia selviää yleensä kysymällä niiltä henkilöltä, jotka tietävät jotain asiasta. Selvitettyään nämä henkilöt, poliisi luonnollisesti kuulustelee heitä ja arvioi jo esitutkinnassa henkilöiden kertomusten luotettavuutta ja paikkansa pitävyyttä. Mitä vakavammasta rikoksesta on kysymys ja mitä suuremmalta osin rikoksen selvittämiseksi olevat todisteet ovat henkilötodisteita, on totuuden etsimisellä myös kuultavan käyttäytymisestä merkitystä. Hypoteettisesti voidaan ajatella, että todennäköisemmin totuusvelvollisena kuulusteltava todistaja tai asianomistaja puhuu totta kuin rikoksesta epäilty, jolla tällaista velvoitetta ei ole. Totuuden etsiminen ei kuitenkaan ole näin yksinkertaista ja ongelmatonta.

3.4.1.1 Rikoksesta epäilty - väärät tunnustukset

Rikoksesta epäiltyjen osalta liiallinen totuuden ja valehtelun etsiminen voi johtaa vääriin tunnustuksiin. Väärät tunnustukset ovat yksi eniten tutkittu kokonaisuus liittyen rikoksesta epäiltyjen kuulusteluihin. Kysymys on siis siitä, että rikoksesta epäilty tunnustaa rikoksen, jota hän ei ole tosiasiallisesti tehnyt. Vielä 1980-luvun lopulla tämän ilmiön olemassaoloa ei tunnustettu lainkaan. Ennen kaikkea DNA-tutkimusten kehittymisen myötä voitiin kuitenkin todisteisiin perustuen todeta syyttömien ihmisten tulleen tuomituksi vakavista rikoksista. Eritoten Yhdysvalloissa tällaisia tuomioita oli havaittavissa, mikä on toiminut alkusysäyksenä aiheen tutkimiselle. Ensimmäinen ja merkittävä tutkimus aiheeseen liittyen on ollut Hugo Bedaun ja Michael Radeletin 1987 julkaisema tutkimus, jossa on todettu väärin tunnustusten olleen merkityksellisessä roolissa yhteensä 49 tapauksessa tutkituista 350 väärin tuomitusta tapauksesta (Leo & Drizin 2010, 12). Myöhemmin Drizin ja Leo (2004) ovat löytäneet tutkimuksissaan vuosien 1971 - 2002 väliltä Yhdysvalloissa yhteensä 125 rikostuomiota, joiden taustalla on todistettua poliisin aiheuttama väärä tunnustus. Julia Korkman (2020) on nostanut esiin omassa kolumnissaan Innocence project -nimisen hankkeen. Tässä hankkeessa on tutkittu virheellisiin tuomioihin (yhteensä 376 kappaletta) johtaneita syitä. Väärät tunnustukset ovat maailmanlaajuisesti nousseet tutkimuksen kohteeksi juuri näiden havaittujen väärin tuomioiden kautta. Tehdyn analyysin perusteella tavallisimpia syitä oikeusmurhiin on väärin silminnäkijähavaintojen ja väärin suoritettujen rikosteknisten analyysien lisäksi juuri väärät tunnustukset.

Väärin tunnustusten ilmenemiseen liittyy aina yksilöllisiä tekijöitä, eikä niille voida löytää yhtä syytä. Syntymiseen voivat vaikuttaa niin kuulusteluolosuhteet, kuin kuultavan henkilön ominaisuudet ja taipumukset. Toiset ovat alttiimpia kuulustelutilanteen vaikutuksille kuin toiset. Haapasalo ym. (2000, 128-129) jakavat väärät tunnustukset mukautuviin, sisäistettyihin ja vapaaehtoihin. Mukautuvissa tunnustuksissa henkilö kokee saavansa jotain hyötyä tunnustamalla. Hän voi esimerkiksi päästä piinaavista kuulusteluista ja saada siirron tutkintavankilaan poliisivankilan sijaan. Sisäistettyjen tunnustusten syntyminen puolestaan on useimmiten seurausta pitkittyneistä ja johdattelevista kuulusteluista. Kuulusteluissa epäilty on saatu vähitellen vakuuttamaan omasta syyllisyydestään. Jos ihmisen muistikuvat tapahtumasta ovat hatarat on hän tavallista herkempi hyväksymään ulkopuolelta annettuja mieleenpalautusvihjeitä ja johdattelua. Vapaaehtoiset väärät tunnustukset syntyvät henkilön omasta aloitteesta ilman suoraa poliisin vaikutusta. Tunnustuksen taustalta voi löytyä huomionhakuisuutta, sairaalloista syyllisyydentunnetta, kyvyttömyyttä erottaa mielikuvitus todellisuudesta tai toive suojella jotakuta toista henkilöä.

Leo ja Drizin (2010, 12-13) ovat esittäneet kolme virhettä, joiden yhteisvaikutuksesta väärää tunnustuksia on ilmennyt. Kaikki alkaa siitä, että (a) poliisi luokittelee syyttömän henkilön syylliseksi. Tämän jälkeen (b) tukeakseen tekemäänsä syyllisyysolettaa poliisi käyttää kiellettyjä kuulustelukeinoja (kuten uhkailu, painostaminen, olemassa olevien todisteiden vääristely) saadakseen kuultavan tunnustamaan. Kun henkilö painostuksen alla tunnustaa, (c) kytketään tämä tunnustus rikokseen liittyvillä yksityiskohdilla kerronnallisesti siten, että kertomuksen perusteella ei jää järkevää epäilyä henkilön syyllisyydestä. Kertomus kirjataan siihen muotoon, että kuultava on kyennyt kertomaan tapahtumaan liittyviä sellaisia

yksityiskohtia, jotka voivat olla vain tekijän tiedossa. Leo, Constanzo ja Shaked (2009) ovat nimenneet nämä kolme vaihetta vapaasti suomennettuna *vääräksi luokitteluksi*, *vuorovaikutusvirheeksi* ja *saastumisvirheeksi*. Vaikka väärät tunnustukset ovat vain yksi virhelähde kuulustelujen sisällä, liittyvät nämä havaitut kolme vaihetta mielestäni kokonaisuudessaan varsin hyvin kuulustelujen inhimillisiin tekijöihin.

Poliiseja koulutetaan usein erilaisilla menetelmillä tunnistamaan totuus ja valehtelu osana kuulustelutilaisuutta. Ennen kuulustelua poliisi tekee arviota henkilöiden syyllisyydestä perustuen samoihin käyttäytymistapoihin. Tässä arvioinnissa yhdistyvät usein poliisin omat henkilökohtaiset ajatukset tutkittavasta asiasta, siihen liittyvistä henkilöistä ja esimerkiksi omasta sen hetkisestä tilanteesta. Esimerkiksi tutkija, jolla on omia pieniä lapsia, suhtautuu todennäköisemmin eri tavalla lapsiin kohdistuviin rikoksiin kuin sellainen, joilla näitä ei ole. Leon ja Drizinin (2010, 13-17) mukaan tällainen ajatus siitä, että poliisi voisi toimia ”valheenpaljastuskoneena” on vaarallinen. Vaikka joissain tutkimuksissa on todettakin viitteitä siitä, että hyvin koulutettu poliisi voisi tunnistaa totuuden valehtelusta jopa 85 % varmuudella (Leo & Drizin 2010, 14 viittaa tältä osin Davis & Leo 2006 ja Kassin & Gudjonsson 2004), perustuu tämä ainoastaan epätarkkoihin yksittäisiin ja suuntaa antaviin havaintoihin. Totuus on kuitenkin lähempänä kolikonheittoa eli noin 50 % vaiheilla. Myös Väisänen ja Korkman (2014, 732) ovat päätyneet esittämään tämän saman arvion valehtelun tunnistamisen tarkkuudesta ja todenneet, että poliisin ammattilaisuus asiassa lisää itseluottamusta, mutta ei arvion tarkkuutta. Tällä väärällä luokittelulla on suuri merkitys koko kuulustelun suorittamiselle. Syyllisyysolettaman vuoksi poliisi käyttäytyy kahdessa muussa vaiheessa virheellisesti ja kaikki on saanut alkunsa väärin tehdystä diagnoosista henkilön syyllisyyden osalta.

Vuorovaikutusvirheellä tarkoitetaan edellä esitetyn syyllisyysolettaman vaikutusta kuulustelijan käyttäytymiseen kuulustelutilanteessa. Tukeakseen omaa ennakkokäsitystään kuultavan henkilön syyllisyydestä, käyttää kuulustelija todennäköisemmin kuulustelutilanteessa akkusatoorista menetelmää ja kiellettyjä kuulustelukeinoja. Nämä menetelmät voidaan jakaa psykologiseen painostamiseen ja suostutteluun. Näistä ensimmäisestä esimerkkinä toimivat mm. kuultavan syyttäminen, kuultavan oman näkemyksen väheksyminen ja todisteiden yksipuolinen kääntäminen kuultavaa vastaan. Suostuttelussa kuulustelija puolestaan luo kuultavalle kuvan niistä eduista, joita tunnustamalla voidaan saavuttaa. Samassa yhteydessä edut käännetään kuultavaa vastaan, jos hän ei tunnusta. (Leo & Drizin 2010, 17 - 19.)

Kontaminaatiovirhe ilmenee jatkumona kahteen ensimmäiseen vaiheeseen nähden siten, että luodakseen kuvan tunnustuksen luotettavuudesta kuulustelija antaa kuultavalle yksityiskohtaisia tietoja tutkittavaan rikokseen liittyen. Luotettavaan tunnustukseen sisältyy useimmiten vain rikoksen tekijän tiedossa olevia tietoja ja se pyrkii antamaan tehdyille rikokselle uskottavan selityksen. Kiellettyjen kuulustelukeinojen käyttäminen ja rikoksesta epäillyn painostaminen kuulustelujen alkuvaiheessa voi toimia alkusysäyksenä sille, että epäilty alkaa myöntää juttua. Lopulta kuitenkin nimenomaan kertomuksen sitominen yksityiskohdilla tutkittavaan kokonaisuuteen, muodostaa siitä uskottavan tunnustuksen. (Leo & Drizin 2010, 19-21.)

Erityisen hyvänä esimerkkinä tämän kontaminaation olemassaolosta toimii Ruotsissa ilmennyt Thomas Quickin tapaus. Quick myönsi vuonna 1991 yhteensä 30 henkirikosta ja hänet tuomittiin tätä seuranneissa tuomioistuinkäsittelyssä kahdeksan henkirikoksen osalta. Vuonna 2013 Quick vapautettiin asian uudelleen käsittelyssä. Voitiin osoittaa, että Quickin tunnustusten yksityiskohdat olivat muodostuneet mediasta, terapiaistunnoista ja kuulustelijoilta saatujen tietojen perusteella. Kertomukset olivat kontaminoituneet ja tuomiot olivat perustuneet nimenomaisesti näihin kontaminoituneisiin yksityiskohtiin. (Fahsing ym. 2017, 186-187.)

Fredman (2018, 496-504) on nostanut tämän kontaminaation ja sen mahdollisen arvioinnin myös esille. Hänen havaintojensa mukaan kuulustelutilanteessa on usein ongelmallista, että kuulustelukertomuksesta on jälkikäteen hankala tunnistaa, miltä osin kuulusteltava on kertomuksessaan vastannut esitettyihin kysymyksiin. Fredmanin (eml.) mukaan puolustajan roolissa on tärkeää arvioida myös tätä kuulustelukertomuksen tarkastamisen osalta. Kysymys on samasta kontaminaatio-ongelmasta. Kuulustelija joko tietoisesti tai tiedostamattaan suuntaa kuulustelua ja kuultavan kertomaa kohti tunnustusta. Jälkikäteisesti on lähes mahdotonta arvioida kirjallisen kertomuksen perusteella, mikä on ollut kuulustelijan vaikutus kuultavan kertomukseen. Tässä kohtaa yhdistyvät nämä kontaminaatiovirhe sekä erikseen kielletyt kuultavalle esitetyt johdattelevat kysymykset. Riina Karma (2014, 81-82) on johdattelua koskevan tutkimuksensa johtopäätöksissä todennut, että kuulustelijoilla on huomattava valta kuultavan muistikuvien muotoutumiseen. Koulutuksella voidaan vaikuttaa vain osittain kuulustelijoiden toimintaan ja siihen ymmärrykseen, miten kuulustelukysymykset tulisi laatia kertomuksen luotettavuuden näkökulmasta. Karman mukaan tulevaisuudessa videoinnin lisäämisellä olisi mahdollista sekä estää, että havaita johdattelua kuulustelutilanteissa.

Väärät tunnustukset kytkeytyvät kansainvälisesti arvioituina usein vakaviin rikoksiin ja niistä langetettuihin pitkiin vankeusrangaistuksiin. On arvioitu, että vääriin tunnustuksiin perustuvia rangaistuksia on langettu myös Suomessa, mutta todisteita tällaisesta ei ole löydetty. Suomessa on viimeisen viidentoista vuoden aikana tehty useita lainsäädännöllisiä muutoksia, joiden kautta tunnustuksen merkitystä rikosprosessissa on korostettu. 2006 säädettiin mahdolliseksi ratkaista kirjallisessa menettelyssä rikosasia (ROL 5a) ja sitä seurasi vuonna 2014 säädetty syyteneuvottelu ja tunnustamisoikeudenkäynti (ROL 5b). Molempien osalta käsittelyvaatimuksena on kuultavan tunnustus, jonka vapaaehtoisuudesta ja oikeellisuudesta ei jää tuomioistuimen arvion mukaan varteenotettavaa epäilyä ottaen huomioon myös asiaa koskeva esitutkinta-aineisto. Mielestäni arvioitaessa mahdollisia vääriä tunnustuksia Suomen oloissa, tulee arviointia keskittää myös näihin tunnustukseen perustuviin rikoksiin. Esimerkiksi järjestäytyneen rikollisuuden kyseessä ollen ei ole tavatonta, että organisaatiossa alemmilla portailla olevat ottavat syyt niskoilleen suojellakseen johtajia tai perheen sisäisissä rikoksissa suojellaan toisia läheisiä syytteiltä. Väärin tunnustetun rikoksen vaara on olemassa. Osittaista tukea ajatus saa Marianne Mettovaaran tutkimuksesta (2019), jossa hän on kantanut huolta esitutkintakertomusten erittäin suuresta merkityksestä. Mettovaaran mukaan paikoitellen on havaittavissa viitteitä siitä, että tuomioissa on palattu osin vanhoihin käytänteisiin, joissa esitutkintakertomus vain

vahvistettiin oikeudessa. On arvioitavissa, että näiden prosessia nopeuttavien poikkeavien prosessuaalisten menetelmien käyttö ei ainakaan tule vähentymään tulevaisuudessa.

Esitetty väärin tunnustuksiin johtava kolmiportainen virhepolku liittyy ennen kaikkea rikoksesta epäiltyjen kuulusteluihin. Tällä on kuitenkin myös laaja-alaisempaa vaikutusta. Kun virheellisen syyllisyysolettaman osoittamalle polulle lähdetään, vaikuttaa se myös muiden henkilöiden, kuten asianomistajien ja todistajien kuulusteluihin. Huomaamatta kuulusteluissa tehdään oletettavia epäilyistä ja siihen perustuvia virheellisiä tunnustuksia tai kuultavalta kysytään suoraan ohjaavasti tyyllillä ”*olihan se tekijä tämä?*”. Näin toimittuna alkuperäinen virheellinen arviointi suuntaa koko tutkintalinjan subjektiivisesti kohti ajateltua päämäärää. Lainsäädännölliset reunaehdot ja kuulustelijoiden koulutus varmuudella vähentävät ilmiön olemassaoloa, mutta vain läpinäkyvällä jälkikäteisen tarkastelun mahdollistavalla menetelmällä voidaan saavuttaa oikeusvarma lopputulos. Syyttäjän ja tuomioistuimen tulisi olla mahdollista arvioida annetun kertomuksen tai tunnustuksen syntymistä jälkikäteen objektiivisesti kuulustelutilanteessa tapahtuneen perusteella. Videokuulustelumenetelmää voidaan pitää erityisesti näiden väärin tunnustusten osalta huomattavasti kirjallista menetelmää soveltuvampana kuulustelumenetelmänä.

3.4.1.2 Miksi totuusvelvollinen valehtelee?

Uskottavuus on mielenkiintoinen sana ja se näyttäytyy useissa eri kohdissa rikosprosessia. Varsinkin totuusvelvollisten asianomistajien sekä todistajien kuulusteluissa poliisi arvioi usein kertomuksen uskottavuutta. Palaamme siis taas totuuden ja valheen rajamaille. Asia voidaan mielestäni tiivistää ajatukseen siitä, että jos kaksi henkilöä kertoo samasta tapahtumasta eri tavoin, onko kyse siitä, että:

- a) toinen valehtelee ja toinen puhuu totta;
- b) molemmat puhuvat totta vai, että;
- c) molemmat valehtelevät?

Ihmisten muistamiseen liittyy aina suuria virhelähdemahdollisuuksia. Ensinnäkin ihmisten havainnointikyky on rajallinen ja siihen vaikuttavat esimerkiksi havainnointiaika ja havainnoijan oma mielentila. Toiseksi ihmiset unohtavat ison osan tekemistään havainnoista nopeasti. Unohtamiseen voivat vaikuttaa myös se, että tapahtuman luonteen vuoksi ihminen pyrkii unohtamaan sen tai, että tapahtumasta on kulunut pitkä aika. Kolmas epävarmuustekijä liittyy muistikuvien muovautuvuuteen. Jo tapahtumahetkellä henkilö sisällyttää muistikuviansa omat tulkintansa, ajatukset ja tunteet. Samoin hän on herkkä ulkopuolisille vaikutuksille havaintojen tekemisen jälkeen. Tämä kontaminaatio voi aiheuttaa valemuisia, joiden tunnistaminen voi olla hankalaa. (Väisänen ja Korkman 2014, 730-731.)

Totuusvelvollisena kuultaessa sisältyy kuulusteluun ihan samalla tavalla virhemahdollisuuksia kuin edellä käsiteltyjen rikoksesta epäiltyjenkin osalta. Poikkeuksena voidaan nähdä se, että siinä missä epäilty voi puhua valheellisesti tarkoituksellisesti, on todistajien kohdalla kyse useammin omasta subjektiivisesta havainnosta sekä sen

muototutumisesta tutkittavassa asiassa. On kuitenkin tärkeää tiedostaa, ettei poliisi tai kukaan muukaan voi yksistään yhden kertomuksen perusteella tehdä lopullista arviota kertomuksen uskottavuudesta. Lainsäädännössämme uskottavuuden arvioinnista voi olla kysymys esimerkiksi silloin, kun arvioidaan, vastaako todistajan lausuma esimerkiksi muistitekijöistä johtuen hänen todellisia havaintojaan tai silloin, kun arvioidaan, onko todistajan lausuman perustana oleva havainto luotettava ottaen huomioon esimerkiksi todistajan vaillinainen aistimiskyky tai huonot havainto-olosuhteet (mm. HE 105/2009 vp, 70; Jokela 2010, 370–373; Rasilainen 2006, 972–974). Arvioinnissa ei siis ole pelkästään kysymys siitä, puhuuko todistaja asiasta totuudenmukaisesti vaan myös siitä, ovatko hänen muistikuvansa oikeat, eli ovatko subjektiivinen ja objektiivinen totuus yhdenmukaiset (Väisänen ja Korkman 2014, 729).

Todistajan mieleenpalautuksen määrään ja tarkkuuteen vaikuttavat käytetyt haastattelumenetelmät. Usein esitutkinnassa olisi tarpeen saada mahdollisimman yksityiskohtainen kertomus tapahtumahetken havainnoista. Muistin normaalille toiminnalle on ominaista asioiden vääristyminen ja unohtuminen, minkä seurauksena todistajat pyrkivät täydentämään kertomuksensa aukkoja helposti omilla ajatuksillaan ja tulkinnoillaan. Poliisi voi tukea henkilön asioiden muistamista erilaisilla kuulustelu- ja haastattelumenetelmillä. (Haapasalo ym. 2000, 130.)

Haapasalo ym. (2000, 131-135) ovat esitelleet kirjassaan kognitiivisen haastattelun ja siitä jalostetun tehostetun kognitiivisen haastattelun menetelmää. On tutkitusti todistettu, että ihmisen vapaa muistista palauttaminen tuottaa tarkimman, mutta vähiten täydellisen kertomuksen. Tähän perustuen tehostetussa kognitiivisessa haastattelussa pyritään saamaan ihmiseltä mahdollisimman hyvä vapaa kerronta, jota sitten täydennetään yleisiä ja erityisiä muistitekniikoita käyttäen. Menetelmän käyttö vaatii poliisien näkökulmasta erillistä koulutusta, jota ainakaan suoranaisesti ei sisälly mihinkään tällä hetkellä annettavaan koulutukseen Suomessa.

Kokonaisuudessaan todistajien kuulustelemisen osalta voidaan todeta, että poliisin toiminnalla on erityinen merkitys myös tältä osin. Henkilöiden rooli informaation lähteenä on ymmärrettävä ja toiminnan tulee tukea muistamista, eikä muokata sitä ei-toivotulla tavalla. Oikeellisuutta tulee arvioida kokonaisuutena, jossa huomioidaan kuultavan käyttäytymisen lisäksi korostetusti se, miten kertomus on syntynyt ja millaiset seikat ovat voineet vaikuttaa sen syntymiseen. Kuten Väisänen ja Korkman (2014, 732) ovat todenneet, tulisi rikosprosessissa erityisesti pyrkiä huomioimaan, ettei prosessi itsessään lisää todistajakertomusten muistivirheiden riskiä. Yksi tapa vähentää tätä riskiä voisi olla se, että kaikkien todistajien kuulustelut esitutkinnassa tallennettaisiin videolle siten, että nämä tallenteet olisivat käytettävissä myöhemmässä oikeudenkäynnissä todistajia kuultaessa.

3.4.2 Poliisin haastava rooli kuulustelutilanteessa

Kuten koko tutkimuksen teoriasta on ilmennyt, on kuulustelijan rooli varsin vaativa ja monimuotoinen. Ensinnäkin on hallittava varsin laaja-alainen lainsäädäntö sekä kuulustelutilannetta ohjaavat esitutkintaperiaatteet. Kuulustelijan on tunnistettava kuultavan henkilökohtaiset ominaisuudet ja mitoitettava oma toiminta tukemaan tätä siten, että kuultava motivoituu kertomaan parhaalla mahdollisella tavalla tietämänsä asiasta. Kuulustelija voi tukea kuultavaa myös erilaisilla kuulustelutekniikoilla, jotka perustuvat tutkittuun tietoon ihmisten muistista. Tämä kuultavan tukeminen on kuitenkin tehtävä siten, ettei kuulustelija kontaminoi kuulustelukertomusta. Tätä toteuttaakseen kuulustelijan on tunnettava oma käytöksensä ja tiedostettava, miten hän tilanteessa toimii. Inhimilliset ominaisuudet yhdistävät kuulustelijan persoonan siihen osaamiseen ja taitoihin, mitä hän on koulutuksen ja kokemuksen kautta saanut. On tärkeää myös ymmärtää, ettei kaikkien henkilöiden välille synny samanlaista luottamukseen perustuvaa vuorovaikutussuhdetta, joka tukisi kuulustelulle asetettuja tavoitteita. Näissä tapauksissa tulee kuulustelustrategisesti miettiä, voisiko kuulustelun suorittaa joku toinen kuulustelija. Jotta tällaista strategista ajattelua on millään tavoin mahdollista tehdä tulisi kuulustelijan ja kuulustelija johtavan tutkinnanjohtajan tuntea kuulustelijoiden henkilökohtaiset ominaisuudet ja soveltaa niitä esitutkinnassa parhaalla mahdollisella tavalla.

Todennäköisesti jokainen jonka työsuoritusta aletaan järjestelmällisesti videokuvaamaan, kokee sen ainakin jollain tavalla vaikuttavan työn tekemiseen. Varmuudella myös poliisit kokevat videoinnin eri tavalla. Sullivan (2004) on tutkinut poliisien suhtautumista videokuulustelumenetelmän käyttöön. Tutkimuksessa poliiseilla oli useita ennakkoluuloja ennen menetelmän käytön aloittamista, mutta suurimmilta osin nämä ennakkoluulot karisivat, kun videokuulustelua oli tehty useampia. Poliisit kokivat kuulustelujen tallentamisen hyödyt niin paljon suuremmiksi kuin haitat, ettei tallentaminen häiritse kuulustelutilannetta. Usein poliisit kertoivat itsekkin lähes unohtaneensa tallennuksen olemassaolon, kun siihen tuli rutiinia. Tilanteesta muodostui hyvin pian uusi normaali.

Eija Karstinen (1998) on tutkinut Suomessa seurantatutkimuksella poliisien toimintaa kuulustelutilanteessa. Tutkimuksessa nauhoitettiin ja seurattiin 22 kuulustelutapahtumaa ja sen lisäksi haastateltiin sekä kuulustelijat, että kuultavat henkilöt. Osana tätä tutkimusta on myös käsitelty kuulustelujen nauhoittamista. Nauhoittaminen oli kaikille kuulustelijoille vierasta. Vain yksi kuulustelija oli videoinut kuulustelunsa. Nauhoittamattomuuden syyksi vastaajat kertoivat sen, ettei nauhoittamisesta olisi ollut hyötyä, koska kuulustelu olisi pitänyt joka tapauksessa kirjoittaa pöytäkirjaksi syyttäjälle. Sekä kuulustelijoiden, että kuultavien keskuudessa vastaukset vaihtelivat; osa kannatti nauhoittamista ja osa piti sitä turhana. Vastustamisen suurimmaksi syyksi vastaajat kertoivat kuulustelutilanteen luottamuksellisuuden ja kahdenkeskisyyden kärsivän. Kirjallisessa menetelmässä on helpompi korjata asia, jota ei esimerkiksi halua kirjattavaksi kuulusteluun kuin videotallenteelta.

On selvää, että aiempia tutkimuksia on melko vaikea mitoitaa suhteessa siihen, että videokuulustelumenetelmän käyttöalaa laajennettaisiin nykytilanteessa merkittävästi.

Kaikki sen mukanaan tuomat tuntemukset ja inhimilliset vaikutukset ovat lähinnä valistuneita arvauksia. Voidaan kuitenkin todeta, että aiempien tutkimusten ja kokemusten perusteella videointi parantaa poliisin oikeusturvaa sekä osaltaan karsii kaikkein eniten luvallisen keinojen rajamailla liikkuvia kuulustelumenetelmiä. Olisikin syytä pohtia tulisiko menetelmän käyttöalan laajentamiseen yhdistää jonkinlainen seurantatutkimus, jolla olisi mahdollista arvioida menetelmän käytön vaikuttavuutta.

3.4.3 Yhteenvedo

Inhimillisten ominaisuuksien vaikutuksia kertomuksen syntyyn on lähestulkoon mahdotonta arvioida jälkikäteen kirjallisen kuulustelukertomuksen perusteella. Vain harvoin poliisi kirjaa kuulusteluolosuhteisiin liittyen sellaisia yksityiskohtia, josta tätä voitaisiin arvioida. Sen lisäksi, vaikka kertomuksen syntymistä yritettäisiin arvioida kuulemalla paikalla olleita henkilöitä, ovat nämäkin havainnot subjektiivisia näkemyksiä ja niiden tekemistä on ohjannut sekä tilanne, että todistajien henkilökohtaiset ominaisuudet. Suullisen kuulemisen oikeudessa on koettu olevan paras tapa arvioida henkilön uskottavuutta ja tarinan todenmukaisuutta. Kuitenkin jatkuvasti pidentyvät viiveet rikosprosessissa voivat myös heikentää kuultavien muistikuvia tapahtumista. Useissa asiaan liittyvissä kirjoituksissa ja tutkimuksissa on nähty ratkaisuna tälle inhimillisten ominaisuuksien vaikutusten tarkastelulle videokuulustelumenetelmän laaja-alaisempi käyttö. Videointi mahdollistaa kuulustelutilanteen jälkikäteisen tarkastelun, eikä pelkästään kuultavan käyttäytymisen osalta, vaan myös siitä näkökulmasta, miten kuulustelijan toiminta on vaikuttanut kertomuksen syntyyn. Inhimillisten ominaisuuksien vaikutusten osalta videokuulustelumenetelmää voidaan pitää soveltuvampana kuin kirjallista menetelmää ja sen käyttöä tulisi tästä näkökulmasta tarkastellen lisätä.

Nykytilaan verrattuna olisi kuitenkin merkittävä muutos, jos kuulustelujen videointia lisättäisiin olennaisesti. Varmuudella tähän murrokseen sisältyisi paljonkin ennalta arvaamattomia tekijöitä ja tämä muuttaisi ainakin osittain kuulustelujen luonnetta. Kuulustelukertomuksen todistusarvo on kasvanut koko ajan osana rikosprosessia. Samoin erilaiset prosessia nopeuttavat tunnustamiseen perustuvat menetelmät yleistyvät ja niiden käyttöalan ei varmuudella ainakaan vähene tulevaisuudessa. Kokonaisuudessaan kuulustelujen oikeusvarmuuden säilyttäminen ja kasvattaminen tähän muuttuneeseen rooliin puoltaa kuulustelujen videointia. Millään muulla menetelmällä ei voida jälkikäteen uskottavasti arvioida inhimillisten tekijöiden vaikutusta kuulustelukertomuksen syntyyn. Aikaisemmat tutkimukset antavat tukea sille, että ihmiset kykenevät tottumaan muutokseen ja sopeuttamaan omaa toimintaansa sen mukaisesti. Ehkä juuri tästä syystä videokuulustelusta olisi inhimillisesti ajatellen syytä tehdä uusi normaali, jolloin se ei tuntuisi niin poikkeukselliselta ja ihmeelliseltä.

3.5 Vertaileva tutkimus maailmalta - Thomas Sullivan (Yhdysvallat)

Kansainvälisiä tutkimuksia poliisikuulusteluihin liittyen on tehty varsin runsaasti. Useimmiten nämä tutkimukset ovat keskittyneet kuulusteluosaamisen kehittämiseen, jossa yhteydessä videokuulustelumenetelmää on käytetty hyväksi. Englannissa ja Walesissa kehitetty PEACE-malli perustuu useisiin varsin laajoihinkin psykologisiin tutkimuksiin (kts. mm. Baldwin 1992 ja 1993 (viitattu Bull 2014), Moston ym. 1992, Bull 2014), joissa kuulustelutallenteiden kautta on kyetty todentamaan kuulustelujen heikko laatu ja tähän muutokseen on vastattu koulutusta lisäämällä. Myöhemmin tutkimuksilla on selvitetty, miten hyvin muutos on kyetty jalkauttamaan osaksi jokapäiväistä toimintaa (mm. Bull ja Soukara 2010, Clarke ja Milne 2017). Olen valinnut tähän tutkimukseen liittyvänä Thomas Sullivanin vuonna 2004 tekemän tutkimuksen, joka kohdistuu myös rikostutkintaa tekeviin poliiseihin ja videokuulustelumenetelmän soveltuvuuteen.

Thomas Sullivan on yksi tunnetuimpia videokuulustelujen puolestapuhujista. Tämä palkittu Yhdysvaltalainen asianajaja on työskennellyt useissa eri tehtävissä ja kehityshankkeissa koskien poliisien suorittamia kuulusteluja ja näissä yhteyksissä tehnyt toistuvasti havaintoja videokuulustelumenetelmän eduista. Vuoden 2000 alusta kuolemanrangaistukseen tuomittu Anthony Porter vapautettiin vain 48 tuntia ennen rangaistuksen täytäntöönpanoa. Tuomion purkamisen syynä oli väärä tunnustus, joka voitiin kumota muulla todistusaineistolla. Tämä aiheutti laajan keskustelun rikosprosessin kehittämiseksi ja maaliskuussa 2000 Illinoisin kuvernööri perusti toimikunnan, jonka tarkoituksena oli tutkia ja antaa kehitysehdotuksensa kuolemanrangaistuksiin liittyvien tapausten käsittelyyn liittyen. Työryhmätyöskentelyssä oli tarkoituksena parantaa rikosprosessin oikeusvarmuutta nimenomaisesti vakavien rikosasioiden ja kuolemanrangaistukseen tuomittavien syytettyjen osalta. Työryhmän oli määrä työskennellä kahden vuoden ajan ja tehdä tarvittavaa tutkimustyötä ehdotustensa tueksi. Työryhmä julkaisi loppuraportin kutakuinkin aikataulussa 15.4.2002. Thomas Sullivan oli osa tätä työryhmää. (Ryan 2002, 3-16)

Loppuraportin mukaisesti yhtenä toimenpide ehdotuksena mainittiin, että kaikki henkirikoksista epäiltyjen henkilöiden kuulustelut tulisi videoida. Videoinnin tulisi kattaa kuulustelu kokonaisuudessaan aina oikeuksien ja velvollisuuksien ilmoittamisesta kuulustelun loppuun, eikä sen tulisi rajoittua pelkästään mahdollisen tunnustuksen videointiin. Ennen kaikkea videoinnin voidaan katsoa ehkäisevän laaja-alaisesti väärin tunnustusten tapahtumista. Se tekee kuulustelutilanteesta avoimen siten, että jälkikäteen voidaan uskottavasti arvioida, miten kuultavalle ilmoitettiin hänen oikeutensa ja velvollisuutensa sekä toteutuivatko nämä kaikki oikeusturvatoimet tosiasiallisesti kuulustelun edetessä. Videotallentamisen katsottiin vähentävän poliisin johdattelua ja muita kiellettyjä kuulustelukeinoja sekä mahdollisesti paljastavan, jos tunnustus on hankittu tällaisia keinoja käyttämällä. Vaikka ehdotuksessa lähdettiin siitä, että kaikki vakavien rikosasioiden poliisikuulustelut tulisi videoida, ei sen ole tarkoitus tehdä kirjallisessa muodossa toteutetuista kuulusteluista käyttökelvottomia todisteita. (Ryan 2002, 24-28)

Lopulta siihen, että Illinoisissa määrättiin lailla pakolliseksi videoida kaikki vakavien rikosasioiden kuulustelut. Sullivan jatkoi kuitenkin tutkimuksia liittyen poliisin suorittamiin

kuulusteluihin. Hän päätti tehdä jatkotutkimusta poliisien kuulustelukäytännöistä ja suoritti laajemman tutkimuksen, joka kohdistui 238 poliisilaitokseen 38 osavaltiossa. Seurantatutkimukseen vapaaehtoisiksi ilmoittautuneet poliisilaitokset osallistuivat tutkimukseen asentamalla kuulustelutiloihinsa videolaitteistot ja aloittivat kuulustelujen tallentamisen. Seurantatutkimuksessa vapaaehtoisia haastateltiin heidän kokemuksistaan videokuulustelujen käyttämisestä. (Sullivan 2004, 4-6.) Tutkimus keskittyi kiinniotettujen rikoksesta epäiltyjen kuulusteluihin. Tutkimuksen lopputuloksena oli löydettävissä selkeitä etuja siirtymisestä videokuulustelujen käyttämiseen. Sullivan on jakanut nämä havainnot neljään kategoriaan, joiden johtopäätöksiä käsitellään seuraavassa kesällä 2004 julkaistun raportin perusteella.

Havaitut edut poliisien toiminnalle

Kuulustelujen läpinäkyvyys helpottaa poliisien työtä. Kaikki kuulustelun aikana tapahtunut ja ennen kaikkea se, miten poliisit ovat käyttäytyneet kuulusteluissa on nähtävissä videolta. Näin ollen poliisien ei tarvitse olla puolustelemassa omaa käytöstään ja puolustus harvemmin esittää mitään väitteitä kielletyistä kuulustelukeinoista. (Sullivan 2004, 8-10.)

Videointi parantaa kuulustelijan mahdollisuutta keskittyä kuultavaan kertomuksen kirjaamiseen sijasta. Lisäksi poliiseilla on mahdollisuus arvioida henkilön käyttäytymistä ja sanomisia jälkikäteen. Näin ollen on mahdollista tehdä havaintoja kuulustelusta, joihin ei ole välttämättä kiinnitetty huomiota itse kuulustelutilanteessa. (Sullivan 2004, 10-13.)

Poistavat tarpeetonta kuulusteluolosuhteisiin liittyvää todistelua. Aiemmin tuomarit kuuntelivat pitkiä todisteluja siitä, mitä kuulustelutilanteessa on tapahtunut ja miten poliisit ovat toimineet. Nyt tällainen kuulusteluolosuhteisiin liittyvä keskustelu oikeudessa on tarpeetonta. Tuomarit yleisimmin pyytävät nähtäväkseen kuulustelun videotallenteen ja olosuhteet sekä käyttäytyminen voidaan tarkastaa sieltä. (Sullivan 2004, 13-14.)

Tutkimuksen perusteella annettu koulutus ja kokemus videokuulusteluista poistivat epäilykset, joita poliiseilla aiemmin oli. Kuulustelujen videointia vastustivat pääsääntöisesti ne, jotka eivät olleet koskaan tehneet tällaisia kuulusteluja. Tutkimuksessa oli osoitettavissa, että henkilöt, joilla ei ollut kokemusta ilmaisivat erilaisia hypoteettisia ja potentiaalisia uhkakuvia, kun taas videokuulusteluista kokemusta saaneet poliisit eivät osoittaneet tällaista huolta. Kun ihmisille annettiin riittävä koulutus ja kerrottiin videoinnin kiistattomista eduista, tuli näistä alun perin vastustaneista tutkijoista menetelmän kannattajia. (Sullivan 2004, 14-18.)

Osa tutkimukseen osallistuneista poliisilaitoksista videoivat kuulustelut ainoastaan osittain tai esimerkiksi koontikuulusteluna muiden kuulustelujen jälkeen. Tutkimuksessa saatiin kuitenkin useita syitä, miksi kuulustelut tulisi videoida alusta loppuun kokonaisuudessaan. Ensinnäkin ilman tätä kokonaistallentamista poliisien käyttäytymiseen liittyvät väitteet eivät poistuneet. Toisena esille nousi jo esitetty siitä, että tutkijoilla oli huomattavasti parempi mahdollisuus tehdä havaintoja kuultavan käytöksestä ja löytää kuulustelusta todisteita, kun siihen voidaan kokonaisuudessaan palata. Kolmanneksi kokonaisuudessaan tallennettuja

kuulusteluja voidaan käyttää paremmin hyväksi kuulusteluihin liittyvässä itsearvioinnissa ja koulutuksessa. (Sullivan 2004, 17-18.)

Turhat pelot kuulustelutilanteen ”jäätymisestä” ja julkisesta arvostelusta

Tutkimuksen alussa yleisin vastustukseen liittyvä väite oli, että kuultavat eivät halua puhua, jos kuulustelu nauhoitetaan tai he kieltäytyvät tulla kuulluksi. Yhteistyön kuulustelijan ja kuultavan välillä pelättiin heikkenevän. Kuultavan pelätään jännittävän kertomustaan, kun he tietävät nauhoituksesta tai jos videointilaitteet ovat näkyvästi esillä. Lisäksi tunnustusten pelättiin vähenevän merkittävästi. Kokeneiden kuulustelijoiden palautteen perusteella tällainen pelko on kuitenkin aiheeton. Useimmiten kun kuulustelu alkoi, unohtivat kuultavat hyvin nopeasti nauhoituksen olemassa olon ja heidänkin epäilyksensä poistuivat. Tutkimuksessa kerrottiin toistuvasti toimintamallista niissä tilanteissa, joissa kuultava ei jostain syystä kuitenkaan halua tulla kuulluksi videotallenteelle. Näissä tilanteissa videointi kannattaa lopettaa ja tehdä kuulustelu kirjallisesti. Videoinnista huolimatta koulutettu kuulustelija kykeni luomaan yhteyden kuulusteltavaan ja saamaan heidät puhumaan sekä mahdollisesti tunnustamaan. (Sullivan 2004, 19-22.)

Kuulustelutilanteeseen liittyvänä pelkona Sullivan nostaa esille poliisien kokemat pelot tilanteeseen liittyen. Hän ihmettelee, miten voi olla mahdollista, että osa poliiseista kokee pelkoa omasta käyttäytymisestään tai toiminnastaan kuulustelutilanteessa. Pelätään, että omaa toimintaa arvostellaan jälkikäteen esimerkiksi tuomioistuinkäsittelyssä tai asianajajien toimesta. Pelättiin, että äänen korottaminen tai puhekieliset ilmaukset ja niiden arviointi nousisi suuremmaksi kysymykseksi kuin itse kuulustelukertomus. Sullivanin mukaan tällaista pelkoa ei voi olla. Vaikka kuulusteluja ei videoitaisikaan, tulisi poliisien antaa totuudenmukainen kertomus kuulusteluolosuhteista niin kysyttäessä, kaikkine johdatteluineen ja virheellisine toimintatapoineen. (Sullivan 2004, 22-23.)

Videokuulusteluihin liittyvät kulut

Tutkimuksen yhteydessä Sullivan on selvittänyt myös mahdollisia kuluja suhteessa toiminnasta saataviin hyötyihin kustannustehokkuuden näkökulmasta (Sullivan 2004, 23-24). Tarkastelu on varsin laaja-alainen ja koskee koko rikosprosessia. Kuluja tulee Sullivanin mukaan laitehankinnoista, ihmisten koulutuksesta ja esimerkiksi videotallenteiden käsittelyyn liittyen. Etuja löytyy varsin paljon oikeusturvan varmistamisesta sekä säästöistä prosessin myöhemmissä vaiheissa. Kuulustelujen todistusarvo on merkittävästi korkeampi ja niiden syntyolosuhteisiin ei kohdistu kritiikkiä. Näin ollen saadaan merkittäviä säästöjä, kun henkilötodistelun luotettavuutta ei tarvitse todistella. Videokuulustelut myös parantavat niin kuulustelijan kuin kuultavan oikeusturvaa sekä vähentävät vääriä tunnustuksia ja syyttömien ihmisten tuomitsemista. Iso osa kuluista kohdistuu toiminnan aloittamiseen, mutta hyötyjä on saatavissa niin kauna kuin käyttöä jatketaan. Huomionarvoista on, että vain muutama tutkimukseen osallistunut poliisilaitos ylipäättään mainitsi kuluja. Lisäksi iso osa oli sitä mieltä, että videoinnin hyödyt ovat merkittävästi haittoja suuremmat ja sitä tulisi jatkaa kuluista huolimatta.

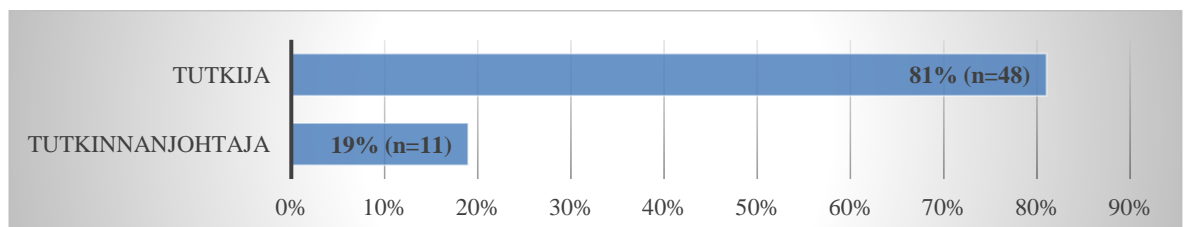
4 HAVAINTOAINEISTO JA SEN ANALYSOINTI

Tutkimusaineisto kerättiin Webropol- kyselytutkimuksella, joka lähetettiin yhteensä 165 vastaanottajalle. Otoksen vastaanottajat selvitettiin tutkijan oman kokemuksen mukaan ja jokaisella vastaanottajalle lähetettiin henkilökohtainen vastauslinkki kyselyyn. Näin ollen kyselytutkimus ei ollut anonyymi, mutta aineistoa on käsitelty siten, ettei analysoidusta aineistosta ole mahdollista tunnistaa vastaajaa. Vastausaikaa annettiin kolme viikkoa ja vastaajille lähetettiin kahdesti (viikon välein) muistutusviesti kyselyyn vastaamisesta. Alkuperäinen saatekirjelmä on tutkimuksen liitteenä (LIITE 1). Määräaikaan mennessä kyselytutkimukseen saatiin 59 vastausta, mikä on 36 % prosenttia kyselytutkimuksen otoksesta. Tässä kohtaa on käyty läpi vastauksista tehdyt havainnot. Näitä havainnoja on verrattu aiemmin käsiteltyyn teoriaosuuteen erikseen tutkimuksen johtopäätösten (**luku 5**) yhteydessä, jossa on arvioitu kokonaisuudessaan videokuulustelumenetelmän soveltuvuutta.

4.1 Otoksen laatu

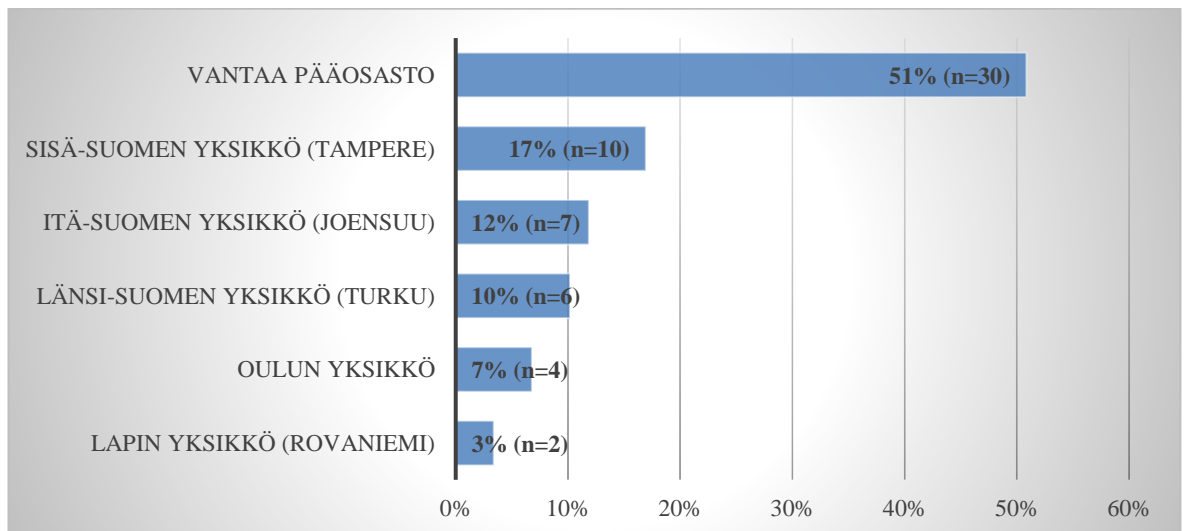
Otoksen laatua selvitettiin kysymällä vastaajilta taustakysymyksiä. Etukäteinen oletamus oli, että todennäköisimmin vastaajat ovat varsin kokeneita rikostutkijoita, joiden tutkimissa rikosasioissa videokuulustelumenetelmää tulee sovellettavaksi. Kysely on myös otoksen laadun näkökulmasta poikittaistutkimus eli se keskittyy mittaamaan nykytilannetta. Tämä on otettava huomioon erityisesti tehtävänkuvaa, joka tutkimuksessa on sidottu Keskusrikospoliisin organisaation linjajakoon. On mahdollista, että henkilön kokemus on peräisin jostain toisesta tehtävästä, kuin missä hän juuri nyt työskentelee, mikä vaikuttaa taas hänen vastauksiinsa. Seuraavassa on esitetty otoksen mittaushetken laatua taustamuuttujien perusteella tehtävillä havainnoilla.

Vastaajat jaettiin esitutkintalain mukaisesti tutkijoihin ja tutkinnanjohtajiin. Tutkinnanjohtaja johtaa esitutkintaa ja myös kuulusteluja ja tutkija puolestaan suorittaa kuulusteluja. Vastausvaihtoehdoissa oli toimenkuvan yhtenä vaihtoehtona ”jokin muu”, millä on kyselyä tehtäessä ajateltu lähinnä jotain asiantuntijaroolia, mikä ei olisi kyselyä tehtäessä tiedossa. Vastauksen ”jokin muu” annettujen selitteiden perusteella ne luokiteltiin tarkoittavan kyselyn tarkoittamalla tavalla tutkijaa. Näin jaoteltuina vastaajista valtaosan toimenkuvana oli tutkija (81 %) ja loput tutkinnanjohtajina (19 %).

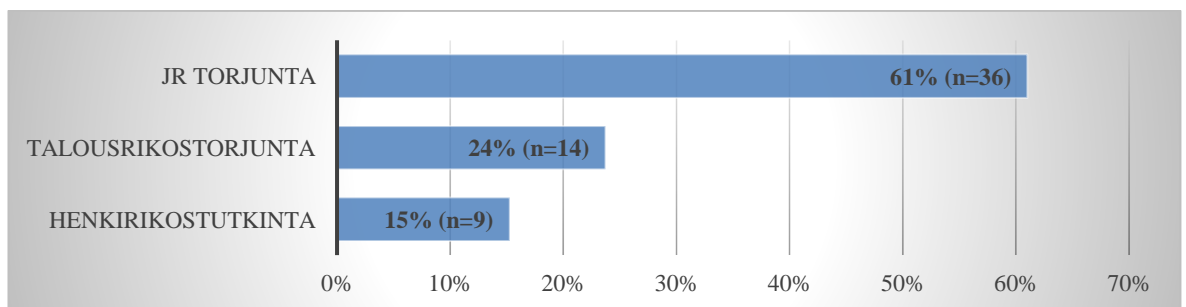
Kuva 3. Vastaajien tehtävät.

Keskusrikospoliisilla on toimipaikkoja Vantaalla, jossa sijaitsee yksikön pääosasto sekä Tampereella, Joensuussa, Turussa, Oulussa ja Rovaniemellä. Vastaajat jakautuivat kuvan 4 mukaisesti näihin eri alueilla toimiviin toimipisteisiin.

Kuva 4. Vastaajien jakautuminen alueellisesti.

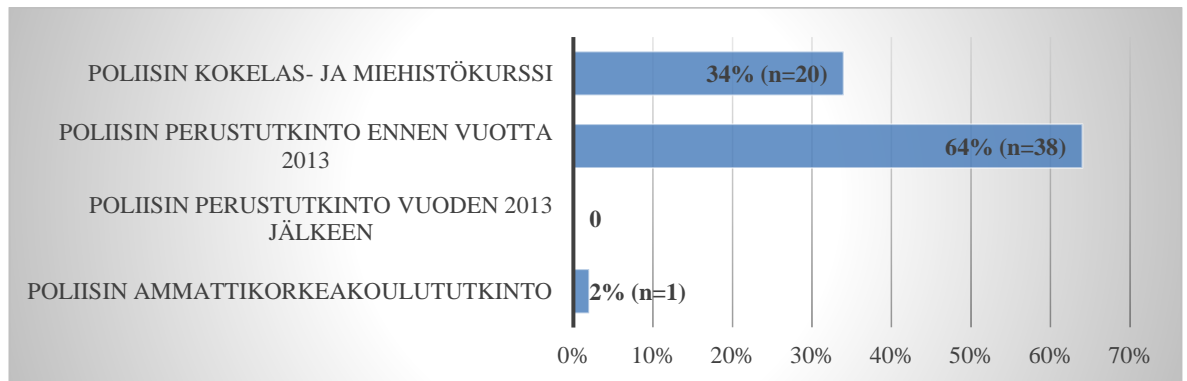
Keskusrikospoliisin tehtävänä on torjua kansainvälistä, järjestäytyntä, ammattimaista, taloudellista ja muuta vakavaa rikollisuutta sekä suorittaa tutkintaa tähän torjuntatehtäväänsä liittyen. KRP:n tutkintaosasto on jakautunut organisaationa rikostutkinnan osalta kolmeen linjaan, joiden tutkintatoiminta määräytyy suuntaa antavasti rikollisuuslajien mukaisesti järjestäytyneen rikollisuuden torjuntaan, talousrikostorjuntaan ja henkirikosten tutkintaan. Lisäksi tutkintaosastoon kuuluu tiedonhankintalinja, mutta tutkimukseen liittyvänä rajauksena (henkilöstö ei oletuksen mukaan osallistu kuulusteluihin) tähän toimintoon liittyviä henkilöitä ei ole otettu mukaan tutkimuksen otokseen. Vastaajat jakautuivat näille kolmelle mukana olevalle linjalle kuvan 5 mukaisesti.

Kuva 5. Vastaajien jakautuminen laadullisesti rikollisuuden perusteella.

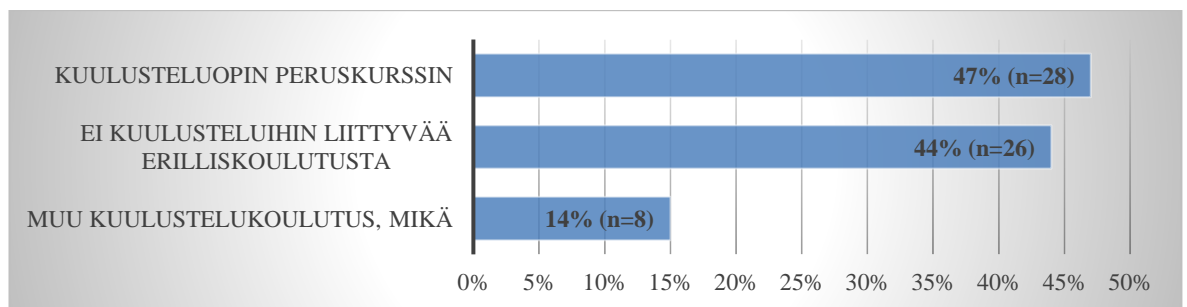
Työkokemusta ja osaamista kysyttiin henkilön poliisiksi valmistumisen ajankohdan sekä erityisesti kuulustelujen suorittamiseen saadun lisäkoulutuksen perusteella. Tämä jaottelun perustuu tutkimuksen **kohdassa 3.3.1** esitettyyn kuulusteluopin koulutuksen kehittymiseen. Osittain todennäköisesti perustuen Keskusrikospoliisin rooliin vaativan rikostutkinnan suorittamisessa, olivat vastaajat myös varsin kokeneita poliiseja. Vastaajista 34 % on valmistunut poliisiksi ennen vuotta 1990, jolloin poliisikoulutuksessa siirryttiin kahdessa osassa suoritettavasta koulutusmuodosta (kokelas- ja miehistökurssi) yksiosaiseen ”poliisin perustutkinto”- nimiseen koulutusmalliin. Suurin osa vastaajista (64 %) oli suorittanut poliisin perustutkinnon vuosien 1990 - 2013 välisenä aikana ja vain yksi vastaaja on suorittanut poliisiammattikorkeakoulututkinnon. Vastausten perusteella (kuva 6) voidaan

tehdä havainto, että ainoastaan yksi henkilö on suorittanut nykymuotoisen poliisin peruskoulutuksen yhteydessä annettavan kuulusteluopin koulutuksen.

Kuva 6. Vastaajien suorittama poliisin peruskoulutus.

Saadun peruskoulutuksen lisäksi vastaajien kuulusteluihin liittyvän lisäkoulutuksen määrää selvitettiin erillisellä kysymyksellä. Suomalainen kuulusteluihin liittyvä koulutus on käsitelty tutkimuksen **kohdassa 3.3.1**. Vastausten jakautumisen perusteella (kuva 7) on yllättävää, että lähes puolet vastaajista (44 %) ei ole poliisin peruskoulutuksen lisäksi käynyt mitään kuulusteluosaamisen kehittämiseen liittyvää koulutusta. Loppujen vastaajien osalta vastaukset jakautuivat siten, että noin puolet (47 %) kaikista vastaajista oli suorittanut Poliisiammattikorkeakoulun tarjoaman kuulusteluopin peruskurssin ja kolme näistä oli lisäksi suorittanut lasten kuulemiseen liittyvää koulutusta eri muodoissa. Viisi vastajaa oli suorittanut pelkästään muuta kuin Poliisiammattikorkeakoulun tarjoamaa kuulusteluopin koulutusta.

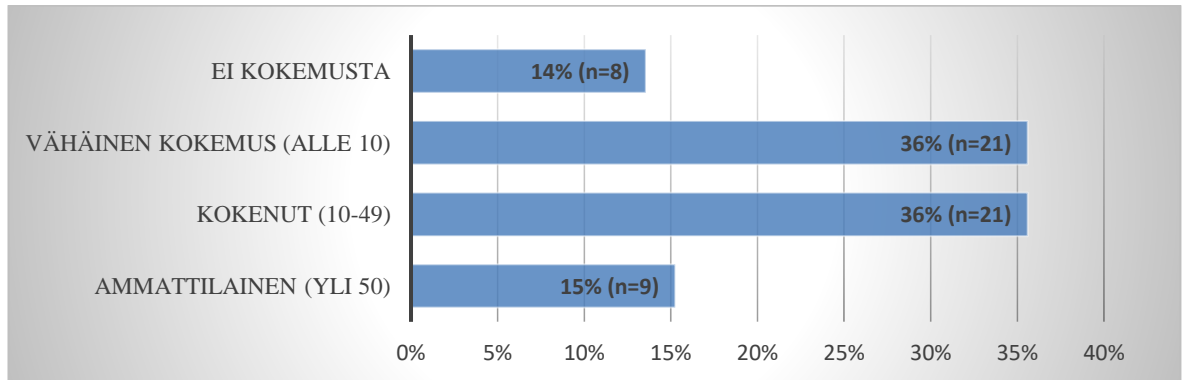

Kuva 7. Vastaajien saama kuulusteluihin liittyvä erilliskoulutus.

Kokemusta videokuulusteluista selvitettiin pyytämällä vastaajilta lukumääräistä arviota niistä videokuulusteluista, jotka he ovat itse suorittaneet, olleet todistajana tällaisessa kuulustelussa tai toimineet jutussa tutkinnanjohtajana. Vastauksia ei etukäteen ohjattu minkään jaottelun mukaisesti, vaan vastaukset jaettiin jälkikäteen kategorioihin; ei kokemusta, vähäinen kokemus (alle 10), kokenut (10-49) ja ammattilainen (yli 50). Vastaajat jakautuivat tämän jaottelun mukaan kuvassa 8 esitetyllä tavalla.

Kokonaisuudessaan kokemusta videokuulusteluista oli varsin vähän. Tästä kertoo se, että vastausten mediaani oli vain 10 ja keskiarvokin asettui 22. Sen lisäksi videokuulustelukokemuksen ja saadun erilliskoulutuksen perusteella vaikuttaisi siltä, että kuulusteluihin liittyvä erityiskoulutus ja videokuulustelujen tekeminen henkilöityvät varsin

voimakkaasti. Edellä mainitut kolme vastaajaa, joilla oli suoritettuna peruskoulutuksen lisäksi sekä kuulusteluopin peruskurssi, että erillinen koulutus lasten kuulemiseen olivat kaikki videokuulustelukokemuksen mukaan ”ammattilaisia”. Tätä havaintoa tukee myös se, että vastaajien arvioimasta videokuulustelujen kokonaismäärästä (1314 kpl) jopa 70 % (920 kpl) oli tehnyt ”ammattilaiset”.

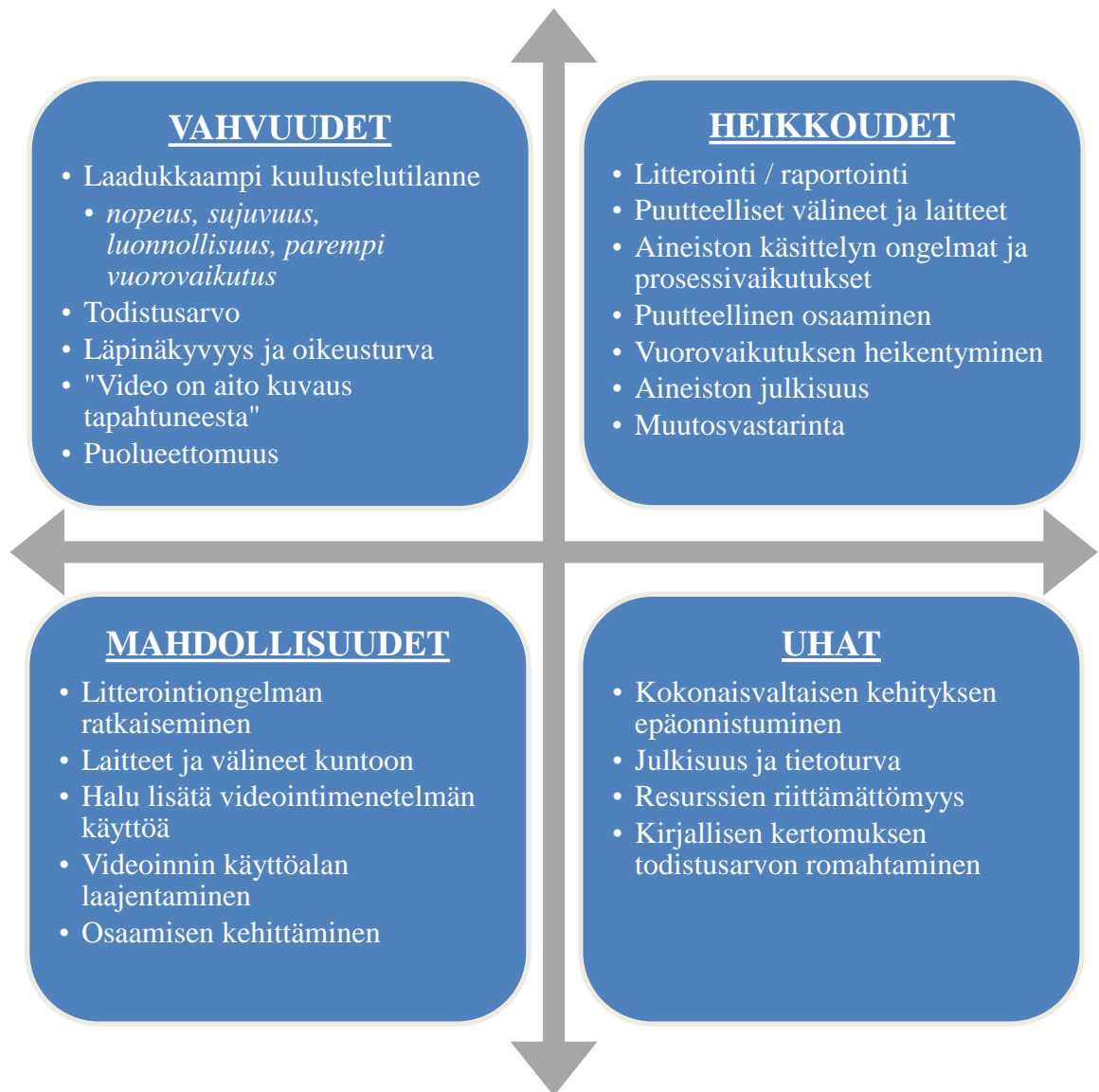
Kuva 8. Kokemus videokuulusteluista.

4.2 SWOT- analyysi

SWOT analyysi on monipuolinen ja käyttötarkoituksen mukaisesti mukautettavissa oleva tehokas tapa analysoida organisaation toiminnan osa-alueita ja niiden toimintaedellytyksiä. Yleisimmin sen käyttöalaksi on katsottu yritysten liiketoiminnan analysointi, mutta sen perusajatus on jalostettavissa myös muihin toiminnallisten kokonaisuuksien analysointiin. Osana tätä tutkimusta analyysin tarkoituksena on kartoittaa videokuulustelumenetelmän soveltuvuutta poliisin kuulustelumenetelmänä selvittämällä kyselytutkimukseen osallistuneilta mielipiteitä selvittävän toiminnon vahvuuksista ja heikkouksista. Tässä nelikentässä tarkastellaan ajallisesti nykyhetkeä ja tulevaisuutta sekä kohdentuen tarkastelu organisaation sisäiseen toimintaan sekä ulkoisiin vaikuttimiin.

Kyselylomakkeella voidaan kerätä tietoa myös avoimilla kysymyksillä. Tätä saatua aineistoa voidaan verrata luonteeltaan kvalitatiivisessa tutkimuksessa tehtäviin teemahaastatteluihin. Eli tutkija antaa kyselylomakkeella teeman, johon vastaajat kirjaavat oman vastauksensa. Tällaista avoimilla kysymyksillä kerättyä aineistoa voidaan käsitellä sekä kvalitatiivisen tutkimuksen, että kvantitatiivisen tutkimuksen analyysimenetelmillä. Tässä tutkimuksessa saadut vastaukset on ensin koodattu erilliseen taulukkoon ja näistä havainnoista on muodostettu seuraavassa esitettyjä teemoja. Saatujen teemojen avulla muodostuu vastaajien käsitys videokuulustelumenetelmän käytön nykytilan vahvuuksista, heikkouksista sekä tulevaisuuden mahdollisuuksista ja haasteista. Tutkimusaineistosta muodostetun nelikentän teemoja on analysoitu myös kvantifoimalla vastauksia myös määrällisesti. Tämä kfantivointi on tapahtunut suhteuttamalla eri havaintoihin liittyvien vastaajien määrä kyselytutkimuksen kaikkien vastaajien määrään (59 kpl) ja osoittamalla suhde prosenttilukuina.

Kuva 9. SWOT- analyysi, joka on koottu kyselytutkimuksen avointen vastausten perusteella.

4.2.1 Vahvuudet

Vahvuuksia videokuulustelumenetelmän käytöstä oli löytänyt 54 vastaajaa. Viisi vastaajaa oli jättänyt joko vastaamatta tai vastaus oli muotoa ”ei kokemusta”. Kokonaisuudessaan videokuulustelumenetelmän vahvuutena pidettiin kuulustelutilaisuuden kokonaisvaltaisesti läpinäkyvää ja laadukkaampaa suorittamista. Vahvuuksien osalta vastaukset limittyivät hyvin paljon keskenään toisiinsa, mutta seuraavassa on pyritty poimimaan keskeisten asiakokonaisuudet vastaajien mielipiteistä tutkimuksessa huomioitujen vastausten osalta.

Laadukkaampi kuulustelutilanne 59 % (n=35)

Suurimpana vahvuutena vastaajat pitivät itse kuulustelutilanteen laadukkaampaa ja sujuvampaa suorittamista. Videokuulustelu on nopeampi suorittaa ja itse kuulustelutilanteessa ei tarvitse keskeyttää kuultavaa alkaakseen kirjoittaa vastauksia kuulustelukertomukseen. Keskustelu on luonnollista ja kuulustelijan on helpompi tarkentaa kuultavan kertomaa tarvittaessa jatkokysymyksillä. Kokonaisuudessaan

kuulustelutilanteeseen liittyvä vuorovaikutus oli laadukkaampaa. Vastaajat kommentoivat vahvuuksia mm. seuraavalla tavalla:

Videokuulustelussa paremmin toimii kuulustelijan ja kuultavan välinen kommunikointi, ei tule keskeytyksiä siinä, kun tutkija väillä kirjoittaa vastaukset. (V5)

Videokuulustelua käyttäen voidaan suorittaa useita kuulusteluja nopeasti. Lisäksi kuulustelija voi keskittyä kuulustelemaan, eikä ajatus katkea kirjausten aikana. (V6)

Hyvä, jos kuultavan kerronta on katkonaista ja joudutaan esittämään paljon tarkentavia kysymyksiä. Asiassa voi edetä luontevasti ilman kirjoittamisen tuomia taukoja. (V9)

Kuulustelu pysyy raameissa ja kuulustelija ohjaa aihealuetta, antaen mahdollisuuden laajaan omatoimiseen vapaaseen kerrontaan. Samalla kuulustelu muodostuu luonnolliseksi keskusteluksi, jota kirjaaminen ei keskeytä. (V10)

Kuulusteleminen nopeampaa, kontakti kuulusteltavaan säilyy ja vältytään turhilta katkoksilta. (V19)

Videokuulustelu antaa kuulustelijalle mahdollisuuden keskittyä dialogiin kuulusteltavan kanssa huomattavasti paremmin. Lisäksi varsinaiseen kuulusteluun käytetty aika on tehokasta. (V25)

Kuulustelutilaisuus etenee nopeammin, mistä erityisesti hyötyä tulkattavissa kuulusteluissa. Kuulustelija pystyy paremmin suunnittelemaan hektisesti jatkokysymyksiä ja keskittymään kuulusteltavaan, koska ei tarvitse panostaa ytimekkääseen ja oikeaoppiseen kirjaamiseen. Vastaavasti kuulusteltavalla ei jää niin paljon aikaa "suunnitella" seuraavia vastauksia ja spontaanit vastaukset voivat edistää totuuden selvittämistä. (V42)

Mielestäni ehdottomasti suurin vahvuus videokuulustelumenetelmässä on kokonaisvaltainen keskittyminen itse kuulusteluun...Vuorovaikutus on luontevaa ja jatkokysymyksiä tulee helpommin tehtyä, kun niitä ei tarvitse alkaa kirjoittamaan esimerkiksi valmiiseen kuulustelurunkoon. (V56)

Näiden lisäksi laadukkaamman kuulustelun teemaan liittyvinä voidaan em. vastaajien keskuudesta nostaa yksittäiset vastaukset, joissa nostettiin esille työturvallisuus sekä mahdollisuus reflektoida omaa kuulusteluaan jälkikäteen, mikä nähtiin erityisenä vahvuutena koulutuksen suhteen.

Todistusarvo 58 % (n=34)

Toisena, lähes yhtä suurena vahvuutena, vastaajat näkivät videokuulustelumenetelmää tehdyn kuulustelukertomuksen todistusarvon myöhemmin osana rikosprosessia. Tältä osin kertomuksen todistusarvoa parantavina asioina korostuivat kertomuksen yksityiskohtaisuus ja tarkkuus sekä kertomuksen muuttumattomuus tuomioistuimessa. Kertomus vastaa kuultavan kertomaa yksityiskohtaisesti, eikä kuulustelijan oma tulkinta vaikuta kertomuksen

sisältöön. Toisaalta videolle annettua kertomusta on vaikeampi muuttaa tai kiistää myöhemmin tuomioistuimessa. Tähän liittyen vastaajat kommentoivat mm. seuraavasti:

Videokuulustelu tuottaa tallenteen johon voi aina viitata, jos esim. oikeuskäsittelyssä väitetään, että on kerrottu jotain muuta kuin se mitä kuulustelusta on kirjattu. (V6)

Antaa tarkemman kuvan kuulustelun kulusta. Kuultavan reaktioita ja tarkempia sanomisia voi käydä läpi kuulustelutilanteen jälkeen. Kuultava ei voi väittää myöhemmin, ettei ole sanonut jotain, mitä on kirjattu pöytäkirjaan. (V11)

Vahvuutena näen kuulusteluissa kerrotun tarkastamisen, eli kun ja jos esitetään väitteitä siitä, että poliisi olisi kirjannut väärin tarkoitettua. Tämä lienee arkipäivää oikeudenkäynneissä. (V13)

Videoinnissa poistuu kuulustelijan tulkinta, mitä kuulusteltava mahdollisesti tarkoitti. (V21)

Hyvä videokuulustelu on vahvaa kestävä näyttöä oikeudessa ja maksaa itsestään siihen käytetyn ajan. (V27)

Vähennetään kuultavan mahdollisuuksia muuttaa tarinaa. (V28)

En ole kuullut, että annettua videokuulustelua olisi jälkikäteen kiistetty. Painostamis ym väitteet eivät toimi. Esitutkintakertomuksen näyttöarvo on vahvempi. Tunnustuksen peruuttaminen vaikeampaa koska oikeus voi halutessaan tarkastaa asian nauhalta. (V36)

Videoista välittyy enemmän uhrin "tilasta" tapahtuman tai teon jälkeen, joka voi olla merkittävä seikka kuulustelun luotettavuutta punnittaessa sekä esitutkinnassa että oikeusistunnossa. (V37)

Kerran nauhalle sanottua, on myös hankalampi muuttaa sekä myös kynnys vastauksen muuttamiseen on suurempi, koska edellinen vastaus on katsottavissa nauhalta, eikä vaan tilaisuudessa olleiden mielessä. (V58)

Läpinäkyvyys ja oikeusturva 41 % (n=24)

Oikeusturvaan liittyvät havainnot liittyvät melko kiinteästi myös edellä käsiteltyyn kuulustelukertomuksen todistusarvoon. Kuitenkin huomionarvoista on, että iso osa vastaajista näki kokonaisvaltaisen kuulustelutilanteen läpinäkyvyyden vahvuutena. Havaintojen mukaan videokuulustelumenetelmä parantaa oikeusturvaa vähentämällä väitteitä kuulustelijan käyttäytymiseen, toimintaan ja kirjaamiseen liittyviä jälkikäteisiä väitteitä. Kuulustelutilanteen läpinäkyvyyden osalta vastauksissa nousi esille myös kuulusteluavustajien toiminta kuulustelutilanteessa. Koettiin, että avustajat eivät pyri vaikuttamaan kuulustelutilanteeseen yhtä paljoa, kuin kirjallisella menetelmällä laadituissa kuulustelutilanteissa. Vastaajat kommentoivat tätä läpinäkyvyyttä mm. seuraavasti:

Dokumentoi tarkasti, mitä kuulustelutilaisuudessa kuulusteltava ja kuulustelija ovat sanoneet. Auttaa torjumaan tai tarkistamaan jälkikäteen tulevia väitteitä. (V1)

Vähentää väitteitä oikeussalissa kuulustelijan painostamisesta tms. epäasiallisista tutkintamenetelmistä. (V3)

Tallenne ehkäisee kanteluita kuulustelutilaisuudesta, koska kaikki jää näkyviin. (V8)

Lisäksi se on hyvä poliisin oikeusturvan kannalta mahdollisia jälkikäteen keksittyjä väitteitä vastaan. (V15)

Mahdolliset avustajan tekemät asiattomat kommentit ja kuulustelutilanteen manipuloinnit on todennettavissa. Myöhemmin mahdollisesti esitetyt väitteet kuulustelijan painostamisesta voidaan todentaa paikkaansa pitämättömiksi. (V21)

Uskoisin myös, että turhat väitteet painostamisista tai kuulustelujen aikana tapahtuvista vääristä menettelyistä oikeussalissa vähenisivät tai jäisivät kokonaan pois. (V25)

Ehkäistään jälkiväitteitä poliisin epätoivotusta käyttäytymisestä tai kuulustelujen kirjaamisesta väärin kuulustelutilanteessa. (V31)

”Video on aito kuvaus tapahtuneesta” 34 % (n=20)

Myös iso osa vastaajista koki, että kuulustelutilanteesta ja kertomuksesta saatava aito kuvaus mahdollistaa esimerkiksi kertomuksen arvioinnin jälkikäteen tutkinnan suuntaamiseksi. Usein kuulustelutilanteessa jää asioita huomioimatta, mutta videotallenteen perusteella tällaista jälkikäteistä arviointia on mahdollista tehdä. Kertomuksen vahvuutena on sen autenttisuus. Tältä osin vastaajat ovat kommentoineet mm. seuraavasti:

Tekstin lisäksi kuulustelija voi tarkkailla jälkikäteen henkilön ilmeitä ja kehonkieltä muutenkin. (V8)

Videokuulustelussa näkyy ja kuuluu kuultavan oma persoonallinen tapa (tai ikätaso) kertoa asiat. (V10)

Kertomuksen autenttisuus. (V20)

Myöhemmin, varsinaisen kuulustelun jälkeen, on mahdollisuus reflektoida kuulustelu kaikessa rauhassa ja etsiä sieltä asian tutkintaan vaikuttavat seikat ja myös arvioida non-verbaaliseen viestintää tilanteessa kertomuksen uskottavuuden näkökulmasta. (V25)

Jos kuultava on yhteistyöhaluinen, niin saadaan väitteet kestävä autenttinen kertomus asiaan liittyen. (V27)

Taktinen merkitys, kuulustelijalta saattaa inhimillisesti mennä "ohi" joitain sivulauseessa kuultavan epähuomiossa sanomia asioita joita ei tule kirjatuksi varsinaiseen kuulustelun paperiversioon = ihmisen tekemää työtä, samalla myös asioiden tulkitsemisiin liittyvät ristiriitaisuudet jäävät videotallenteelle - mahdollisuus tarkistaa jälkikäteen. (V33)

Kuulusteltavan autenttisten vastausten tallentuminen täydellisinä. (V43)

Videolta pystyy sanomaan helpommin yleisenkin elämäkokemuksen perusteella, onko jokin kertomus uskottava tai että onko kertomusta "jumpattu" yhdessä kuulustelijan kanssa, kuten väitteitä toisinaan esitetään. (V50)

Puolueettomuus 5 % (n=3)

Kokonaisuudessaan tukeakseen jo aiemmin esitettyjä vastauksia, muutamassa vastauksessa nousi selkeästi esille videotallenteen puolueettomuus. Tällä tarkoitetaan ennen kaikkea mahdollisuutta siirtää kuulustelutilanteessa kuulustelijan tekemät subjektiiviset havainnot objektiivisen jälkikäteisen arvioinnin piiriin.

Niin videolla nämä havainnot kuulusteltavasta voi tehdä muutkin kuin pelkästään tutkija. (V5)

Tallenne toimii myös 100% puolueettomana kuulustelutodistajana, eli toista poliisia ei tarvita nurkkaan nuokkumaan. (V6)

Kiistattomuus: video on parempi todistaja kuin ihminen. (V18)

4.2.2 Heikkoudet

Heikkouksien osalta vastauksia oli kirjattu kahta lukuun ottamatta kaikkien muiden vastaajien toimesta. Kaksi vastaajaa olivat jättäneet heikkouksien osalta vastaamatta. Vastausten perusteella vaikuttaisi siltä, että suurimmat ongelmat liittyvät videokuulustelukertomuksen käsittelyyn ja olemassa oleviin laitteisiin sekä koulutukseen. Seuraavassa on käsitelty näissä 57 vastauksessa keskeisimmin esille nousseet heikkoudet ja ilmentyminen vastanneiden joukossa.

Litterointi 78 % (n=46)

Selkeästi suurimpana heikkoutena vastaajat pitivät litteroinnin (kts. **kohta 3.1.4**) eli kuulustelukertomuksen puhtaaksi kirjoittamisen ja raportoinnin ongelmia. Litterointi nähtiin vastauksissa varsin laaja-alaisena ongelmana koskien ennen kaikkea kuulustelun jälkeistä työmäärää, kuulustelukertomuksen laatua, kertomuksen hyödyntämistä prosessissa edelleen ja osittain koko esitutkintaprosessin johtamista. Vastaajista jopa 78 % koki jossain muodossa kuulustelun litteroinnin ongelmalliseksi ja se vaikutti osaltaan myös päätöksentekoon jättää käyttämättä videokuulustelumenetelmää.

Vastausten perusteella oli pääteltävissä, että pääasiallisena toimintamallina videokuulusteluja tehtäessä on kertomuksen litterointi sanasta sanaan. Osa oli yhdistänyt vastauksiinsa myös kuulustelutilaisuuden tallentamisen (kts. **kohta 3.1.5**) eli videoinnin käyttämisen kuulustelutodistajana juuri siitä syystä, että kertomuksen auki kirjoittaminen koetaan jo etukäteen ajateltuna työlääksi. Litteroinnin lisääntyneestä työmäärästä vastaajat ovat todenneet mm. seuraavaa:

Oikeus haluaa lähtökohtaisesti edelleen materiaalin kirjallisena, joten video on joko litteroitava tai kirjattava kuulustelukertomuksena videoinnin lisäksi. Litteroinnissa vaihtoehtona kirjata koko kuulustelu tai vain siltä osin kuin merkitystä asiassa. Toisaalta videoinnin aikana tehtyyn kuulusteluun ei tule kirjatuksi kaikki vastaukset sanasta sanaan, joten se voi aiheuttaa väitteitä pääkäsittelyn aikana. (V2)

Poliisiorganisaatio ei ole vielä kukaan ratkaissut ns. "litterointiongelmaa" -on kohtuutonta, että kuultava/konstaapeli itse joutuu litteroimaan kuulustelun sanasta sanaan. (V10)

Mikäli tehdään vain videokuulustelu ilman että kuulustelutilanteessa kirjataan kuulustelua paperille, tulee olla riittävät resurssit kuulustelujen litterointiin. Litterointi on kallista ja sitä joudutaan ostamaan ulkopuolisilta. (V17)

Melkein aina kuulustelut joudutaan litteroimaan, eli tehdään käytännössä kaksinkertainen työ (hyötysuhde?). (V27)

Videonauhoituksen purkaminen kuulustelupöytäkirjaksi on hitaampaa, kuin kuulustelukertomuksen kirjaaminen kuulustelun yhteydessä. (V28)

Videokuulustelujen litterointi esitutkintapöytäkirjaa varten hidastuttaa prosessia merkittävästi ja riittämättömästi resursoitu hallinnossa. (V29)

Kuulustelujen purku. --- lisää huomattavasti työmäärää tutkivassa yksikössä puhuttaessa laajoista juttukokonaisuuksista jossa paljon videokuulusteluja. Työmäärä kasvaa erityisesti sanasta sanaan litteroinnista moninkertaiseksi verrattuna ns. perinteiseen kuulustelun kirjaamiseen. (V33)

Litterointi on erittäin työläs. Jos vaatimuksena on se, että videotallenne tulee litteroida täydellisenä voi tämä seikka joissain tapauksissa rajata videokuulustelun käyttämisen menettelynä kuulustelun suorittamiseksi. (V43)

Litterointi. Eniten yksikössämme pelätään työmäärän kasvua litteroinnin saralla. Yksikössämme on vain yksi sihteeri, jolle tähän mennessä on langennut litteroitavat asiat. Edellisessä jutussamme oli reilusti yli 20 kuultavaa aihe laaja. Tämä aiheuttaisi merkittävän lisätyömäärän. (V50)

Useita tunteja kestävien kuulustelujen purkaminen sellaiseen muotoon, että etptk kelpoisia vie moninkertaisen ajan verrattuna siihen, että se kirjataan suoraan paperille. Nykyresursseilla ilman koneellista purkuapua käyttö mahdollista vain yksittäistapauksissa. (V58)

Vastausten perusteella yleisimmin tätä litterointia tekevät tutkintasihteerit, tutkijat sekä osittain ulkopuoliset palveluntarjoajat. Ulkopuolista litterointia pidettiin yhden vastaajan osalta myös turvallisuusriskinä salassa pidettävän tiedon leviämisen osalta. Kuitenkaan tämä työmäärän lisääntyminen ei ole ainoa ongelma, vaan litterointiin liittyy myös laadullisia ongelmia. Varsinkin tilanteissa, joissa litteroinnin tekee muu taho kuin tilanteeseen osallistunut, voi hän ymmärtää jotain sanottuja kuulemansa perusteella väärin. Tähän laadullisiin ongelmiin liittyen vastaajat ovat mm. nostaneet esiin seuraavaa:

Heikkoutena voisi pitää litteroinnin hitautta ja laatua. Litterointi hidastaa videokuulustelujen käytettävyyttä. (V5)

Videokuulustelut laajoissa vaativissa jutuissa tuottavat erittäin pitkiä ja sekavia litterointeja. (V15)

Kuulusteluiden kirjallinen tuotos on erittäin raskasta lukea ja osittain hankalamminkin ymmärrettävissä... (V37)

Kuulustelukertomuksen lukeminen litteroinnin kautta on epäselvää ja raskasta. Näin ollen rikosprosessin seuraavissa vaiheissa litterointikirjaus ja sen hyödyntäminen on työläämpää. (V43)

Sen lisäksi sihteerin on monesti vaikeampi litteroida toisen kuulustelua koska ei välttämättä "kuule" samalla tavalla tai tulee paljon epäselviä kohtia. Tutkijan tulee joka tapauksessa käydä läpi litterointi ja varmistaa, että asiat ovat oikein. (V50)

Kuulustelua johtaa tutkinnanjohtaja. Kuten tutkimuksessa on esitetty aiemmin, on poliisin ja syyttäjän välinen yhteistyö myös olennainen osa esitutkintaa. Osa vastaajista koki hyvinkin epäselväksi organisaation voimassa olevat ohjeet koskien videokuulustelujen litterointia. Samaa ongelmaa oli havaittavissa myös prosessin johtamisesta vastaavien tutkinnanjohtajan ja syyttäjän vaihtelevissa tulkinnoissa. Vaikuttaisi siltä, että usein pyyntö tai määräys videokuulustelun sanataarkasta litteroinnista tulee myös rikosprosessin muilta osallisilta.

Osa tutkinnanjohtajista ja syyttäjistä vieroksuvat videokuulustelun käyttöä ja saattaa määrätä kuulustelut tehtäväksi perinteisesti kirjaamalla. Yksi syy siihen, että videokuulustelua vieroksutaan voi olla se, ettei videokuulustelun tekemisestä tai sen kirjaamisesta ole tarkkaa ohjeistusta. (V6)

On todellakin aivan sattuman varaista, puretaanko kuulustelu sanasta sanaan vai uskaltaako jutun syyttäjä käyttää jutussa tutkijan tekemää referaattia. (V32)

Isoja eroja syyttäjakohtaisesti. Jotkut toivovat sanasta sanaan litteroinnin, joillekin riittää ns. kirjallinen koonti kuulustelusta, syyttäjien näkemykset ko. asiasta vaihtuneet joskus jopa kesken esitutkintaa... (V33)

Edelleen syyttäjät ja avustajat mielellään haluavat materiaalin "paperisena". (V44)

Välineet ja laitteet 39 (n=23)

Iso osa vastaajista oli sitä mieltä, että poliisilla tällä hetkellä käytössä olevat välineet ja laitteet ovat riittämättömät videokuulustelujen laajempaa tekemistä varten. Kokonaisuudessaan vastausten perusteella videokuulustelujen tekemiseen soveltuvia tiloja ja välineitä tulisi olla enemmän ja niiden hankinnan tulisi olla suunniteltua siten, että hankittavat laitteet ovat yhdenmukaisia, helppokäyttöisiä ja laadullisesti soveltuvia. Ensinnäkin vastauksista ilmeni välineiden ja laitteiden puutteellinen määrä seuraavasti:

Osassa laitoksia myös videoinnin järjestämiseen ei ole tarkoituksenmukaisia tiloja sekä tallenteiden muokkaamiseen sopivia välineitä. (V5)

Tiloja on vähän. (V9)

Videokuulusteluun soveltuvia laitteita ja ohjelmia ei ole riittävästi. (V12)

Puuttuu kuulustelutiloja, joissa valmiiksi asennetut kamerat ja audiotallenne välineet. (V21)

Videokuulusteluissa käytettävissä olevat tekniset ratkaisut ovat huonot. Videokuulusteluihin tarvitaan mielestäni kyseistä tarkoitusta varten suunniteltu tila ja laitteisto, jonka käyttöönotto ja käyttö on vaivatonta ja sujuvaa. Gigantista ostettu videokamera ja kolmijalka EIVÄT ole hyvä ja riittävä tekninen taso videokuulustelujen suorittamiselle. (V29)

Ehkä johtuen Keskusrikospoliisin valtakunnallisesta toiminnasta, joidenkin vastaajien osalta korostui myös se, ettei laitteiden tarvitse välttämättä olla sidottuja yhteen tilaan, vaan ne voisivat olla mukana kuljetettavia:

Mukana kannettavia laitteita ei ole tarpeeksi. (V13)

Sen lisäksi kaikkien hankittavien laitteiden tulisi olla yhdenmukaisia, helppokäyttöisiä ja luotettavia:

Nykyisin hyvät laitteet, mutta käyttö monimutkaisempaa. Ennen oli pelkästään videokamera jalustalla ja sitä osasi käyttää. (V3)

Toimiiko tekniikka varmuudella, jos ei toimi, menetetty kuulustelutilanne. (kokemusta on....) (V7)

Videointivälineistö ei ole hallinnossamme yhtenevä. Äänenlaatu heittelee eri laitteiden välillä. (V19)

Järjestelmät eivät ole poliisilaitoksilla yhtenevät. Tallenteet eivät toimi syyttäjällä tai tuomioistuimessa. (V30)

Kuulusteluhuoneet tulisi varustaa helppokäyttöisellä, samanlaisella tekniikalla jonka käyttöön ei tarvita insinööriopiskeluja. (V36)

Joidenkin vastaajien osalta esiin nousi myös se, että laitteita ja välineitä kehitettäessä tulisi huomioida aineiston käsittelyyn liittyvät asiat:

Kuulustelutallenteet ovat ainakin meillä turhan isoja - voitaisiin hyvin "huonontaa" kuvan laatua, ei sen tarvitse olla HD-tasoa. (V12)

Aineiston käsittely ja prosessivaikutukset 29 % (n=17)

Videokuulustelumenetelmällä tuotettujen tallenteiden aineiston käsittely koettiin nykytilanteessa hankalaksi. Kuulustelusta on hankalampi ja työläämpi jakaa materiaalia esimerkiksi tutkintaryhmän keskuudessa. Tämä on ongelmallista esimerkiksi pidätysaikojen puitteissa tehtävissä kuulusteluissa, joissa tieto pitäisi saada jaettua nopeasti. Videotallenteen tiedonhakuominaisuudet eivät ole yhtä hyvät kuin kirjallisesti laaditussa kuulustelukertomuksessa. Samoin heikkoutena nähtiin videokuulustelun prosessuaaliset vaikutukset. Nykytilanteessa se on työläs järjestää eikä tallenteen arkistointi ja käsittely ole selkeää. Prosessissa ei myöskään osata hyödyntää tuotettua tallennetta. Tähän kokonaisuuteen liittyen vastaajat kommentoivat mm. seuraavaa:

Pitkät kuulustelut tuottavat suuren määrän materiaalia, joka pitää tallentaa jotenkin sellaiseen muotoon, että sitä voidaan käyttää pääkäsitelyssä. Tallennettu videomateriaali vie paljon tilaa eikä tavallisella tekniikalla tallennettu materiaali ole hakukelpoista. Jos istunnossa haluttaisiin tarkistaa jotain seikkoja videolta, pitää tietää missä kuulustelussa ja millä aikaleimalla asiasta puhutaan. (V2)

Kuulustelutallenne on kooltaan suuri ja sen siirtäminen kuulustelupaikasta pöytäkirjaan voi aiheuttaa hankaluuksia. (V8)

Osa saattaa kokea heikkoudeksi sen, että tallenne tulee purkaa paperille ja hyväksyttää, mikä vie tuhottamasti työaikaa - vs. että kuulustelukertomus hyväksytään heti kuulustelun yhteydessä, minkä vuoksi valitsevat olla tallentamatta. (V13)

Kysymyksiä herättää myös kuultavan oikeus tarkastaa kuulustelu. Tuntien videon katseleminen ei liene kenestäkään mielekästä. (V15)

Kuulustelukertomukseen tutustuminen ja kerronnan hyödyntäminen muiden osallisten kuulusteluissa on vaivalloista. Reaaliaikaisessa tilanteessa, jossa pyritään pidätysaikojen puitteissa kuulustelemaan kaikki osalliset ristiin, pitkien videotallenteiden kuunteleminen/ litteroiminen on käytännössä mahdotonta. Kirjallisista kuulusteluista hakutoiminnolla pystyy helposti hakemaan oleelliset asiat ja kysymykset vastauksineen. (V21)

Suurin heikkous on että sitä ei käytetä muuten hyödyksi. (V40)

Videokuulustelun käyttö esitutkintapöytäkirjassa hankalampaa. Pitkissä kuulusteluissa tietojen löytäminen kertomuksesta voi olla vaikeaa... (V42)

Hankala saada tiedot tutkintaryhmän käyttöön, kun ei välittömästi ole mitään käsin kosketeltavaa käytössä. (V54)

Puutteellinen osaaminen 27 % (n=16)

Vastaajat kokivat oman osaamisensa puutteelliseksi. Tämä osaamisvaje näkyy siten, ettei osata suorittaa teknisesti videokuulusteluja, mutta myös siten, ettei osata tunnistaa menetelmän käytöstä saatavia hyötyjä. Osaamisvaje ei kaikkien vastaajien osalta rajoitu pelkästään poliisin osaamiseen, vaan sen kehittämisen tulisi olla laaja-alaisempaa ja myös

syyttäjien osaaminen tulisi varmistaa. Kokonaisuudessaan vastausten perusteella, jotta videokuulustelujen määrää voitaisiin lisätä, tulisi niiden hyödyntämisestä järjestää lisäkoulutusta:

Välineiden ja osaamisen puute. Välineitä joko ei ole tai niitä ei osata käyttää. --- Jos ei ole osaamista, niin kuulustelijalla menee videokuulusteluun pidempään kuin tavalliseen kuulusteluun (ainakaan itse en pysy hyvin mukana, mitä on jo kysytty ja mitä kysymättä, jos en kirjoita samalla). (V1)

Jos istunnossa haluttaisiin tarkistaa jotain seikkoja videolta, pitää tietää missä kuulustelussa ja millä aikaleimalla asiasta puhutaan. Ei onnistu kovin monelta syyttäjältä. (V2)

Tutkijoiden tekninen osaaminen. Juttuja harvoin, pitää opetella käyttö aina uusiksi. (V3)

Kokemusta vähän, menetelmät ja tekniikka vielä outoja. (V9)

Koetaan videointi hankalaksi ja monimutkaiseksi (eli ei osata käyttää välineistöä). Koulutusta asiaan ei ole, kuin lapsirikostutkijoilla. (V19)

Teknisen osaamisen puute henkilöstössä. Koulutuksen puute. (V20)

Menetelmää ei tunneta, hyötyjä ei tunnisteta. (V23)

Päällimmäisenä nousee esiin kokemuksen puute videokuulusteluista ja sitä kautta käsityksen puute, siitä milloin se olisi tehokasta. (V25)

Tietotaidon puute, ei osata käyttää tekniikkaa. Koulutuksen puute. (V52)

Videokuulusteluihin pitäisi saada koulutusta. (V55)

Heikkoutena tulee mieleen koulutuksen puute itse laitteistoon. (V56)

Videokuulustelu ei ole niin tuttu toimena, niin sitä ei välttämättä edes ajatella käytettävän. (V59)

Vuorovaikutuksen heikentyminen 24 % (n=14)

Neljännes vastaajista koki, että videokuulustelulla on negatiivisia vaikutuksia kuulustelutilanteen vuorovaikutukseen. Sen koettiin muuttavan kuulustelujen luonnetta. Kaikki kuultavat eivät halua tulla kuulluksi videolle ja tilanteesta tulee muodollisempi ilman sen mukanaan tuomaa jutustelua. Pelättiin, että sekä kuulustelukertomukseen kerrottava, että Ylimääräisen tiedon saamisen kuulustelun yhteydessä pelättiin vähenevän.

Videointi saattaa nostaa kynnyistä puhua asioista poliisille ja toisaalta se jäädyttää myös kuulustelijan. (V2)

Kuulusteltavan kieltäytyminen videokuulustelusta. (V4)

Mahdollinen ylimääräinen jännitys, varsinkin asianomistajan ja todistajan kuulustelutilanteessa. (V7)

Kaikki henkilöt eivät pidä videoinnista ja alkavat liikaa miettiä sanomisiaan ja jännittävät kameraa. (V8)

Videoinnin ja pelkän äänityksenkin suuri heikkous on se, että monesti kuultava haluaisi mainita asioita ohi paperin tai kysyä neuvoa. Joskus jos huomaa sellaista, ehdotan että pidämme tauon kuulustelussa, mutta silti tämänlainen kuultavan jäykistyminen on miinus nauhoituksessa. Itseäni kameran läsnäolo ei haittaa. (V18)

Uskon henkilökohtaisesti, että videointia ei käytetä, koska ei uskalleta/ koetaan painetta olla videon edessä. (V19)

Videolle tai nauhurille tehtävä kuulustelu saattaa vähentää kuultavan halua kertoa asioista epävirallisesti tai pöytäkirjan "ulkopuolelta". (V28)

Kuulusteltava saattaa jännittää tai pelätä videointia. Voi olla häpeää siitä, että joutuu omalla naamalla esiintyä videolla mitä useat muut ihmiset katsovat. Jääkö jotain juttuja kertomatta, tai onko kertonut epävarmempi jos esim. asianomistajaa tai todistajaa muistutetaan useasti totuusvelvollisuudesta? (V39)

Toisena heikkoutena voisi mainita sen, että videokuulustelu paljastaa sitten kaiken muun keskustelun, jota asian sivusta tai muuten käydään monesti kuulustelussa henkilön kanssa. On aivan selvää, että kuulusteltavat sanovat asioita, joita he eivät halua pöytäkirjaan, ja joilla ei ole jutun kannalta merkitystä. (V50)

Kuulustelutilanteet ovat jäykkiä niin poliisin kuin kuultavankin kannalta. Rikoksesta epäilty voi kertoa asioita kirjallisessa kuulustelussa ja pystyy selittelemään avautumistaan jälkikäteen rikostoverilleen paremmin. Normaalia jutustelua kuulustelun lomassa ei viitsi nauhalle tehdä. Tämä jutustelu on monta kertaa tärkeä osa esim. vangitun henkisen jaksamisen kannalta. Kuulustelun lomassa kuultava voi kertoa henkilökohtaisia omaa mieltä painavia asioita helpottaakseen oloaan jo muutenkin ikävässä tai hankalassa tilanteessa. Nämä asiat eivät usein liity tutkittavaan asiaan mitenkään. Näitä ei nauhalle halua varmaan kukaan. (V53)

Tosin siinä kärsii kuulustelutilanteen vapaus. Nyt, kun avustajat ovat läsnä, tosin kuulustelut muutenkin ovat virallisempia, ja niistä jää se vapaa keskustelu pois. (V55)

Julkisuus 10 % (n=6)

Videokuulustelutallenteiden julkisuutta pelättiin ja sen hallinnointi koettiin vaikeaksi. On pelkona, että videoitu kuulustelu alkaa kiertämään internetissä hallitsemattomasti ja aiheuttaa harmia sekä kuulustelijan toimivalle poliisille, että kuultavalle henkilölle:

Kuulustelija saattaa pelätä kuulustelukeskustelun tulevan liian julkiseksi ja siihen tallentuvan jotain, mistä jälkeen päin aletaan syytellä kuulustelijaa. (V8)

Kuulustelut ovat käytännössä aina salassa pidettäviä jolloin jokainen ulkopuolinen litterointi on riski tiedon leviämislle. (V17)

Videokuulustelujen salaamiset, miten salaat yksittäisen arkaluonteisen/ salattavaksi määrätyn vastauksen niin, että pöytäkirjasta saadaan myös julkinen versio? (21)

Videoita ei voida yksityisyyden suojan vuoksi liittää pöytäkirjaan, vaara niiden päätyemisestä esim. internetiin. (V31)

Poliisin maalittaminen voi lisääntyä, vaikka poliisi ei näkyisikään kuvassa mutta ääni tekisi hänestä konkreettisemmin "pahan". Poliisi ei ole vain nimi kuulustelupaperissa vaan ääni, puhetapa jne. Esitutkimateriaaliin liitettävät videot alkavat kiertämään netissä. (V53)

Syyt ettei kuulustella videolle voivat johtua ihan siitä, ettei kuulustelija itse halua tehdä videokuulustelua (kamera jännittää, pelottaa, tuntuu vieraalta). Joillakin voi olla myös "pelko" siitä, että ei halua olevan kasvoina esillä tuomioistuimien käsittelyssä, jossa video mahdollisesti käsitellään. (V59)

Muutosvastarinta 8 % (n=5)

Osa vastaajista koki, että muutosvastarinta heikentää videokuulustelumenetelmän käyttämistä. Kaikki uusi pelottaa. Tältä osin vastaajat kommentoivat mm. seuraavaa:

Toimintakulttuuri: ennenkään ei ole videoitu. (V1)

Videokuulustelu koetaan hankalaksi järjestää, vaikka nykyisin on olemassa kannettavia videolaukkuja. (V8)

Poliisin suurin heikkous on vastahankaisuus ja muutovastarintaisuus. (V10)

Epävarmuus omista taidoista, joten ei haluta tallentaa omaa suoritusta. "Aina ennenkin on kuulustelut tehty perinteisellä tyylillä, miksi muuttaa sitä". (V23)

Ehkä tutkija ei aina halua tallentaa kuulustelua videolle, koska ei ole ennen sitä tehnyt. (V34)

kielteinen asenne uutta ja vierasta kohtaan. (V52)

4.2.3 Mahdollisuudet

Videokuulustelumenetelmän mahdollisuuksia oli löytänyt 54 vastaajaa. Neljä vastaajaa ei ollut vastannut mitään ja yksi vastaus koski pelkästään kuulustelun äänitallentamista. Mahdollisuuksissa korostui edellä esitettyjen heikkouksien korjaaminen, mutta myös joitain kokonaan uusia tulevaisuuden suuntia oli löydettävissä. Seuraavassa on käsitelty näiden 54 vastauksen keskeistä sisältöä.

Litterointiongelman ratkaiseminen 49 % (n=29)

Siinä, missä kuulustelukertomuksen litterointiin liittyvät ongelmat nähtiin videokuulustelun heikkoutena, tarjottiin mahdollisuuksissa vaihtoehtoja ongelman ratkaisemiseksi. Vaihtoehtoiksi nähtiin se, että litterointiin liittyvä pakottava velvoite tulisi muotoilla jotenkin uusiksi, eikä sanasta sanaan litterointia tarvittaisi:

Jo tällä hetkellä on osittain käytössä tilanne, että videokuulusteluissa riittäisi referointi ja tätä pitäisi lisätä. Silloin hitaat litteroinnit voisi jättää pois ja työnteko sujuisi nopeammin, kun riittäisi referoinnin lukeminen ja sitten videon katselu. (V5)

Olen tälläkin hetkellä jutulla, jossa on tehty yli 100 videokuulustelua, suurin osa todistaja- ja asianomistajakuulusteluja. Kuulusteluista kirjataan yhteenveto, ei litterointia. Kuulustelun tehnyt kirjaa itse yhteenvedon, yhteisen mallin mukaan. --- Videokuulustelusta tehdyt litteroinnit ovat usein pullollaan siansaksaa, eikä niitä jaksakaan lukea. Tällaista palautetta olen saanut esim. käräjätuomareilta. Siksi olisi tärkeää, että annettaisiin ohjeistus siitä, miten videokuulustelut tulisi kirjata. Mielestäni yhteenveto joka sisältää aikaleimat ja kaikki mitä kuulustelussa on sanottu olisi oikea ratkaisu. (V6)

Syyttäjän tulisi ohjeistaa, miten videokuulustelu pitäisi tehdä syyteharkintaa varten, mm. mitä kuulustelusta pitää kirjata tekstimuodossa ja pitääkö kuulustelu purkaa myös tekstiksi. Mikäli täydelliseen litterointiin ryhdytään, vaatii se runsaasti lisätyötä. Hyvä käytäntö olisi, jos tutkija voisi kuvailla lyhyesti kuulustelun kulun, mm. myöntääkö vai kiistääkö epäilty teon, muistaako todistaja jotain syyteharkintaan vaikuttavaa, jne. eikä sitä automaattisesti litteroitaisi sanasta sanaan. Lisätutkintana poliisi voisi suorittaa tarkennuksia esitietoihin, jos syyttäjä pitää sitä tarkoituksenmukaisena. (V8)

Pääsääntönä pitäisi olla se, että kuulustelusta laaditaan yhteenveto, ei sanatarkkaa litterointia. Mitä yksinkertaisempi asia, sitä suppeampi yhteenveto. (V18)

Varmuus siitä, ettei litterointi ole enää pääsääntö niin varmaan käyttö lisääntyy. (V27)

Prosessin nopeutuminen poliisissa, jos kuulustelua ei tarvitsisi litteroida. (V30)

Lainsäädäntö muutos, joka mahdollistaisi kuulustelujen tekemisen videolle ja niiden referoinnin etpk:aan. (V31)

Litterointipakko pois. (V38)

Videokuulusteluiden litterointivaatimus tulisi olla väljempi. Tulisi voida tehdä niin, että esitutkinnassa videokuulustelumateriaalista litteroitaisiin vain tarvittavat osat, muu materiaali voitaisiin kirjata väljemmin auki ja näin kuvata kuultavan lausumaa videokuulustelussa. (V43)

Kuulustelu auki kirjoitetaan vain soveltuvien osien. Siis oleelliset kohdat kunkin kysymyksen osalta. Tällöin kuulustelun runkona toimisi - kuten nykyin - ennalta

laaditut kysymykset, joita voidaan tehdä kuulustelun aikana lisää. Sen sijaan vastaukset kirjoitetaan auki vain soveltuvin osin. (V57)

Jos edelleen sanasta sanaan litterointia edellytetään, tulisi siihen keksiä parempi ratkaisu. Joko tekoäly, joka tekisi riittävän luotettavaa litterointia jo valmiiksi tai vaihtoehtoisesti riittävät ja keskitetyt henkilöresurssit litterointien toteuttamiseksi:

Videomateriaalin siirtyminen paperiversioon automaattisesti. (V14)

Jotta sitä voitaisiin käyttää tehokkaammin, pitäisi litterointi tehtäviin palkata omia työntekijöitä. (V15)

Litterointi tulisi onnistua koneällyn avulla, jotta ihmisen tekemää litterointityötä ei enää tarvittaisi. (V17)

Tekoälytekniikan tuominen litteroinnin tueksi. (V20)

Jos tekniikka kehittyy siten, että kirjaaminen automatisoituu, niin silloin myös videokuulustelut lisääntyvät. (V22)

Automatisoidaan videokuulusteluiden litterointi. (V23)

Puheentunnistustekniikan käyttäminen (speech to text). Ilmeisesti tästä on jonkin asteen pilotointia tehty jo. Mikäli saadaan kehitettyä tarpeeksi laadukkaaksi poistaa litteroinnin tarpeen = suurimman murheenkryynin resurssinäkökulmasta. (V33)

Kuulusteluiden keskitetty litteroiminen yhdessä paikassa yhdellä tapaa. Riittävä resursointi litterointiin, jottei se aiheuta viivettä prosessiin. (V36)

Tietokoneohjelmisto, joka poistaa ihmisten tekemän litteroinnin tarpeellisuuden. (V37)

Laaja-alaisemman ja tehokkaamman käytön mahdollistaa teknologia, mikä kirjaa välittömästi puheen oikein kirjalliseen muotoon. (V42)

Toimiva puheentunnistus ja erillinen kuulustelujen tarkistaja/kirjaaja mahdollistaisi menetelmän tehokkaamman käytön. (V45)

Nyt jo osittain markkinoilla käytössä olevat puheen suoratalennusmenetelmät (suoralitterointi). (V47)

Jonkinlainen litterointijärjestely, jossa pystyttäisiin auttamaan esim. valtakunnallisella tasolla hetkittäisten kuormien purkamisessa, jotka olisivat odotettavissa, kun isommissa operaatioissa alkaa kuulusteluvaiheet. (V50)

Laitteet ja välineet kuntoon 36 % (n=21)

Iso osa vastaajista koki, että erilaisten teknisten ratkaisuiden tulisi tulevaisuudessa tukea videokuulustelujen tekemistä. Selkeästi teknisten ratkaisuiden koettiin hankaloittavan menetelmän käyttöä. Ratkaisuksi tähän tarjottiin vastaajien toimesta ennen kaikkea sitä, että

laitteet ja ohjelmistot ovat tulevaisuudessa käyttäjäystävällisiä ja luotettavia. Vastaajat ovat kommentoineet tähän liittyen mm. seuraavaa:

Jos halutaan käyttää, pitää ratkaista tallennukseen ja hakukelpoisuuteen liittyvät teknisen ongelmat. (V2)

Tekniikan kehittyminen helpottaa laaja-alaisempaa käyttöä. (V3)

Jos videokuulusteluhuoneita olisi enemmän ja ne olisi helppokäyttöisiä. (V5)

Videokuulustelulaukku tulisi kehittää toimintavarmaksi ja käyttäjäystävälliseksi siten, että tutkija voisi helposti ottaa sen käyttöön ilman lisätyötä. (V8)

Laitteistot pitäisi saada entistä helpommin käytettäväksi ja laitteistoja pitäisi olla paljon nykyistä enemmän, jos menetelmää halutaan käyttää laajemmin. Laitteistot pitäisivät olla niin helppokäyttöisiä, ettei koulutusta tarvita. (V17)

Kuulusteluhuoneiden ja videointiteknikan päivitykset, helppokäyttöisyys tulisi lisäämään videointeja. (V20)

Parannetaan laitteistoa toimintavarmemmaksi. Rakennetaan varta vasten videokuulusteluun sopivia kuulusteluhuoneita. (V23)

Lisää laitteita ja erityisesti helppokäyttöisiä / varmoja laitteita. (V27)

Laittekanta ja käytön helppous, automaattinen varmistusmahdollisuus toisella laitteella. (V46)

Hankkimalla eri poliisiasemille kunnolliset ja toimivat välineistöt, joiden käyttö opetettaisiin. Laitteet helposti saatavissa ja niiden käyttöön olisi varattu erikseen tilat. (V19)

Myös näiden laitteiden kehittämisen suhteen toistui jo aiemminkin esiintynyt vastaajien tahtotila kehittää myös kannettavien laitteiden käyttöä. Tältä osin vastaajat ovat katsoneet, ettei laitteiden välttämättä tarvitse olla tilasidonnaisia:

Kuulusteluiden suorittaminen myös muualla, kuin perinteisissä kuulustelutiloissa. (V4)

Kevyitä laitteita tulisi hankkia ja yksinkertaiset ohjelmat, että ne toimisivat kaikilla laitteilla ja käyttäjillä. (V12)

Mukaan otettavien laitteiden määrää tulisi lisätä ja niiden sekä menetelmän koulutusta lisätä. (V13)

Halu lisätä videointimenetelmän käyttöä 27 % (n=16)

Vastauksissa toistui tahtotila lisätä videokuulustelujen määrää. Usein vastauksissa tämä kytkettiin jo aiemmin esitettyihin vahvuuksiin. Erityisesti tämä videokuulustelujen lisäämisen halukkuus ilmeni seuraavissa vastauksissa:

Videokuulustelua täytyy markkinoida enemmän yksiköissä. (V11)

Ottamalla videointi osaksi työkuultuuriamme (esimiesten kouluttaminen asian suhteen). Uskon videoinnin olevan arkipäivää tulevaisuudessa. (V19)

Kunnollisilla teknisillä ratkaisuilla ja videokuulustelujen painotuksen kasvattamisessa esitutkintaprosessissa kuulusteluissa päästäisiin mielestäni parempaan lopputulokseen, kuin nykytilassa, jossa kuulustelijan kyky kirjata kuulusteltavia asioita vaikuttaa mm. kuulustelijan ja kuulusteltavan väliseen vuorovaikutukseen ja kuulusteltavan kertoman sanatarkkaan taltioimiseen. (V29)

Videokuulustelun referointi tulisi ottaa pikaisesti käyttöön ja laajasti. (V32)

Ensinä pitäisi hommata nykyaikaista laitteistoa ja kouluttaa niiden käyttämiseen. Sitten vain ottaa se päivittäiseen käyttöön. (V40)

Videokuulusteluja tai videoituja kirjallisia kuulusteluja tulee käyttää enenemässä määrin, koska kaikenlaiset pääkäsittelyssä esitetyt syyttäjän todistelua murentavat väitteet ovat lisääntyneet. (V42)

Videokuulustelun käyttöä tulisi lisätä. (V43)

Mielestäni kuulusteluja pitäisi voida tehdä enemmän videolle kuin nykyään tehdään riippumatta, mikä on kuultavan asema. (V59)

Käyttöalan laajentaminen 19 % (n=11)

Yksi mielenkiintoisimmista havainnoista vastausten perusteella on erilaiset ehdotukset videokuulustelun käyttöalan laajentamiseksi prosessissa. Vastaajat arvioivat, että tulevaisuudessa tulisi pohtia, miten videokuulustelua voitaisiin kenties hyödyntää tehokkaammin rikosprosessin eri vaiheissa. Osittain vastauksissa kuitenkin sekoittuivat videoyhteyttä hyväksikäyttäen tehdyt etäkuulustelut ja tässä tutkimuksessa tarkoitettava videokuulustelu, joka on ainoastaan henkilökohtaisen kuulustelun menetelmä. Tällainen kehitys vaatisi jo laaja-alaisempia lainsäädännön muutoksia. Vastaajat kommentoivat tähän asiakokonaisuuteen liittyen mm. seuraavaa:

Videon asema prosessissa: voisiko videoitu esitutkintakertomus riittää mm. siihen, ettei aikuisenkaan asianomistajan tai todistajan tarvitsisi saapua tuomioistuimeen? Esitutkinnassa kaikki on kuitenkin tuoreimmassa muistissa. (VI)

Teknologisesti olemme jo edistyneet siihen vaiheeseen, että videokuulustelut tulisi olla kokonaan käytössä oleva kuulustelumuoto. Olemme ohittaneen puhelin tai sähköpostikuulustelu aikakauden. AO ja TOD kuulustelussa tulisi enemmän hyödyntää videolle. RE kuulustelussa, ja jopa poliisien oikeusturvan kannalta, tulisi

epäilyn loppukuulusteluja yhteenveto suorittaa videokuulusteluna. Sjä ja oikeusasteelle tulisi oikeanlainen käsitys siitä, miten asia on esitutkintaviranomaiselle kerrottu eikä aika menisi siihen kiistelyyn, että kuulustelu on suoritettu painostaen tai uhkaillen. KV kuulustelut voitaisiin hoitaa myös videolla tai ainakin kuulustelun seuraaminen etäyhteydellä antaa tutkinnalle mahdollisuuden joututtaa esitutkintaa. (V10)

Asiasta tulisi käydä dialogia ainakin syyttäjälaitoksen kanssa, koska heidän työkalustaanhan tässä on kysymys. (V26)

Mikäli henkilöä kuultaisiin livenä siten, että syyttäjä ja tuomioistuin ottaisivat esim. asianomistajan kertomuksen samalla kertaa vastaan todisteena, menetelmä nopeuttaisi prosessia. Tämä auttaisi siihen, että oikeudessa kuultavan ei tarvitsisi muistella asiaa pitkän ajan jälkeen. Kuulustelun voisi liittää videoklippinä tai muuna sähköiseen pöytäkirjaan. (V30)

Paine käräjä- ja hovioikeuksista sekä asianajajien suunnilta, että menetelmää käytettäisiin tehokkaammin. Jää pois väitteet kaupankäynneistä ym. (V41)

Videoneuvottelulaitteiden käyttö videokuulustelun suorittamiseen olisi useimmiten asianomistajien ja todistajien kuulustelemissa tehokas tapa, jolla voidaan välttää matkustamista. Sähköisissä pöytäkirjoissa videokuulustelun esittäminen helpottuu. (V42)

Poliisilla on myös yhteistyökumppaneita (esim. vankeinhoito, syyttäjävirsto, tullit, Raja, verottaja), joiden tiloja ja tekniikkaa voitaisiin hyödyntää videokuulusteluissa yhä enemmän. (V52)

Osaamisen kehittäminen 17 % (n=10)

Osaamisen kehittämisen kautta on mahdollista vaikuttaa suoraan tehtävien videokuulustelujen määrään. Tämä käy ilmi mm. seuraavista vastauksista:

Osaamattomuus ja tietämättömyys lisäävät suoraan käyttämättömyyttä. (V13)

Koulutusta lisäämällä. Jokaisen tulee ymmärtää, että videoinnin läpinäkyvyys lisää luottamusta poliisia ja prosesseja kohtaan. (V19)

Annetaan koulutusta tutkijoille. (V23)

Ensimmäisessä vastauksessa kirjoitin hyvistä puolista ja näin ollen tarvitsemme selkeästi rakennetut ohjeistukset siitä, miten litterointien, pöytäkirjaamisen ja mahdollisten tarkistukset edellisiin kuulusteluihin on sovellettavissa mahdollisimman tehokkaasti ja prosessi ekonomisesti. (V25)

Ymmärretään, että saadaan parempi lopputulos ja että todistusarvo on jotain muuta kuin perinteisellä tavalla tehdyssä kuulustelussa. (V36)

kuulustelijan valmiuksien parantaminen koulutuksella. (V46)

Itse olen harkinnut videoinnin mahdollisuutta, mutta se tyssää puutteelliseen osaamiseen...(V55)

4.2.4 Uhat

Uhkien osalta toteutui SWOT-analyysin avoimissa kysymyksissä suurin vastaamatta jääneiden osuus. Jopa 14 vastaajaa (24 %) ei ollut löytänyt uhkakuvia videokuulustelumenetelmän osalta tulevaisuudessa. Huomionarvoista on, että useammassa vastauksessa erikseen mainittiin, että ei ole olemassa mitään uhkakuvia, kuten yksi vastaajista kommentoi: ”*Ei ole uhkia, vain mahdollisuuksia*”. Vastanneiden joukosta uhkakuvista oli löydettävissä neljään eri kokonaisuuteen liittyviä vastauksia. Nämä vastaukset on eritelty seuraavassa.

Kokonaisvaltaisen kehityksen epäonnistuminen 42 % (n=25)

Suurimpana yksittäisenä kokonaisuutena uhkakuvien osalta ilmeni vastaukset, jotka mukailivat käytännössä aiemmin annettuja vastauksia. Näissä toistui pelko siitä, että videokuulustelumenetelmää ei kehitetä. Organisaatio epäonnistuu laitteiden ja välineiden hankinnassa sekä menetelmän hyötyjen jalkauttamisessa. Kokonaisvaltaisesti kehitystyö ei onnistu, minkä vuoksi menetelmän käyttö joko viivästyy tai jää kokonaan toteutumatta. Tähän liittyen vastaajien mielestä uhkana on, että:

Pelkään, että kaikki virkamiestyötä lisäävät menetelmät jäävät sovellettavaksi vain törkeimpiin rikoksiin. (V8)

Koneiden ja laitteiden hankintahitaus organisaatiossa. Koulutuksen puute.

Jatkossa epäillyt saattavat kieltää videoinnin, koska varmaan joku avustaja keksii sen loukkaavan päämiehen oikeuksia. Toivottavasti tämä on turha pelko.

Laitteistojen määrä ei riitä ja henkilöstön osaaminen on vajaata. (V17)

Tarvitaan jokin kestävä tallennusratkaisu, minne kaikki kertyvä kuulustelumateriaali voidaan säilöä ja selvät arkistointiohjeet. Nykyiselläänkin hallinto valittaa tallennustilan loppumista. (V18)

Mikäli koulutukseen tai ohjeistuksiin ei panosteta. Tekniikan ja ohjeistuksen tulee olla ajan tasalla, että ihmiset uskaltavat tekemään videointeja. (V20)

Miten syyttäjät ja tuomioistuimet suhtautuvat liitteenä tuleviin videokuulusteluihin. (V22)

Aikaresurssit, tuomioistuinten käytäntöjen sovittaminen ja asian tarkastaminen on tehtävä johdonmukaiseksi ja tehokkaaksi. (V25)

Uhkana lienee, että videokuulustelun käyttöä ensisijaisena kuulustelumenetelmänä ei aktiivisesti viedä eteenpäin ja prosesseja ja työkaluja sen tukemiseksi kehitetä.

Resurssiasia ja muutosvastarinta. Pelätään työmäärän lisääntymistä ja sen lisäksi, koska monesti on tapana tehdä asioita "niin kuin on ennenkin tehty", saattaa väistämättömätkin muutokset siirtyä myöhempään. (V50)

Julkisuus ja tietoturva 22 % (n=13)

Lähes neljännes kyselyyn vastanneista koki uhkakuvana videokuulustelutallenteen julkisuuteen ja tietoturvaan liittyvät ongelmat. Ongelmallista tässä aineiston julkisuudessa on, että:

Videokuulustelumateriaalin leviäminen asianosaisille: emme halua antaa asianosaisille videoita toisistaan tai poliisista. Mahdollistaa ihan uudenlaisen nettikiusaamisen ja maalittamisen, jos kuulusteluvideot leviävät asianosaisille. Joko videoita voisi käyttää sellaisenaan tai sitten nykyaikaisilla videoeditoreilla voi tehdä melkein mitä vaan, jos raakamateriaalia on tarpeeksi. (V1)

Tietoturva materiaalin säilyttämiseen ja käytettävyyteen istunnoissa tulee mieleen, en osaa muuta tässä vaiheessa ajatella. (V2)

Jos ulkopuoliset tekevät litterointityötä niin tietoa päätyy aina tavalla tai toisella esitutkintaa suorittavan poliisin hallitsemattomiin. (V17)

Asiakkaat ja poliisitkin pelkäävät, että videoidut kuulustelut päätyvät "internetiin". Joissain tapauksessa näin on toki käynytkin. Pitäisi olla selvät ohjeet sille, ettei vahinkoja tapahdu. (V18)

Tietoturva? Kuulustelujen väärinkäyttö. Esim. niiden levittäminen nettiin. (V30)

Yksityisyyden suoja, kuulustelujen päätyminen internetiin. (V31)

Jotenkin pitäisi tietysti säätää se, että videoidut kuulustelut eivät päädy automaattisesti median haltuun julkisena esitutkinta-aineistona. Se saattaa aiheuttaa ulkopuolista painetta. Kuulusteluihin ei suostuta, jos tiedossa on 100 varmasti, että video pyörii myöhemmin iltapäivälehtien verkkosivuilla. (V36)

Kuulusteltavat saattavat pelätä videoiden leviämistä jne. (V39)

Resurssien riittämättömyys 20 % (n=12)

Jo aiemmissa vastauksissa toistunut ongelmalliseksi koettu tilanne videokuulustelumenetelmällä laadittujen kuulustelujen litterointien osalta näkyi myös uhkakuvissa. Osa vastaajista koki resurssien mahdollisen riittämättömyyden ongelmalliseksi, kuten mm.:

Rajalliset resurssit litterointia ajatellen. (V4)

Ellei syyttäjä - ja poliisitutkintahenkilöä tule lisää, ei videokuulustelu tule lisääntymään. (V8)

Kuulustelujen puhtaaksi kirjoittaminen vie aikaa ja siihen pitäisi palkata ammattitaitoista henkilökuntaa, jotka voisivat keskittyä pelkästään siihen tehtävään. (V12)

Videokuulustelujen kirjalliseen muotoon saattaminen imee alati väheneviä henkilöresursseja (sihteerit/tutkijat). (V26)

Videokuulustelu kuormittaisi ihan varmasti sekä kuulustelijaa että kuultavaa enemmän. (V53)

Pahoin pelkään, että resurssien puute, nimenomaan kuulusteluiden purkamisessa tulee isoksi haasteeksi menetelmän tulevaisuuden osalta. (V58)

Erityishuomion tässä kohtaa ansainnee yhden vastaajan huomio myös resurssien henkisestä jaksamisesta, ei pelkästä määrällisestä riittävydestä. Vastaaja kommentoi asiaa seuraavasti:

Videokuulustelut joudutaan litteroimaan, joten se lisää tehtyä työtä. Litterointi voi olla hidasta, jos sitä on tehnyt vähän ja joka tapauksessa siinä tehdään ns. kaksinkertainen työ, kun ensin kuulustellaan videolle ja sen jälkeen se vielä litteroidaan. Monessa paikassa sihteerit litteroivat, joten sihteerien työtaakka tulisi lisääntymään tai ainakin heitä jouduttaisiin jopa palkkaamaan lisää. Myöskin se huomioiden mielestäni uhkana, mutta myös nykytilassa jo heikkoutena, että varsinkin jos/kun sihteerille tulee litteroitavaksi kovinkin graavijuttu (lapsiseksijuttu, henkirikos tms.) joka herättää paljon tunteita voi se aiheuttaa kumulatiivista stressiä myös sihteerille, joka joutuu sitä kuuntelemaan litteroidessaan. Sihteerithän ovat siviili-ihmisiä, eivätkä lähtökohtaisesti ole siis tarkoitettu kohtaamaan ko. asioita kuin esim. poliisit itsessään. Uhkana on sihteerien loppuun palaminen, sairaslomien lisääntyminen kuin myös hakeutuminen ko. tehtäviin (eli ei hakeuduta). (V59)

Kirjallisen kuulustelukertomuksen todistusarvon romahtaminen 5 % (n=3)

Muutama vastaajista kantoi huolta siitä, että jos videokuulustelujen tekemisestä tulee ns. uusi normaali, mikä vaikutus tällä on kirjallisesti tehtyjen kuulustelukertomusten todistusarvoon. Tämä huoli ilmeni seuraavasti:

Tuleeko videokuulusteluista "uusi normaali", eli jos jostain syystä ei videoida, voiko juttua kaatua? (V3)

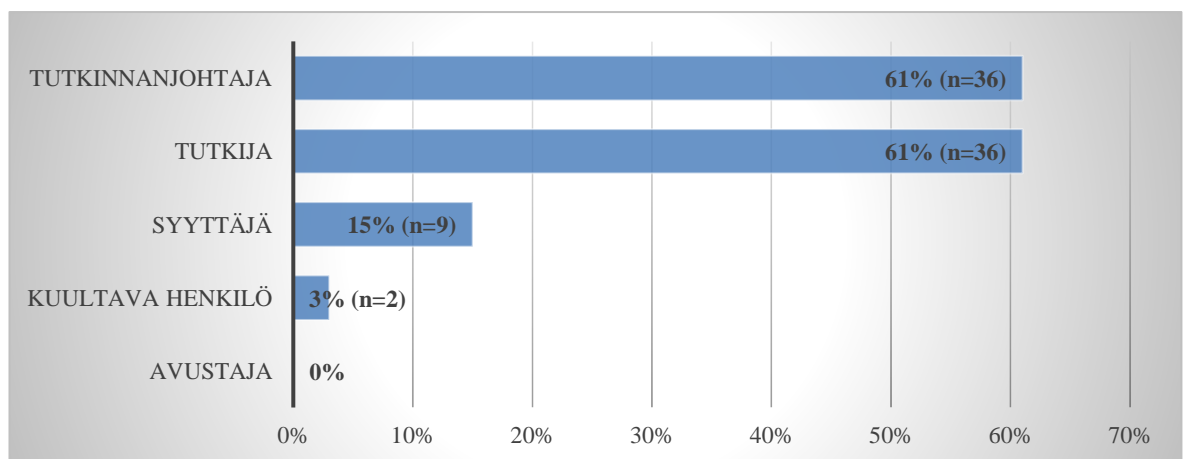
Jos videokuulustelusta tulee uusi normaali, voi käydä niin, ettei poliisin perinteistä kuulustelua pidetä enää yhtä arvokkaana kuin videointikuulustelua. (V17)

Kun ei ole videoitu, tuleeko väitteitä painostamisesta yms. (V27)

4.3 Kenen aloitteesta videokuulusteluja tehdään?

Vastaajilta pyydettiin arviota siitä, kenen aloitteesta videokuulustelumenetelmää sovelletaan. Tältä osin vastauksia ei ollut rajoitettu, vaan vastaajilla oli mahdollisuus valita useampiakin vaihtoehtoja. Kysymyksen tarkoituksena oli ennen kaikkea pyrkiä selvittämään sitä, tuleeko syöte menetelmän valintaan jostain poliisin ulkopuolelta vai tekeekö poliisi valinnan menetelmän käytön osalta. Kuten tutkimuksen **kohdassa 3.2.1** on esitetty, poliisilla on ehdollisia ja ehdottomia tilanteita, joissa menetelmää tulee käyttää.

Vastausten perusteella vaikuttaisi siltä, että videokuulustelumenetelmää käytetään hyvin vahvasti poliisin tekemän arvion perusteella. Enemmistö (61 %) vastaajista on vastannut, että vastauksen tekee tutkija sekä tutkinnanjohtaja. Syyttäjien vaikutusta menetelmän käyttöön voidaan pitää jopa yllättävän vähäisenä; vain 15 % vastaajista kertoi syyttäjän tehneen aloitteen menetelmän käytöstä. Tilanteet ovat useimmiten sellaisia, joihin liittyy jo olettama kuulustelukertomuksen käyttämisestä todisteena tuomioistuinkäsittelyssä, minkä perusteella syyttäjän mielipiteen merkityksen voisi kuvitella olevan suurempi. Avustajat eivät olleet yhdenkään vastaajan mukaan tehneet aloitetta kuulustelun videoimiseksi. Vaikuttaisi siis siltä, ettei kuulustelun videoinnin ei koeta palvelevan puolustusta tai asianomistajan avustamista asiassa.

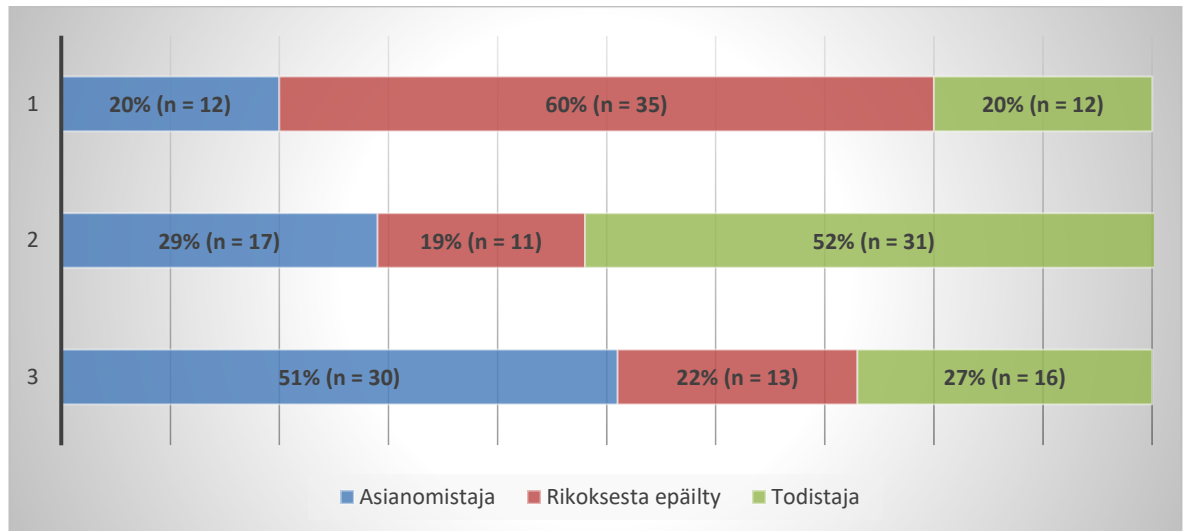
Kuva 10. Kenen aloitteesta videokuulusteluja tehdään?

4.4 Soveltuvuus henkilön prosessuaalisen aseman perusteella

Useissa maissa kuulustelujen tallentaminen digitaalisilla apuvälineillä on liittynyt ensisijaisesti rikoksesta epäiltyjen kuulusteluihin. Osin tämän kehityksen taustalla vaikuttavat todistetut väärin tunnustuksiin perustuvat rikostuomiot; on koettu, että oikeusturvariski on suurin juuri rikoksesta epäiltyjen kuulusteluissa. Kuten tutkimuksessa on aiemmin esitetty, Suomessa tämä kehitys on mennyt ehkä hieman poikkeuksellisesti lasten ja erityisen suojelun tarpeessa olevien asianomistajien ja todistajien kuulustelut edellä.

Kyselytutkimuksessa vastaajia pyydettiin asettamaan sopivuusjärjestykseen videokuulustelumenetelmän soveltuvuus henkilöiden rikosprosessuaalisen aseman mukaisesti yhdestä kolmeen. Kyselyssä 1 tarkoittaa siis, että vastaajan mielestä menetelmä

soveltuu parhaiten ja 3 puolestaan sitä, että menetelmä soveltuu verrannollisesti heikoiten. Vastauksista (kuva 11) on havaittavissa, että vastaajista enemmistö kokee menetelmän soveltuvan parhaiten rikoksesta epäiltyjen kuulusteluihin (60 %), toiseksi parhaiten todistajien (52 %) ja viimeiseksi asianomistajien kuulusteluihin (51 %).

Kuva 11. Videokuulustelumenetelmän soveltuvuus eri prosessuaalisissa asemissa.

4.5 Videokuulustelumenetelmän vaikutuksista kuulustelutilanteeseen

Vastaajien mielipiteitä videokuulustelumenetelmän vaikutuksista kuulustelutilanteeseen selvitettiin kolmella erillisellä Likertin-asteikolla olevalla kysymysluettelolla. Luetteloiden kaikkiin kohtiin oli pakollista vastata ennen kuin kyselyssä oli mahdollista jatkaa eteenpäin. Kysymyslomakkeella mielipiteitä alustettiin seuraavasti:

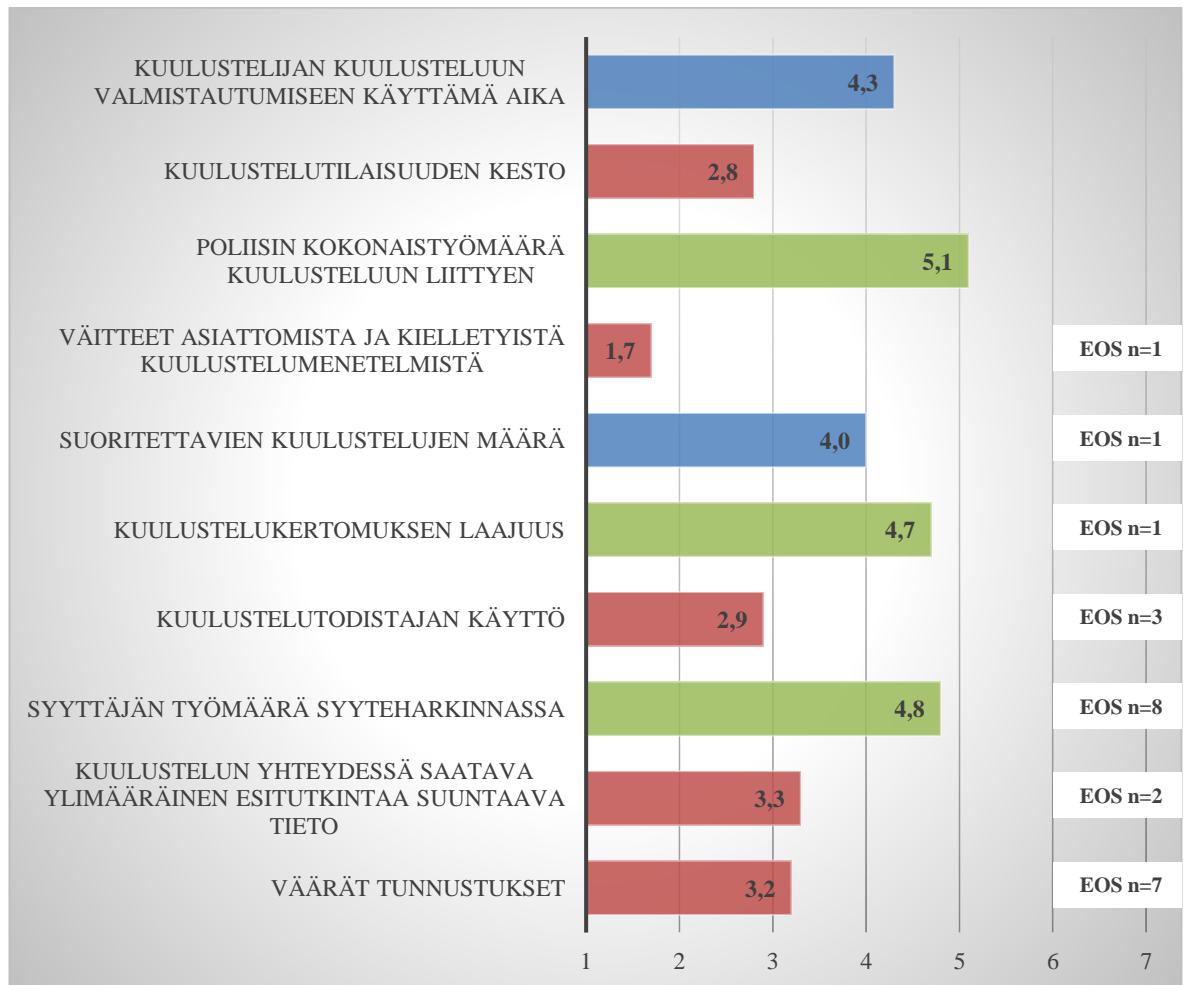
Poliisi suorittaa suurimman osan esitutkintakuulusteluista kirjallista menettelyä käyttäen. Miten seuraavat asiat mielestäsi muuttuvat siirryttäessä kirjallisesta menettelystä videokuulustelujen käyttämiseen?

Ensimmäisessä luettelossa kysyttiin määrällisiä vaikutuksia, toisessa laadullisia ja viimeinen sisälsi erilaisia väittämiä koskien videokuulustelumenetelmän käyttöä. Nämä kolme erillistä kysymyskokonaisuutta kysymyksineen on esitetty kuvissa 12, 13 ja 14.

Kysymyksissä vastaajia pyydettiin valitsemaan parhaiten omaa näkemystään vastaava arvo asteikolla 1 - 7. Numero 1 tarkoittaa, että videokuulustelumenetelmään siirryttäessä kysytty asia vähenee merkittävästi (määrälliset), heikentyy merkittävästi (laadulliset) tai vastaaja on ollut täysin eri mieltä väittämän kanssa. Vastakohtaisesti numero 7 tarkoittaa, että kysytty asia lisääntyy tai parantuu merkittävästi tai vastaaja on ollut täysin samaa mieltä väitteen kanssa. Vastaus 4 tarkoittaa, että videokuulustelumenetelmän käytöllä ei ole vaikutusta kysytyssä yhteydessä tai vastaaja ei ole ollut samaa tai erimieltä väittämän kanssa. Laadullisiin ja määrällisiin mittareihin on sisällytetty myös vaihtoehto en osaa sanoa (EOS), joka korostaa sitä, että vastaukset numerolla 4 tarkoittavat tosiasiallisesti vastaajan mielipidettä siitä, ettei videokuulustelumenetelmän käytöllä ole kysytyn asian osalta

vaikutusta. EOS vastausten määrä on merkittynä kuviin ja sitä ei ole otettu huomioon laskettaessa esitettyjä keskiarvoja.

Seuraavissa kolmessa kuvassa on tehty jaottelu siten, että punaisella värillä on merkitty ne kohdat, joissa vastausten keskiarvo on ollut alle 3,5 ja vihreällä värillä ne kohdat, joissa keskiarvo on ollut yli 4,5. Sininen väri kuvaa neutraalia suhtautumista. Näissä kohdissa vastausten keskiarvo on asettunut välille 3,5 - 4,5. Jokaisen kuvan osalta on tarkasteltu merkityksellisimpiä arvoja ja niiden muodostumista tarkemmin.

Kuva 12. Videokuulustelumenetelmän määrälliset vaikutukset.

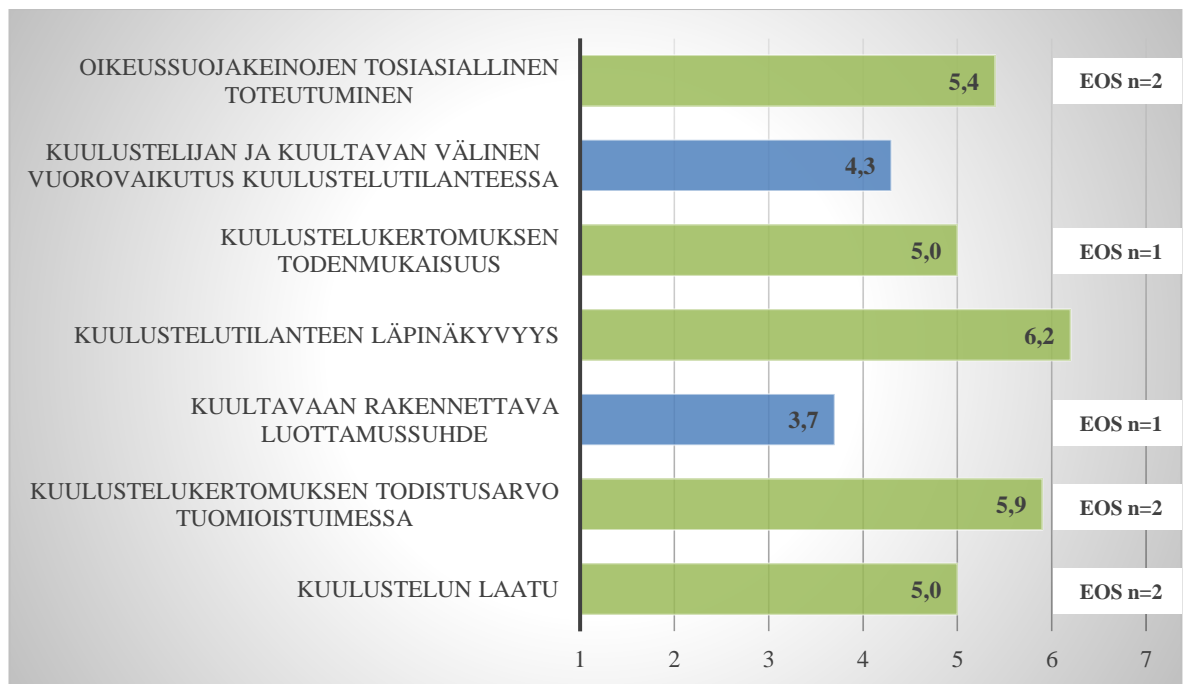
Kuten kuvasta 12 ilmenee, ovat vastaajat katsooneet valtaosan määrällisistä asiakokonaisuuksista muuttuvan siirryttäessä kirjallisesta menettelystä videokuulustelumenetelmän käyttämiseen.

Vastaajat katsoivat videokuulustelumenetelmän käytön vähentävän kuulustelutilanteeseen liittyviä väitteitä asiattomista ja kielletyistä kuulustelumenetelmistä merkittävästi. Kaikkien vastausten keskiarvo oli kuvassa esitetty 1,7 ja sen lisäksi huomionarvoista on, että vastausten mediaani oli 1 ja vain yksi vastaajista on nähnyt väitteiden lisääntyvän videokuulustelumenetelmän käytön perusteella. Tältä osin vastaukset ovat yhdensuuntaisia aiemmin käsiteltyjen avoimien kysymysten perusteella videokuulustelun vahvuudeksi katsotun läpinäkyvyyden ja oikeusturvan osalta (kts. luku 4.2.1).

Kuulustelutilaisuuden keston ja kuulustelutodistajan käytön vastaajat ovat myös katsoneet vähentyvän varsin paljon. Molempien osalta vastausten keskiarvo on alle 3. Näiden osalta kuulustelutilanteen nopeus on katsottu myös vahvuudeksi aiemmin kysytyissä avoimissa kysymyksissä, jossa yhteydessä se on yhdistetty osaksi kuulustelun laadukkuutta (kts. luku 4.2.1).

Selvänä riskinä vastausten perusteella voidaan pitää videokuulustelumenetelmän vaikutusta ylimääräiseen tietoon, jota kuultavilta on saatu kirjallisella menetelmällä suoritetuissa kuulusteluissa. Tältä osin vastaukset ovat samansuuntaisia kuin myöhemmin laadullisissa kysymyksissä koskien kuulustelijan ja kuultavan välistä vuorovaikutusta ja lievää pelkoa sen heikentymisestä.

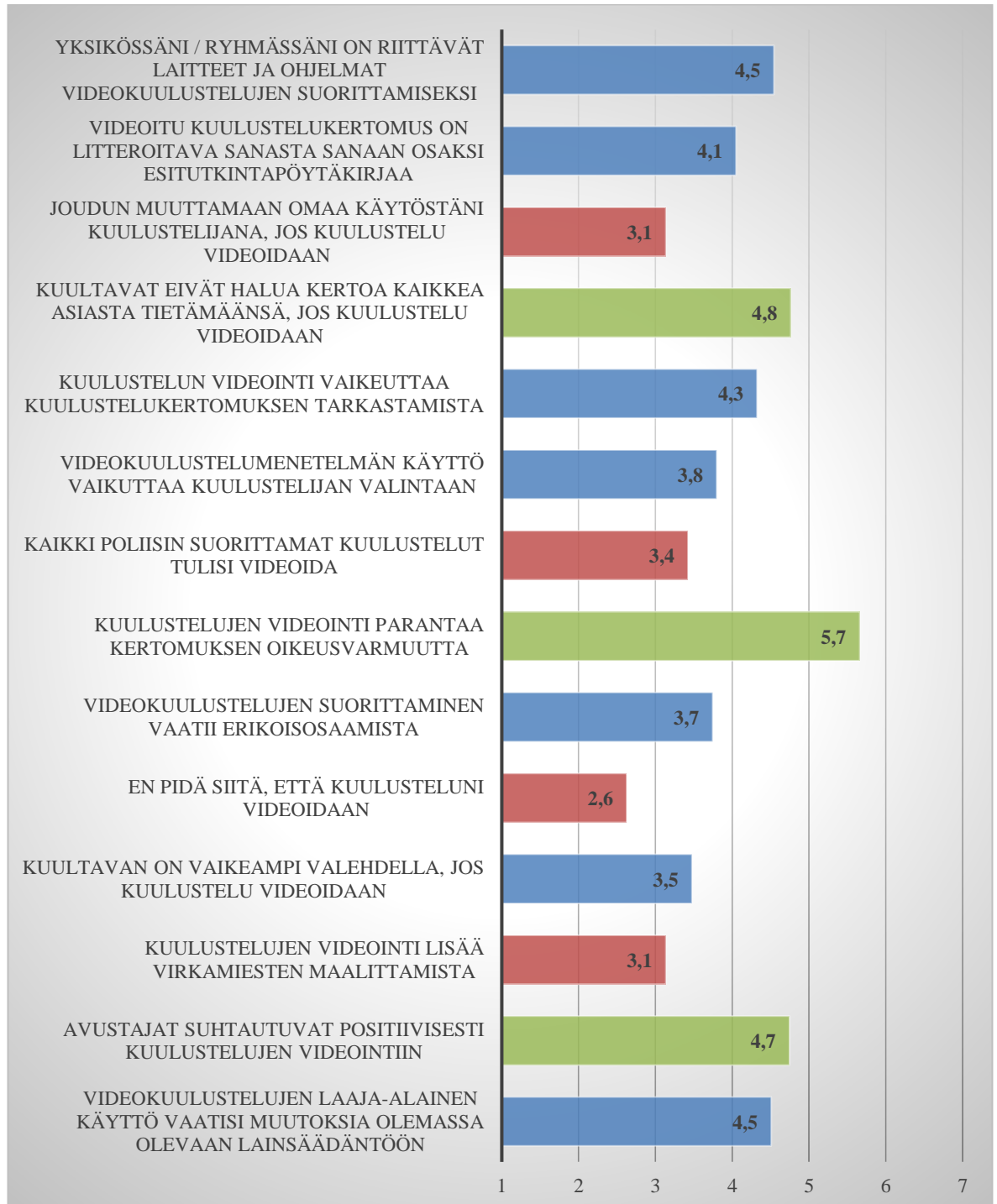
Videokuulustelu lisää vastaajien näkemyksen mukaan poliisin kokonaistyömäärää, kuulustelukertomuksen laajuutta sekä syyttäjän työmäärää. Kaikkien näiden osalta lisääntyminen on vähäistä. Kuvasta 12 ilmenevällä tavalla vastausten keskiarvot asettuvat 4,7 ja 5,1 väliin. Poliisin työmäärän osalta vastausten mediaani on 6 ja kahden muun kysymyksen osalta 5. Poliisin työmäärän osalta lisääntyvää työmäärää selittänee ainakin osittain jo aiemmin esillä ollut litterointi, jonka osalta videotallenteen auki kirjoittaminen on koettu raskaaksi. Tämä on näkynyt aiemmissa avoimissa kysymyksissä selkeänä videokuulustelumenetelmän heikkoutena (kts. luku 4.2.2). Syyttäjän työmäärä on selkeästi sellainen, josta vastaajilla ei täysin ole tietoa. Tässä kohtaa EOS vastauksen antaneiden määrä oli merkittävän suuri (n=8). Kokonaisuudessaan kuitenkin poliisien näkemys on, että videokuulustelumenetelmä lisää syyttäjien työtä.

Kuva 13. Videokuulustelumenetelmän laadulliset vaikutukset.

Kuulustelun laadullisia muutoksia mitattiin seitsemällä kysymyksellä. Kahta lukuun ottamatta vastaajat katsoivat videokuulustelujen parantavan kuulustelun laatua. Kuva 13 osoittaa varsin tyhjentävästi sen, että poliisit pitävät videokuulustelumenetelmää selkeästi kirjallista menetelmää laadukkaampana tapana suorittaa kuulustelu. Ainoa epävarmuustekijät laadullisesti koskevat kuulustelijan ja kuultavan välistä vuorovaikutusta. Tältä osin näitä kahta vastaajien mielestä neutraaliksi luokiteltua kysymystä on käsitelty vielä suhteessa videokuulustelukokemukseen **luvussa 4.6**.

Kuva 14. Väittämät videokuulustelumenetelmän käytön vaikutuksista.

Viimeisenä kokonaisuutena vastaajilta kysyttiin mielipidettä esitettyihin väittämiin. Asteikko oli sama seitsemänportainen kuin aikaisemmissakin sillä poikkeuksella, että näiden väittämien osalta ei ollut vaihtoehtoa en osaa sanoa. Vastausten keskiarvollinen jakautuminen on esitetty kuvassa 14. Sen mukaisesti valtaosan väittämistä (7 kpl) osalta vastaajat ovat vastanneet keskiarvollisesti lähelle neutraalia.

Valtaosa vastaajista kokee, etteivät he joudu muuttamaan omaa käyttäytymistään, jos kuulustelu videoidaan. Tältä osin vastausten keskiarvon (3,1) perusteella vastaajat olivat selkeästi eri mieltä asiaan liittyvän väittämän kanssa. Samalla tavoin poliisin kokemaan videoinnista liittyy väittäjä *”en pidä siitä, että kuulusteluni videoidaan”*. Myös tältä osin vastaajat olivat selkeästi eri mieltä, vastausten keskiarvon ollessa 2,6. Näiden kahden väittämän osalta voidaan todeta poliisien suhtautuvan varsin luottavaisesti ja positiivisesti kuulustelujen videointiin.

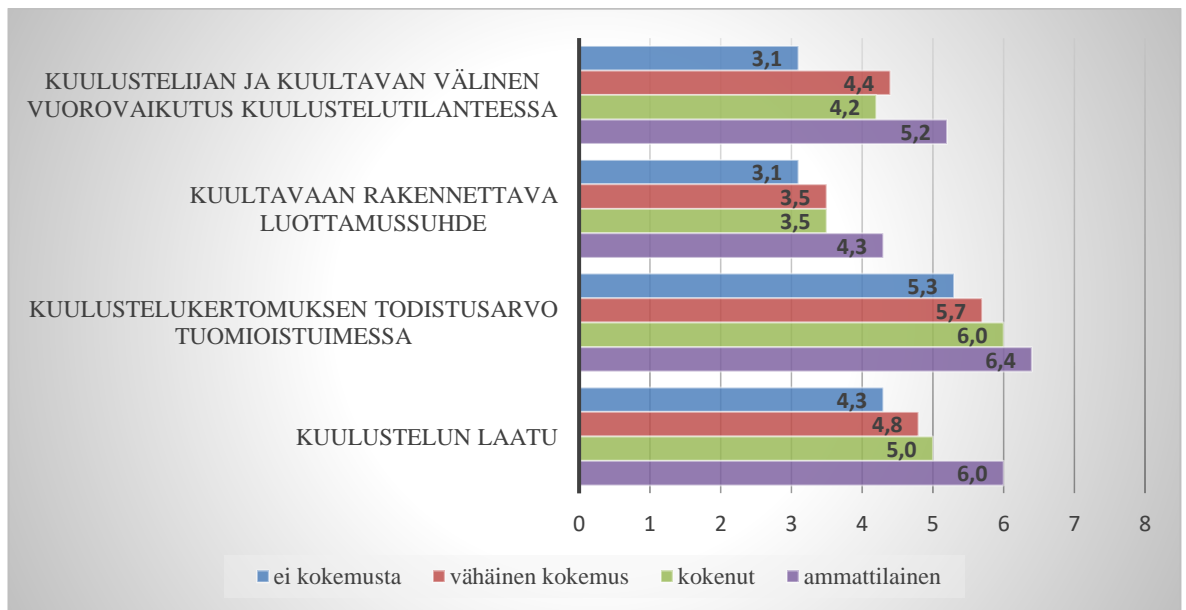
Vastausten perusteella on todettavissa, että vastaajien mukaan videokuulustelu ei sovellu kaikkien kuulustelujen suoritusmenetelmäksi. Tältä osin vastaajat olivat eri mieltä väittämän *”kaikki poliisin suorittamat kuulustelut tulisi videoida”* kanssa vastausten keskiarvon ollessa 3,4. Huomionarvoista on myös, että jopa 17 vastaajaa on tältä osin valinnut vaihtoehdon 1 (täysin eri mieltä).

Vastaajat kokevat myös epävarmuutta, miten kuultavat suhtautuvat kuulustelujen videointiin. Tältä osin vastaajat olivat selvästi samaa mieltä väittämän *”kuultavat eivät halua kertoa kaikkea asiasta tietämäänsä, jos kuulustelu videoidaan”* kanssa.

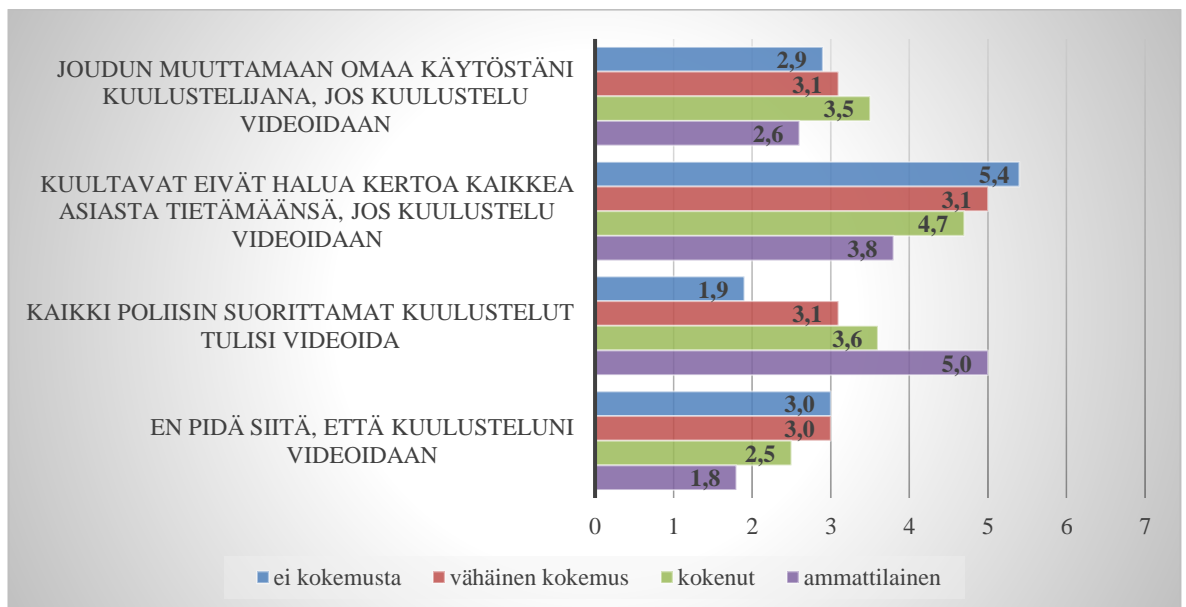
Vastaajat olivat lähes täysin samaa mieltä siitä, että kuulustelujen videointi parantaa kertomuksen oikeusvarmuutta. Tältä osin vastausten keskiarvo oli 5,7 ja vain kolme vastaajaa oli eri mieltä tästä (vastaukset 1-3). Vastausten mediaani oli tältä osin 6.

4.6 Kokemus poistaa ennakkoluuloja

Kyselytutkimuksen mielipidekysymysten osalta on tehtävissä havainto, että jo vähäinenkin kokemus videokuulusteluista muuttaa suhtautumista positiivisempaan suuntaan. Kuvissa 15 ja 16 on esitetty jo aiemmin käsiteltyjä kysymyksiä, mutta näissä kohdissa vastaajat on jaoteltu aiemmin esitetyn neljäportaisen kokemusjaottelun mukaisesti. Kuvien perusteella on helppo todeta kokemuksen vaikuttavan suhtautumiseen myönteisesti. Tältä osin vastaukset ovat saman suuntaisia kuin **luvussa 3.5.1** esitetyssä Sullivanin (2004) videokuulusteluja koskevassa tutkimuksessa.

Kuva 15. Videokuulustelukokemuksen vaikutuksista mielipiteisiin laadullisten kysymysten osalta.

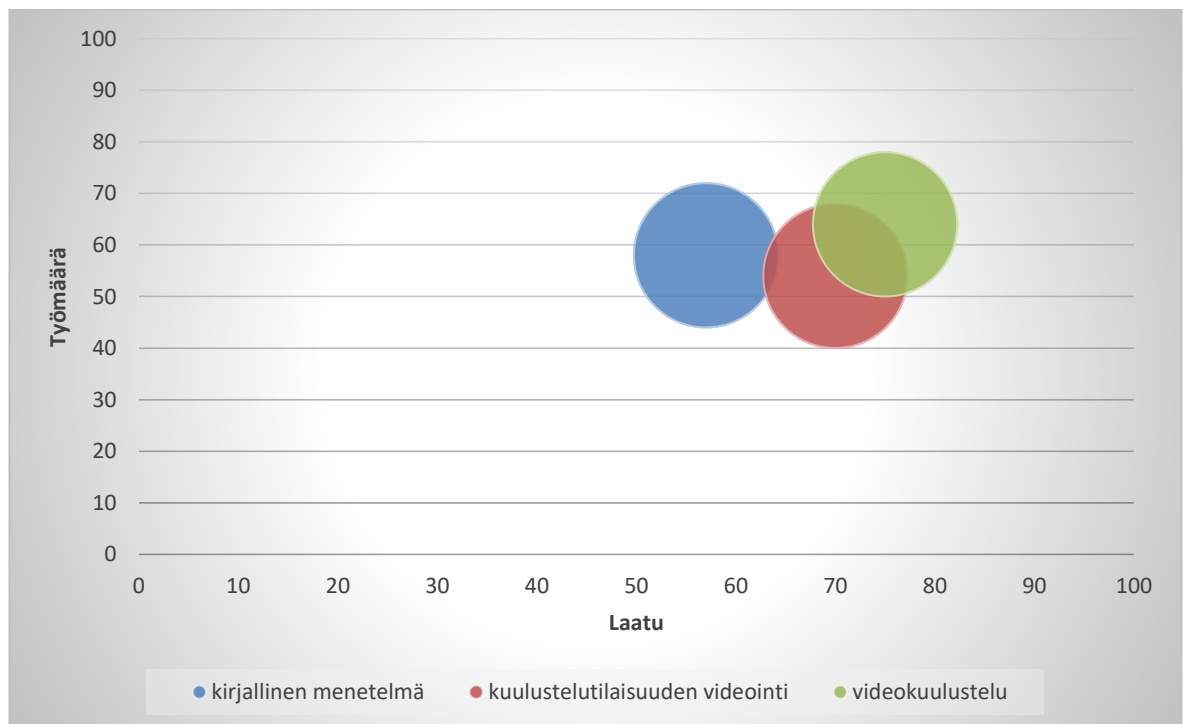
Kuva 16. Videokuulustelukokemuksen vaikutuksista mielipiteisiin väittämiin perustuvien kysymysten osalta.

4.7 Työmäärä vs. laatu eri kuulustelumenetelmien välillä

Vastaajia pyydettiin arvioimaan kolmen tutkimuksessa esitetyn kuulustelumenetelmän laatua ja työmäärää. Tämä toteutettiin siten, että vastaajat asettivat eri väreillä olevat menetelmät asteikolle haluamaansa paikkaan kuvan 17 mukaisesti siten, että pystyakselilla oli työmäärä (0-100) ja vaaka-akselilla laatu (0-100). Nämä arvioitavat menetelmät olivat kirjallinen menetelmä, kuulustelutilaisuuden videointi ja videokuulustelu (kts. selitteet **luku 3.1**).

Tulosten perusteella vastaajat pitivät videokuulustelumenetelmää laadukkaimpana (75/100), mutta työmäärältään suurimpana (64/100). Kuulustelutilaisuuden videointi saavutti vastaajien mielestä lähes saman laadun (70/100), mutta oli selkeästi vähemmän työläs (54/100). Kirjallinen menetelmä oli työmäärältään samalla tasolla kuulustelutilaisuuden videointia (58/100), mutta laadullisesti selkeästi heikoin (57/100).

Vastaukset tukevat jo tutkimuksen lainsäädännöllisissä reunaehdoissa ja aiemmin avoimissa kysymyksissä ilmi käynyttä ongelmallisuutta videotallenteen litteroinnin osalta. Selkeästi kuulustelutilanteen tallentamista pidetään laatua parantavana tekijänä, mutta työmäärä lisääntyy merkittävästi ja ainakin osittain tämä lienee nimenomaan litterointiin liittyvä ongelma.

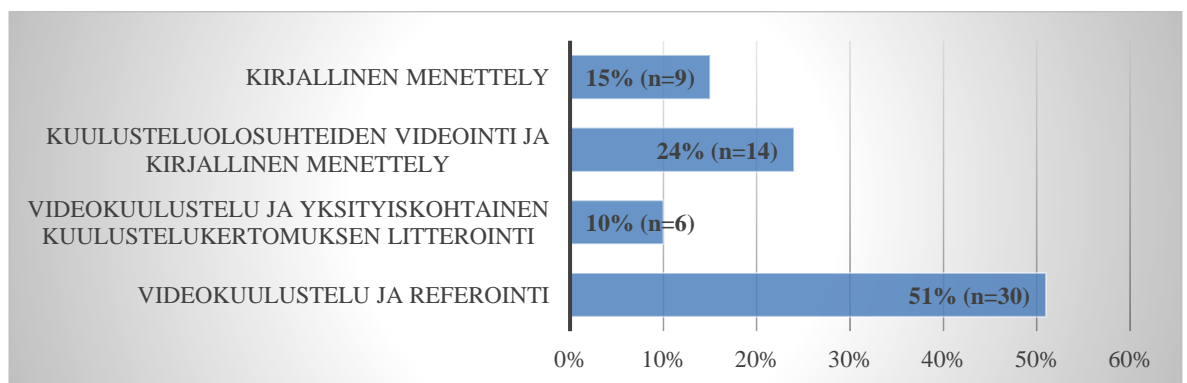
Kuva 17. Eri kuulustelumenetelmien laatu vs. työmäärä.

4.8 Mikä menetelmä sopii parhaiten kuulustelujen tekemiseen?

Viimeisenä kysymyksenä vastaajia pyydettiin valitsemaan yksi kuulustelumenetelmä, joka sopii heidän mielestään kokonaisuudessaan parhaiten kuulustelujen tekemiseen. Kysymyksen vaihtoehdot, selitteineen olivat seuraavat:

- a) **Kirjallinen menetelmä** (Poliisi kuulustelee ja kirjaa kuultavan kertomuksen kuulustelupöytäkirjaan. Kuulustelua ei videoida.)
- b) **Kuulusteluolosuhteiden videointi ja kirjallinen menettely** (Kuulustelutilanne videoidaan mahdollisten olosuhteisiin liittyvien myöhempien väitteiden varalta. Muutoin poliisi kuulustelee ja kirjaa kuultavan kertomuksen kuulustelupöytäkirjaan kirjallisen menettelyn tavoin.)
- c) **Videokuulustelu ja yksityiskohtainen kuulustelukertomuksen litterointi** (Kuulustelu suoritetaan pelkästään videoimalla, jonka jälkeen kuulustelu litteroidaan sanasta sanaan osaksi esitutkintapöytäkirjaa. Lisäksi video liitetään osaksi esitutkintapöytäkirjaa.)
- d) **Videokuulustelu ja referointi** (Kuulustelu suoritetaan pelkästään videoimalla, jonka jälkeen kuulustelukertomus lisätään ensisijaisesti pelkästään videotiedostona osaksi esitutkintapöytäkirjaa. Kuulustelukertomus voidaan litteroida osittain tai sen sisältö voidaan referoida osaksi esitutkintapöytäkirjaa.)

Vastausten jakautuminen käy ilmi alla olevasta kuvasta 17. Videokuulustelumenetelmällä suoritettu kuulustelu oli vastaajien mielestä kokonaisuudessaan soveltuvin tapa kuulustelujen tekemiseen. Huomionarvoista on, että jo toistuvasti esillä oleva litterointi jakaa myös tässä kohtaa varsin suuresti mielipiteitä. Ilman litterointipakkoa suoritettava videokuulustelu on yli puolien vastaajien (51% n=30) mielestä paras vaihtoehto, kun sanasta sanaan litteroitu videokuulustelu sai puolelleen ainoastaan 6 vastaajan (10 %) kannatuksen.

Kuva 17. Mikä kuulustelumenetelmä on soveltuvin?

5 JOHTOPÄÄTÖKSET

Suomen lainsäädäntö mahdollistaa henkilökohtaisen esitutkintakuulustelun suorittamisen videomenetelmää käyttäen aina poliisin niin päättäessä. Menetelmän vahvuudet ovat oikeusvarmempi ja kokonaisvaltaisesti laadukkaampi kuulustelukertomus. Videokuulustelut muuttavat niin kuulustelutilanteen luonnetta, kuin kuulustelukertomusta todistelun näkökulmasta. Molempien osalta vaikutuksia voidaan pitää positiivisina. Nykymuodossaan videokuulustelun prosessi, jossa tallennettu kuulustelukertomus joudutaan litteroimaan kirjalliseen muotoon, muodostaa selkeitä ongelmia menetelmän käytettävyyden osalta. Videotallenteen tiedonhakuun liittyvät tarpeet on pyritty tyydyttämään tallenteeseen kytketyllä yksityiskohtaisella kirjallisella litteroinnilla. Tämä ongelma juontaa tutkimuksen mukaan juurensa lainsäädännöllisistä epäkohdista, joiden osalta ei ole kyetty luomaan riittävän menetelmäneutraalia säännöstöä. Nämä lainsäädännölliset ovat aiheuttaneet sen, ettei videotallenteen elinkaari ja tarkastelu itsenäisenä todisteena rikosprosessissa toteudu tavoitellulla tavalla.

Videokuulustelumenetelmän käyttö on tutkimuksen mukaan Suomessa kokonaisuudessaan varsin vähäistä. Tätä määrää on pyritty lisäämään ja menetelmän käyttöön on pyritty kannustamaan usein. Jo esitutkintalain uudistamista koskevassa hallituksen esityksessä 2011 koettiin tarvetta lisätä videokuulustelujen määrää. Vuonna 2012 tutkimuksessa jo aiemmin esitetyllä tavalla vuonna 2012 Poliisihallituksen silloinen rikostorjuntayksikön päällikkö poliisijohtaja Robin Lardot kertoi poliisin siirtyvän kokonaisuudessaan kuulustelujen videointiin, erityisesti rikoksesta epäiltyjen osalta. Tämä sama tahtotila on ollut poliisihallinnossa esillä koko 2010-luvun ja esimerkiksi 31.8.2018 julkaistussa rikostorjunnan tilaa koskevan selvityshankkeen loppuraportissa todetaan, että kuulustelut tulisi videoida ainakin vähäistä vakavammissa asioissa. Viimeisimpänä mainittakoon 28.1.2020 julkaistu Oikeusministeriön ja Sisäministeriön asettaman rikosketjun toimivuutta koskevan Lean-selvitystyön loppuraportti. Tässä raportissa nousee toistuvasti esille parannusehdotuksena videotallennuksen lisääminen esitutkinnassa. Selvityksen mukaan lähtökohtana tulisi olla, että rikoksesta epäillyn kuulustelut taltioidaan videolle, mikä on omiaan ehkäisemään kuulusteluun liittyviä väitteitä, lisäämään kertomusten hyödynnettävyyttä todisteena ja tehostamaan koko rikosprosessia. Raportissa arvioidaan myös, voitaisiinko videokuulustelutallenteita käyttää tulevaisuudessa henkilökohtaisen kuulemisen sijaan tilanteissa, joissa kuulemiseen ei liity mitään uutta kysyttävää. Kaikesta huolimatta videokuulustelujen määrä ei ole lisääntynyt toivotulla tavalla.

Suomessa on toimittu poikkeuksellisesti kansainvälisiin käytänteisiin verraten. Nimenomaan rikoksesta epäiltyjen kuulusteluja videoidaan todella vähän, vaikka kansainväliset tutkimukset osoittavat juuri niihin sisältyvän merkittävimmät riskit oikeudenloukkauksien osalta. Myös tutkimukseen vastanneet pitivät menetelmää soveltuvimpana rikoksesta epäiltyjen kuulustelujen suorittamiseen. Lainsäädännöllisesti videointi on säädetty pakolliseksi lasten ja nuorten sekä erityisen suojelutarpeessa olevien asianomistajien ja todistajien kuulustelut. Tähän liittyen myös poliisissa on tehty päätös ”lizensoida” näiden kuulustelujen suorittajat. Muutoin videoinnin velvoittavuutta on pyritty laajentamaan, mutta samaan aikaan velvoite tallentaa kuulustelut videolle on kytketty varsin

laaja-alaista harkintavaltaa sisältävään tilannekohtaiseen arviointiin, joka toteutuessaankin edellyttäisi sitä, että poliisi kykenisi ennustamaan kuulustelukertomuksen elinkaaren aina tuomioistuinkäsittelyyn saakka.

Tutkimuksessa selvitetyn perusteella voidaan videokuulustelumenetelmää pitää kokonaisuudessaan soveltuvana ja laadukkaana tapana suorittaa kuulustelu. Käytön lisäämiseksi on olemassa selkeä tahtotila, mutta tätä tahtotilaa ei ole kyetty muuntamaan käytännön toiminnaksi. Kokonaisuudessaan prosessi ei ole toimiva, minkä vuoksi turvaudutaan tuttuun kirjalliseen menettelyyn. Seuraavissa kohdissa on esitetty tässä tutkimuksessa tehdyt keskeiset johtopäätökset, jotka osaltaan selittävät videokuulustelumenetelmän soveltuvuutta sekä niitä kipukohtia, joiden ratkaiseminen olisi tärkeää. Näiden ongelmien ratkaisemisen kautta videokuulustelujen identiteetti kyetään luomaan yhtenäiseksi koko rikosprosessissa ja sen tuomat edut kyetään ottamaan täysimääräisesti käyttöön.

5.1 Litterointipakko rajoittaa videomenetelmän käyttöä

Tutkimuksen perusteella suurin yksittäinen videokuulustelujen käyttöä rajoittava tekijä on epäselvä lainsäädäntö, eriävät toimintamallit ja vaillinainen ohjaus videotallenteen litterointia koskien. Lainsäädännöllisesti ongelma ilmenee ennen kaikkea kuulustelupöytäkirjan tarkastamista koskevien säännösten (ETL 9:2 ja ETL 9:5) osalta, josta se muodostaa eräänlaisen epäselvyyden jatkumon aina OK 17 luvun todistelua ohjaaviin säännöksiin sakka. Kuulustelupöytäkirjan tarkastamista koskevat säännökset ovat jääneet irrallisiksi muutoin menetelmäneutraalista lainsäädännön kehittämisestä. Sekä julkisuuslain, että oikeudenkäymiskaaren säännöksen rinnastavat videotallenteen kirjalliseen viranomaisen asiakirjaan. Kuitenkin nykymuodossaan esitutkintalain säännökset velvoittavat videokuulustelutallenteen tarkastamisen toteuttamiseksi laatimaan aina jonkin kirjallisen asiakirjan ja sen lisäksi videotallenteeseen kohdistuu sama tarkastusoikeus, kuin kirjalliseen kuulustelupöytäkirjaan. Tarkastusoikeutta on toistuvasti perusteltu oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin turvaamisella siten, että kuultavan tulee saada tarkastaa kertomuksen sisältö varmistuakseen, että se vastaa hänen asiassa kertomaansa sekä kuulusteluolosuhteiden osalta. Kirjallisesti laadittavassa kuulustelukertomuksessa tämä onkin täysin ymmärrettävää, mutta lainsäädännössä ei tehdä tältä osin mitään eroa videokuulustelutallenteeseen, joka ei kuitenkaan käytännön tasolla käsitä samanlaista riskiä vääristä kirjauksista.

Videotallenteen julkisuutta voidaan pitää toisena lainsäädännöllisesti haastavana kokonaisuutena. Erityisen ongelmalliseksi muodostuu videotallenteen antotapaa esitutkinnassa sääntelevä ETL 9:7.2. Sen mukaisesti tieto videotallenteesta voidaan antaa vain viranomaisen luona nähtäväksi, jos tallenteen sisältö huomioon ottaen on syytä olettaa, että tiedon antaminen muulla tavoin voisi johtaa tallenteessa esiintyvän henkilön yksityisyyden suojan loukkaamiseen. Esitutkintalain valmisteluasiakirjoissa on noudatettu jo HE 13/2006 vp (s.39) muodostettua tiukkarajaista tulkintaa siitä, ettei videotallennetta voida missään olosuhteissa luovuttaa edes asianosaisille aiheuttamatta vaaraa konkreettiselle yksityisyyden suojan loukkaukselle. Tämä antotapaa koskeva tiukka sääntely korostuu,

koska nykyiset säännökset eivät mahdollista esimerkiksi pelkän äänitallenteen käyttämistä, vaan ainoa vaihtoehto on ääni- ja kuvatallenne eli kansankielisemmin video.

Kokonaisuudessaan näin kirjattuina säännökset aiheuttavat eräänlaisen noidankehän, jossa videotallenteen antotapaan liittyvä tiukka raja on luonut tarpeen eräänlaiselle varjotodisteelle eli kirjalliselle asiakirjalle, johon tätä oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin takeeksi määriteltyä tarkastusoikeutta sitten kohdistetaan. Tällainen järjestely on omiaan luomaan varsin epäselvän kuvan siitä, kumpi tosiasia on todisteena rikosasiassa; videotallenne vai siitä laadittu kirjallinen asiakirja vai ehkä jopa molemmat?

On selvää, että esitettyjen laintulkintojen perusteella poliisin omissa ohjeistuksissa tätä ongelmaa ei ole kyetty ratkaisemaan sen paremmin. Videokuulusteluihin liittyvä ohjeistusta on poliisilla varsin niukasti ja siltä osin, kun sitä oli olemassa, ovat ohjeistukset osin vanhentuneita. Poliisin oma ohjeistus antaa esimerkiksi ymmärtää, että kuulustelumenetelmänä voitaisiin vielä käyttää joko kuva- tai äänitallennetta, vaikka tällainen vaihtoehtoisuus on kerrotulla tavalla poistunut jo vuoden 2011 esitutkintalain uudistuksen yhteydessä. Lisäksi poliisilla ei ole olemassa mitään erillistä lomakepohjaa, jota videokuulustelussa voitaisiin käyttää, mikä on omiaan rinnastamaan prosessin joka tapauksessa kirjallisen asiakirjan tuottamiseen. Videotallenteen litteroinnin osalta varsin kuvastavaa on **luvussa 3.1.4** mainittu lainaus poliisin ohjeesta videotallenteen litteroimiseksi ETL 9:4 mukaisissa kuulusteluissa sanatarkasti ja ennen kaikkea tämän perustelut. Niiden mukaan sanatarkka litterointi tarvitaan eri tahojen valmistautumisessa oikeudenkäyntiin ja oikeuden käsittelyssä tarkentamaan käsiteltävää asiaa ja sen sijoittumista lapsen kuulustelussa. Nämä perustelut muodostavat väistämättä kuvan siitä, että jokin taho rikosprosessissa tulee käyttämään videotallenteen kirjallista asiakirjaa todisteeseen verrattavalla tavalla hyväkseen, mitä ei voitane pitää ainakaan todistelun näkökulmasta oikeana ja tarkoituksellisenä menettelynä.

Edellä esitetyn perusteella ei liene yllätys, että poliiseille suunnatussa kyselytutkimuksessa tämä litteroinnin epäselvä sääntely näkyi suurimpana yksittäisenä ongelmakohtana. Kokonaisvaltaisesti litterointi oli epäselvää ja käytännön toteutukset vaihtelivat kuulustelukertomuksen referoinnista täydellisiin sanasta sanaan tehtäviin litterointeihin. Sekä syyttäjät, että tuomioistuimet vaativat poliisilta hyvin erilaisia toimintamalleja, jotka saattoivat vaihdella jopa yksittäisen rikoskokonaisuuden sisällä. Vastaajien mielestä litterointi on resurssisyöppö, joka millä tahansa toteutustavalla tehtynä kuluttaa runsaasti resursseja. Joissain tapauksissa näitä litterointeja tehtiin poliisiorganisaation omilla voimilla ja toisinaan avuksi käytetään ulkopuolista litterointipalvelua. Kyselytutkimuksen perusteella, jos litterointipakko poistettaisiin, lisääntyisi videokuulustelumenetelmän hyödyntäminen merkittävästi. Litterointi ei kuitenkaan vastaajien mielestä vaikuta pelkästään kuulustelukertomuksen liittämiseen osaksi esitutkintapöytäkirjaa, vaan kirjallinen tuotos koettiin tiedonhallinnallisesti tarpeelliseksi. Tältä osin tulevaisuudessa etsittävien ratkaisujen tulee tukea myös videotallenteen sisällön tiedonhallinnallisia tarpeita ja tiedonhakua, joka voi muodostua ongelmaksi pitkien videotallenteiden osalta.

Videotallenteen litterointi on kokonaisvaltainen ongelmakohta liittyen videokuulustelumenetelmän laajempaan käyttöön. Ongelmaan tulee löytää ratkaisu, mutta sitä ei ole mahdollista tehdä pelkästään poliisiorganisaation toimesta tai näkökulmaa ajatellen. Ongelma tulee ratkaista koko rikosprosessia palvelevalla tavalla yhteistyössä poliisin, syyttäjien, tuomioistuinten ja avustajien kesken. Videokuulustelutallenteen roolia itsenäisenä todisteena tulee selkeyttää, mitä kautta siitä tehtävien kirjallisten asiakirjojen rooli myös tarkentuu. On luotava käyttökelpoinen kaikkia palveleva ratkaisu joka terävöittää tätä todistelua, mutta myös luo käyttömukavuutta videotallenteiden tiedonhallinnallisiin tarpeisiin.

5.2 Videokuulustelu parantaa kuulustelukertomuksen oikeusvarmuutta

Kaikkien tutkimukseen osallistuneiden vastaajien mukaan videokuulustelu parantaa kuulustelun oikeusvarmuutta. Kuulustelukertomukseen liittyvät väitteet vähenevät, kuultavan oikeussuojakeinojen tosiasiallinen toteutuminen on todettavissa jälkikäteen, kuulustelutilaisuus on läpinäkyvä ja sen todistusarvo tuomioistuinkäsittelyssä paranee. Kuulustelun oikeusvarmuus ja oikeiden, lainmukaisten toimintatapojen tarkastelu sekä valvonta vaativat lähes poikkeuksetta jälkikäteistä arviota kuulustelutilanteen tapahtumista. Tällainen jälkikäteen tehtävä tarkastelu ole kirjallisella menetelmällä toteutetussa kuulustelussa koskaan aukoton tai täysin luotettava, vaan enemmän paikalla olleiden subjektiivinen näkemys tapahtuneesta. Tieto tästä aiheuttaa mahdollisuuden esittää erilaisia väitteitä, joilla pyritään yleisimmin horjuttamaan kertomuksen luotettavuutta. Tutkimuksen mukaan videokuulustelua voidaan pitää parhaana vastauksena näihin rikosprosessissa korostuneisiin kuulustelukertomuksen oikeusvarmuudelle asetettuihin vaatimuksiin.

5.3 Videointi ja kokonaisvaltainen kuulustelujen laadunkehittäminen

Tutkimuksessa selvitetyn mukaan videokuulustelumenetelmän käyttö parantaa kokonaisvaltaisesti kuulustelujen laatua. Suomalainen kuulusteluprosessi rakentuu kiinteästi kansallisen varsin yksityiskohtaisen lainsäädännön varaan. Kuitenkin, vaikka prosessia ohjataan tarkasti, toteuttavat ihmiset näitä säännöksiä kuulustelutilanteessa. Nykyisin valtaosin käytettävässä kirjallisessa menetelmässä ainoa tapa tarkastella ja arvioida kuulustelutilannetta on kirjallinen kuulustelupöytäkirja sekä paikalla olleiden henkilöiden mahdollinen kuuleminen todistelutarkoituksessa. Sekä kuulustelukertomukseen kirjattu, että mahdollinen jälkikäteinen henkilötodistelu ovat molemmat joka tapauksessa vain subjektiivisia näkemyksiä tilanteesta. Videokuulustelumenetelmällä on mahdollista saattaa koko kuulustelutilanne pelkkien subjektiivisten havaintojen arvioinnista laaja-alaisemman objektiivisen tarkastelun piiriin.

Kuten **luvussa 3.2.8** on yksityiskohtaisemmin käsitelty, laajenee esitutkintakertomuksen käyttöala itsenäisenä todisteena koko ajan. Erilaiset tunnustamiseen liittyvät rikosprosessit yleistyvät ja sen lisäksi EIT:n ratkaisukäytännön mukanaan tuomat vaikutukset ovat laajentaneet niitä tilanteita, joissa kuulustelukertomus tulee arvioitavaksi henkilötodisteluun rinnastettavana todisteen tuomioistuinkäsittelyssä. Näin ollen kuulustelussa asetettavat vaatimukset tulevat kasvamaan ja ne tuleva lähentymään entisestään tuomioistuinkäsittelyn

henkilökohtaista kuulemista ohjaavien periaatteiden suuntaan. Tältä osin videokuulustelumenetelmä antaa mahdollisuuden tuottaa kokonaisuudessaan laadukkaamman todisteen. On selvää, että yksin menetelmävalinta ei takaa laatua, vaan laatu muodostuu toiminnasta kokonaisuudessaan, mutta menetelmällä voidaan karsia turhia väitteitä virheellisyyksistä sekä mahdollistaa objektiivisempi todisteiden tarkastelu ilman, että poliisi on muokannut kuultavan kertomaa kirjalliseen kuulustelupöytäkirjaan.

Tutkimuksessa ilmeni, että tosiasiallinen kuulustelun laadun arviointi on nykytilassa lähes mahdotonta. Kirjallinen kuulustelupöytäkirja ei anna vastausta itse kuulustelun suorittamisen laadusta eikä Suomessa ole olemassa mitään järjestelmällistä tapaa, jolla kuulustelijoiden toimintaa tarkasteltaisiin ja he saisivat palautetta omasta toiminnastaan. Todennäköisesti on paljon sellaisia kuulustelijoita, joiden toimintaa kuulustelutilanteessa ei ole arvioinut kukaan koko poliisiuran aikana. Osittain tästä johtuen Suomessa ei ole olemassa myöskään mitään yhteisesti päätettyä ja kaikille poliisimiehille koulutettua kuulustelumallia. Koulutus on oman aikansa peili, eikä uusia kehittyneitä menetelmiä kouluteta järjestelmällisesti jälkikäteen. Myöskään minkäänlaista kuulusteluosaamisen mittaamista tai laadunvalvontaa ei tehdä. Koulutuksen osalta videokuulustelut mahdollistavat kuulusteluosaamisen ja laadun tosiasiallisen tarkastelun. Ilman nykytilan arviointia on mahdotonta parantaa tulevaa toimintaa.

Valtaosa tutkimukseen vastanneista poliiseista koki, että he tarvitsisivat lisää koulutusta, jotta videokuulustelumenetelmän laajempi käyttö olisi mahdollista. Vaikka tutkimuksessa keskityttiin ainoastaan videokuulustelumenetelmän käyttöön, kävi ilmi, että lähes puolet vastaajista ei ollut saanut mitään erilliskoulutusta kuulustelujen suorittamiseen valmistumisensa jälkeen. Tätä voidaan pitää varsin yllättävänä, sillä tutkimuksen otos muodostui Keskusrikospoliisissa työskentelevien vaativien rikosasioiden tutkijoista ja tutkinnanjohtajista.

Vastausten perusteella on myös selvää, että poliisit kokevat videokuulustelumenetelmällä tehdyn kuulustelun laadukkaammaksi. Menetelmä parantaa kuulustelutilanteen vuorovaikutusta, nopeuttaa kuulustelua ja mahdollistaa myös jälkikäteisen kertomuksen yksityiskohtaisemman arvioinnin. Lähes poikkeuksetta kaikkien laatua kuvastavien muuttujien osalta vastaajat suhtautuivat menetelmään positiivisesti.

Kansainvälisesti videokuulustelumenetelmälle on nähty olevan nämä edellä mainitut kaksi erillistä funktiota. Ensinnäkin se mahdollistaa kuulustelutekniikoiden, -taktiikoiden ja kuulustelijan toimimisen arvioinnin sekä näiden kehittämisen, toisaalta se myös parantaa kuulustelutilanteen laatua ja luo oikeusvarmemman, yksityiskohtaisemman ja luotettavamman todisteen niitä tilanteita varten, kun esitutkintakertomus tulee käytettäväksi itsenäisenä todisteena. Joka tapauksessa arvioitaessa kuulustelun laatulementtejä on videokuulustelumenetelmä selvästi kokonaisvaltaisesti laadukkaampi tapa suorittaa kuulustelu kuin kirjallinen menetelmä.

5.4 Kuulusteluosaamisen kehittämiseen tulee panostaa

Suomessa kuulusteluihin liittyvä erilliskoulutus ei ole pakollista. Peruskoulutuksen lisäksi poliisien ei ole pakko suorittaa mitään lisäkoulutusta. On tapauskohtaista, millaisia kuulustelumenetelmiä ja osaamista eri yksiköissä ja ryhmissä siirtyy hiljaisena tietona vanhemmilta tutkijoilta. Kokonaisvaltaisesti organisaatiolla ei kuitenkaan ole tiedossa kuulusteluosaamisen todellista tasoa. Kuulustelijoiden osaaminen liittyy myös olennaisesti videokuulustelumenetelmän käyttämiseen. Ilman riittävää luottamusta omasta osaamisesta kuulustelijat kokevat todennäköisemmin epävarmuutta oman toiminnan päätyemisestä osaksi videotallennetta. Kirjallinen menetelmä mahdollistaa osaamisvajeen kätkeytymisen valmiin lomakepohjan mukaisen kuulustelupöytäkirjan valittavien merkintöjen taustalle.

Erytisesti videokuulusteluihin liittyen vastaajien osaamisessa oli selkeitä vajeita. Vastauksissa nousi toistuvasti esille se, etteivät vastaajat mm. tunnistanee eroa etäkuulustelun ja henkilökohtaisen kuulemisen videoinnin välillä. Lisäksi varsin useat vastaajista pitivät edelleen mahdollisena pelkän äänen tallentamista videokuulustelun korvaajana.

Jotta videokuulustelumenetelmän käyttöalaa voidaan laajentaa, tulee kuulusteluihin liittyvään koulutukseen panostaa. Tulee laatia selkeä kansallinen kuulustelustrategia, johon perustuen kuulusteluja on mahdollista saada tasalaatuisemmaksi. Videokuulustelumenetelmää tulee käyttää osana tätä kehitystä sekä kuulustelijoiden henkilökohtaisen itsereflektoinnin työkaluna, että ammattitaitoisten ja tehokkaiden kuulusteluosaajien osaamisen hyödyntämisessä osana organisaation koulutusta. Videoiden avulla on mahdollisuus saattaa yksilöiden osaaminen organisaatiotason osaamiseksi. Ilman riittävää osaamista menetelmän käyttökynnys muodostuu liian korkeaksi, jotta sen käyttö yleistyisi sekä saavuttaisi tavoitellun laajuuden.

5.5 Poliiseilla on tahtotila lisätä videokuulustelujen käyttöä

On selvää, että videokuulustelumenetelmän laajempi käyttö tulee vaikuttamaan niin kuulustelijoiden kuin kuultavien sekä muiden kuulustelussa läsnä olevien suhtautumiseen kuulustelutilannetta kohtaan. Tutkimuksen perusteella poliisit suhtautuvat kuitenkin varsin positiivisesti videokuulustelumenetelmän käytön lisäämiseen. Kyselyn vastauksista tehtävien havaintojen perusteella erityisesti videokuulusteluista saadun kokemuksen myötä suhtautuminen muuttui myönteisempään suuntaan ja niiltä osin kuin menetelmän käyttöön liittyi erilaisia pelkoja ja uhkakuvia, hälväivät nämä selvästi. Videokuulustelujen osalta kokemattomat vastaajat kokivat pelkoa kuulustelutilanteeseen liittyvän vuorovaikutuksen heikentymisestä sekä menetelmän työmäärää lisäävästä vaikutuksesta. Tältä osin tutkimuksessa saadut vastaukset ja niiden perusteella tehtävät havainnot olivat samansuuntaisia kuin **luvussa 3.5.1** esitettyssä Thomas Sullivanin (2004) tutkimuksessa.

Videointi muuttaa kokonaisvaltaisesti kuulustelutilanteen luonnetta. Kuten vastaajat ovat tuoneet esille, on videokuulustelussa paremmat mahdollisuudet keskittyä kuultavan kertomaan ja esittää tarvittavia kysymyksiä ilman kirjoittamisen aiheuttamia katkoksia.

Kuulustelutilanteen vuorovaikutuksesta tulee sujuvampaa ja luonnollisempaa. Poliisin suhtautuminen tähän uuteen toimintamalliin kytkeytyy kiinteästi jo aiemmin esillä ollutta koulutuskokonaisuutta. On opittava erilaisia vuorovaikutustaitoja, koska kuulustelukertomukselle esitutkintalaissa asetettava olennaisuusvaade ei täyty samalla tapaa poliisin tekemällä referoinnilla, vaan vaaditaan erilaisia keskustelun ohjaamiseen liittyviä taitoja siten, että kuultavan kertomus kohdistuu kuultavaan rikosasiaan.

Kuultavien sanaton viestintä sekä käyttäytymiseen liittyviä havaintoja on mahdollista tehdä videotallenteelta jälkikäteen niin osana esitutkintaa kuin myöhemmin kuulustelukertomukseen liittyvää todistelua. Tällaisten inhimilliseen toimintaan liittyvien havaintojen tekeminen kirjallisella menetelmällä tehdystä kuulustelusta on mahdotonta. Näin ollen voidaan menetelmän käytön katsoa lisäävän kuulustelukertomuksen todenmukaisuuden arviointia sekä myös kuultavan oikeusturvaa esimerkiksi mahdollisten väärrien tunnustusten tunnistamisen osalta.

Inhimillisten tekijöiden osalta olisi tärkeää, että videointi muodostuisi uudeksi normaaliksi. Aiemmat kansainväliset tutkimukset ovat osoittaneet, että kuulustelijoiden ja kuultavien ennakkopelot menetelmää kohtaan karisevat ja vähenevät varsin pian käytön yleistymisestä. Prosessi tulee luoda sellaiseksi, että se kannustaa laadun ja työmäärän puolesta valitsemaan ensisijaisesti videokuulustelumenetelmän käytön ja vasta jos tämä ei onnistu, siirrytään kirjallisen menetelmän mukaiseen kuulusteluun. Tyypillisesti tällainen tilanne voi tulla vastaan, jos kuultava yksinkertaisesti kieltäytyy kertomasta asiasta videotallenteelle.

5.6 Vaaditaan yhteinen päätös videokuulustelujen lisäämisestä

Tutkimuksen perusteella videokuulustelumenetelmä soveltuu hyvin käytettäväksi henkilökohtaisissa kuulemisissa, mutta koko prosessia ohjaavassa lainsäädännössä ja ennen kaikkea käytänteissä on kehittämisen varaa. Tulisi kyetä tekemään koko rikosprosessia koskeva yhteinen päätös videokuulustelujen käytön lisäämisestä, jonka jälkeen prosessit, osaaminen sekä käytössä olevat välineet ja laitteet on saatettava tämän päätöksen mukaiselle tasolle. Kaikki lähtee ajatuksellisesta päätöksestä muuttaa nykytilaa teknologian mahdollistamalle uudelle tasolle. Tutkimuksessa kävi ilmi, että jo nyt menetelmän käyttö henkilöityy hyvin voimakkaasti. Jos käyttöä halutaan laajentaa, tulee sen olla laajemmin velvoittavaa, ei vapaaehtoisuuteen perustuvaa.

Tutkimuksessa nousi aika ajoin esille pelko siitä, että videokuulustelusta tulee uusi normaali ja se säädetään pakolliseksi kaikkien kuulustelujen osalta. Tässä kohtaa lienee paikallaan nostaa esille se, että videokuulustelu koskee tässä tutkimuksessa selvitetyn osalta henkilökohtaisen kuulemisen suorittamismenetelmää. Poliisilla on mahdollisuus niin halutessaan käyttää kuulustelun tekemiseen myös puhelinta tai muuta tiedonsiirtovälinettä. Kokemusteni mukaan esimerkiksi päivittäisrikostutkinnassa tätä mahdollisuutta käytetään varsin laajasti hyväksi. Tässä tutkimuksessa esitetyn mukaisesti tarkoitus ei ole korvata näitä kuulusteluja videoinnilla, mutta kuten tutkimuksessa on osoitettu, aina kun henkilöä päätetään kuulla henkilökohtaisesti, on olemassa mahdollisuus, että kuulustelukertomus voi tulla arvioitavaksi tuomioistuinkäsittelyssä itsenäisenä todisteena. Tältä osin tehtäessä

päätöstä henkilökohtaisen kuulemisen osalta, tulisi myös videokuulustelumenetelmän käyttöä arvioida.

Jotta tällainen kokonaisvaltainen päätös on tehtävissä, on oltava tahtotila saattaa rikostutkinnan keskeisin tiedonhankintatilanne läpinäkyväksi ja julkiseksi. Päätöksen perusteella poliisin osaaminen tuodaan subjektiivisista mielipiteistä objektiivisen tarkastelun alaiseksi. Lisäksi se terävöittää kuultavien henkilökohtaista osallistumista esitutkintaan. Päätös ei ole helppo, mutta tutkimuksen valossa perusteltu.

6 POHDINTA

Tämä tutkimus oli mielenkiintoinen matka kuulustelujen maailmaan. Vaikka koen, että minulla on varsin hyvä osaaminen ja kokemus rikostutkinnasta sekä kuulusteluista sen osana, toi tutkimus vastaan todella paljon uusia asioita. Vasta tarkastellessani kuulusteluja kokonaisvaltaisesti, huomasin, miten haastavasta kokonaisuudesta on kysymys. Tutkimuksen aihe yllätti minut monimuotoisuudellaan.

Tarkoitukseni oli rajata tutkimus koskemaan videokuulustelun selittämistä ilmiönä, sekä sen mittaamista Keskusrikospoliisin tutkijoista ja tutkinnanjohtajista muodostettuun otokseen. Tässä vaiheessa on helppoa todeta, ettei tämä rajaus ollut kovin onnistunut. Tutkimus laajeni todella paljon siitä, mikä tutkimukselle asetettu laajuus olisi kuulunut olla. Minut tutkijana yllätti teoriaosuudessa käsiteltyjen kokonaisuuksien laajuus sekä siihen liittyvä oikeuskirjallisuus ja aiemmat tutkimukset. Tutkimuksen edetessä oli kuitenkin selvää, ettei aloitettua polkua voi jättää puolitiehen. Tutkimus tuli saattaa loppuun valitussa laajuudessaan. Loppua kohti jätin tietoisesti joidenkin kokonaisuuksien käsittelyn pinnallisemmaksi aineiston laajuuden säilyttämiseksi jollain tavoin järkevissä rajoissa. Esimerkiksi kansainvälinen kuulusteluihin liittyvä tutkimusaineisto on niin laaja-alaista, että se vie helposti asiasta innostuneen mukanaan.

Kvantitatiivisen tutkimuksen luotettavuuden arviointi perustuu osaltaan otoksesta tehtyjen havaintojen tilastollisen merkitsevyyden tutkimiseen suhteessa tutkimuksen perusjoukkoon. Kuten olen **luvussa 2.3** todennut, on tutkimuksen perusjoukkona rikostutkintaa suorittavat poliisit kaikissa poliisiyksiköissä. Tästä on tehty erikseen perustellulla tavalla harkinnanvarainen otos pelkästään yhden poliisiyksikön, Keskusrikospoliisin tutkijoihin ja tutkinnanjohtajiin. Koska kyseessä ei ole tilastollinen ja todennäköisyyteen perustuva otos, ei siitä tehtyjen havaintojen ilmenevyyttä koko perusjoukossa voida pitää myöskään tilastollisesti luotettavana. Tutkimuksen luotettavuutta arvioitaessa on kuitenkin mielestäni hyvä huomioida, että konsistenssi kyselytutkimuksen sisällä avoimien kysymysten ja Likertin asteikolla toteutettujen kysymysten kesken sekä verraten teoriaosuudesta esille nousseisiin havaintoihin ovat yhdensuuntaisia. Tämä lisää tutkimuksen luotettavuutta, mutta jotta tutkimustuloksia voitaisiin pitää tilastollisesti merkitsevinä, tulisi tutkimus kohdistaa myös muihin poliisiyksiköihin, jonka jälkeen havaintoja koko perusjoukosta olisi mahdollista tehdä. Kokonaisuudessa voidaan tutkimuksen tuloksia pitää mielestäni kuitenkin suuntaa antavina.

Tutkimuksen yhteydessä itselleni muodostuneen näkemyksen mukaan videokuulustelumenetelmän laaja-alainen käyttö tulee olemaan uusi normaali. Keskeinen ongelma tälle kehitykselle on jo useasti esillä ollut videotallenteen litterointiongelma. Poliisihallituksella on meneillään hanke, jossa tekoälypohjaisen puheentunnistuksen avulla kehitetään manuaalisen litterointiprosessin työtä vaativia toimenpiteitä tekoälypohjaisen sanelusovelluksen tehtäväksi. Parhaimmillaan sovellus tukee poliisin työtä tuottamalla hänelle valmiin tekstitiedoston, jossa on käytetty hyväksi poliisiorganisaatiolle optimoitua kielen tunnistusta, joka oppii ja kehittää itseään korjausten perusteella. Itse toivoisin, että kehityksessä ei liiaksi tukeuduttaisi olemassa oleviin prosesseihin. Tämän sanottuani litterointiongelmaa voitaisiin lähestyä myös siitä näkökulmasta, että litteroinnilla voitaisiinkin tarkoittaa videotallenteen käsittelyä tiedonhaulliset tarpeet huomioiden lisäämällä siihen esimerkiksi kirjanmerkkejä. Se, millä aikataululla ja millaisilla teknisillä ratkaisuilla toteutettuna videotallenteet tulevat osaksi jokapäiväistä kuulustelujen tekemistä on lähinnä kiinni rikosprosessin osallisten innovatiivisuudesta ja yhteisestä tahtotilasta.

6.1 Mitä jäi tutkimatta

On selvää, että tällainen tutkimus tuottaa useita ajatuksia mahdollisille jatkotutkimuksille. Tässä kuitenkin muutama esille noussut asia.

Tutkimusaiheena videokuulustelujen soveltuvuus on niin laaja-alainen, että tällä tutkimuksella ei ole saatu kuin korkeintaan viitteitä siitä, miten asiaa tulisi jatkossa tarkastella. Tulevaisuudessa olisi tärkeää kohdistaa vastaavanlaisia tutkimuksia niin muihin poliisiyksiköihin, kuin erityisesti muihin rikosprosessin osallisiin. Syyttäjien ja tuomioistuimen mielipiteet ja havainnot olisivat erityisen tärkeitä yhteisen kehitystyön kannalta. Ilman tätä yhteistä näkemystä videokuulustelutallenteet tuskin tulevat saavuttamaan niille suunniteltua asemaa osana rikosprosessia.

Tutkimuksessakin ilmenneellä tavalla poliisilla käytössä olevat laitteet ja ohjelmat eivät tue kaikilta osin videokuulustelujen laajempaa tekemistä. Tulisi tehdä kattavaa selvitystä yhtenäisten laitteiden hankkimiseksi ja myös tämä yhteistyö olisi erityisen tärkeää ulottaa kaikkiin rikosprosessin osallisiin yli ministeriöiden rajojen.

Suomalaisessa rikosprosessissa tunnustamiseen perustuvat menettelyt sekä erilaiset prosessitehokkuuteen tähtäävät menettelyt, joissa asianosaiset luopuvat oikeudestaan pääkäsitteeseen, tulevat yleistymään. Videokuulustelumenetelmä voisi parhaimmillaan tuoda tähän kokonaisuuteen merkittäviä parannuksia ja olisikin mielenkiintoista selvittää näitä mahdollisuuksia sekä ylipäänsä prosessuaalisesti kuulustelukertomuksen merkitystä prosessissa sekä sitä, miten hyvin kuultavien oikeusturva taataan näissä tilanteissa.

LÄHTEET

- Airaksinen, Matti 2018: Teknologian hyödyntäminen ja innovaatioprosessi poliisihallinnossa - Case: etäkuulusteluprosessin kehittäminen Lounais-Suomen poliisilaitoksella. Pro Gradu tutkielma.
- Baldwin, J. (1992). Videotaping of police interviews with suspects – An evaluation. Police Research Series Paper No. 1. London: Home Office.
- Baldwin, J. (1993). Police interview techniques. Establishing truth or proof? British Journal of Criminology, 33, 325-352.
- Bull, Ray & Soukara, Stavroula 2010: Four Studies of what Really Happens in Police Interviews. Julkaistu teoksessa Lassiter, Daniel G. & Meissner, Christian A. 2010: Police Interrogations and false confessions. 81-96.
- Bull, Ray 2014: When In Interviews To Disclose Information To Suspects and To Challenge Them? Ladattavissa:
https://www.researchgate.net/profile/Ray_Bull/publication/292615039_When_in_Interviews_to_Disclose_Information_to_Suspects_and_to_Challenge_Them/links/5877789f08aebf17d3bb8943/When-in-Interviews-to-Disclose-Information-to-Suspects-and-to-Challenge-Them. Ladattu: 10.10.2020.
- Burmoi, Petri 2017: Rikosten esikäsittely prosessin kehittämisen näkökulmasta - Case Tampereen pääpoliisiasema. Tampereen yliopisto. Pro Gradu tutkielma.
- Clarke, Colin & Milne, Rebecca 2017: Interviewing suspects in England and Wales. Julkaistu teoksessa Walsh, David & Oxburgh, Gavin & Redlich, Allison & Myklebust, Tron 2017: International Developments and Practices in Investigative Interviewing and Interrogation. s. 101-118.
- Davis, Deborah & Leo, Richard 2006: Strategies for Preventing False Confessions and Their Consequences. Ladattavissa:
https://www.researchgate.net/publication/41023482_Strategies_for_Preventing_False_Confessions_and_Their_Consequences/link/5a19ba90aca272df080d7f8d/download. Ladattu: 3.10.2020.
- Ellonen, Erkki & Karstinen, Eija & Nykänen, Veli-Eino 1996: Kuulustelutaktiikka. Helsinki, Oy Edita Ab.
- Fahsing, Ivar & Jakobsen, Kristina Kepinska & Öhrn, Harriet Jakobsson 2017: Investigative interviewign of suspects in Scandinavia. Julkaistu teoksessa Walsh, David & Oxburgh, Gavin & Redlich, Allison & Myklebust, Tron 2017: International Developments and Practices in Investigative Interviewing and Interrogation. s. 101-118.
- Fisher, Ronald P. & Geiselman, R. Edvard 1992: Memory enhancing techniques for investigative interviewing: The cognitive interview. Luettavissa:
[https://books.google.fi/books?hl=fi&lr=&id=W0_YCQAAQBAJ&oi=fnd&pg=PR1&dq=Fisher,+R.P.,+%26+Geiselman,+R.E.,+\(1992\).+Memory+enhancing+techniques+for+investigative+interviewing:+The+cognitive+interview&ots=JwoUahBvwC&sig=YURA66wSJ_YEQV8SDJWiQyc0NLk&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false](https://books.google.fi/books?hl=fi&lr=&id=W0_YCQAAQBAJ&oi=fnd&pg=PR1&dq=Fisher,+R.P.,+%26+Geiselman,+R.E.,+(1992).+Memory+enhancing+techniques+for+investigative+interviewing:+The+cognitive+interview&ots=JwoUahBvwC&sig=YURA66wSJ_YEQV8SDJWiQyc0NLk&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false). Luettu 25.9.2020.

Fredman, Markku 2018: Puolustajan rooli.

Frände 2009: Finsk straffprocessrätt. Helsinki, Edita.

Frände, Dan 2017: Prosessioikeus.

Gudjonsson, G. H. & Pearse, J. (2011). Suspect interviews and false confessions. *Current Directions in Psychological Science*, 20, 33-37. Ladattavissa: <http://faculty.missouri.edu/segerti/capstone/InterviewsFalseConfession.pdf>. Ladattu 5.10.2020.

Haapasalo, Jaana & Kiesiläinen, Kari & Niemi-Kiesiläinen, Johanna 2000: Todistajanpsykologia ja todistajankuulustelu. Helsinki, Kauppakaari Oyj.

Hartwig, Maria & Granhag, Per A. & Strömwall, Leif A. & Kronqvist, Ola (2006). Strategic Use of Evidence During Police Interviews: When training to detect deception works. *Law and Human Behavior*, 30 (5), 603-619. Ladattavissa: https://www.academia.edu/6459761/Strategic_Use_of_Evidence_During_Police_Interviews_When_Training_to_Detect_Deception_Works. Ladattu: 5.10.2020.

HE 14/1985 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle esitutkintaa ja pakkokeinoja rikosasioissa koskevaksi lainsäädännöksi.

HE 309/1993 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamisesta.

HE 30/1998 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi viranomaisten toiminnan julkisuudesta ja siihen liittyviksi laeiksi.

HE 13/2006 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi.

HE 105/2009 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle muutoksenhakua käräjäoikeudesta koskevaksi lainsäädännöksi.

HE 222/2010 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle esitutkinta- ja pakkokeinolainsäädännön uudistamiseksi.

HE 14/2013 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi esitutkintalain ja pakkokeinolain muuttamisesta sekä eräksi niihin liittyviksi laeiksi.

HE 46/2014 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle oikeudenkäymiskaaren 17 luvun ja siihen liittyvän todistelua yleisissä tuomioistuimissa koskevan lainsäädännön uudistamiseksi.

LaVM 9/1986 vp. Lakivaliokunnan mietintö n:o 9 hallituksen esityksen johdosta esitutkintaa ja pakkokeinoja rikosasioissa koskevaksi lainsäädännöksi.

Helminen ym. 2014: Esitutkinta ja pakkokeinot.

Helminen ym. 2020: Esitutkinta ja pakkokeinot.

Helsingin Sanomat 2014: Miksi poliisikuulusteluja ei tallenneta Suomessa? Ladattavissa: <https://www.hs.fi/kotimaa/art-2000002766294.html>. Ladattu 10.2.2020.

Hirsjärvi, Sirkka & Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula 2009: Tutki ja kirjoita. Helsinki, Tammi.

Inbau, F. E., Reid, J. E. & Buckley J.P. (1986). Criminal Interrogation and Confessions. Third edition. MD Williams and Wilkins: Baltimore. Ladattavissa: <https://scholarlycommons.law.case.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=4585&context=caselrev>. Ladattu 5.10.2020.

Jansson, Julia & Kari, Markus & Kokkonen, Ilja & Kostiainen, Aura 2018: Muodollisesti pätevä? Poliisikoulutus itsenäisessä Suomessa. Poliisiammattikorkeakoulu.

John E. Reid & Associates. inc. 2020: The Reid technique. Luettavissa: https://www.reid.com/educational_info/critictchnique.html. Luettu 5.10.2020.

Jokela, Antti 2016: Oikeudenkäynnin perusteet, periaatteet ja instituutiot. Oikeudenkäynti I. 3., uud. painos. Helsinki, Alma Talent.

Jokela, Antti 2010: Hovioikeusmenettely. Helsinki, Alma Talent.

Jokela, Antti 2018: Rikosprosessioikeus.

Jordan, Sabine 2017: Vems röst hörs mest? En jämförande rättslingvistisk studie av perspektivförändringar i polisens svenskspråkiga förundersökningsprotokoll i Finland. Pro Gradu. Tampereen yliopisto.

Kaleva- lehti 2012: Poliisi aikoo ryhtyä tallentamaan kuulusteluja. Julkaistu 25.5.2012. Ladattavissa: <https://www.kaleva.fi/poliisi-aikoo-ryhtya-tallentamaan-kuulusteluja/1651400>. Ladattu: 5.3.2020.

Kananen, Jorma 2011: Kvantitatiivisen opinnäytetyön kirjoittamisen käytännön opas. Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja.

Karma, Riina 2014: Esitutkinnassa käytetty johdattelu. Merkitys, ilmenemismuodot sekä keinot sen käytön estämiseksi ja havaitsemiseksi. Helsingin yliopisto. Pro Gradu-tutkielma.

Karstinen, Eija 1998: Keskustelusta pöytäkirjaksi. Poliisiammattikorkeakoulun tutkimuksia 2/1998.

Kassin, Saul & Gudjonsson, Gisli 2004: The Psychology of Confessions: A Review of the Literature and Issues. Luettavissa: <https://journals.sagepub.com/doi/10.1111/j.1529-1006.2004.00016.x>. Luettu 25.9.2020.

Kassin, S., Appleby, S. & Torkildson P. (2010). Interviewing suspects: Practice, science, and future directions. Legal and criminological psychology, 15, 39-55. Ladattavissa: https://www.researchgate.net/publication/232713814_Interviewing_suspects_Practice_science_and_future_directions. Ladattu: 5.10.2020.

Korkman, Julia 2020: Väärin tunnustettu. Ladattavissa: <https://www.apu.fi/artikkelit/julia-korkmanin-kolumni-vaarin-tunnustettu>. Ladattu: 13.8.2020.

KvantiMOTV- Kvantitatiivisten menetelmien tietovaranto. Luettavissa: <https://www.fsd.tuni.fi/menetelmaopetus/intro.html>.

Laamanen, Kai 2009: Johda liiketoimintaa prosessien verkkona. Espoo, Redfina.

Lassiter, Daniel G. & Meissner, Christian A. 2010: Police Interrogations and false confessions.

Launiala, Mika 2013: Esitutinnan funktiot ja esitutkintaperiaatteet. Joensuu, Kopijyvä Oy.

Leo, Richard & Constanzo, M. & Shaked, N. 2009: Psychological and Cultural Aspects of Interrogations and False Confessions: Using Research to Inform Legal Decision-Making. Ladattavissa: https://www.researchgate.net/publication/41023566_Psychological_and_Cultural_Aspects_of_Interrogations_and_False_Confessions_Using_Research_to_Inform_Legal_Decision-Making. Ladattu: 3.10.2020.

Leo, Richard & Drizin, Steven 2010: The Three Errors: Pathways to False Confession and Wrongful Conviction. Julkaistu teoksessa Lassiter, Daniel G. & Meissner, Christian A. 2010: Police Interrogations and false confessions. 9-30.

Lillrank, Paul 1999: Laatuajattelu: laadun filosofia, tekniikka ja johtaminen tietoyhteiskunnassa. Helsinki, Otava.

Linna, Tuula 2019: Prosessioikeuden oppikirja. 2. uudistettu painos. Helsinki, Alma Talent Oy.

Luke, Timothy J. & Hartwig, Maria & Joseph, Emily & Brimbal, Laure & Chan, Ginny & Dawson, Evan & Jordan, Sarah & Donovan, Patricia & Granhag, Pär A. (2016). Training in the strategic use of evidence technique: Improving deception detection accuracy of American law enforcement officers. Journal of Police and Criminal Psychology. Ladattavissa: https://www.researchgate.net/publication/295092216_Training_in_the_Strategic_Use_of_Evidence_technique_Improving_deception_detection_accuracy_of_American_law_enforcement_officers. Ladattu: 5.10.2020.

Lumijärvi, Ismo & Jylhäsaari, Jussi 2000: Laatujohtaminen ja julkinen sektori: laadun ja tuloksen tasapaino johtamishaasteena. Helsinki, Gaudeamus.

Memon, A. & Meissner, Christian & Fraser, J. (2010). Cognitive interview: A meta-analytic review and study space analysis of the past 25 years. Psychology, Public Policy and Law, 16 (4), 340-372. Ladattavissa: https://works.bepress.com/christian_meissner/57/. Ladattu: 6.10.2020.

Mettovaara, Marianne 2019: Esitutkintakertomuksen näyttöarvo – kun henkilö poikkeaa kertomuksestaan tai ei anna kertomusta. Helsingin yliopisto. OTM-tutkielma.

Meissner, C. A. & Redlich, A. D. & Michael, S. W. & Evans, J. R. & Camiletti, C. R. & Bhatt, S. & Brandon, S. 2014: Accusatorial and information-gathering interrogation

methods and their effects on true and false confessions: A meta analytic review. *Journal of Experimental Criminology*, 10, 459-486. Ladattavissa:

https://www.researchgate.net/profile/Allison_Redlich/publication/312975455_Interview_and_interrogation_methods_and_their_effects_on_true_and_false_confessions/links/5a396b2b0f7e9baa501796e8/Interview-and-interrogation-methods-and-their-effects-on-true-and-false-confessions.pdf. Ladattu 6.10.2020.

Morgan, Colin & Murgatroyd, Stephen 1994: *Total Quality Management in the Public Sector*. Buckingham, Open University Press. Ladattavissa:

https://www.researchgate.net/publication/273382172_TQM_IN_THE_PUBLIC_SECTOR. Ladattu: 20.9.2020.

Moston, S., Stephenson, G., & Williamson, T. (1992). The effects of case characteristics on suspect behaviour during police questioning. *British Journal of Criminology*, 32, 23 – 40.

Mäkelä, Pauli 2020: Haastattelu 5.10.2020.

Märijärvi, Noora 2020: Syytetyn vastakuulustelu-oikeus ja poissaolevan todistajan esitutkintakertomuksen hyödyntäminen EIS 6 artiklan näkökulmasta. Pro Gradu tutkielma. Helsingin yliopisto.

Nuppola, Simo 2016: *Kuulustelulainsäädännön historia ja muutokset 1989-2016*. Poliisiammattikorkeakoulu. Opinnäytetyö.

Oikeusministeriö 2019: Oikeusministeriön julkaisuja; Mietintöjä ja lausuntoja; 2019:50.

Oikeusministeriö 2020: Rikoksetjun LEAN-hanke. Selvityshenkilön raportti.

Oikeusministeriön julkaisuja 2020:6. Ladattavissa:

<https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/162035>. Ladattu: 12.10.2020.

Paaer, Mika 2017: *Poliisi kuulustelee: tutkimus kuulustelutyyleistä ja kuulustelun vaiheista*. Poliisiammattikorkeakoulu. YAMK- opinnäytetyö.

Pellonpää, Matti & Gullans, Monica & Pölönen, Pasi & Tapanila, Antti 2018: *Euroopan ihmisoikeussopimus*. Helsinki, Alma Talent.

Poliisiammattikorkeakoulu 2020: *Poliisi AMK opetussuunnitelma 2020 - 2022*.

Poliisihallitus 2016: *Käsikirja kuulustelujen kirjaamisesta*. Ohje.

Poliisihallitus 2018: *Rikostorjunnan tila. Selvityshankkeen loppuraportti*. Ladattavissa:

https://www.poliisi.fi/tietoa_poliisista/julkaisut/julkaisu/rikostorjunnan_tila_selvityshankkeen_loppuraportti?docID=75227. Ladattu: 05.09.2020.

Poliisihallitus 2019: *Lapsi poliisitoiminnassa ja esitutkinnassa*. Ohje.

Rantaeskola, Satu 2019: *Rikos ja rikosprosessi*.

Rasilainen, Aki 2006: *Muutoksenhakukäsitys ja suullisen todistelun uskottavuus hovioikeudessa*. *Defensor Legis* 6/2006 s. 974–975.

Rautio, Jaakko & Frände, Dan 2016: Todistelu. Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun kommentaari. Keuruu, Otava kirjapaino Oy.

Ryan, George H. 2002: Report of the Governor's Commission on Capital Punishment. April 15, 2002. Ladattavissa: <https://ip-no.org/wp-content/uploads/2018/05/report-of-the-Ryan-Commission.pdf>. Ladattu: 5.10.2020.

Sisäministeriö 2020: Poliisibarometri 2020. Kansalaisten arviot poliisin toiminnasta ja Suomen sisäisen turvallisuuden tilasta. Sisäministeriön julkaisuja 2020:12.

Sorochinski, Marina & Hartwig, Maria & Osborne, Jeffery & Wilkins, Eugenia & Marsh, Jonathan & Kazakov, Dmitriy & Granhag, Pär A. (2013). Interviewing to Detect Deception: When to Disclose the Evidence? Journal of Police and Criminal Psychology. Ladattavissa: https://www.researchgate.net/publication/257763663_Interviewing_to_Detect_Deception_When_to_Disclose_the_Evidence. Ladattu 5.10.2020.

Sullivan Thomas 2004: Police Experiences with Recording Custodial Interrogations. http://illinoismurderindictments.law.northwestern.edu/docs/Illinois_Moratorium_Commission_complete-report.pdf. Luettu 27.10.2020.

Sullivan, Thomas 2010: The Wisdom of Custodial Recording. Julkaistu teoksessa Lassiter, Daniel G. & Meissner, Christian A. 2010: Police Interrogations and false confessions. 127-142.

Taimi, Satu 2013: Yksityisyyden suoja poliisit- sarjassa. Pro Gradu tutkielma. Tampereen Yliopisto.

Tapanila, Antti 2004: Syytetyn oikeus syyttäjän kuulemiseen. Helsinki, Talentum.

Tapanila, Antti 2019: Kontradiktorisuus syytetyn oikeutena.

Tekin, Sierra & Granhag, Per A. & Strömwall, Leif & Mac, Erik G. & Vrij, Aldert & Hartwig, Maria (2015). Interviewing strategically to elicit admissions from guilty suspects. Ladattavissa: https://www.google.fi/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKEwipqsDip5_sAhVp_SoKHYE6CLQQFjACegQIBRAC&url=https%3A%2F%2Fresearchportal.port.ac.uk%2Fportal%2Ffiles%2F5090134%2FInterviewing_strategically_to_elicit_admissions.pdf&usg=AOvVaw1SMliSYhToJK8vfwvcQfSQ. Ladattu: 5.10.2020.

Tirkkonen, Tauno 1972: Suomen rikosprosessioikeus II. 2. uudistettu painos. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja. B, 0356-7214 ; N:o 56.

Valli, Raine 2018: Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. Jyväskylä, PS-kustannus.

Virolainen, Jyrki & Pölönen, Pasi 2004: Rikosprosessin osalliset: rikosprosessioikeus II. Helsinki, Alma Talent Oy.

Virolainen, Jyrki & Martikainen, Petri 2010: Tuomion perustelevminen. Helsinki, Alma Talent Oy.

Vrij, Aldert & Akehurst, Lucy & Knight, Sarah 2006: Police officers', social workers', teachers' and the general public's beliefs about deception in children, adolescents and adults. Ladattavissa:

https://www.researchgate.net/profile/Sarah_Knight2/publication/229517911_Police_officers'_social_workers'_teachers'_and_the_general_public's_beliefs_about_deception_in_children_adolescents_and_adults/links/571a3cae08ae408367bc865f/Police-officers-social-workers-teachers-and-the-general-publics-beliefs-about-deception-in-children-adolescents-and-adults.pdf. Ladattu: 26.9.2020.

Vrij, A. & Meissner, C. & Fisher, R. & Kleinman, S. (2017). Psychological perspectives on interrogation. *Perspectives on psychological science*, 1, 1-91. Ladattavissa:

https://www.researchgate.net/publication/315735952_Psychological_Perspectives_on_Interrogation. Ladattu: 5.10.2020.

Vrij, Aldert & Mann, Samantha & Kristen Susanne & Fisher, Ronald 2007: Cues to Deception and Ability to Detect Lies as a Function of Police Interview Styles.

Ladattavissa: https://www.aclu.org/sites/default/files/field_document/2007-Law-Hum-Behav-Cues-to-Deception-and-Ability-to-Detect-Lies-as-a-Function-of-Police-Interview-Styles.pdf. Ladattu 23.9.2020.

Väisänen, Tiina & Korkman, Julia 2014: Eräitä todistajan kertomuksen arviointiin liittyviä kipukohtia oikeuspsykologisen tiedon valossa. *Defensor Legis* N:o 5/2014. s. 721-739.

Walsh, David & Bull, Ray 2010: What really is effective in interviews with suspects? A study comparing interview-ing skills against interviewing outcomes. *Legal and criminological psychology*, 15, 305-321. Ladattavissa:

<https://onlinelibrary.wiley.com/doi/pdf/10.1348/135532509X463356>. Ladattu: 5.10.2020.

Oikeuslähteet

EIT Mild ja Virtanen v. Suomi 2005

EIT E.H. v. Suomi 4.4.2006

EIT B. v. Suomi 24.4.2007

EIT W. v. Suomi 24.4.2007

EIT A.H. v. Suomi 10.5.2007

EIT Welke ja Balek v. Puola 1.3.2011

EIT Dimitrov ja Momin v. Bulgaria

EIT Salduz v. Turkki 27.11.2008

EIT Murray v. Yhdistyneet kansakunnat 8.2.1996

EOA Dnro 3119/4/05

HKI HO R12/2891

HKI HO R13/2035

HKI HO R16/2412

HKI HO R15/2844

HKI HO R15/710

KKO 2000:35

KKO 2006:107

KKO 2007:36

KKO 2007:101

KKO 2008:84

KKO 2009:80

KKO 2012:32

KKO 2012:45

KKO 2013:25

KKO 2013:97

KKO 2014:25

KKO 2015:6

KKO 2015:86

KKO 2016:76

KKO 2016:88

KKO 2016:96

KKO 2017:65

KKO 2017:78

KKO 2017:93

KKO 2018:54

KKO 2019:14

KKO 2019:36

KKO 2020:61

TURKU HO R17/128

LIITE 1 (kyselytutkimuksen saatekirjelmä)

Suuritan poliisin päällystötutkintoa (YAMK) Poliisiammattikorkeakoululla ja siihen liittyen teen opinnäytetyötä koskien videokuulustelujen soveltuvuudesta kuulustelumenetelmänä. Tutkimuksessa tarkastellaan videokuulustelumenetelmän käyttöä ja käytettävyyttä kokonaisvaltaisesti osana poliisin suorittamaa esitutkintaa ja koko rikosprosessia.

Toivoisin, että ehtisit vastaamaan alla olevasta linkistä avautuvaan kyselytutkimukseen aihetta koskien. Kaikilla vastauksilla on suuri merkitys tutkimuksen toteuttamiselle. Tutkimukseen vastaamiseen menee aikaa n. 20 - 25 min. Kyselytutkimus on kohdistettu Keskusrikospoliisissa operatiivista esitutkintatyötä tekeville tutkinnanjohtajille ja rikostutkijoille.

Tähän kyselyyn vastaaminen on vapaaehtoista. Vastaaminen kyselyyn ei tapahdu anonyymisti, mutta tulokset julkaistaan siten, että yksittäisiä vastaajia ei pystytä tunnistamaan. Tutkimuksen toteuttamiseen on Poliisiammattikorkeakoulun lupa.

Kaikkien määräaikaan (23.9.2020) mennessä vastanneiden kesken arvotaan 50 € arvoinen lahjakortti XXL Sports & Outdoor- liikkeeseen. Arvonta suoritetaan 25.9.2020 ja voittajalle ilmoitetaan henkilökohtaisesti.

Klikkaa alla olevaa linkkiä hiirellä päästäksesi kyselyyn. Mikäli kysely ei avaudu, kopioi linkki ja liitä se TUVE -selaimen osoiteriville päästäksesi kyselyyn.

Ystävällisen terveisin,

Teemu Karhunen
Vanhempi rikoskonstaapeli
Keskusrikospoliisi
JR-torjunta / Sisä-Suomen yksikkö
Urhonkatu 1, 40101 Jyväskylä
050 456 4864, teemu.karhunen@poliisi.fi

Videokuulustelumenetelmän soveltuvuus

Tervetuloa vastaamaan kyselytutkimukseen koskien videokuulustelumenetelmän käyttöä!

Kyselytutkimuksen tarkoituksena on selvittää sitä, miten toimiva ja käyttökelpoinen menetelmä kuulustelujen videointi on suomalaisessa poliisityössä. Tämä kyselytutkimus on osa aiheeseen liittyvää YAMK opinnäytetyötä. Ennen kaikkea tutkimuksessa keskitytään poliisin valintaan videokuulustelumenetelmän käytöstä, mutta joissain tilanteissa kuulustelun videointi on määrätty pakolliseksi (ETL 9:4 §). Tutkimuksessa kuulustelukertomuksessa käytettävät menetelmät on jaettu käsitteinä seuraavasti:

Kirjallisella menetelmällä tarkoitetaan nykyisin valtaosassa kuulusteluja käytettävää menetelmää, jossa kuulustelija kirjaa kuulustelutilanteessa kuultavana olevan henkilön kertomuksen kuulustelupöytäkirjaan. Kuultava tarkistaa kuulustelun päätyttyä kirjatun kertomuksen oikeellisuuden ja hyväksyy sen allekirjoituksellaan.

Kuulustelutilaisuuden videoinnilla tarkoitetaan em. kirjallisen menetelmän mukaista kuulustelun suorittamista sillä poikkeuksella, että kuulustelutilaisuus videoidaan. Tämä video on esitutkintapöytäkirjan oheismateriaalia, jota hyödynnetään jos kuulustelutilanteeseen tai kuultavan kertomukseen liittyen tulee tarve tarkistaa jotain asian tuomioistuinkäsittelyssä.

Videokuulustelulla tarkoitetaan menetelmää, jossa kuulustelu suoritetaan ensisijaisesti videoimalla. Kuulustelua ei siis kirjata kuulustelupöytäkirjaan kuulusteluhetkellä, vaan sen aukikirjaaminen osaksi esitutkintapöytäkirjaa toteutetaan jälkikäteen joko kokonaisuudessaan, osittain tai referoimalla. Tässä tapauksessa kuulustelun video liitetään osaksi esitutkintapöytäkirjaa.

Pyydän sinua huomioimaan edellä esitetyn vastatessasi kysymyksiin. Kyselytutkimus keskittyy videokuulustelumenetelmään. Kyselyssä on erikseen kerrottu ne tilanteet, joissa sinua pyydetään vertaamaan keskenään eri kuulustelumenetelmiä.

1. Yksikkö, jossa työskentelen on *

- Vantaa / henkirikostutkinta
- Vantaa / talousrikostorjunta
- Vantaa / Etelä-Suomen JR-yksikkö
- Itä-Suomen yksikkö
- Oulun yksikkö
- Lapin yksikkö
- Sisä-Suomen yksikkö
- Länsi-Suomen yksikkö

2. Nykyinen tehtävän mukainen roolini esitutkinnassa on *

- Tutkinnanjohtaja
- Tutkija
- Muu, mikä

3. Suorittamani poliisin perustutkinto on *

- Poliisin kokelas- ja miehistökurssi
- Poliisin perustutkinto ennen vuotta 2013
- Poliisin perustutkinto vuoden 2013 jälkeen
- Poliisin ammattikorkeakoulututkinto

4. Valmistumisen jälkeen saamani kuulusteluun liittyvä erilliskoulutus *

- kuulusteluopin kurssi
- muu kuulustelukoulutus, mikä
- en ole suorittanut mitään kuulusteluihin liittyvää erilliskoulutusta

5. Kokemukseni videokuulusteluista on *

Arvioi kokonaismäärä videokuulusteluista, jotka olet itse suorittanut, ollut todistajana tällaisessa kuulustelussa tai toiminut jutussa tutkinnanjohtajana.

Videokuulustelujen arvioitu lukumäärä (kpl)

6. Aloitteen videokuulustelumenetelmän käytöstä on tehnyt *

Valitse yksi tai useampi vaihtoehdoista oman kokemuksesi mukaan.

- Tutkinnanjohtaja
- Tutkija
- Syyttäjä
- Avustaja
- Kuultava henkilö
- Joku muu, kuka

7. Missä asemassa olevien henkilöiden kuulusteluun videokuulustelumenetelmä soveltuu mielestäsi parhaiten. *

Aseta vaihtoehdot järjestykseen siten, että 1 = soveltuu parhaiten ja 3 = soveltuu heikoiten.

	☐	1
Asianomistaja	☐	2
	☐	3
	☐	1
Rikoksesta epäilty	☐	2
	☐	3
	☐	1
Todistaja	☐	2
	☐	3

SWOT analyysi on monipuolinen ja käyttötarkoituksen mukaisesti mukautettavissa oleva tehokas tapa analysoida organisaation toiminnan osa-alueita ja niiden toimintaedellytyksiä. Osana tätä tutkimusta analyysin tarkoituksena on kartoittaa videokuulustelumenetelmän soveltuvuutta poliisin kuulustelumenetelmänä.

Seuraavissa neljässä kentässä tarkoituksenesi on kirjata mielestäsi videokuulustelumenetelmän käyttöön liittyvät sisäiset nykytilaa kuvaavat vahvuudet ja heikkoudet sekä ulkoiset tulevaisuuteen suuntautuvat mahdollisuudet ja uhat.

Vastausten määrää ei ole rajoitettu ja toivoisin sinun vastaavan mahdollisimman moniulotteisesti huomioiden itse kuulustelun suorittamisen lisäksi myös kuulustelukertomuksen vaikutukset osana rikosprosessia. Voit pohtia asiaa mm. itse kuulustelutilaisuuden ja siihen vaikuttavien tekijöiden, videokuulustelua ohjaavan lainsäädännön, oman tai asiakkaan käyttäytymisen sekä videokuulustelun rikosprosessuaalisen aseman kautta.

8. Vahvuudet (nykytila) *

Kirjaa tähän videokuulustelumenetelmän nykytilaa kuvaavat vahvuudet poliisin näkökulmasta. Mikä

11. Uhat (tulevaisuus) *

Kirjaa tähän videokuulustelumenetelmän tulevaisuuteen suuntautuvat uhkakuvat. Mikä uhkaa sitä, ettei videokuulustelumenetelmää voida käyttää jatkossa laaja-alaisemmin? Mitkä ulkopuoliset tekijät rajoittavat menetelmän käyttämistä?

Poliisi suorittaa suurimman osan esitutkintakuulusteluista kirjallista menettelyä käyttäen.

Miten seuraavat asiat mielestäsi muuttuvat siirryttäessä kirjallisesta menettelystä videokuulustelujen käyttämiseen?

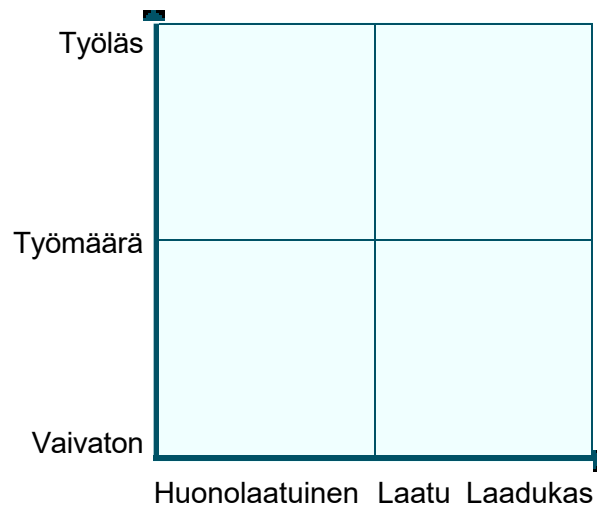

15. Aseta eri kuulustelumenetelmät asteikolle vaaditun kokonaistyömäärän ja menetelmän kokonaislaadun suhteen *

a. kirjallinen menetelmä

b. kuulustelutilaisuuden videointi

c. videokuulustelu

16. Mielestäni kokonaisuudessaan soveltuvin tapa suorittaa esitutkintakuulustelu on *

- Nykyisin yleisimmin käytetty kirjallinen menettely** (Poliisi kuulustelee ja kirjaa kuultavan kertomuksen kuulustelupöytäkirjaan. Kuulustelua ei videoida.)
- Kuulusteluolosuhteiden videointi ja kirjallinen menettely** (Kuulustelutilanne videoidaan mahdollisten olosuhteisiin liittyvien myöhempien väitteiden varalta. Muutoin poliisi kuulustelee ja kirjaa kuultavan kertomuksen kuulustelupöytäkirjaan kirjallisen menettelyn tavoin.)
- Videokuulustelu ja yksityiskohtainen kuulustelukertomuksen litterointi** (Kuulustelu suoritetaan pelkästään videoimalla, jonka jälkeen kuulustelu litteroidaan sanasta sanaan osaksi esitutkintapöytäkirjaa. Lisäksi video liitetään osaksi esitutkintapöytäkirjaa.)
- Videokuulustelu ja referointi** (Kuulustelu suoritetaan pelkästään videoimalla, jonka jälkeen kuulustelukertomus lisätään ensisijaisesti pelkästään videotiedostona osaksi esitutkintapöytäkirjaa. Kuulustelukertomus voidaan litteroida osittain tai sen sisältö voidaan referoida osaksi esitutkintapöytäkirjaa.)

